

Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar

Editörler

Prof. Dr. Mutlu Türkmen - Dr. Ender Ali Uluç

 ÖZGÜR
YAYINLARI

Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar

Editörler

Prof. Dr. Mutlu Türkmen - Dr. Ender Ali Uluç

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🖱 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar

Research on Sport Sciences

Editörler: Prof. Dr. Mutlu Türkmen - Dr. Ender Ali Uluç

Language: Turkish

Publication Date: 2023

Interior desing by Yeter Yeşilyurt

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-975-447-585-2

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub62>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Türkmen M., Uluç E. A., (2023). *Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar*.

Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub62>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

İçindekiler

Bölüm 1

Antrenörlerde Çok Yönlü Liderlik	1
Sermin Ağralı Ermiş	

Bölüm 2

Çocuk ve Spor	17
Ferdağ Özaras	

Bölüm 3

Dopingle Mücadele Yönetimi	35
Mine Ömercioğlu	

Bölüm 4

Futbolda Bazı Biyomotor Becerilerin İncelenmesi	47
İbrahim Gırak	

Bölüm 5

Futbolda Uygulanan Antrenman Metotlarından Bazıları	65
Sinem Uluç	

Bölüm 6

Sosyal Medyada Sporun Pazarlanması	81
Cahit Akkaya	

Bölüm 7

Spor Ahlakı ve Sporda Etik	95
Mehmet Göktepe - Serkan Aksoy	

Bölüm 8

Spor Eğitimi Modeli	111
Adem Karatut - İsmail Karatut	

Bölüm 9

Spor Kurumlarında Örgütsel Adalet ve Liderlik	123
Ezgi Arındı - Zülbiye Kaçay	

Bölüm 10

Spor Örgütlerinde Motivasyon ve Performans İlişkisi	145
Elif Altunterim - Zülbiye Kaçay	

Bölüm 11

Spor Sosyolojisi, Sosyalleşme ve Sosyal Bütünleşme	171
Ferhat Aktaş	

Bölüm 12

Spor ve Rekreasyon Arasındaki İlişkinin Sportif Rekreasyon Açısından Ele Alınması	187
Ferhat Aktaş	

Bölüm 13

Spor Yönetimi Araştırmalarında Kuramın Önemi	201
Ebru Güzel Kuyucu - Nurettin Göksu Çini	

Bölüm 14

Sporda Fair Play ve Empati	215
Meral Miyaç - Serkan Aksoy	

Bölüm 15

Sporda Teknoloji Kullanımı ve Sporda Kullanılan Teknolojik Uygulamaların Hakemler Açısından Ele Alınması	231
Savaş Duman	

Bölüm 16

Türkiye’de Futbol ve Şiddet	251
Hamza Öner	

Antrenörlerde Çok Yönlü Liderlik

Sermin Ağralı Ermiş¹

Özet

Günümüzde sporun önemi pek çok açıdan anlaşılmıştır. Bu durum antrenörlerin de önemini de ortaya koyarken kişilik özelliklerinin ve bu özelliklerin uygulanma şeklinin de aslında gerekliliğini göstermiştir. Çalışmamızda antrenörlerin öncelikle önemi üzerinde durulmuştur. Ardından lider olmanın faydaları açıklanmış ve nihayet liderlik stilleri ve yaklaşımları ile detaylandırılmıştır. Amacımız antrenörlerin sporcu ve takım üzerindeki etkilerini araştırarak bu etkiler neler olabileceğini alan yazın taranarak ortaya koymaktır. Araştırmamızda öncelikle sporcunun tek başına başarısına odaklanmanın veya kişisel olarak gelişimine katkı sağlayarak yol almanın olumlu ve olumsuz yönlerinden yola çıkılmıştır. Bu anlamda liderlik özelliklerine bakılmış, liderlik yaklaşımları ve stilleri irdelenmiştir. Sonuçta gelmiş olduğumuz nokta antrenörlerin sadece çalıştırdıkları sporcu veya takımlar için değil aslında temas ettikleri her bir birey için ne denli önemli bir noktada olduğudur. Bu sebeptendir ki; antrenörlerin her daim bu bilinçle ve istikrarla çalışarak, sadece başarı odağı olmadan hem kendileri hem de diğer ilişkide oldukları kişi veya kuruluşlarla el ele ilerlemeleri doğru olacaktır. Bu süreçte de bireysel gelişimleri için hiç durmadan çalışıp her türlü faydayı sağlamak primer hedefleri olmalıdır. Bunun için de en önemli husus hem kendi kişiliklerine hem de çalıştırdıkları branşa uygun bir davranış stilini kullanmaları herkes için en uygun olacaktır.

1. Giriş

Vücut hareketliliğine önem veren insanoğlu avlanma ile başladıkları hareketli yaşamalarına medeniyetin gelişmesiyle beraber pek çok sportif faaliyetle devam etmişlerdir. Zaman içerisinde spor insanoğlu için önemli bir gelişim, prestij, eğlence ve zevk kaynağı haline gelmiştir. Bu andan itibaren de hem sporcu hem branş hem de antrenör daha önemli bir hal almış, üzerine pek çok araştırma yapılmış ve halen de yapılmaktadır.

Elbette bir sporcunun doğuştan gelen yetenekleri yaptığı branşta, başarılar elde etmesinde etkili olmaktadır. Ancak sporcunun sahip olduğu bu yete-

1 Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, s.agrali.ermis@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6642-0353

nekler kadar onu şekillendirerek gelişmesini sağlayan ve yönlendiren kişi de önem arz etmektedir. Bu kişiler sporcularına pek çok alanda mentörlük yapan, destek olan, vizyon katan antrenörlerdir (Amman vd., 2000). Yetenekli sporcuların çalışkanlıklarının yanı sıra istenilen başarıları elde edebilmeleri adına her daim antrenörün yardımına ihtiyaçları olmaktadır (Başer, 1998).

Bu noktada da antrenörün temel amacı; sporcuların performans gelişimlerine katkı sağlamaktır. Antrenörler sporcularına spor deneyimlerini aktaran, sporcularını motive edebilen, onlara güven veren, rahatlatan ve destekleyen kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Antrenör-sporcu ilişkisi karşılıklı güven duygusuna bağlıdır ve antrenör sporcusunun öğrenme, motivasyon ve performansını olumlu yönde etkilemeye odaklanmıştır (Feltz vd., 1999). Sakatlık anında sporculara ilk yardımı yapan, sporcunun motivasyonunu kaybetmesi sonucu oyundan koptuğunda sporcuyu oyuna tekrar kazandıran, ilişkinin kurulması ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlayan kişi antrenördür. Aynı zamanda beslenme düzeninden özel yaşantısına kadar her alanda sporcularını denetleyerek, takip eden, yeni taktikler ve stratejiler geliştiren, sorunları çözüme odaklı olan, sporcularının her platformda ihtiyaç duyduğu anda ilgili problemleri aşmalarında yardımcı olan kısacası sporcunun odak noktası haline gelen antrenör sporcunun hayatında oldukça önemli bir noktadadır. Antrenörlerin bu meşakkatli aşamayı en etkili şekilde yönetebilmeleri için psikolojik ve teknik bir takım yeterliklere sahip olmaları gerekmektedir (Amman vd., 2000).

Antrenörlerin aslında sadece bir çalıştırıcı olmadığını pek çok araştırma ve söylemlerde görmekte ve yaşamaktayız. En genel yaklaşım olarak da karşımıza antrenörün aslında bir lider olduğu yönündeki yaklaşımlardır. Peki lider nedir?

Lider, bir grup bireyi ortak hedefler doğrultusunda yönlendirmeye ve etkilemeye çabalayan ve bu dönem içerisinde yaşanan etkileşimli bir süreçtir (Northouse, 2010). İyi bir lider iyi bir takım atmosferi yaratmayı, takımının uyumunu ve iletişimini güçlendirmeyi, güçlü bir iş ahlakını oluşturmayı başardığında, liderlik etkili olarak görülebilmektedir (Wang, vd. 2014). Etkili olan bu liderlik, sırayla, ekibin işleyişi ve ekibin etkinliğinin önemli itici bir gücüdür (Cronin vd. 2015; Smith vd. 2017); yani ekibin yeterli düzeyde bilişsel, duygusal, koordine edici ve motive edici süreçleri geliştirme yeteneğidir (Zaccaro vd. 2001).

Bu noktadan hareketle de antrenörlerin liderlik vasıflarına sahip olması gerekliliği ve bu sayede takım başarısını en üst düzeye çıkaracağı düşünce hasıl olmaktadır.

2. Antrenör

Sporcularının fiziksel, psikolojik ve sosyal becerilerini geliştirebilmek amacı ile çalışmalar yapan, gerekli durumlarda sporcusunun başarılı olması için bilimden yararlanmayı bilen kişidir. Aynı zamanda antrenör; enerjisini, bildiklerini, becerisini sporcularına en iyi şekilde aktarmaya çalışan, bu görevi yerine getirirken de farklı stratejiler geliştirerek takım içerisinde uygulayan'dır. (Türksoy, 2010)

Antrenör, sporda eğitici kadro dendiğinde aklımıza gelen ilk isimdir. Sporcular spor ortamında şiddetli veya aşırı stres yaşayabilirler antrenör, teknik olarak sahip olması gereken tüm bilgileri bilen, bilimin ışığında sporcusunun başarısı için kullanan ve daha sonra bu başarıya stratejileri ve becerileri ekleyen farklı karakterdeki sporcularına hazırladığı bilgileri en iyi şekliyle uygulatabilen etkili ve motivasyonel yöneticidir (Dolaşır, 2006).

Antrenörlüğün genel amacı, sporcuların performans gelişimini kolaylaştırmak ve başarılı sonuçlara ulaşmaktır. Başarıya ulaşmak önemli ölçüde ilgili koçun belirli alanlardaki bilgi, beceri ve yeterliliğine bağlı görölmektedir (Gilbert, 2017; Moen 2010). Bu bağlam neticesinde antrenörlerin sahip olması gereken yetkinlikler ön plana çıkmakta ve aslında antrenörün nasıl bir liderlik tarzı uyguladığı da önem kazanmaktadır.

3. Antrenörün Özellikleri

En genel yaklaşım ile bir antrenörün sahip olması gereken belli başlı özellikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Anılır, 2007; Doğan, 2004; Başer, 1986; Çeyiz, 2007):

3.1. İlgi Düzeyi

Antrenör, sporcuları arasında ayırım yapmadan her sporcusuna yeterli ilgi ve alakayı gösterebilmelidir. Bu ilgi ve alaka sporcunun özel hayatında da devam etmelidir. Antrenör kendi mesleğine de ilgi göstermeli, devamlı şekilde ilerlemeye ve aynı zamanda yeni gelişmeleri daima izlemeye çalışmalıdır.

3.2. Dikkatli ve Çalışkan Olmak

Antrenör, öncelikle sporcusunun beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda etkili bir destek verebilmelidir. Antrenörün çalışmalarının nitelik ve nicelik olarak başarılı olabilmesi için, sporcunun iyi bir performans sergileyebilmesi, antrenörün yapmış olduğu işine gerekli olan dikkati ve önemi vermesine bağlıdır.

3.3. İnatçı ve Israrlı Olmak

Antrenör öncelikle ısrarcı ve pes etmeyen bir tavır içerisinde olmalıdır. Bu durum ona tüm zorluklar karşısında güç veren, yenilgi durumunda bile öğreten-öğrenen ve her daim cesaretli olabilen sporcular yetişmesi için gereken yetkinliktir. Zira her antrenör spor kariyerinde bu tip zorlayıcı durumlarla karşılaşacak ve farklı deneyimlerle perçinleyecektir.

3.4. Mizah Duygusu

Antrenör, öncelikle insan odaklı olmalı ve sporcuları ile mizah kültürü içerisinde etkin bir iletişim sergilemelidir. Çünkü sergileyeceği bu muzip özellikler ara sıra sporcular için antrenörün iyi veya kötü antrenör olmasında belirleyici olabilmektedir.

3.5. Spor Bilgisi

Antrenör, alanıyla ilgili bilgi sahibi olmalı ve yenilikler için daima heyecan duymalıdır. Bu sayede sporcu, antrenörünün bilgisine güvenmeli ve bu bilgiden fayda sağlayacağına güven duymalıdır. Antrenör, uzmanı olduğu spor dalının tekniğini, taktiğini ve kurallarını bilmek zorundadır; özellikle yeni başlayan sporcularla çalışıyorsa onlara, en başından başlayarak doğru tekniği ve taktiği öğretmelidir.

3.6. Organizasyon Becerisi

Eğitilmiş bir antrenör, zamanı yönetirken de etkili ve etkin olmalıdır. Zira zaman sporcuların arzu ettikleri hedeflere ulaşmada doğru organize edilmelidir. Müsabaka öncesi açıklanan prosedürlere uygun olarak antrenmanlar düzenlenmeli ve uygun şekilde ortamlar hazırlanmalıdır. En verimli ve amaca yönelik yapılan bir organizasyon, sporcunun da en üst düzeyde katılımı ve doğru bir ekipman kullanımı ile yapıldığında istenilen sonuca ulaşılması adına her nokta teyit edilmiş demektir.

3.7. Dürüstlük

Antrenör mesleğini icra ettiği sürece hem içsel hem de sporcusu adına daima dürüst olabilmeli ve açıklık ilkesini hep önceliklendirmelidir. Olası herhangi bir hata durumunda asla suçlu aramamalı aslında “neyi daha iyi yapabiliydik” noktasında gelişme sağlamaya çalışmalıdırlar. Çünkü bilinen odur ki; hata, yanlış ne ise tespit edilmeden çözüm asla gelmeyecektir. Bu da her ki tarafın birbirine dürüst ve açık olması ile sağlanabilir.

3.8. Zekâ

Antrenörlükte elde edilmiş olan IQ sonucunun yüksek olması beklenen ve tercih edilen bir durum değildir aslında. Bir antrenörün öncelikle meraklı olmasıdır beklenen. Araştırması, sorması, sporcunun ve kendisinin gelişimi için gerekli yaratıcı fikirlerle bezenmesi gerekmektedir. Bu sayede gelişmesi beklenen kavramlar; bilgi, spor zekâsı, yetenek ve elde edecekleri deneyimler olacaktır.

3.9. Örnek Olma

Antrenör her zaman sergilediği tutum ve davranışlarıyla sporcularına iyi örnek oluşturmalıdır.

3.10. Değişebilirlik

Gelişine dünyada sahip oldukları görüşler, düşünceler, kültür ve bilimin ışığında yol alması önemlidir. Antrenör asla standart bir tutumla grevini ifa etmemelidir. Kendi alanında gelişmelere hakim olacak şekilde bireysel gelişimine katkı sağlayarak yol almalıdır.

3.11. Ayırabilme Özelliği

Antrenör sporcularını iyi tanımalı, iyi bir gözlem yeteneğine sahip olmalı ve yeteneklerine göre onları yetiştirmeli, ayrıntıları görerek ve değerlendirebilmelidir.

3.12. Olgunluk

Antrenör sporcularının hatalarıyla, kusurlarıyla ve gelişime açık olan alanları üzerinde espiriler yapmamalı, vereceği geri bildirimler ise daima yapıcı olmalı, zamanında verilmeli, alaycı bir tutumla değil aksine gelişime ihtiyacı olduğuna inandıran bir hoşgörü ile iletilmelidir.

3.13. Sabırlı Olmak

İyi bir antrenör sadece hedefe odaklanmamalı, bu hedef için adım adım yol alması gerektiğini bilmelidir. Zira gelişim bireysel ve takım için de olsa bir süreci kapsayacak ve hatta dönemsel olarak cesaretin kaybolduğu inancın yitirildiği durumlar bile yaşanabilecektir. İşte antrenör bu noktada devreye girebilecek olmalı ve imkansız gibi görünen durumlarda bile gerçeği göz önüne alarak bir yo haritası çizmelidir. Bu sayede gereksiz hayal kırıklıkları ve duygusal çöküşlerin aşanması minimize edilebilecektir.

3.14. Kendini Kontrol Edebilme

Antrenör özellikle müsabaka anında çok çabuk değişebilen hücumlarda kendine daima hâkim olmalıdır. Eğer bir antrenör stres altında ise, bunu sporcularına yansıtmemalı ve sporcularının performanslarını olumsuz yönde asla etkilememelidir.

4. Antrenörün Davranış Özellikleri

Antrenörler sporcuları için bu denli önemli bir nokta iken elbette ki sergiledikleri tutum ve davranışlar bu durumu yönlendiren bir diğer sac ayağıdır. Bu durum antrenörlük tarzı ile de ifade edilmektedir. BU tarz ise; antrenörün aldığı kararların ne şekilde aldığını, nasıl hayata geçirdiğini, stratejilerinin neler olabileceğini, hangi becerilere ihtiyaç duyulduğunu ve nasıl geliştirilmesi gerektiğini, hatta sporcularının disiplinsel olarak gelişimine katkıyı hangi yolla sağlayacağını, organizasyonun yönetilmesini, görevlerin delegasyonunu ve daha pek çok ihtiyacın giderilmesinde yansıtacağı davranış özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu esnada ise özellikle ortaya çıkan 3 özellik dikkat çekmektedir;

- a. Liberal (hoşgörülü, serbest bırakma)
- b. Otoriter (kumanda edici emredici)
- c. Demokratik (katılımcı, paylaşımcı)

Her antrenör bu 3 özellikten birini bilinçli veya içsel olarak davranışlarına yansıtılmaktadırlar. Antrenörlük kıdemlerinin artması ile beraber gelişim de gösterebilen bu özellikler temasta oldukları her birim ile beraber iletişimi sağlamalarının en önemli yolu olarak kabul edilmektedir (Konter, 1996).

4.1. Liberal (hoşgörülü, serbest bırakma)

Liberal antrenörler karar aşamasından az ve önem arz eden durumlarda mercii olmaktadır. Var olan sistemi ve işleyişi devam ettirmek tercihleridir. Genellikle fazla delegasyon yapmayan ve minimum kurallar çerçevesinde organizasyonun işleyişini destekleyen liderlerdir. Herhangi bir disiplin durumunda ise ihtiyaç olmadıkça müdahale etmezler ve orta yol bulucu olmaya özen gösterirler. Antrenörlükte bu tarzı benimsemiş olanlar sporcu ve takımlarını yönetirken serbesiyetçi bir tutum sergilerler. Onlar için öncelik kural ve kuralcılar değil hoşgörü ve insan faktörüdür (Konter, 1996).

4.2. Otoriter (kumanda edici emredici)

Otoriter stil Liberal stilin aksine kararların antrenör tarafından alındığı ve uygulandığı bir tarzıdır. Sporcu antrenöründen aldığı talimatlar ve yö-

nergeler doğrultusunda kararları hayata geçirecektir. Bu stilde en belirgin özellik liderin yeterli ve doğru bilgiye, deneyime sahip olması ve sporcularını bu doğrultuda yönlendirmesidir. Antrenör bu rolü ifa ederken sporcu da direktiflere uygun davranmak ve kabul ederek yol olmak durumundadır. Yani kontrol tam anlamıyla antrenrdedir ve sporcunun tartışmasına açık bir nokta bulunmamaktadır. Bu durum ise antrenrdeki olası kayđı düzeyini minimize ederken sporcudaki kayđı düzeyini maksimize etmektedir. Bu duygu yükü ve yönetsel tarzdan dolayı da antrenör güven ilişkilerini yeterince ynetemeyebilir. Aslolan yönetmek olan bu tarz antrenörler kontrolü kaybetme kayđısını st boyutta taşır ve stres ve güvensizlik ile duygusal değişim yaşar (Konter, 1996).

4.3. Demokratik (katılımcı, paylaşımcı)

Bu liderik stilini benimseyen antrenörler alınacak kararları sporcularıyla paylaşır. Bu antrenörler gençlerin kendi kararlarını almayı öğrenmeden, sağlıklı yetişkinler olamayacaklarını dşnrlenir. Sporcularına yardımcı olmak için onların gelişimleri üzerinde daima etkili olurlar ve liderlik becerilerini öğretmenin görev sorumluluğuna sahip kişilerdir. Ne diktatörlükten ne de kayıtsızlıktan hoşlanmazlar. Kendilerine olan güven seviyeleri yüksek ve kayđı düzeyleri düşük olan bireylerdir. Sporcularının hazır olduğunu düşündüklerinde kontrolü onlara kademeli olarak bırakmayı ve özgüvenlerine katkı sağlamayı benimsemişlerdir. Özellikle sporcuların özel hayatlarını da takip ederek sorumluluklarına sahip çıkmaları gerektiğini empoze etmektedirler.

5. Antrenör ve Liderlik

Genel anlamıyla antrenörlük; sporcular, antrenörler, spor yöneticileri, seyirciler ve medya arasında olan etkileşime dayalı basit ve özel şekilde spor, sporcusu ile olan etkili iletişimle şekillenmiş hem bilimsel, hem de sanatsal özellik taşıyan bir meslek olarak tanımlanabilmektedir (Kajtna, vd. 2007).

Lider olan bir antrenörün görevi, sporcusunun bireysel performansını ve takım performansını artırarak, rekabet etkinliğine ulaşmasında ona yardımcı olmaktır. Antrenör sergilediği liderlik tutumu ile hedeflenen amaçlar doğrultusunda çabalayan bireyleri ve grupları etkileyebilme süreci şeklinde tanımlanabilir (Riemer & Chelladurai, 1998).

Bir antrenörün kişiliği, deneyimleri ve bilgiyi aktarabilme yeteneği sporcunun gelişimi ve olası başarıları üzerinde son derece önemli etkinliğe sahiptir. Antrenör, gösterdiği liderlik tutumlarıyla sporcuların motivasyonlarını, performanslarını ve rekabet hırsını arttıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle müsabaka esnasında sporcularını yönlendirmek

amaçlı farklı bir dil geliştirmekte ve sporcusunu başarıya ulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra süre gelen düzenli bir uygulama ile, liderlik yetenekleri ile, yeniliğe açık olması ile, liderlik tarzı ile, uzmanlık bilgisi ile, pedago-psikolojik yetenekleri ile beraber sahip olduğu sezgisi de bu başarıya katkı sağlayan faktörlerdir (Kajtna, vd. 2007).

Antrenörler, sosyokültürel ortamda diğerlerinin tutumlarını ve davranışlarını etkileme ya da değiştirebilme yeteneğine sahip oldukları ölçüde güçlüdürler. Antrenörlük etkinliği üzerine yapılmış birçok araştırmada, antrenörlerin sporcuların performanslarını, davranışlarını, duygusal ve psikolojik refah düzeylerini büyük ölçüde etkilediğini belirtmiştir (Şahin, 2011).

6. Liderlik Kavramı

İş dünyasında, sporda ve siyasette liderler arasında çeşitli farklı liderlik stilleri yaygın olarak kullanılmaktadır (Farh, & Cheng, 2000). Sporculardan oluşan bir takıma liderlik etmek, diğer iş ve organizasyon bağlamlarıyla karşılaştırıldığında benzersiz karmaşıklıklar gerektirir ve son yıllarda koçluk liderliği stillerinin etkinliğine ilişkin araştırmalara artan bir ilgi vardır (Castillo, & Espinosa, 2014; Jowett, 2017). Başarılı bir spor takımı, sporcularını diğer takım üyeleriyle sağlıklı ilişkiler sürdürürken aynı zamanda yüksek bir performans seviyesini teşvik etmek için uygun şekilde yönlendirecek koçlara ihtiyaç duyacaktır (Mallett, 2005).

7. Sporda Liderlerin Görevleri

Bir lider olarak antrenörün görev ve işlevlerini şöyle özetleyebiliriz: (Doğan, 2004)

Eğiticilik: Sporcuların öğrenmesi gereken fiziksel aktiviteleri göstermek.

Bilgili olma ve paylaşma: Antrenör branşının gerekliliği olan güncel bilgileri ve gelişmeleri takip eder ve sporcusunu daima güncel tutar.

Danışmanlık: Antrenman esnasında ve antrenmandan sonra ihtiyaç duyulan her konuda, her durumda sporcularının mentörlüğünü yapar.

Arkadaşlık-dostluk: Antrenör- sporcu arasındaki hiyerarşik boyutu minimize eder ve iletişimi sıcak, açık ve dostça bir ortam yaratarak yürütür.

Destekleyicilik: Antrenör sporcunun yaptığı branşı sahiplanması ve başarıya ulaşması için daima desteler ve her durumda pozitif bir tutum içerisinde olmasını sağlar. Bireysel olarak iyi yönlerini ortaya çıkarmaları için destekler.

Güdüleyicilik: Sporcunun amaçlarından kopmaması ve uzaklamaması için güdüleme yolu ile onları zinde tutar.

Planlamacılık: Planlamanın önemini sporcunun sorumluluklarına arası- na yerleştirerek onların günlük, haftalık, aylık ve sezonluk çalışma program- larını planlayarak yönlendirilmesini sağlar.

Organizatörlük: Antrenör çalıştırdığı sporcularının veya takımlarının sezon faaliyetlerini de düzenlemektedir. Sezon öncesi veya sonrası, katılacağı kamplar, turnuvalar ve müsabakalar için karar mercii olarak görev yapar.

Halkla ilişkiler: Antrenör temas ettiği her bir birey ve kurum ile basın yayın ve halkla ilişkiler anlamında düzenleyici olarak yer alır.

8. Liderlik Yaklaşımları

8.1. Davranışsal Yaklaşım

Bu yaklaşım tarzını gösteren bir lider antrenörlerin davranış ve tutumları esas alınmaktadır. Davranışsal lider üstüne yapılan çalışmalar özellikler yak- laşımını eleştirerek liderlik olgusunun doğuştan olmadığını ancak liderliğin geliştirilebileceği düşüncesi üstüne oturtulmuştur. Liderlik kavramı bireye özgü olan unsur olmaktan ziyade, liderlerin grup üyeleri ile sürdürmüş olduğu ilişkilerden ileri gelmiş olan bir davranış modeli olarak öne sürülmektedir. Spor takımları göz önünde bulundurulduğunda antrenörlerin başarı odaklı oldukları veya sporcu odaklı olan davranış şekilleri sergilediklerini görmekteyiz. Bazı antrenörler tarafından ne olursa olsun sportif başarıya ulaşmak öncelikli hedeftir. Bazı antrenörler tarafından ise ilk öncelik sporcusunun sağlığı ve spor aracılığı ile ahlaklı olan bir birey olarak sporcunun topluma kazandırılabilmesi fazla önemlidir. İyi bir lider olarak antrenör yeni çalıştır- maya başladığı bir takımı veya sporcusunu ele aldığı zaman önceliği ilişkile- rin düzenlenmesi, iletişim şekli ve açık hedefler koymak olmalıdır. Zira ortak belirlenmemiş hedeflere ulaşmak mümkün olamayacaktır. Antrenör-sporcu ilişkisinin kilidi iletişimdir ve iletişimi güçlü olmayan bir lider doğru yönlendirme yapamayacak ve nihai amaca ulaşmakta zorlanacaktır. Bunun yanın- da antrenörlerin başarılı olarak kabul edilmesi için çalışma yoğunluklarının ve gösterdikleri çabanın sporcuda karşılığının bulunması önem arz etmektedir (Smith ve ark, 2017; Konter, 1996).

8.2. Özellikler Yaklaşımı

Liderlikte özellikler yaklaşımının kaynağında liderlerde bir takım kişisel olan niteliklerin bulunması gerekli olduğu savunulmuştur. Lider olarak ka- bul görececek bireyin bağlı olmuş olduğu grup üyelerinden bazı çok yönlü özellikler bakımdan farklı olmasının gerekli olduğu konusu vurgulanmıştır. Bu bağlam çerçevesinde özellikler yaklaşımına göre kişisel nitelikler ile ortak

nitelikler saptanmış başarılı liderlerin diğer üyelerden ayrı tutulmaya çalışılması sağlanmıştır (Dindar, 2001).

Antrenörlerin lider olarak etkin olduklarını belirleyen en önemli faktörlerin başında süreci nasıl yönettikleri ve sporcudaki yansımaları gelmektedir. Çünkü bu sürecin başarılı olarak yönetilmesi tamamıyla bu özelliklere sahip olması ile ilintili kabul edilmektedir. Antrenör pek çok boyutta sporcudan daha iyi bir durumda olması halinde saygı ve itaat göreceği inancı hakimdir. Örneğin fiziksel veya kişilik özelliği olarak farklı olsa bile sporcuyu daha farklı boyutlarda iyi olma hali beklentisine girmektedir. Örneğin zekâ, antrenörün ön görüşünün olması, kendisine güvenmek, dürüstlük, karar verme ve yaş, boy vb. özelliklere sahip olduklarında hayranlıkla beraber bir kabulleniş yaşamaktadırlar. Bir antrenörün üstün niteliklere ve yeteneklere sahip olması mantıksal şekilde kabul edilmekle beraber, asıl önemli faktör olan antrenörün kendisini izlemekte olan sporcuların antrenörün bu niteliklere ve yeteneklere sahip olduklarına inanmış olmalarıdır. Başarılı antrenörlük özelliklerinin belirlenebilmesi amacıyla kişilik özellikleri kuramı kullanılmış çalışmalar yapılmıştır. Örnek verilecek olursa; bir çalışmada antrenörlerin otoriter, sert, taraftar ve medya baskısına dayanıklı, duygusal olarak olgunluğa erişmiş, düşüncelerinde özgür olan, yönelimlerinde gerçekçi gibi özellikleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu antrenörlük profili ile alakalı olarak kanıtlanmış ve herkes tarafından destek gören çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Spor sektöründeki liderliğin belli başlı kişilik özellikleriyle belirlendiğini ileriye sürülen görüşlere ve çalışmalara dayalı olarak destek bulunmamaktadır. Sporda ideal antrenörlük modeli kişilik özellikleri kuramı ile birlikte açıklanamaz (Cronin ve ark, 2014; Konter, 1996).

8.3. Durumsallık Yaklaşımı

Antrenörün sahip olduğu karakter özellikleri ile sergilediği davranışsal tutumlar karşılaştığı şartlar ile etkileşime girdiğinde önem arz eden detayın aslında kişilik özellikleri olduğu ve bunun önemi vurgulanmaktadır. Bu amaçla durumsallık yaklaşım özellikleri hakkında çok sayıda araştırma yapılmış sonuçta da bazı modeller ve kuramlar ileriye sürülmüştür. Ortaya atılan bu kuramlar egzersiz ve spor ortamlarında etkili liderlikle alakalı önemli bilgiler sunmaktadır. Bir antrenörün benimsediği liderlik tarzının başarılı olarak nitelendirilmesi takım veya sporcunun mevcut durumu, sahip oldukları karakter ve sergiledikleri davranış e tutumlarla değerlendirilebilmektedir. Spor alanında pek çok kriter mevcuttur ancak vazgeçilmeyen ve daima takip edilen husus; antrenör ve sporcunun etkileşiminden ortaya çıkan sonuçlardır. Fiedler' e göre; liderlik tarzı, durum ve grup üçlemesinin arasındaki ilişki doğrudan performansı ve sporcuyu doyurmasını etkileyen faktörler olarak ifade

etmektedir. Formülde liderlik (L), sporcular (a), antrenörün stili (1) ve durum (s) bir fonksiyon olarak ele alınmaktadır. Bu faktörlerin önemi olası bir değişiklik veya aksama durumunda sonucun doğrudan etkileneyeceğidir. Durumsallık yaklaşımında kabul edilen antrenörün tarzının aslında sahip olduğu kişilik özelliklerinden ve bireysel ihtiyaçlarından etkilendiğidir. Durumsallık yaklaşımını sergileyen bir lider bir antrenörün bu davranış tutumlarını içselleştirdiği ve artık bir kişilik özelliği gibi kabul edildiği belirtilmektedir. Bu davranışta antrenör; görev odaklı veya insan odaklı olacak şekilde 2 model sergileyebilmektedir. Yaklaşımına adını veren bu durumsallık yerine ve ihtiyacına göre davranılması gerektiğini ifade etmektedir. Yapılan bazı çalışmalar sporcu odaklı veya performans yani başarı odaklı olarak değerlendirilmeye çalışsa da bir netlik kazanamamış ve duruma göre alınan aksiyonların önemi ortaya konmuştur. Bu sebepten de duruma bağlı şekilde bireyler ilişki oryantasyonlu modele sahip olmayla görev oryantasyonlu modele sahip olma arasında ihtiyaca göre yönelmenin gerekliliğinin altını çizmişlerdir. Özellikle daha genç sporcular kişisel gelişim, büyüme ve en yüksek performans ile alakalı olarak ilişki oryantasyonlu antrenöre gereksinim duyarlar. Otokratik davranışı daha çok geleneksel spor antrenmanları vurgulamaktadır. Bu durum iddia edilenlerin tersine sportif olgunlaşma sürecini engelleyici olmaktadır. Bunun yanında farklı spor branşlarında yer almış olan antrenörlerin, teknik direktörlerin uygulamış oldukları liderlik, hızlı harekete geçme ve hızlı eylemde bulunmayı gerektirir. Böylesi durumlarda demokratik modelin uygulanması oldukça zor şekilde olmaktadır. Birçok kararın hızlı alınması ve sorumlulukların yerine getirilmesi zorunludur (Konter,1996).

9. Antrenörlerde Çok Yönlü Liderlik

Spor ve egzersizde liderliğin çok yönlü boyutları, katılımcıları motive etmeyi, kararlar vermeyi, onlara geribildirim vermeyi, kişiler arasındaki ilişkileri sağlamayı ve grubu ve yahut takımı kendisinden emin olarak yönetmeyi içermektedir (Weinberg, & Gould, 2015).

Sporcuların belli başlı davranışlar için tercihlerini ve sporcuların antrenörlerinin davranışlarını da algılamalarını içine alan ve antrenörün de kendi davranışlarını algılamalarını da içeren liderlik davranışlarının tespit edilmesi amacı ile sporda liderliğin beş boyutu ortaya konmuştur (Cehelladurai, & Saleh, 1978):

Öğretici davranışlar: Beceriler, stratejiler ve teknikler üstünde bilgiler vererek; şiddetli antrenmanı sağlayarak önemini vurgulamak ve sporcuların aktivitelerinin koordinasyonunu sağlayarak sporcularının performanslarını

geliştirmeye çalışan, antrenmana önem veren ve yönergeye yönelimli bir antrenörü ifade etmektedir.

Demokrat davranış: Bu stilde antrenör oyuncularının, grubun hedefleri doğrultusunda, antrenman yöntemlerini kullanarak ve oyun taktik ve stratejiler ile ilgili olarak alınacak olan kararlara katılım sağlamasına izin verir.

Otokrat davranış: Antrenör bağımsız olarak kendi kararlarını verir ve verdiği kararlar ile alakalı çalışırken de kişisel otorite üzerinde sürekli vurgu yapar. Antrenör sporcularından gelecek olan bazı girdileri genellikle de istemez.

Sosyal destek davranışı: Sosyal destek davranışında antrenör her sporcusunun iyiliği için onlar adına endişe duyar, sporcularıyla sıcak ilişkiler kurmaya özen gösterir. Performans anında olumlu geribildirimler vurgulayan bir antrenörün aksine, sosyal destek davranışı eğilimli antrenörün davranışları sporcularının performanslarından bağımsızdır genellikle de spor alanının ötesine yayılmaktadır.

Olumlu geribildirim: Antrenör, sporcularını iyi performanslarından dolayı sürekli över ve onları ödüllendirir. Olumlu geribildirimler performansa bağlıdır ve aynı zamanda sporsal içerikle de sınırlıdır.

Sonuç

Antrenörlük mesleği gözde meslekler arasında yer almaktadır. Üniversitelerin antrenörlük eğitimi alanında hızla yayılması ve gelişmesi aslında bir fırsattır. İyi bir eğitim alan ve branşın da kendini geliştiren, güncel bilgileri sürekli takip eden, etkili iletişim becerilerine sahip, mesleğini seven, insanlarla ilişkileri iyi olan, saygı gören vb. özelliklere sahip antrenörler alanlarında aranan kişiler olabilmektedirler.

Her antrenörler farklı özelliklere sahip birer bireydir. Birbiriyle kıyaslanmaları veya değerlendirilmeleri söz konusu olmamaktadır. Çalıştırdıkları branşın da özelliklerini göz önüne alarak bir stil belirlemeleri hem onların işlerini kolaylaştıracak hem de başarıya ulaşma yolunda daha etkin olabileceklerdir. Başarılı antrenörler sporcularını olumsuz olarak etkilememekte aksine onların gelişimini ve yeteneklerini açığa çıkarmak amacıyla var güçleriyle çalışmaktadırlar. Benimsemiş oldukları liderlik stili bu yolda onların en önemli silahıdır. Bu davranış ve tutumlar sporcularını devamlılığını sağlarken, aynı zamanda da onların bireysel gelişimlerine katkı sağlayacak hem milleti hem de ailesi için faydalı ve güvenilir bireyler haline getirmesine yardımcı olacaktır.

Liderlik yönü güçlü olan antrenörler her zaman sporcularına, yöneticilerine, seyircilerine aslında temas ettikleri her bir birey veya kuruma örnek teşkil ederek sporda güzelliklerin daha fazla olmasına fırsat tanıyacaktır. O yüzden ki; her antrenör kendine uygun ve verimli olabileceği bir davranış stilini benimseyerek yol almalı ve bu tarz antrenörlerin sayısı gün geçtikçe artmalıdır.

KAYNAKLAR

- Amman, T., İkizler, H.C., Karagözoğlu, C. (2000). *Sporda sosyal bilimler*. Ankara: Alfa.
- Anılır, M., (2007). “Basketbol Antrenörlerinin Meta Programları İle Sporcuları Tarafından Algılanan Liderlik Nitelikleri Arasındaki İlişki” *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Başer, E. (1986). Uygulamalı Spor Psikolojisi, *Bilimsel Spor Yayınları*, Ankara.
- Başer, E. (1998). Uygulamalı spor psikoloji. Ankara: Sporsal Kuram Dizisi, Bağırğan Yayınevi.
- Castillo, D. B., Espinosa, A. A. (2014). Autocratic and participative coaching styles and its effects on students' dance performance. *Int. J. Learn. Teach. Educ. Res.* 3 32–44.
- Cehelladurai, P., & Saleh, S. D. (1978). Preferred Leadership İn Sports. *Canadian Journal Of Applied Sport Sciences*.
- Cronin, LD., Arthur, CA., Hardy, J., Callow, N. (2014). Sporda dönüşümsel liderlik ve görev uyumu: İçeriden fedakarlığın arabulucu rolü . *J Sport Exerc Psychol* . 2015; 37 : 23–36. 10.1123/jsep.2014-0116
- Çeyiz, S. (2007). Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü *Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Adana.
- Dindar, A. M. (2001). *Lider; liderlik tarzları ve bir uygulama*. (yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Doğan, O. (2004). Spor Psikolojisi Ders Kitabı, *Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları*, Sivas.
- Dolaşır, S. (2006). *Antrenörlük etiği ve ilkeleri*, Ankara: Gazi Kitapevi, Baran Ofset.
- Farh, JL., Cheng, BS., (2000). “ Çin kuruluşlarında ataerkil liderliğin kültürel analizi “, *Çin bağlamında Yönetim ve kuruluşlar* , eds Li J., Tsui A., Weldon E. (Londra: Palgrave Macmillan;), 84–127. 10.1057/9780230511590_5
- Feltz, D.L., Chase, M.A., Moritz, S.E., Sullivan, P.J. (1999). A conceptual model of coaching efficacy: Preliminary investigation and instrument development. *Journal of educational psychology*, 91(4), 765-776.
- Gilbert, W. (2017). *Her Sezon Daha İyi Antrenörlük: Sporcu Gelişimi ve Program Başarısı İçin Yıl Boyu Süren Bir Süreç*. İnsan Kinetiği; Champaign, IL, ABD.
- Jowett, S. (2017). Coaching effectiveness: The coach–athlete relationship at its heart. *Curr. Opin. Psychol.* 16 154–158. 10.1016/j.copsyc.2017.05.006
- Kajtna, T., Tušak, M., Masten, R., & Bednarik, J. (2007). Coach: sports psychology and coaches. Faculty of Sports, Institute of Sports.

- Konter, E. (1996). Bir Lider Olarak Antrenör. 1. Baskı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- Mallett, C.J. (2005). Self-determination theory: A case study of evidence-based coaching. *Sport Psychol.* 19 417–429. 10.1123/tsp.19.4.417
- Moen, F. (2010). *Ph.D. Téz.* Eğitim Bölümü, Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi; Trondheim, *Koçluk ve Performans Psikolojisi.*
- Northouse, P.G. (2010). *Liderlik: Teori ve pratik* . 5. baskı Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc. Pearce.
- Riemer, H. A., & Chelladurai, P. (1998). Development of the athlete satisfaction questionnaire (ASQ). *Journal of sport and exercise psychology*, 20(2), 127-156.
- Smith, M.J, Young, D, Figgins, S, Arthur, CA.(2017). Elit sporda dönüşümcü liderlik: Krikette etkili liderlik davranışlarının niteliksel bir analizi . *Spor Psikolojisi* . 31: 1–15.
- Şahin, M. (2011). Alp disiplini kayak antrenörlerinin çeşitli fiziksel ve fizyolojik parametrelerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 108-113.
- Türksoy, A. (2008). Futbolda Sporcu Tatmini ile Antrenörlerden Beklenen ve Gerçekleşen Liderlik Davranışlarının Tespiti, *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tézii*, s.100-101, İstanbul
- Wang, D., Waldman, D.A., Zhang, Z. (2014). Paylaşılan liderlik ve ekip etkinliğinin bir meta-analizi . *J App Psikol.*
- Weinberg, R. S., & Gould, D. (2015). Foundations Of Sport And Exercise Psychology/Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temelleri/Edt. Mustafa Şahin ve Ziya Koruç, 6. Basımdan Çeviri. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Ankara.
- Zaccaro, S.J., Rittman, A.L., Marks, M.A. (2001). Takım liderliği. *Lider Q* . 2001; 12 : 451–483. 10.1016/S1048-9843(01)00093-5

Çocuk ve Spor

Ferdağ Özaras¹

Özet

Bu çalışma çocuk ve spor üzerine yazılmış olup, çocukların gelişiminde sporun önemi ve bir takım evreleri anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma da sporun sadece çocuklar üzerinde ki fiziksel etkisi değil, sosyal, bilişsel, ruhsal ve kişisel gelişime etkileri de aktarılmıştır.

Çocuğun fiziksel, zihinsel ve entelektüel gelişimi bakımından fiziksel aktivite ile ilgili olarak; Birçok faydası olduğu bilinmektedir. Zimmer (1998) Hareketin işlevini şu şekilde açıklamıştır. (Akt: Eckloff, 2012):

Kişisel Fonksiyonları: Kişinin kendi vücudunu tanıması, dolayısıyla kendini tanıması, fiziksel yeteneklerini tanıması ve kendini tanımlayan bir imaj geliştirmesi.

Sosyal Fonksiyonları: Başkalarıyla, birlikte, yüz yüze bir şeyler yapmak, oynamak, başkalarıyla iletişim kurmak ve Görüş ve tutumlarında katı olmak, kendinizi korumak.

Üretkenlik Fonksiyonları: Kendi kendine yetme, üretme, kendi bedeniyle bir şeyler yapma (örn. amuda kalkma ve dans etme gibi motor beceriler).

İfade Fonksiyonları: Duyguları ve hisleri hareket halinde ifade etmek, onları fiziksel olarak anlatmak ve gerektiğinde ilerletmek.

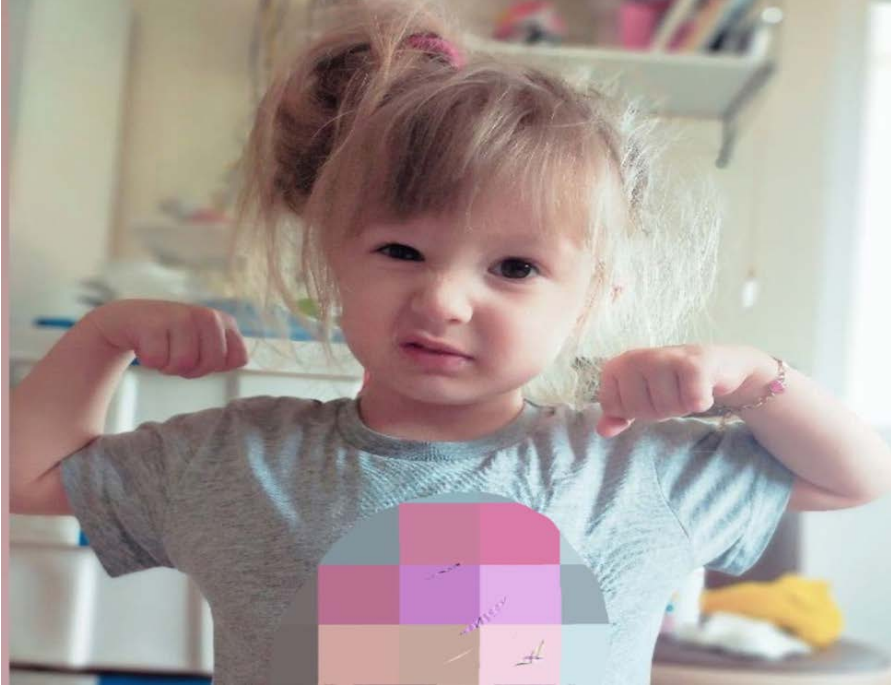
Etkileme Fonksiyonları: Zevk, neşe, yorgunluk, enerji gibi duyguların hissedilmesi ve bu süreçte tecrübe kazanılması.

Araştırma (keşif) Fonksiyonları: Gerçek ve mekansal ortamları tanım ve anlar. Nesnelere ve cihazları kullanın ve özelliklerini anlayın. Çevre koşullarına uygunluk sağlayın veya özelleştirin.

Karşılaştırma Fonksiyonları: Kendinizi başkalarıyla karşılaştırmayı, kendinizi ölçmeyi, rekabet etmeyi, zaferlerle başa çıkmayı ve yenilgilere katlanmayı öğrenin.

1 Yalova Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi, ferdag.ozaras@yalova.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3540-2037

Uyarlanabilir Fonksiyonları: Yorgunluk yükü, fiziksel sınırlamaların algılanması ve performans çoğaltmak. Giderek artan bir şekilde, kendi kendilerine empoze edip dış taleplere uyum sağlarlar.

Bebeklikten Spora Evrilme

Vücut, özellikle bebeklik döneminde hareket yoluyla gelişir. Bebekler anneleriyle ilk iletişimlerini oyun aracılığıyla kurarlar ve kendilerini ifade edebilmelerinin tek yolu budur. Hareket, çocukluk sürecinde mutluluk kaynağının temelidir. Bu nedenle, özellikle erken çocukluk döneminde çok aktiftirler (Orhan, 2019).

Emekleme ve yürümeye başlama, bir çocuğun bağımsız hareket etmesi için ilk adımlardır. Bu şekilde çocuklar ayağa kalkar ve eylemlerinin sorumluluğunu alırlar. Çocukların ilk fiziksel aktiviteleri kaba motor egzersizlerdir. Hareket için gerekli temel fiziksel hareketleri içerir. Fiziksel olarak aktivite sırasında aşırı zorlamayı önlemek için uygun şekilde ayarlanmış uyumlu, ölçülü egzersizler uygulanmasına ihtiyaç vardır (Gohla, 2010).

Motor gelişim döneminde yapılması gereken hareketlere ait spontan hareketler, Yüzeydeki sabit bir noktaya göre deplasmanlı hareket (sürünme, emekleme, yürüme, koşma...); manipülatif hareketler bireysel-nesne ilişki-

leri (fırlatma, yakalama, vurma...); dengeleyici hareketler, belirli bir denge derecesi gerektirir (çömelme, dönme, yuvarlanma...) ve çocuklar için kolay değildir (Çoknaz,2016).

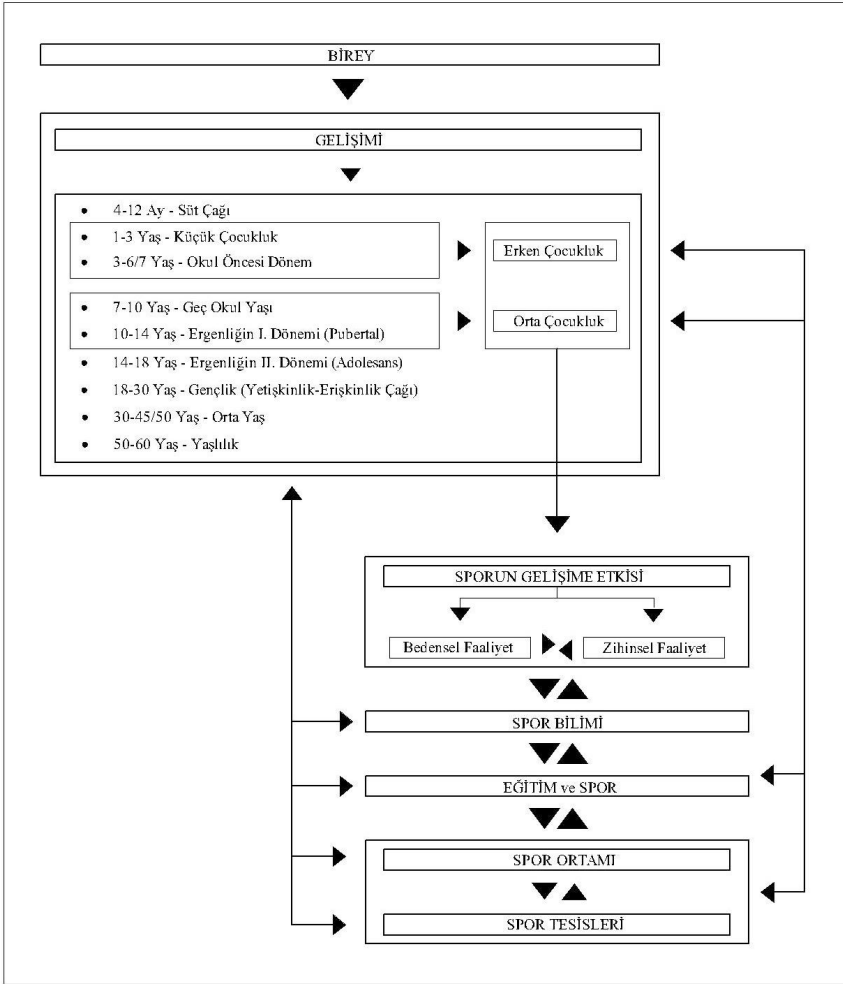

Yani özellikle çocuklar denge, vücut farkında lığı ve kas gelişimi, stres gibi alanlarda eğitilmeleri gerekir. Hepsi küçük ölçekte ince motor becerileri hareketi içeren kaba motor tabanlı fiziksel aktivitelerdir. Bunlar çok fazla kas gücü gerektirmeyen ince hareketlerdir. Bu tür beceriler için sakin bir zihin, sabır ve uygun güç kullanın. Ayakkabı bağcığı bağlamak, yazmak, dikiş dikmek, makası kullanmak ve düğmeleri düzgün iliklemek gibi fiziksel eylemler, ince motor becerilerin bazı örnekleridir. Sporda ve bu nedenle kaba motor beceriler genellikle atletizmde de uygulanır. Bunun ile birlikte yüksek atlama veya cirit atma gibi birçok konu için çok doğru teknik gerekir (Gohla, 2010).

Çocukların hareketleri ebeveynler tarafından kısıtlanmamalıdır. Aksine, gelişimlerinin, önemli bir parçası olarak kabul edilip hareket alanı ve çeşitliliği artırılmaya çalışılmalıdır. Çocukluk dönemi, bebeklikten sonraki gelişimsel süreçlerin yaşandığı en erken dönemdir. Bu süreçten elde edilen faydalar,

bireylerin gelecekteki tutum ve davranışlarının temelini oluşturmaktadır. Diğer şeylerin yanı sıra zihinsel, bilişsel ve ruhsal gelişim bu dönemde yoğunlaşır. Egzersiz bu süreci, sağlıklı büyümeyi ve fiziksel gelişimi destekler. Egzersiz bu süreci, sağlıklı büyümeyi ve fiziksel gelişimi destekler (Orhan, 2019).

Şekil 1: Spor kavramının süreç içindeki yeri (Akt: Ertaş, 2012).

Tablo 1. Aile Destekli Aktivite Grupları Yaş dağılımı.

6 hafta-6 aylık;   Aileler eşliğinde çocuklar 45 dakikalık müzik ve hareket programında görsel, işitsel ve uzamsal boyutlarını keşfederek eğlenirler.
7-13 aylık;   Amacı, bebeğin el, kol ve gövde kontrolünü ve hareketini geliştirmek için yeni uyarıcı aktiviteler sunmaktır. Bu geliştirme ailelerle istişare edilerek yapılır. Anne-babalar ve bebekleri, çeşitli ilk hareketler, bebek müzikleri ve danslardan oluşan 45 dakikalık bir programla tanıştırılır. Bebekler sadece fiziksel ve bilişsel becerileri değil aynı zamanda denge ve motor becerilerini de geliştirirler.
14-22 aylık;   1 saatlik bir program eşliğinde denge, yuvarlanma zıplama ve yaşlarına uygun fiziksel beceriler ile geliştirmelerine yardımcı olunmaktadır. Bu yaşlarda çocuk bağımsız hareket güdüsüyle saldırgan koşma eğilimi gösterir. Bu nedenle yüksek motor becerisini doğru kullanması için, top tekmeleme, kule kurma, üçtekerlikli bisiklet sürme, merdiven tırmanma gibi aktiviteler hazırlanır. Sosyal becerilerini ise özel koreografik danslar, karşılıklı şarkı söyleme, yaşa özel kukla gösterileri ve özel gezintilerle destekler.
23 aylık-2,5 yaş;   Yaşamın ikinci yılının erken evreleri, iyi gelişmiş uzamsal farkındalığı ve yürüme ve zıplama gibi fiziksel aktivitelerin yanı sıra motor becerileri karakterize eder. Bir saatlik programda dans, yüzme, kukla gösterisi gibi sürpriz anların olduğu çeşitli programlarla jimnastik öğrenir.
2,5-3,5 yaş;   Çocuklar, ince ve kaba motor becerileri öğrenerek el becerilerini geliştirir: B. Bulmacalar, fantastik maceralar ve jimnastik için hazırlanır. Bu süre zarfında, eğitmeninizle daha doğrudan bir etkileşiminiz olacaktır. Ebeveyn katılımı, sevgi, anlayış ve etkinliklere davet yoluyla gelir.

Kaynakça: <http://www.my-gym.com/>. 15 Kasım 2009 (Akt.: Ertaş, 2012).

Gelişimde Ebeveyn

İnsan vücudunun yapısı en çok büyümenin en hızlı olduğu çocukluk döneminde değişir. Çünkü bir an önce spora başlatmak ve çocukların gerekli

işleri yapmasına yardımcı olmakta yarar vardır. Çocukların yaş evrelerinde anatomik, fizyolojik, psikolojik ve motor özelliklerini bilmek çok faydalıdır ve hatta gereklidir (Gündüz, 1995). Bir bakımdan da çocuklar ve gençler için motor uyarılarının kendisi kadar, bu hareketlerin miktarı uygulama bölümünde çocuklar ve gençlere faydalı olması açısından kıymetlidir (Akgün, 1982).

Günümüzde çocuklar çok sınırlı hareket açıklığına sahiptir. Apartmanlarda oturan, okula otobüsle gidip gelen, televizyon ve bilgisayar başında vakit geçiren çocuklar, çarpık kentleşme nedeniyle burada yapılan oyun parkları, parklar ve spor aktivitelerini özlüyor. Bu durumda evde, okulda ve kapalı alanlarda çocukların fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan ve enerji açığa çıkaran spor aktivitelerinin olması önemlidir (Yücel, 2004; Yıldız, 2009; Taşçı, 2010).

Çocukların televizyon ve bilgisayar oyunları ile ilgilenmeleri, kendilerini toplumdan çevreden daha da uzaklaştırmaktadır (Vessey vd.1998; Wake vd. 2003). Bu dönemlerde ebeveyn, öğretmen, eğitici, koç ve antrenörlerin hedefi, çocukların değişik etkinliklerle motor kontrol ve hareket kabiliyetini geliştirmeye destek olmaktır (Özer ve Özer, 2005).

19.Yüzyılın başında eğitimciler ve ahlakçılar çocuk gelişiminin önemini vurgulamış ve 20. yüzyıl çocukların yüzyılı olmuştur. Spor kavramı 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Muratlı, 2003).

Spor bilinçli yapıldığında gelişime etkisinin herhangi bir olumsuz yanı yoktur. Ayrıca çocuğun fiziksel ve motor gelişimine katkı sağlar. Bununla birlikte bilinçli yapılan spor onları sosyal bir kimlikle ödüllendirir (Micheli, 1984). Ebeveynler,çocuklarının başarılarına destek olmak ve iyi aileye örneği olabilmek için çocuklarını spora alıştırmak adına çok fazlaca vakit ve yüksek miktarda para harcıyorlar (Coakley, 2006 ; Hellstedt,1995).

Aile üyelerinin ve diğer yetişkinlerin fiziksel aktivite için rol model olarak etkinliği belirsiz olsa da (Dempsey, Kimicik, ve Horn, 1993) egzersizin faydalarına inanan aileler, çocuklarının fiziksel aktivitelerini desteklemekte ve çocukları üzerinde olumlu bir etki oluşturmaktadır (Thompson, Davis, Git-telsohn, Going, Becenti, Metcalfe, Stone, Harnack, Ring, 2001; Freedson, Evenson, 1991; Moore, Lombardi, White, Campbell, Oliveria ve Ellison, 1991.).

Ebeveynlerin beklentilere göre çocuklara atadığı fiziksel aktiviteler, çocukluk ve ergen gelişiminin doğal bir bileşenidir. Ufak yaşlardan itibaren fiziksel olarak aktif olmak; çocuğun fiziksel, sosyal ve mental gelişiminde önemli rol oynar (Wagner, Kirch, 2006). Bununla birlikte çocuğun seçeceği spor branşına etkileri, ilerleyen zamanda ki etkinliklerinde faydaları görülmektedir (Fredericks ve Eccles, 2005).

Ebeveynlerin çocuklarının fiziksel aktiviteleri ve fiziksel aktivite davranışları üzerinde büyük etkisi vardır. Ebeveyn hareket noktasında çocuğa rol model olmalı, onları teşvik etmeli, birlikte egzersiz ve spor yapmalıdır. Çocuklarla parklarda, meydanlarda futbol ve basketbol oynanmalıdır. Mümkünse doğada yürüyüşe çıkın ve dünya ile temasa geçin. Aile gezisinin bir kısmı fiziksel aktiviteye ayrılmalıdır. Çocuklara özel günlerde veya başarılı oldukları konularda sporla ilgili materyaller, hediyeler sunulmalıdır. Amacımız çocukların eğlenmesi ve spordan keyif alması. Ailede spor yapmayı sevenler, araba yerine bisiklet ya da yürütmeyi tercih etmelidir. Boş zamanlarında fiziksel olarak aktif olan kişilerin bu tutumlarından çocuklar etkilenirler. Bu nedenle çocuklar ile yapılan ortak eylemde çocuğun eğlenmesi ve dinlemekten zevk alması sağlanmalıdır (Saleschke 2017).

Çocukların doğa ile etkileşime girebileceği açık alan, bitki bahçesi düzenlemesi ile sağlıklı kalmalarına yardımcı olur (Kalemi, 1995). Bu nedenle bahçe iyi organize edilmeli ve donatılmalıdır. Çocukların koşup oynaması için bahçe çimi bisikletlerini sürebilecekleri yerler, sert zeminli yollar, bir kum

havuzu mevcut olmalıdır. Çocukların tırmanabilecekleri ama aynı zamanda gölge sağlayan bir ağaçlar bahçeyi daha çekici kılmaktadır (Baran vd.,2007).

Erikson'da (1902-1994) Önce anne baba ve aile ortamının, ardından arkadaşların ve farklı kuşaklardan insanların çocukların gelişim sürecini etkilediğini, erken çocukluk döneminde kazanılan güvenin daha ileriki yaşlarda üzerinde olumlu etkisi olduğunu tespit etti (Orhan ve Ayan, 2018).

Gelişim ile Bütünleşen Spor

Hareket, bir kişinin hayatta kalabilmesini sağlar. İnsan vücudu, birçok işlevi, görevi yalnızca hareket yoluyla yerine getirir. Kalp atmaya bırakırsa insan ölür. Hareket, insan doğası gereği insan yaşamının temel bir olgusudur, temeli buna bağlıdır (Zimmer, 2014). Hareket, her insanın yalnızca hayatta kalma desteği değil, ileriki yaşamında da yeni beceriler geliştirmek için bir temeldir (Ehrlich ve Heimann 1995; Akt: Karren, 2017).

İnsan gelişimindeki en çabuk büyüme çocukluk ve ergenlik zamanında gerçekleşir. Özellikle 0-6 yaş arası spor, ileri yaş grubundaki değişimden ziyade fiziksel sağlık ve kişilik yapısının aynı yönde gelişmesine olanak sağlar. Pek çok araştırmacı, çocuklukta kazanılan davranışların çoğunun, yetişkinlikte

bireyin kişilik yapısını, davranışlarını, utanma ve değer yargılarını şekillendireceğini doğrulamıştır (Sivri, 1993). Spor, çocukların gelişimi için hem fiziksel gelişim ve iyi karakter oluşumu hem de ruh sağlığı açısından çok faydalı ve önemlidir. Günümüzde spor, insan hayatının her düzeyinde önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların aileleri ve eğitim kurumları onların algısında önemli rol oynamaktadır. Eğitim her zaman önemli bir öğrenme aracı olmuştur. Bu bilinçle gelişen çocuk, gelecekte sporu yapacak ve yaşam tarzı haline getirecektir. Sonuç olarak spor, okul sporları, sağlık sporları, çocuk sporları, performans sporları gibi toplumun farklı alanlarında ve yönlerinde uygulanmaktadır (Candan, 2005).

Beden eğitimi, bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığını geliştirmeye yönelik bir dizi hareket iken; Spor, bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığını iyileştirmesinin yanı sıra belirli kurallara göre yarışma kriterlerini de içermektedir. Hakimiyet, rekabet ve tahakküm hedefini içerir. Sporda vücutta aşınma ve yıpranma vardır. Çünkü motor gelişim evreleri insanların, özellikle çocukların yaşları ve spor yapmaya hazır olma durumu ile ilgilidir. Bu durum da dikkate alınmalıdır. Bu zamanlarda üzerinde durulması gereken en mühim nokta çocukların spor aktiviteleridir. Özel hareket aşamasına seçilen branşa özgü hareketler zorlanmadan yapılmalıdır. Bu işlere “Müzik” ve “resim” öğretimi de dahil edilmelidir. Tüm spor dallarına hitap eden bir diğer hareket egzersizleri serisi çocuğun spora özgü hareket aşamasında seçmesi gereken sporda benimsenen disiplinlerdir (Çoknaz, 2016).

Spor ve egzersiz sağlıklı bir yaşam tarzının temelini oluşturur. Bu nedenle çocuklar mümkün olduğu kadar erken dönemde sporla tanıştırılmalıdır. Ve egzersiz bir alışkanlık haline gelmelidir. Nedeni temel olarak ev ortamında oluşabilir. Ancak birçok ebeveyn, özellikle iş yoğunluğu ve zaman yetersizliği nedeniyle fiziksel aktivite ve spordan kaçınmaktadır. Aksi takdirde çocuğun spor faaliyetlerine olan ilgisini kaybedersiniz ve gerekirse bu tür işlerde kendisini boğarsınız. Ama bilmiyorlar önce çocuklar spor yapmalı mı ve yoğun hayatlarına başlamak için hangi sporlar iyi gelir? (Rohkohl, 2017).

Çocuklarda, Sporun Fiziksel Sağlığa Katkıları

Özünde çocuklar akranları arasında güçlü yanlarını sınamak (Taşmektepiligil, 2006), koşmak, zıplamak, tırmanmak, özgürce oynamak ve canları ne isterse onu yapmak isterler. Çocukların temel gelişimindeki bu dizginlenemeyen oyun ihtiyacı nedeniyle, çocuğun hayatının erken dönemlerinde yer alan spor oyunları ve etkinlikleri, onun sadece akranlarıyla birlikte olmalarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kurallara ve kararlara uyma, kazançları ve kayıpları sindirme gibi deneyimleri de aktarır, vb. aynı zamanda çocuklar

bu sayede kendi bedenlerini tanıma, kendi fiziksel özelliklerini tanıma, öğrenme, rekabet etme ve başkalarına zarar vermeden başarılı olma fırsatına sahip olurlar (Fichter, 1994; Çelik ve Şahin, 2013; Kaplan ve Çetinkaya, 2014). Fiziksel aktivite, kas-iskelet sistemi (kemikler, kıkırdak, tendonlar, bağlar ve kaslar) optimal gelişimi teşvik etmek, kardiyovasküler zindeliği ve solunum sistemini geliştirmek, gücü ve genel performansı iyileştirmek ve sağlıklı bir kiloyu korumak gibi etkenleri bulunmaktadır. Ayrıca bağışıklık sistemini güçlendirir ve iyi bir duruşun korunmasına yardımcı olur. Osteoporoz gibi yaşa bağlı hastalıklar ergenlikte önlenebilir. Ergenlik döneminde kemik yoğunluğunun %10 artması, yaşlı erişkinlerde femur boynu kırığı riskini %50'ye kadar azaltır (Zahner ve ark. 2013).

Bedensel aktivite ayrıca motor gelişim üzerinde aşağıdaki işlevlere sahiptir:

- Beden ve hareket deneyimini aktarır.
- Hareketlerin seçici algısını ve koordinasyonunu destekler.
- Hareket güvenliğini artırır ve kazaları önleyin.
- Bu, temel motor becerilerin (dayanıklılık, kuvvet, kondisyon, hız, esneklik) gelişimi için bir ön koşuldur (Philipp, 2017).

Yaşamın ilk yıllarında zıplamak, zıplamak, tırmanmak ve koşmak çocuğun kemik dokusunu daha dayanıklı ve yoğun hale getirir. Ek olarak, çok fazla hareket etmek çocuğunuzun omurgasının düzgün bir şekilde gelişmesine yardımcı olur ve kötü duruşu önler. Spor sayesinde çocuklar başlarını kaldırıp sırtlarını esneterek gerekli kasları geliştirirler. Günlük rutinlerinde daha hareketli olan çocuklar, diğer çocuklara göre daha fazla enerjiye sahiptir ve hastalanma olasılıkları daha düşüktür (Saleschke, 2017).

Berberinde yetişkinlikte ortaya çıkan birçok ciddi hastalık da genç yaşta sorumludur. Örneğin fazla kilo ve obezite genç yaşta ortaya çıkan ve etkileri yetişkinliğe de yansıyan, kalp-damar hastalıkları ve tip 2 diyabet gibi birçok hastalığın kökenini oluşturmaktadır. (Thompson vd., 2001; Thompson vd., 2005). Çocuk spor yapıları dünyanın birçok yerinde faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunlardan biri My Gym adında 1983 yılında California'da kurulmuştur. 6 hafta ile 13 yaş grubu için fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimi sağlamak amacıyla program geliştirerek, bunlara uygun bir yapı tasarlanmıştır. Şu an 25 farklı ülkede 200'den fazla merkez ile faaliyet göstermektedir. Bu spor yapılarında, her yaşa uygun haftalık, müzik, dans, oyun, jimnastik ve birçok spor branşına hizmet veren bir ders programı bulunmaktadır. Bu merkezlerden biri de Türkiye'de 2007 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Daha

sonra Ankara'da da 2008 yılında şubesi açılmıştır. Ders programları içinde Aile Destekli Aktivite Şubeleri, Serbest Aktivite Şubeleri, Karate/Dövüş Sanatları Eğitimi, My Gym Sanat (Öğrenme- Yaratıcılık-Keşfetme), Ebeveyn Nightout, Kamp, Fit&Fun Günleri bulunmaktadır (<http://www.my-gym.com/>. 15 Kasım 2009: Akt: Ertaş, 2012).

Bununla beraber duygusal gelişim sırasında çocuklar kendi duygularını hissetmeyi öğrenirler ve daha sonra bunları sosyal çevrelerine uygulayabilirler. Bu süreçte çocuklar kendi duygularıyla başa çıkmak için uygun yollar bulabilirler. Bunun için cesur olmak gibi davranışsal yöntemler vardır. Spor Çocuklarla birlikte, korkuyu cesaretle nasıl yenebilecekleri, risk almanın ne anlama geldiği ve sonunda başarıya ulaşmanın harika duygusu öğretilir. Fiziksel aktivite ve spor ortamları çocukların duygularını hissetmelerine, yaşamalarına, düşünce ve fikirlerini ifade etmelerine olanak sağlar. Çalışma alanı olarak kullanılabilir. Bu hareket, çocukların dünyaya açılan kapısı olarak görülüyor. Fiziksel aktivite ve spor ile ilgili başarı deneyimleri sayesinde, çocuklar daha olumlu duygular yaşayabilir ve olumlu bir benlik imajı

oluşturabilir. Kendi yeteneklerine güvenip gelecekte daha fazlasını yapmaya cesaret ederler. Yani hareket aynı zamanda çocukların duygusal gelişimini de desteklemektedir (Schwarz, 2014). İnsan vücudunun yapısı en çok büyümenin en hızlı olduğu çocukluk döneminde değişir. Çünkü bir an önce spora başlatmak ve çocukların gerekli işleri yapmasına yardımcı olmakta yarar vardır. Çocukların yaş evrelerinde anatomik, fizyolojik, psikolojik ve motor özelliklerini bilmek çok faydalıdır ve hatta gereklidir (Gündüz, 1995). Spor bilinçli yapıldığında gelişime etkisinin herhangi bir olumsuz yanı yoktur. Ayrıca çocuğun fiziksel ve motor gelişimine katkı sağlar. Bununla birlikte bilinçli yapılan spor onları sosyal bir kimlikle ödüllendirir (Micheli, 1984).

Bir bakımdan da çocuklar ve gençler için motor uyarılarının kendisi kadar, bu hareketlerin miktarı uygulama bölümünde Çocuklar ve gençlere faydalı olması açısından kıymetlidir (Akgün, 1982). Serbest aktivite şubelerinde ise aşağıda değinilen 3,5 yaştan 13 yaşa kadar olan gruplar çalışmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Serbest Aktivite Şubeleri yaş dağılımı,

3,5-4,5 yaş;   Aileler olmadan daha çok serbest kalır ve çeşitli hareketlere katılırlar. Antrenör karşılığında jimnastik becerilerini geliştiriyorlar. Başlangıçta motor yetenekleri, daha karmaşık oyunlar ve el-göz koordinasyonunu öğreten bir saatlik bir aktivite kullanılır.
4,5-6 yaş;   Bu programın amacı, fiziksel aktivitede güvenlik duygusunu grup spor aktiviteleri ile aktarmaktır. Bir saat süren program güç, denge, hareketlilik, esneklik, koordinasyon öğretir ve rekabet dışında olumlu ve destekleyici bir atmosfer yaratır.
6-8 yaş;   Bir saatlik bir programda çocuklar hevesli ve amaçlı olmayı öğrenirler. Tüm büyük sınıflarda olduğu gibi, mükemmel bir şekilde organize edilmiş materyallerle hızlı bir şekilde yapılandırılmış bir şekilde çalışır. Çoğu çocuk parklara, okullara veya dans ve dövüş sanatlarını içeren beden eğitimi derslerine gider. Beden eğitimi ve grup etkinlikleri de vardır. Sıkı çalışma, azim, dikkatli çalışma dostluk ruhu vurgulanır.

7-13 yaş;

Televizyon, internet ve video oyunları gibi yerleşik dikkat dağıtıcı unsurlarla etrafı çevrili bu yaş grubu için, güç ve esneklik egzersizlerini aerobik egzersizlerle birleştiren bir program geliştirilmiştir. Bu program, dayanıklılık ve kaba motor becerileri ile heyecan verici ve hareketli aktiviteler geliştirir. Daha sağlıklı, daha düzenli bir yaşam sürmenize yardımcı olmak için beslenme ipuçları ve tavsiyeler verilmektedir. Spor becerileri tüm çocukların uygulaması içindir.

Kaynakça: <http://www.my-gym.com/>. 15 Kasım 2009 (Akt.: Ertaş, 2012).

Kaynakçalar

- Orhan, R. (2019). Çocuk gelişiminde fiziksel aktivite ve sporun önemi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 157-176.
- Orhan, R., Ayan, S. (2018). Psiko-Motor ve Gelişim Kuramları Açısından Spor Pedagojisi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2(8). 523-540.
- Saleschke, C. (2017). Kinder in Bewegung: Warum Sport so wichtig ist. www.netmoms.de/magazin/kinder/sport-fuer-kinder/kinder-in-bewegung-warum-sport-so-wichtig-ist.
- Micheli, L., Pediatric and Adolescent Sport Medicine, W.B. Saundaeers, Philadelphia, 1984
- Schwarz, Rolf (2014): Frühe Bewegungserziehung. München: Ernst Reinhardt Verlag
- Muratlı, S., 2003. Çocuk ve Spor, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Candan, N., 2005. Sporla Eğitim-Okul Spor Sorunları ve Okul Sporunda Yeni Bir apılandırma Önerisi, 259-268 s., 4. Ulusal Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Sempozyumu, Bursa.
- Tablo 1 / Tablo 2 <http://www.my-gym.com/>. 15 Kasım 2009: Akt.: ; Ertaş Ş (2012).Çocuk ve spor ilişkisi üzerine fiziksel biçimlenmeyi etkileyen ergonomik faktörlere dayalı bir model. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Ehrlich, P., Heimann, K. (1995). Bewegungsspiele für Kinder. Wie ein Kind in seiner Entwicklung gefördert werden kann. 4. überarbeitete und erweiterte Auflage. Dortmund: Verlag modernes Lernen, s.12-15.
- Çoknaz, H. (2016). Motor Gelişim Boyutuyla Çocuk ve Spor. Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 1 (2) , 83-91 . DOI: 10.22396/sbd.2017.18
- Karren, J. (2017). Die Bedeutung von Bewegung für die kindliche Entwicklung und deren Förderung am praktischen Beispiel einer Mutter-Kind-AG in der Hardtstiftung. <https://www.hardtstiftung.org/images/pdf/Artikel-erev-2.pdf>. Erişim Tarihi: 03.01.2018
- Sivri, H. (1993). Fiziksel ve mekansal çevrenin çocuk davranışına ve gelişimine etkileri Çocuk için oluşturulacak çevrelerde tasarım verilerinin saptaması (Doctoral dissertation, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Zimmer, R. (2014). Handbuch Bewegungserziehung. Grundlagen für die Ausbildung und Pädagogische Praxis. 1. Ausgabe der überarbeiteten und erweiterten Neuauflage 2013 (3. Gesamtauflage). Freiburg im Breisgau: Verlag Herde.
- Gohla, S. (2010). Die bedeutung von sport und bewegung in der entwicklung des Kindes. daten2.verwaltungsportal.de/.../leichtathletik_link_facharbeit.doc, Erişim Tarihi: 15.02.2018

- Ertaş Ş (2012). Çocuk ve spor ilişkisi üzerine fiziksel biçimlenmeyi etkileyen ergonomik faktörlere dayalı bir model. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Küçük, V. ve Koş, H., 2004. Psiko-Sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan ve Spor İlişkisi, SBE Dergisi, 10, 131-143.
- Taşmektepligil, M.Y. Yılmaz, ç. İmamoğlu, O. Ağaoğlu, Y. S. (2006). İlköğretim Okullarında Beden Eğitimi Ders Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi ve Bu Konudaki Yeni Yaklaşımların Değerlendirilmesi, Muğla 9. Spor Bilimleri Kongresi.
- Zahner, L., TW-Team. (2013). Bedeutung von Sport und Bewegung für die Entwicklung von Kindern und Jugendlichen. Institut für Sport und Sportwissenschaften, Universität Basel.
- Fichter, J. (1994). Sosyoloji Nedir? (Çev.N.Çelebi). Atilla Kitabevi, Ankara.
- Gündüz, N., Antrenman Bilgisi, Saray Medikal Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti. ss.,31, 42, 173, 191. İzmir 1995
- Coakley, J., "The good father: parental expectations and youth sports", Journal of Leisure Studies, 25(2):155-163, 2006.
- Dempsey, J. M., Kimiecik, J. C., & Horn, T. S., "Paternal influence on children's moderate to vigorous physical activity participation: an expectancy-value approach", Pediatrics Exercise and Science, 5:151-167, 1993.
- Thompson, J. L; Davis, S. M., Gittelsohn, J., Going, S., Becenti, A., Metcalfe, L., Stone, E., Harnack, L., Ring, K., "Patterns of physical activity among American Indian children: An assesment of barriers and support", Journal of Community Health, 26(6):423- 445, 2001.
- Freedson, P. S., & Evenson, S., "Familial aggregation in physical activity", Research Quarterly for Exercise and Sport, 62: 384-389, 1991.
- Moore, L. L, Lombardi, D. A., White, M. J., Campbell, J. L., Oliveria, S. A., & Ellison, R. C.," Influences on parents' physical activity levels on on activity levels of youngh children", Journal of Pediatrics, 118:215-219, 1991.
- Fredericks, J. A., & Eccles, J. S., "Family socialization, gender, and sport motivation and involment", Journal of Sport and Exercise Psychology, 27, 3-31, 2005.
- Kaplan, Y. ve Çetinkaya, G. (2014). Spor Yoluyla Toplumsallaşma-Yeniden Toplumsallaşma Süreci. International Journal of Science Culture and Sport. 2: 120-125.
- Akgün, N., Egzersiz Fizyolojisi, Ege Üniversitesi Matbaası, s.221, İzmir, 1982
- Çelik, A., ve Şahin, M. (2013). Spor ve Çocuk Gelişimi. International Journal of Social Science. 6 (1): 467-478.

- Taşçı, B. (2010). Sokağın Günümüz Koşullarında Çocuk Oyun Alanı Olarak Ele Alınması ve Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yücel, M. (2004). Gelişim ve Öğrenmenin Spor Kültürünün Oluşmasına Etkisi, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 100-108.
- Yıldız, S., M. (2009). Spor ve Fiziksel Etkinlik Hizmetleri: Geniş Bir Sınıflama. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (22): 1-10.
- Rohkohl, S. (2017). Ab wann sollten Kinder Sport machen? <https://www.dak.de/dak/gesundheit/ab-wann-sport-fuer-kinder-1655304.html>. Erişim Tarihi: 09.08.2017.
- Kalemci, F. 1995. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Çevre Düzenlemesi ve Çalışan Eğitimci Personelin Nitelikleri Yönünden İncelenmesi, Uluslararası Engellilerde Spor Eğitimi Sempozyumu, 26-28 Ekim.
- Baran, M., Yılmaz, A., Yıldırım, M., 2007.Okul Öncesi Eğitimin Önemi ve Okul Öncesi Eğitim Yapılarındaki Kullanıcı Gereksinimleri Diyarbakır Huzurevleri Anaokulu Örneği. D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 8, 27-44 .
- Wagner, N., Kirch, W., “Recommendations for the promotion of physical activity in children”, Journal of Public Health, 14:71-75, 2006.
- Vessey AJ, Yim-Chiplis PK, Mackenzie NR. 1998. Effectes of televisionviewing on children’sdevelopment.PediatricNursing. 23 (5):483-486.
- Özer D.S., Özer K. (2005). Çocuklarda Motor Gelişim, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Thompson, J. L; Davis, S. M., Gittelsohn, J., Going, S., Becenti, A., Metcalfe, L., Stone, E., Harnack, L., Ring, K., “Patterns of physical activity among American Indian children: An assesment of barriers and support”, Journal of Community Health, 26(6):423- 445, 2001.
- Thompson, A. M., Rehman, L. A., & Humbert, M. L., “Factors influencing the physically active leisure of children and youth: A qualitative study”, Journal of Leisure Studies, 27:421-438, 2005.
- Saleschke, C. (2017). Kinder in Bewegung: Warum Sport so wichtig ist. www.netmoms.de/magazin/kinder/sport-fuer-kinder/kinder-in-bewegung-warum-sport-so-wichtig-ist. Erişim Tarihi: 11.04.2018.
- Philipp, T. (2017). Bewegungsentwicklung und -förderung im Kindesalter - im Speziellen in Kinderbildungs- und -betreuungseinrichtungen. <https://www.eltern-bildung.at/expert-innenstimmen/bewegungsentwicklung-und-foerderung-im-kindesalter>. Erişim Tarihi: 29.11.2017.
- Zimmer, R. (1998): Handbuch der Bewegungserziehung. 8. Aufl. Freiburg: Herder.

Şekil 1: <http://www.geldik.com/kulturel-konular/33324-eski-turk-senlikler-i-sportif-gosteriler-sportif-gosteriler-hakkinda.html>

Eckloff, G. (2012). Die Bedeutung von Bewegung für die Entwicklung im Kindesalter. https://uol.de/fileadmin/user_upload/diz/download/Veranstaltungen/Ring-Vorlesung/Gerriet_Eckloff_PPP_Vortrag_PM.pdf.
Erişim Tarihi: 05.08.2017.

Dopingle Mücadele Yönetimi

Mine Ömercioğlu¹

Özet

Bu çalışmada, sporda dopingi önlemeye yönelik oluşturulan organizasyonel yapı ve bu yapının faaliyetleri ana hatları ile özetlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca okuyucunun, dopingle mücadeleyle yönelik oluşturulan örgütlenmenin mevcut yapısı ile bu yapının temel işleyiş ve uygulamaları hakkında bilgi edinmesi hedeflenmiştir. Dopingün zararlarının giderek arttığının farkına varılmasından bu yana, dopingi önleme çabaları da buna bağlı olarak artış göstermiştir. Bu hareketin öncülüğünü uluslararası iş birlikçi bir anlayışla formal bir yapıda oluşturulan Dünya Dopingle Mücadele Ajansı (WADA) yürütmektedir. Dopingi caydırıcı kılma uygulamaları daha çok tespit etme ve istihbarat odaklı bir yaklaşımla “Ceza” üzerine yoğunlaşmakta, anti-doping uygulamalarını içeren eğitim çalışmaları tamamlayıcı olarak görülmektedir. Bilimsel çalışmalar ise eğitim temelli bir spor ortamının doping yapmaya karşı daha istendik tutumlar sergileyeceğini öngörmektedir. Günümüzde bilimsel veriye dayalı oluşturulan dopingle mücadele stratejileri, kurumsal ve profesyonel bir çerçevede yürütülmektedir. Sporda doping tam olarak önlenemediği sürece, “Dopingle, daha başarılı nasıl mücadele edilebilir?” sorusu bilimsel araştırmaların konusu olacak ve bilim, dopingle mücadele yönetimine sürekli olarak ışık tutacaktır.

Giriş

Sporcular, rekabet avantajı elde etme amacı ile doping olarak adlandırılan performans artırıcı yasa dışı yöntemlere başvurabilmektedir (Perritano, 2016). Ergen (2011)’e göre “Doping performansı artırmak amacı ile müsabaka içi veya müsabaka dışı zamanda, herhangi bir yolla organizmaya yapay ve kural dışı olarak yabancı bir maddenin alınmasıdır.” Dünya Anti-Doping Ajansı’nın (2021) tanımına göre; “Doping, World Anti-Doping Code’unda yer alan 2.1. maddesinden, 2.11. maddesine kadar olan bölümde belirtilen dopingle mücadele kural ihlallerinden bir veya daha fazlasının gerçekleştirilmesidir”. Bu maddeler, dopingle mücadeleye ilişkin kural ihlali sayılabilecek durumları ve eylemleri açıklamaktadır.

1 Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, myalcinkaya@mehmetakif.edu.tr,
Orcid: 0000-0002-1468-0444

Dopingi önleme düşüncesi, ilk olarak 1960 Roma Olimpiyat Oyunları'nda bir sporcunun ölümü ile ortaya çıkmıştır. Bu düşünce doğrultusunda; Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) tarafından sportif performansı arttırmaya yönelik kullanılan yasa dışı madde ve yöntemlerin bir listesi yayınlamış, bu madde ve yöntemlerin tespit edildiği sporculara çeşitli yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır (Ergen, 2011).

Doping sağlık, adalet, fırsat eşitliği, hakkaniyet gibi temel kavramları ve modern toplumların tüm alanlarını etkileyen bir problemdir (Gregor, 2014). Doping sorunu, yalnızca tematik olarak dar olan spor bağlamına ait olmaktan çıkmış, temel bir sosyal soruna dönüşmüştür (Asmuth, 2014).

Başarı, çağdaş spor kültürünün en güçlü motivasyon kaynağıdır. Çoğu sporcunun bedenine bu kadar yüklenmesinin nedeni de budur. Özellikle profesyonel sporcular için kazanmak, herhangi bir rekabet avantajını aramaya iten güç olmuştur. Sporcular, spor ortamında hayatta kalabilmek için her seferinde daha iyi performans göstermeleri gerektiğinin baskısını hissetmektedirler (Shafer, 2015).

Toplumlar kendi sporcularının veya takımların zaferlerini her daim görmek ister. Dolayısıyla kamuoyu ve yönetimler başarı beklentisiyle sporcular üzerinde performans baskısı uygulamaktadır. Spor kulüpleri ve spor federasyonları, finansal ve politik açıdan sponsorlara bağımlı oldukları için her daim sportif başarıyı arzulamaktadır. Sponsorluk anlaşmaları sadece başarılı sporcular ile yapılırken, sportif performansta yaşanabilecek herhangi bir düşüş, sponsorlar tarafından gerçekleştirilen fon desteğinin kesilmesine neden olabilmektedir. Küresel yayın organları, izlenme ve takip oranlarını güvence altına almak ve etkileşimlerini artırmak için çoğunlukla uluslararası düzeyde başarılı ve telejenik sporcular hakkında haber yapmaktadır. Bu dışsal faktörler sporcuları doping yapmaya yönlendirebilmektedir (Gregor, 2014).

Dopingle mücadelenin 1960'larda kurumsallaşmaya başlaması ile sporun toplumsal değeri önemli ölçüde artmıştır. Bu artış ile birlikte ekonomik çıkarlara bağlı olarak sporda doping kullanımının da arttığı görülmektedir (McNamee ve Moller, 2011). 1980-1990 yılları boyunca, etik olmamasına rağmen spor hekimliği uzmanları ve eczacılar tarafından yönlendirilen gizli doping yöntemleri spordan spora yayıldı (Baron vd., 2007). Performansı artırmak için sporculara ilaç verilmesi, tarihteki en büyük farmakolojik deneylerden biridir. Doping olarak anlaşılan bu küresel deneyin belki de en dikkat çekici yönü, yaygın olarak kabul edilen gizli doğasıdır (Franke ve Berendonk, 1997). Johnson (2011)'e göre ise yasa dışı performans artırıcı maddeleri kullanmanın yaratacağı potansiyel zararın, materyalist ve sonuç

odaklı toplumlar ve otoriteler için bir gurur kaynağı olarak rol alma olasılığı da vardır.

Spor etkinliklerin kendilerine has kuralları söz konusudur. Gerekli durumlarda bu kurallara aykırı davranış gösterenlere yönelik yaptırımları organize etme, yürütme ve denetleme işlemleri, ilgili kurullarca gerçekleşir (Şahin, 2018). 1998 Fransa Bisiklet Turu'nda Fransız Polisi tarafından çok miktarda performans arttırıcı madde bulundu (Baron vd., 2007). Dünyanın dört bir yanındaki politikacılar ve spor liderleri doping sorununu kendi başlarına çözemeyeceklerini fark etmeye başladı (McNamee ve Moller, 2011). Bu bağlamda Sporda Doping üzerine küresel çapta bir konferans düzenleme kararı alındı. Toplantıda, IOC'den sporda dopinge karşı mücadeleye öncülük etmek amacı ile misyonu, spor organizasyonlarından ve hükümetlerden bağımsız olarak çalışmak olan tarafsız bir küresel ajans kuruldu (Baron vd., 2007).

Dünya Doping Mücadele Ajansı'nın (WADA) Tarişesi

1998 yılındaki bisiklet dünyasını sarsan doping skandallarından sonra Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından 2-4 Şubat 1999 tarihinde dopinge mücadelede yer alan tüm taraflar İsviçre'nin Lozan kentinde I. Dünya Sporda Doping Konferansı'nda bir araya getirildi. Konferansın sonunda Sporda Dopinge Yönelik Lozan Deklarasyonu yayınlandı. Bu belge, 2000 Sidney Olimpiyat Oyunları'nda faaliyete geçecek bağımsız bir uluslararası ajansın kurulmasını sağlayacaktı. Lozan Deklarasyonu Kararlarına göre; 10 Kasım 1999'da İsviçre'nin Lozan kentinde, sporda dopinge karşı mücadeleyi uluslararası düzeyde desteklemek, koordine etmek ve tutarlılık kazandırmak amacı ile hükümetler, hükümetler arası kuruluşlar, kamu otoriteleri ve diğer kamu ve özel kuruluşların desteği ve katılımı ile Dünya Doping Mücadele Ajansı (WADA) kurulmuştur.

WADA'nın misyonu, temel etik ilkelere dayanmaktadır;

- Her sporcunun eşit şartlar altında müsabakaya katılma hakkı vardır.
- Dopinge mücadele ülkeler ve sporlar arasında tanınmalı ve sporculara eşit muamele edilmelidir.
- Sporcuların sağlığı ve adil oyun, küresel spor yönetiminin ana kaygısı olmalıdır.

Ajansın temel çalışma alanları arasında dopinge mücadele sınırlarının geliştirilmesi, eğitim, bilimsel araştırma ve Dünya Doping Mücadele Yasası'nın (CODE) izlenmesi yer alır (World Anti-Doping Agency, t.y).

Ajansın Yönetim Yapısı

WADA, dünya hükümetleri tarafından finanse edilen bağımsız bir uluslararası ajans olarak, Spor ve Devlet arasındaki önemli bir ortaklığı temsil eder. Bu ortaklık, paydaşların birbirini tamamlayan yetki alanları ve uzmanlıklarından kaynaklanmaktadır. Örneğin Hükümetler performans artırıcı yasa dışı maddelerin kaçakçılığını ve dağıtımını önleyen yasalar çıkarma yetkisine sahiptir. Bu iş birliği küresel dopingle mücadele sisteminin geliştirilmesini sağlamıştır (World Anti-Doping Agency, t.y).

Dünya Dopingle Mücadele Ajansı, kâr amacı gütmeyen bir İsviçre Özel Hukuku kuruluşu olma özelliği taşımaktadır. WADA Tüzüğü uyarınca mevcut yönetim yapısı 38 üyeli bir Vakıf Kurulu ve 14 üyeli bir Yürütme Komitesi'nden oluşur. Olimpik Hareket ve Kamu Otoritelerinin temsilcilerinden eşit olarak oluşan Vakıf Kurulu, WADA'nın en yüksek karar organıdır. İlgili seçim grupları tarafından atanan Kurul üyelerinin çoğunluğunu (14/38) uluslararası seviyedeki sporcular oluşturmaktadır. Yönetim kurulu tarafından yetkilendirilen 14 üyeli Yürütme Komitesi, Kurul'un faaliyetlerini gerçekleştirme ve varlıkların idare edilmesi gibi Ajans'ın işleyişlerini yönetir. 14 üyeli bu kurulun çoğunluğu (6/14) uluslararası aktif ve eski sporculardan oluşmaktadır. WADA çok paydaşlı bir organizasyon olarak, yönetim uygulamalarında sporcu temsilcilerine yer veren, demokratik süreçleri ve kontrol mekanizmalarının işleyişini detaylandırarak tüzüğünde belirten ve yönetim kurulu toplantılarını kamuoyuna açan, bağımsız denetçilere kendini denetleme yetkisi veren şeffaf bir yönetim şekline sahiptir. Sporda dopingi önleme hareketinin öncülüğü yapan bu ajansın, dünyanın 5 kıtasında temsilcilikleri bulunmaktadır ve Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonu bunlardan bir tanesidir (World Anti-Doping Agency, t.y).

Dünya Dopingle Mücadele Yasası (CODE)

Dünya Dopingle Mücadele Yasası tüm spor branşlarında dopingle mücadele politikalarını uluslararası düzeyde uyumlu hale getiren bir yasa olma niteliğini taşır. Bu yasa Ulusal Dopingle Mücadele Kuruluşları (NADO'lar), Uluslararası Federasyonlar (IF'ler) ve Büyük Müsabaka Organizasyonları (MEO'lar) gibi 350'den fazla kamu otoriteleri ve spor organizasyonları arasında dopingle mücadele politikalarını standart hale getiren temel belgedir (World Anti-Doping Agency, t.y). CODE'un amacı, sporcuların temiz spora katılma temel hakkını korumak, böylece dünya çapındaki sporcular için sağlık, adalet ve eşitliği teşvik etmek ve dopingin önlenmesine ilişkin olarak ulusal ve uluslararası düzeyde uyumlaştırılmış, koordine edilmiş ve etkili anti-doping programları sağlamaktır (World Anti-Doping Code, 2021).

CODE, dopingle mücadele önlemlerine tutarlı ve uyumlu bir yaklaşım sağlamak için ulusal ve uluslararası düzeyde spor kuruluşları tarafından kabul edilmiştir. Kuralların kabul edilmesi ve Spor Tahkim Mahkemesi (CAS) tarafından yorumlanması ve uygulanması, spor hukukuna önemli değişiklikler getirmiştir (David, 2008).

Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonu (TDMK)

Formal bir yapıda kurulan WADA, temiz spor için küresel işbirliğine dayalı bir hareketin öncülüğünü yapmaktadır (World Anti-Doping Agency, t.y). Ulusal bir dopingle mücadele kuruluşu olan Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonu bu misyonu ülkemizde yürütmektedir. TDMK, Haziran 2011 tarihinde “Dopingle mücadeleyi kurumsallaştırmak üzere gerçekleştirilecek işbirliğinin ana ilkelerini belirlemek ve dopingle mücadeleyi yürütmek amacıyla” Spor Genel Müdürlüğü ile imzalanan protokolle Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi bünyesinde kuruldu (Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonu, t.y). Komisyon tarafından, ülkemizde dopingle mücadeleyi etkin kılmak ve WADA ile koordineli yürütmek için Dünya Dopingle Mücadele Yasası çerçevesinde bir talimat hazırlandı. “Türkiye Dopingle Mücadele Talimatı” WADA tarafından onaylanması ve Spor Federasyonlarına gönderilmesi ile birlikte ülkemizde dopingle mücadele faaliyetleri kurumsal bir çerçevede başlamış oldu. Türkiye, 14 Ekim 2011 tarihinden itibaren “Dünya Dopingle Mücadele Yasası’yla Uyumlu Ülkeler Listesinde” yer almaktadır (Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonu, 2019).

Dopingle Mücadele Yöntemleri

Küresel Dopingle Mücadele Programı, dopingi güçlü kurallar ve yaptırımlar ile caydırıcı kılmayı hedefler. Bu program dâhilinde müsabaka içi ve müsabaka dışı zamanda doping tespitine yönelik test ve soruşturma sistemi sadece caydırıcı bir etki sağlamakla kalmaz, aynı zamanda dopingle mücadele kural ihlallerini gerçekleştirenleri tespit ederek, temiz sporcuları ve spor ruhunu korumayı amaçlar. Dopingle mücadele kural ihlali tespit edilen kişiler hukuki kurallar çerçevesinde yargılanır ve cezalandırılır. Ayrıca doping kullanımını önlemek amacı ile caydırıcılık, tespit ve yaptırım uygulamalarının yanı sıra farkındalık yaratmak, bilgilendirmek, değerler aşlamak, iletişim kurmak, yaşam becerileri ve karar verme yeteneği geliştirmek üzere eğitim faaliyetleri gerçekleştirilir (World Anti-Doping Code, 2021).

WADA tarafından doping kural ihlali sayılabilecek madde ve yöntemlerin güncel listesi her yıl yayınlanmaktadır. Sporcuların hastalık veya tıbbî bir durumu gereği bazı ilaçları terapötik amaçlı kullanması gerekebilir. Kullanılan

ilacın yasaklı madde veya yöntemler listesinde olması durumunda, sporcu Tedavi Amaçlı Kullanım İstisnası (TAKİ) başvurusunda bulunabilir. TAKİ değerlendirmesi neticesinde sporcunun ilacı veya yöntemi terapötik amaçlı kullanmasına izin verilebilir. Böylelikle sporcu haklarını güvence altına almış olur (World Anti-Doping Agency, t.y).

WADA'nın Tespit ilkesi kapsamında, sporculardan idrar, kan ve Sporcu Biyolojik Pasaportu (ABP) kan örnekleri alınarak, yasaklı bir maddenin varlığı araştırılır. Ayrıca "Sporcu Bulunabilirlik Bildirimi" uyarınca Kayıtlı Doping Kontrol Havuzu'nda bulunan sporculardan periyodik olarak günlük konum bilgilerini yetkililere bilgilendirmeleri istenmektedir. Müsabaka içi ve müsabaka dışı herhangi bir zamanda sporculardan numune alımı için doping yetkilisi denetiminde idrar yapmaları istenebilir, kan örneği alınabilir. Ulusal Dopingle Mücadele Kurumları tarafından sporcunun gece nerede konakladığı ve gün içinde nerede bulunduğu dair günlük ayrıntıların doldurulması için formlar sağlanmaktadır (World Anti-Doping Agency, t.y). Belki de hapis cezası dışında başka herhangi bir ortamda kabul edilemez olan bu uygulamalar, elit sporda etik olarak kabul edilebilir. Çünkü uygulamalar, adil oyunun ilkelerini korumayı amaçlar ve bu nedenle bireyin özel alanının değerini gölgede bırakır (Kayser vd., 2020).

Doping ihlali öngörülen sporcular Spor Tahkim Mahkemesi'nin (CAS ADD) Dopingle Mücadele Bölümünce hukuki kurallar çerçevesinde yargılanır ve gerekli görülen durumlarda cezai işleme tabi tutulur. CAS, spor dünyasının özel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış kurallar aracılığıyla sporla ilgili uyuşmazlıkların tahkim veya arabuluculuk yoluyla çözümlenmesini kolaylaştıracak hizmetler sağlayan Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve Uluslararası Federasyonlar tarafından oluşturulmuş ve yetkilendirilmiş bağımsız bir kurumdur. CAS ADD ise Anti-doping vakalarını ilk olarak dinlemek ve karara bağlamak için oluşturulmuştur (Court of Arbitration for Sport, t.y).

WADA, dopingle mücadele sürecinde gerçekleştirdiği uygulamalar hakkında sporcuları ve destek personelinin eğitim yolu ile bilgilendirir. Tüm dopingle mücadele kuruluşları tarafından doping kontrol süreci, hak ve sorumluluklar, yasaklı madde ve yöntemler, TAKİ ve dopingin sağlık ve spor açısından sonuçları hakkında kaynaklar sunulmakta ve çeşitli eğitimler düzenlenmektedir. Dopingle Mücadele Eğitim ve Öğrenme Platformu (ADEL), dopingle mücadele kuruluşlarını bu çerçevede desteklemek ve tamamlamak için çevrimiçi kurslar, web seminerleri, kılavuzlar, kontrol listeleri gibi çeşitli kaynaklar sunan online bir eğitim desteği sağlamaktadır (World Anti-Doping Agency, t.y).

Türk Hükümeti “Ulusal Gençlik ve Spor Politikası” uyarınca Sporcu Sağlığı konusunda Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Medya Kuruluşları, Spor Federasyonları ve Sivil Toplum Kuruluşlarını paydaş göstererek, doping ve dopingle mücadeleyle ilişkin gerekli planlamayı belirtmiştir (Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, 2013);

- “Dopingle mücadele konusundaki eğitim çalışmalarını yaygınlaştırarak, bu çalışmalara devam etmek ve dopingin zararları konusunda medya aracılığıyla toplumun bilgilendirilmesini sağlamak”
- “Sporculara ergojenik yardım konusunda bilgi vermek ve bu alanda yapılacak bilimsel çalışmalara destek sağlamak”
- “Ulusal ve uluslararası spor kuruluşları ile uyumlu ve koordineli anti-doping önlemleri almak”
- “Ulusal ve uluslararası kuruluşlarla akredite olmuş dopingle mücadele ve doping kontrol laboratuvarları kurmak”
- “Tüm sporcuları dopingin insan sağlığı üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler konusunda bilinçlendirmek ve dopingle mücadele konularında eğitim faaliyetleri düzenlemek”
- “Haksız kazanç ve rekabeti önlemek için dopingle ilgili caydırıcı cezai müeyyideler uygulamak”
- “Yasaklı ilaçlar ve diğer maddeler ile ilgili olarak kamuoyunu düzenli olarak bilgilendirmek”
- “Dopingle mücadele kapsamında toplumu bilinçlendirmek üzere eğitim faaliyetleri düzenlemek”
- “Dopingle mücadeleyle ilgili projeler yapmak ve uygulamak”

Dopingle mücadele küresel bir sorundur ve bu nedenle ülkeler ve ilgili kuruluşlar arasında iş birliğine dayalı bir yaklaşım gerektirmektedir (Backhouse vd., 2009). Balcı vd., (2018) çalışmalarında, ülkemizde gençlik ve spor alanlarında yürürlükte olan ulusal politikalarda sosyal boyuta yönelik hedeflerin daha çok soyut açıklamalarla betimlendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca sosyal boyuta yönelik belirlenen hedeflerin, uygulamaya dönük olması ve hayata geçirilmesi, toplumsal kalkınmanın desteklenmesi ve güvence altına alınması açısından önemlidir (Balcı vd., 2018).

Dopingle Mücadeleye Yönelik Bilimsel Araştırmalar

Son yıllarda Dopingle Mücadele Yönetiminin niteliğini ele alan bazı sosyal araştırmalardan elde edilen temalar incelenmiştir. Yapılan inceleme sonu-

cunda; Dopingle mücadeleye olan güven, mücadelenin doğru, adil ve uygun şekilde yürütülmesiyle doğru orantılı olan önemli bir psikolojik yapıdır. Bu bağlamda sporcuların, dopingle mücadele kurallarının şeffaf ve eşit şekilde uygulanması konusunda endişeli oldukları saptanmıştır. Ayrıca sporcular, dopingle mücadele politikalarının oluşturulmasına yeterince dâhil olmadıklarını düşünmektedir (Bondarev vd., 2021).

Araştırmalar, sporda dopingle mücadeleyi daha etkin kılmak için bazı öneriler sunmaktadır. Spordaki popüler isimlerin televizyon, sosyal ağ veya diğer görsel medya ağlarında görünen eğitim faaliyetlerinde daha fazla yer alması diğer sporcuları, özellikle de genç sporcuları motive edebilir. Eğitimin bir parçası olarak, doping deneyimleri olan insanların hikayeleri ve yasaklı madde ve yöntemlerin kullanımının sonuçlarını sunulabilir. Dopingle mücadeleye ilişkin eğitim içeriklerinin üst düzey sporcular tarafından aktarılması diğer sporcular için daha etkili ve ilgi çekici olabilir. Üst düzey sporculardan ziyade alt yapıdaki sporculara kariyerlerinin başından itibaren düzenlenen eğitim faaliyetleri, sporcuların gelecekte dopingi reddetmelerini sağlayacaktır (Exner, 2023).

Ömercioğlu (2022)'ye göre ise doping tespit edilen kişilere uygulanan yaptırımlar daha katı olmalıdır. Böylelikle dopingi önleme hususunda ceza yönteminin etkinliği artırılabilir. Ayrıca dopingle mücadele yönetimi başlangıcından buna yana önemli bir yol kat etmiştir. Fakat hâlen geliştirilmesi gereken yönleri bulunmaktadır ve dopingle mücadelede tam başarıya ulaşmak için daha fazla detaylanmaya ve zamana ihtiyaç duyulmaktadır.

Dopingle mücadele konusuna ilişkin farklı uluslarda yapılan bilimsel araştırmalardan elde edilen sonuçların benzerliği dikkate değerdir. WADA Sosyal Bilim Alanında yapılan çalışmalara hibe sunmakta ve araştırma sonuçlarını değerlendirerek gelecekteki stratejik planlarını bu doğrultuda oluşturmaktadır. Ajans, 2005 yılından bu yana 136 projeye fon ve 4,5 milyon ABD dolarının üzerinde hibe sağlamıştır (World Anti-Doping Agency, t.y).

Kamu otoriteleri de dopingle mücadelenin daha iyi yönetilebilmesine yönelik yasalar çıkarmakta ve kararlar almaktadır. Avrupa Birliği'nin (AB) Spor Politikasına ilişkin 23 Kasım 2021 Tarihli Avrupa Parlamentosu'nda aldığı kararlar doğrultusunda "İyi Yönetim ve Bütünlüğün Yenilenmesi" bölümü altında "Sporda dopingi önleme ve anti-doping önlemlerini güçlendirmek için kapasite geliştirme ihtiyacını" ve "dopingin önlenmesi konusunda bilgi ve eğitim kampanyalarına duyulan ihtiyacı" vurgulamıştır (European Parliament, 2021).

Sporda dopinge m¼cadele uygulamaları için çok fazla para, zaman ve enerji harcanmaktadır. Tüm bu çabalara rağmen dopingi yasaklama uygulamalarının başarısızlığa mahkum olduğu ve dikkate alınması gereken asıl noktanın kaçırıldığına dair artan kanıtlar vardır. Suçluları cezalandırmaktan ziyade dopingin oluşumunu engelleme çabalarına, dolayısıyla dopingin spora karşı olduğunu gösterecek eğitim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Schneider ve Butcher, 2000). Güvenilir bilgilere dayalı, eleştirel sorgulamayı ve akılcı karar vermeyi hedefleyen bir eğitim programı, sporcuları doping konusunda bilinç kazandırarak diğer caydırıcılık stratejileriyle uyum içinde çalışabilir (Hanson, 2009). Ayrıca etkili bir dopinge mücadele eğitimi, daha az dopinge karşılaşılmasına ve dolayısıyla daha az yaptırım uygulanmasını sağlar (Exner, 2023).

Dopinge Mücadelenin Geleceği

WADA, son yıllarda stratejik planını geliştirmek için dopinge mücadele ekosisteminde yer alan kilit paydaşlarından aldığı geri bildirimler sonucunda iyileştirilecek veya daha fazla odaklanılması gereken bazı alanları belirlemiş ve 2020-2024 Stratejik Planı'nda detaylandırmıştır. Sporda sağlıklı ve sürdürülebilir kariyerler inşa edebilmek, sporcular için daha kolay bir dopinge mücadele süreci oluşturmak ve dopinge mücadele politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmaları için sporcuları dâhil etmek bu planın bir parçasını oluşturur. Ayrıca Ajans, diğer otoriteler ile işbirlikçi bir anlayışla dopinge mücadele programlarının erişimini ve etkisini genişleterek daha görünür olmayı planlamaktadır (World Anti-Doping Agency, t.y).

Doping, sadece elit sporcular ile sınırlı bir olgu değildir. Aksine, profesyonel sporun ötesinde özellikle estetik veya yaşam tarzı nedenleriyle egzersize katılanlar arasında daha yaygındır (Monaghan, 2003). Sporcu hangi düzeyde olursa olsun haklarını korumak gerekmektedir (Schneider ve Butcher, 2000). Dünyada artan dopinge mücadele araştırmaları ve daha sıkı yasal kontroller, hükümetlerin, toplumların dopinge ilgili korkularını ciddiye aldığıının açık göstergesidir (Engelberg vd., 2012). Doping önlenemediği sürece sporda eşitlik ve dürüstlükten de söz edilemez. İnsan yaşamına dâhi mâl olan doping, sporda önemli bir ahlâki sorun olmaya devam edecektir (Şahin, 2018). Ulaşılamaz bir hedef gibi görünen sporda dopingin ortadan kaldırılması için çabalamak yerine, kontrollü kullanım ve zarar azaltmayı amaçlayan daha pragmatik bir yaklaşım, doping davranışı ile başa çıkmak için uygun bir alternatif olabilir (Kayser vd., 2020). Sporda doping var olduğu sürece, Doping ve Dopinge Mücadele, bilimsel araştırmaların konusu olmaya devam edecek ve dopinge mücadele organları faaliyetlerine devam edecektir.

Kaynakça

- Asmuth, C. (2014). "Doping Definitionen-von der Moral zum Recht". C. Asmuth (Ed.). *Was ist Doping? : Fakten und Probleme der aktuellen Diskussion* (Vol. 1). transcript Verlag, Bielefeld, 13-17.
- Backhouse, S. H., McKenna, J. ve Patterson, L. (2009). Prevention Through Education: A Review of Current International Social Science Literature: A Focus on the Prevention of Bullying, Tobacco, Alcohol and Social Drug Use in Children, Adolescents and Young Adults. Project Report. World Anti-Doping Agency.
- Balci, V., Gök, Y., ve Akoğlu, H. E. (2018). Türkiye'nin Ulusal Gençlik ve Spor Politikalarının, Sürdürülebilirliğin Sosyal Boyutuyla İncelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 9-22.
- Baron, D. A., Martin, D. M. ve Magd, S. A. (2007). "Doping in Sports and Its Spread to at-risk Populations: An International Review". *World Psychiatry*, 6(2), 118.
- Bondarev, D., Bochaver, K., ve Barkoukis, V. (2021). The Phenomenon of Anti-Doping Policy Legitimacy in the Social Psychology of Sports. *Clin. Psychol. Spec. Educ*, 10, 100-131.
- Court of Arbitration for Sport, "Arbitration Rules-CAS ADD". <https://www.tas-cas.org/en/add/arbitration-rules-cas-add.html> (erişim tarihi:26.02.2023).
- David, P. (2008). *A Guide to the World Anti-Doping Code, a Fight for the Spirit of Sport*. Cambridge University Press, UK.
- Engelberg, T., Moston, S., ve Skinner, J. (2012). Public Perception of Sport Anti-Doping Policy in Australia. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 19(1), 84-87.
- Ergen, E. (2011). *Egzersiz Fizyolojisi* (3. bs). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- European Parliament Resolution of 23 November 2021 on EU Sports Policy: Assessment and Possible Ways Forward (2021/2058(INI)), P9_TA(2021)0463, p.7, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0463_EN.html. (erişim tarihi: 27.02.2023)
- Exner, J. (2023). Fight against Doping, Good Governance, and Education: What are the Roles and Responsibilities
- Franke, W. W. ve Berendonk, B. (1997). "Hormonal Doping and Androgenization of Athletes: a Secret Program of the German Democratic Republic Government". *Clinical chemistry*, 43(7), 1262-1279.
- Gregor, K. (2014). "Ansatzpunkte der Philosophie im Problemfeld Doping". C. Asmuth. (ed.). *Was ist Doping? : Fakten und Probleme der aktuellen Diskussion*. transcript Verlag, Wetzlar.

- Hanson, J. M. (2009). "Equipping athletes to make informed decisions about performance-enhancing drug use: a constructivist perspective from educational psychology". *Sport in society*, 12(3), 394-410.
- Johnson, M. B. (2011). "A Systemic Model of Doping Behavior". *American Journal of Psychology*, 124(2), 151-162.
- Kayser, B., Mauron, A., ve Miah, A. (2020). *Current Anti-Doping Policy: a Critical Appraisal. in the Ethics of Sports Technologies and Human Enhancement* (pp. 29-38). Routledge.
- McNamee, M. ve Moller, V. (2011). *Doping and Anti-Doping Policy in Sport*, Routledge.
- Monaghan, L. (2003). *Bodybuilding, Drugs and Risk*. Routledge.
- Ömercioğlu, M. (2022). *Türkiye’de Sporda Dopingle Mücadeleye İlişkin Görüşlerin İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Çalışması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Perritano, J. (2016). *Performance-Enhancing Drugs: Steroids, Hormones and Supplements*. National Highlights Inc.
- Şahin, M. (2018). *Spor Ahlakı ve Sorunları* (3. bs). Spor Yayınevi ve Kitapevi, Ankara.
- Schneider, A. J. ve Butcher R. B. (2000). "A Philosophical Overview of the Arguments on Banning Doping in Sport". C. Tamburrini ve T. Tannsjo. (ed.). *Values in Sport : Elitism, Nationalism, Gender Equality and the Scientific Manufacturing of Winners*. Taylor ve Francis, London and New York, 185-199.
- Shafer, M. (2015). *Well Played : A Christian Theology of Sport and the Ethics of Doping*. Pickwick Publications, USA.
- Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonu (2019). "Türkiye Dopingle Mücadele Talimatı". <http://www.tdmk.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/Turkiye-Dopingle-Mucadele-Talimati-2019.pdf> (erişim tarihi: 30 Ocak 2022).
- Türkiye Dopingle Mücadele Komisyonu, "Tarihçe". <https://www.tdmk.org.tr/tarihce/> (erişim tarihi:27.02.2023).
- Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi. (2013, 27 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 28541). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130127-8-1.pdf>
- World Anti-Doping Agency (2021). *World Anti-Doping Code*. WADA. Canada.
- World Anti-Doping Agency, "Who We Are". <https://www.wada-ama.org/en/who-we-are> (erişim tarihi: 23.02.2023).

Futbolda Bazı Biyomotor Becerilerin İncelenmesi

İbrahim Gırak¹

Özet

Sportif performansın, verime, biyomotora ve koordinasyon özelliklerinin tamamına ihtiyacı vardır. Bu nitelikler kuvvet, sürat, dayanıklılık, esneklik ve koordinasyon olarak sınıflandırılmaktadır. Bir motorik özellik önemli düzeyde kendi nicel alanına bağlıdır. Bu nicel alan, kuvvet, sürat ve dayanıklılık gibi bir fiziksel çalışmanın niteliğini saptayan özelliklerin büyüklük seviyesini belirleyicidir. Her antrenmanın baskın bir motorik özellik boyutu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda mevcut bölümde biyomotor beceriler futbol açısından ele alınmaya çalışılmıştır.

Futbol

Futbol; aerobik ve anaerobik enerjinin dönüşümlü olarak kullanıldığı sürat, çeviklik, esneklik, denge, kassal ve kardiyovasküler dayanıklılık gibi faktörlerin performansı etkileyen koordineli bir spor dalıdır (Erdem, 2005).

Futbol, onbire oyuncudan oluşan iki takım arasında, kendine özgü küresel bir topla oynanan takım sporudur (Demiray, 2022). 2000 yılları itibarıyla 200'ün üzerinde ülkede 250 milyonu aşkın oyuncu tarafından oynanmakta olup dünyadaki en yaygın spordur. Baydemir Yurdakul ve Aksoy (2021) futbol, dünyada en fazla seyir oranına spor branşıdır.

Futbol oyunu 90 dakikalık iki periyottan oluşan bir müsabaka sporudur. Her devre 45 dakikadır. Devreler arası 15 dakika dinlenme vardır. Futbol; kendi oyun kuralları olan, belirlenmiş bir saha alanında oynan ve kaleye atılan veya yenilen gol sayısına göre galibin veya mağlubun belirlendiği bir oyundur. Vücudun eller dışında her yerinin kullanılabilirdiği ayakla oynanan bir spordur. Müsabakanın en temel hedefi kurallara uygun şekilde rakibin kalesine gol atmaktır. Kale boyutunun yüksekliği 2,44 m. genişliği 7,32 m.'dir. Futbol sahasının boyu 120 m., eni 90 m.'dir. Takımların toplam oyuncu sayısı 18 sporcudan oluşmaktadır. Her takım kalecisiyle birlikte 11 kişi ile maç yapmaktadır (Hong, 2005).

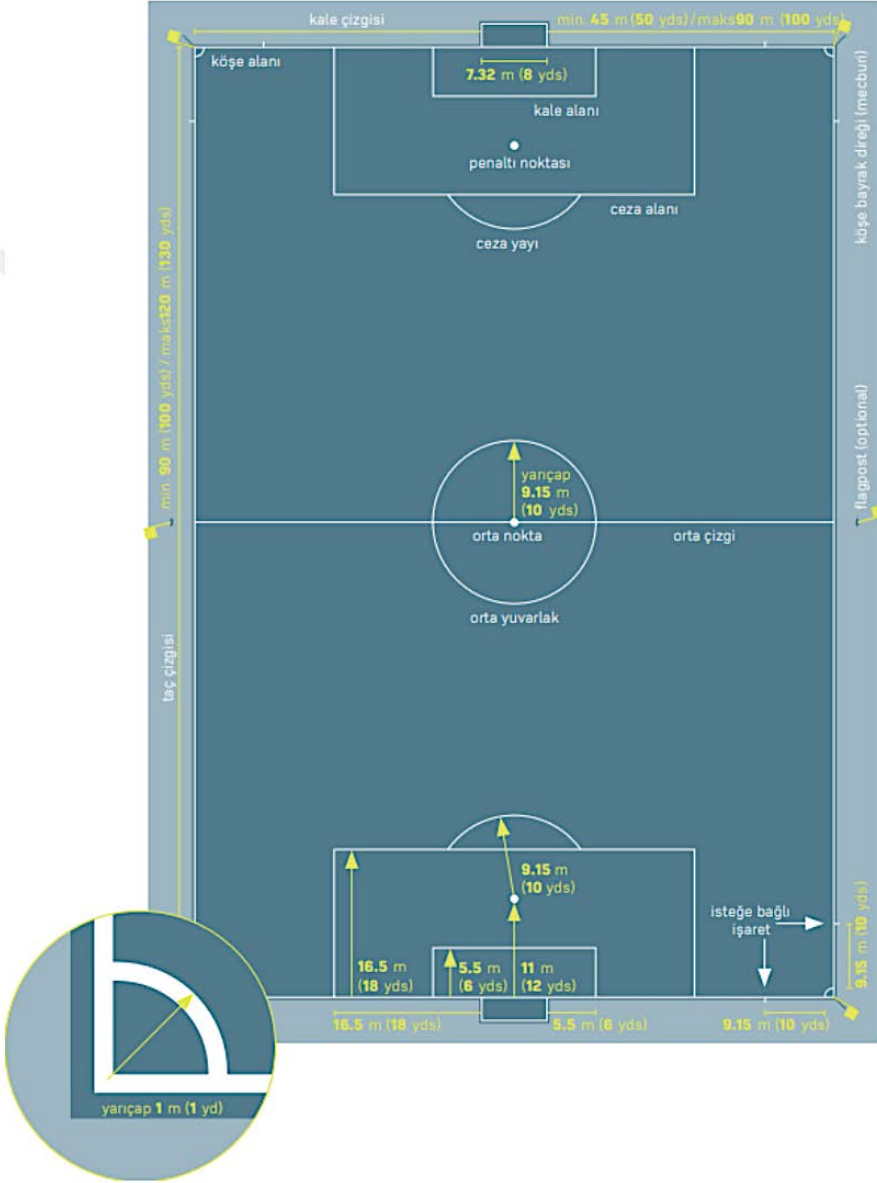
1 Bursa Uludağ Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, girak16@gmail.com, Orcid: 0000-0002-8643-0866

Futbol Oyunu ve Özellikleri

Futbol, öğrenmesi ve ustalaşması en zor oyunlardan biridir. Her bir oyuncunun, 360 derecelik bir olasılık yelpazesinde, rakip baskısı altında topu en iyi şekilde kullanabilmesi için, vücudun nerdeyse bütün bölümlerini kullanarak gerekli teknik ve beceri ile birlikte, uzun bir antrenman eğitim ve gelişim dönemine ihtiyacı vardır (Bulduk, 2022). Karar verme açısından oyunun ek karmaşıklığı, topsuz oyunun sürekliliğindeki zorluk, öğrenme sürecinin zorluğunu artırır. Oyuncular ayrıca, rakip takım oyuncularının eylemleriyle uğraşırken, kendi takım arkadaşlarıyla da etkileşime girerek bir takımın parçası olarak nasıl çalışacaklarını öğrenmelidirler; takım oyununun gerektirdiği çeşitli görevlerin ve çok sayıda ve çeşitli bireysel oyuncu görevlerinin farkında olmaları gerekir (Cross, 2013).

Futbol dünyanın her yerinde oynanan bir spordur ve topla oynama, şut atma, sıçrama, yön değiştirme, kısa mesafe koşma gibi ani hareketleri içeren, çok sayıda döngüsel ve döngüsel olmayan hareketlerle tanımlanan aynı zamanda çok çeşitli kompleks dinamik kinesiyojik aktiviteleri içinde barındıran bir spor dalıdır (Stølen, Chamari, Castagna ve Wisløff, 2005; Bjelica, Popovic ve Petkovic, 2013; Gardasevic, Bjelica, Milasinovic ve Vasiljevic, 2016).

Şekil 1. Futbol Oyun Sahası

Kaynak: (TFE, 2022).

Oyun alanı ölçüleri ve oyun kuralları yaş kategorilerine göre farklılık göstermektedir (Güçük, 2022). Bir futbol maçı esnasında oyuncular, 700-800'ü yön değiştirme hareketleri olmak üzere 1300-1400 kadar farklı hareket aktivitesi gerçekleştirirler, her maçta 3-4 saniyelik 15 ile 20 adet sprint gerçekleştirirler ve 8.6 ile 14.2 km arasında mesafe kat ederler, kat ettikleri mesafenin

%11'ini yüksek yoğunlukta yapılan hareketleri içerir, yüksek yoğunlukta yapılan hareketlerin atılan gollerin %83'ünün sonucuna etki ettiği bildirilmiştir (Reilly ve Williams, 2005; Stølen, Chamari, Castagna ve Wisløff, 2005; Kökçü , Özkan ve Ersöz, 2009).

Futbol fizyolojik özellikler açısından değerlendirildiği zaman, bir maç boyunca uygulanan hareketlerin özelliklerinden dolayı, oyun sırasında farklı teknik ve taktik durumlarda enerji sağlamak için aerobik ve anaerobik enerji sistemlerinin birlikte çalıştığı, aralıklı bir aktivite olarak tanımlanabilecek oldukça kompleks bir spordur (Miñano-Espin, Casáis, Lago-Peñas ve Gómez-Ruano 2017).

Futbol, rekabetçi bir maç sırasında, 90 dakikalık bir oyun boyunca aralıklı bir şekilde yürütülen teknik-taktik eylemlerle birlikte yeterli motor yetenek kombinasyonlarını gerektiren çok yönlü ve yoğun bir takım sporudur (Dolci, Kilding, Chivers, Piggott ve Hart, 2020).

Birçok araştırmacıya göre, tekrarlayan sprint yeteneği, hızlanma, yavaşlama gibi hızlı yön değiştirme yeteneği ve düz sprint yeteneği gibi özellikler futbolda başarının anahtarıdır (Benvenuti, Minganti, Condello, Capranica ve Tessitore, 2010; Dellal ve Wong, 2013; Diker, , Zileli, Özkan ve Ön, 2021).

Futbolun önde gelen uzman araştırmacıları, günümüz modern futbolcularının hızlı hamleler yapabilen, hızlı tepkiler verebilen, yüksek dayanıklılık kapasitesine sahip, çok fazla sayıda teknik ve taktik yeterlilikleri olan, özgün düşünce yapısına sahip, yaratıcı ve sonuçlandırma yeterliliğine sahip sporcular olması gerektiği konusunda ortak bir fikir ortaya koymuşlardır (Bolotin ve Bakayev, 2017; Gamble, Bradley, McCarren ve Moyna, 2019; Gomez-Piqueras, Gonzalez-Villora, Castellano ve Teoldo, 2019). Aktaş (2022)'a göre Özellikle, fiziksel olarak çok iyi hazırlanmış bir sporcu aynı şekilde zihinsel olarak da hazırlanmamış ise beklenmedik bir durum veya olay karşısında stresini kontrol edemeyerek bu durumdan etkilenip kötü bir performans sergileyebilmektedir.

Futbolun Fiziksel Gereksinimleri

Futbol oyunu, düşük, orta ve yüksek şiddetli etkinlikleri içerisinde barındırır (Gücük, 2022). İstatistiksel verilere bakıldığında futbol oyununda ortaya koyulan performansların yaklaşık %80-90 ı düşük ve orta şiddetli etkinlikler, kalan %10-20 aralığındaki kısmının da yüksek şiddetli etkinliklerden oluştuğu görülmektedir (Bloomfield, Polman, O'Donoghue, 2007).

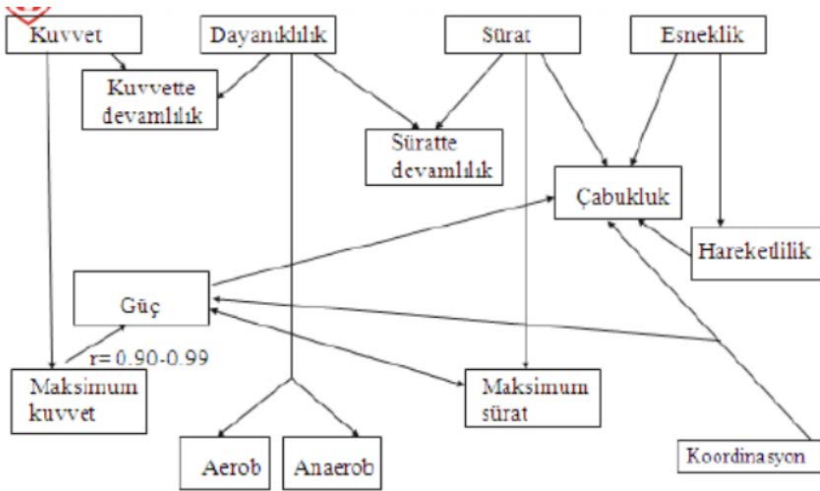
Futbolun fiziksel talepleri ile başa çıkabilmek için “aerobik, anaerobik, kuvvet, esneklik ve çabukluk kapasitelerinin sporcuda uygun düzeyde olması” gerekir (Bizati, 2013). Bu gereklilikler, sporcudan sporcuya, oynanan pozisyona ve hatta sporcunun bulunduğu takımın taktik anlayışına göre farklılık gösterebilir (Di Salvo, Baron, Gonzalez-Harro, Gormasz, Pigozzi ve Bachl, 2010). Bu bağlamda sporcu için hem saha hem laboratuvar ortamında yapılacak ölçümler ve uygulanacak testler sonrasında eksikliklerin tespiti ile ilgili uzmanlar tarafından hazırlanan programlar neticesinde eksikliklerin giderilmesi hedefe ulaşmayı kolaylaştıracak, performansla olumsuz etki edebilecek faktörler ise minimal seviyede tutulmuş olacaktır (Bayraktar ve Kurtoğlu, 2011).

Futbolun Biyomotor Özellikleri

Aytaç (2022)’a göre sportif performansın, verime, biyomotora ve koordinasyon özelliklerinin tamamına ihtiyacı vardır. Bu nitelikler kuvvet, sürat, dayanıklılık, esneklik ve koordinasyon olarak sınıflandırılmaktadır. Bir motorik özellik önemli düzeyde kendi nicel alanına bağlıdır. Bu nicel alan, kuvvet, sürat ve dayanıklılık gibi bir fiziksel çalışmanın niteliğini saptayan özelliklerin büyüklük seviyesini belirleyicidir. Her antrenmanın baskın bir motorik özellik boyutu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, yüklenmenin kısa süreli ve maksimum düzeyde olması halinde bu antrenmanın kuvvet antrenmanı; uygulanan antrenmanda çabukluğun ve sıklığın azami seviyede olması halinde ise bu antrenmanın sürat antrenmanı özelliği taşıdığı söylenmektedir (Aşçı, 2010)

Futbolcuların temel motorik özellikleri kuvvet, dayanıklılık ve sürat bileşenlerinden oluşmaktadır. Tamamlayıcı özellikler ise esneklik ve koordinasyon (beceri)’dir.

Şekil 2. Sportif Performansa Etki Eden Motorik Özellikler Arasındaki İlişki

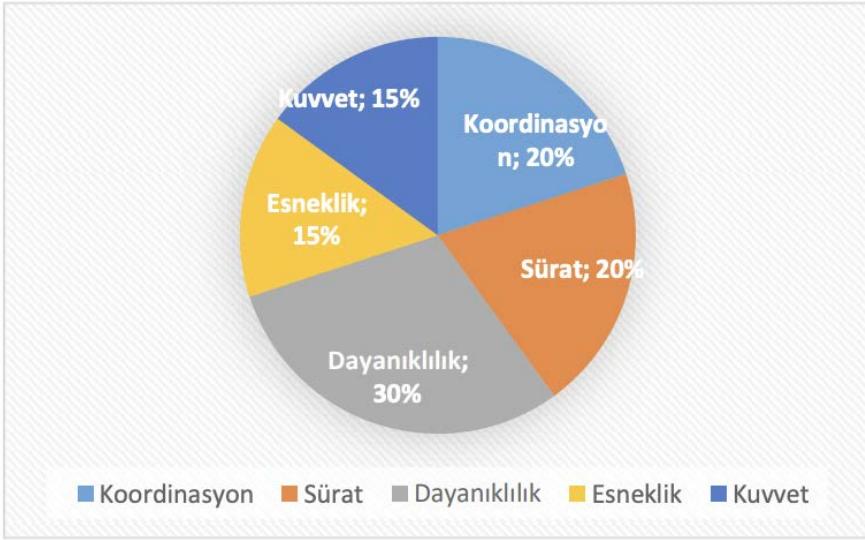
Kaynak: (Aşçı, 2010).

Araştırmacılar elit genç futbolcularda antropometrik (antropometri, insan vücudunun ölçüleri ile ilgilenen bir bilim dalıdır) niteliklerin sporcuların oynadıkları mevkilere göre farklılık gösterdiğini, bilhassa kenar orta sahada oynayanların yağsız (ektomorf) ve kısa boylu, kalede ve savunmada oynayanların ise uzun boylu ve ağır (mezomorf) nitelikler taşıdıklarını belirtirlerken başarılı ve başarısız takımlar arasında fizyolojik performans testlerinde anlamlı farklılıklar bulunmadığını saptamışlardır. Brezilyalı genç futbolcularda orta saha oyuncuları hariç oynadıkları mevkiler bakımından somatotipin benzer olduğu, kalecilerin daha uzun boylu ve ağır vücut tipine sahip oldukları belirtilmiştir (Fidelix, Macedo, Maxwell ve Trevisani, 2014). Futbol oynanırken, oyun alanında görev yapan bütün sporcular (savunma, orta saha, hücum) 90 dakika süren maç sırasında aynı hareketleri bedensel olarak sıklıkla yapmaktadırlar. Bu yapılan hareketler yavaş koşma, top sürme, hızlı koşma ve sprinttir (Aracı, 2004).

Futbol maçı sırasında hızlı ya da yavaş futbol oynayan oyuncular koşu halinde buldukları için, jimnastik ve hızlı hareket etme konusunda oldukça ileri seviyede performansa sahiptir (Aytaç, 2022). Futbolcuların en üst düzeyde solunum hızları, uzun koşu yapan sporcularla benzer seviyededir. Futbolcuların solunum hızının koşuculardan daha yüksek olduğu anlarda olmaktadır (Aracı, 2004).

Aytaç (2022)'a göre bir futbol maçı oynanırken futbolcunun oyun alanı içindeki hareketlerinde olabileceği kadar hızlı ve dikkatli olmak zorundadır. Aksoy (2022)'a göre ikkatinin belirli bir noktada toplayan ve dikkatini yoğunlaştırma becerisi üst düzeyde olan sporcuların çoğunluğunun sportif performanslarının da iyi düzeyde olduğu ifade edilmektedir. Kalede oynayan futbolcunun hareketler ve tepkiler açısından kendilerini çok daha iyi geliştirmiş olmaları gerekmektedir. Öğrendikleri özel becerileri sergileyebilmeleri için her bakımdan güçlü olmaları ve iskelet yapılarının esnek olması gereklidir. Oyun alanında futbolcunun motivasyon olarak fiziksel hareketlilik anlamında kendisini göstermesi gerekir. Uluç (2022)'a göre motivasyon, sporun esaslarından biri olarak görülmektedir. Futbolda aranan motor özelliklerin dağılımı şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3. Futbolda Temel Motor Özelliklerin Ağırlıkları

Kaynak: (Aracı, 2004).

Kuvvet

Sporcunun gelişmiş bir performans seviyesine ulaşması için kuvvet ve kuvveti iyileştirme antrenmanları oldukça önemlidir (Akkoyunlu, Şenel ve Eroğlu, 2006). Kuvvet antrenmanları kasları çalıştırmakla beraber eklemlerde içermektedir. Kuvvet antrenmanlarının düzenli yapılması istenen sonuç için şarttır (Yaraş, 2022). Yapılan kuvvet antrenmanlarında yeterli yüklenme şiddeti varsa kas liflerinin büyüdüğü görülür. Yapılan birçok bilimsel araştır-

ma sezon süresince kuvvet antrenmanlarının devam ettirilmesi yönündedir (Romanlı ve Müniroğlu, 2002).

Yaraş (2022)'a göre kuvvet antrenmanlarına katılan bireylerin ilk olarak doğru egzersiz tekniği uygulamasını öğrenmesi ve ortaya çıkabilecek sorunları rahatça çözebilmesi için başlangıçta bir süre düşük sertlikte uygulamalara katılması gerekmektedir. Kaslar üzerinde yeterli ve doğru yüklenme oluşturabilmek kuvvet antrenmanı için çok önemlidir bu sebepten egzersizler düzgün ve dengeli şekilde yapılmalıdır. Bir kuvvet antrenmanı sonucunda ortaya çıkan en yüksek kas büyüme oranının haftada %1 civarında olduğu unutulmamalıdır (Murray ve Kenney, 2017).

Elit seviye sporcuları temel olarak konsantrik kas hareketlerinin bulunduğu dinamik egzersizleri kullanarak kuvvet artışı yapmaya çalışırlar. Diğer kasılma türlerini de özel kuvvet yetilerini iyileştirmek amacıyla yardımcı egzersizler gibi daha nadiren uygularlar. İhtiyaç duyulan ve geliştirilmesi istenen bu motor yetilerin amaçlanan düzeye ulaşması için futbol antrenmanlarına ek olarak özel kuvvet ve diğer özellikleri de iyileştirecek çalışmalarında yapılması gerekir (Sever, 2016).

Maksimal kuvvet seviyesi futbola özgü becerilerde belirleyici bir faktördür. Bu sebeple elit seviye futbolcular bu tip egzersizlerde, özellikle kas boyunun kısalarak yapılan maksimal mobilizasyona önem vererek, sıçrama, çeviklik, sprint gibi yetileri arttırabilir (Wisløff, Castagna, Helgerud, Jones ve Hoff, 2004). Özellikle antrenörlerin bu tip egzersizler yapmanın futbolcuları yavaşlatacağı gibi yanlış algıları maksimal kuvvet antrenmanından sporcuların faydalanamama sebeplerindedir. Antrenman sürelerinin yeterli olmayışı, maksimal kuvvet ile çabuk kuvvet arasındaki bağın bilinmemesi ve futbolcuların topsuz antrenmanları çok fazla benimseyememesi gibi sebepler maksimal kuvvetten yeterli verimi alamamaya sebebiyet vermektedir (Weinck, 2011).

Fizyolojik boyutta kuvvet antrenmanını incelediğimizde yapılan kuvvet antrenmanı sonrasında merkezi sinir sistemi ve kas hücrelerinde bazı değişimler meydana gelmektedir. Bu sebepten kuvvet egzersizlerine yeni başlayanlarda antrenmanla beraber kas kuvvetinde de artış görülür. Bu artışın kontraktıl protein artışı ve motor birim katılımının artmasıyla bir alakası yoktur. Kuvvet antrenmanlarında devamlılığın sağlanmasıyla kas hücreleri, antrenman yüklenmelerine uyum sağlamaya başlar ve başta aktin, miyozin ve titin gibi daha fazla protein meydana getirebilir. Tüm bu sürecin getirisi olarak kas kütlelerinde artış yaşanır. Bireylerin kas kütlelerindeki artış kapasitesini genetik yapıları belirlemektedir. Fakat yine de kas kütleleri artışı ya da

kuvvet düzeyi artışı doğru planlanıp uygulanan egzersiz planıyla gerçekleştirilebilmektedir. Fenotipin genotip ile çevrenin beraber etkileşime girmesi ile belirlenmesi kalıtsal sınırlara rağmen doğru planlama sonucu istenen kuvvet gelişiminin açıklayıcısıdır. Kuvvet antrenmanlarının ilk bölümlerinde daha fazla motor birimin kasılmaya dahil olmasıyla kuvvet artışında belirgin bir yükselme görülmektedir. Kuvvet antrenmanı ile kas kütlesi artış miktarının belirlenmesinde vücudun ürettiği testosteron miktarı önemli bir faktördür (Murray ve Kenney, 2017).

Sürat

Sürat, en kısa zamanda vücudu bulunduğu noktadan en yüksek hızda başka bir noktaya hareket ettirebilme becerisi veya yapılan hareketlerin yüksek hızda yapılması becerisi olarak nitelendirilmektedir (Bulduk, 2022). Süratin en önemli belirleyicisi genetik altyapıdır. Sürati etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Sporda sürat, atış, sprint veya atlama gibi her türlü hareketi mümkün olan en kısa sürede yapabilme yeteneği olarak tanımlanır. Bu nedenle sürat, gücünüzle veya mümkün olduğu kadar çabuk güç üretme yeteneğinizle de yakından ilgilidir. Bununla birlikte, sürat, teknik beceri ve gücünüzün kombinasyonunu göstermek için mümkün olduğu kadar yüksek bir hıza çıkmak ve onu uzun bir süre korumak için kullanılır. Bir bakıma tepki süresi, hızlanma, maksimum sürat ve sürat dayanıklılığının bir kombinasyonu olarak düşünebilirsiniz (Sevim, 2010).

Futbol, dayanıklılık ve hız gerektiren, kısa sürat koşuları, ani hızlanmalar, yavaşlamalar, hızlı yön değiştirmeler, zıplama ve topla yapılan mücadeleler ve alışılmıştan dışında hareketleri içeren bir takım sporudur (Stølen, Chamari, Castagna, Wisløff, 2005; Kaplan, Erkmén ve Taşkın, 2009).

Sürat ve patlayıcı güç, genç futbolcuların başarısı için ön koşullar olarak kabul edilir. Üst düzey futbolcular bir maç boyunca çeşitli mesafelerde yaklaşık 30 – 40 sprint ve 700'den fazla yön değiştirme gerçekleştirirler. (Bloomfield ve diğerleri, 2007). Stølen ve diğerleri (2005)'ne göre, bir maç sırasında yaklaşık olarak her 90 saniyede 2 – 4 saniye süren yüksek yoğunluklu aktiviteler gerçekleşir. Bir oyuncunun yaptığı 1,5 – 105 m arası sürat koşuları, oyunun hem hızlanma hem de maksimum hız bileşenlerini ihtiyaç duyduğunu gösterir (Bangsbo, 1994).

Futbolda sürat; futbolcunun hızlı tepkisel hareketler gerçekleştirme, hızlanma ve koşma, topu hızlı bir şekilde koşturma, sprint ve ani durmalar yapması ile sınırlı olmayıp, oyun içinde gelişecek çeşitli olayları önceden tahmin ederek gerekli tedbirleri alma becerilerini de içerir (Benedek ve Pálfai, 1980). Bir sporcunun süratlenmesi sırasında maksimum güç üretme kapasitesi, esas

olarak kas-iskelet sisteminin nöromüsküler ve mekanik özelliklerine ve vücut kütesini ileriye taşımak için teknik sürat yeteneğine bağlıdır (Rabita, Dorel, Slawinski, Saez de Villarreal, Couturier, Samozino ve Morin, 2015).

Süratin kas lifleri, sinir sistemi ve genetik faktörlerle bağlı olduğunu bilmek önemlidir. Sürat antrenmanlarına erken yaşlarda başlanmalı ve özellikle sinir sisteminin adaptasyon sağladığı 7-9 yaşlarında ve ayrıca özellikle 13-16 yaşlarında geliştirilmelidir (Florin, 2018). Sürat gelişimine yönelik olarak yapılan yüksek hızlı koşu ve sprint antrenmanları, futbolcular arasında fiziksel yeteneklerin, spora özgü performansın geliştirilmesinde ve yaralanmaların önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Futbolcular arasında hem kondisyon amaçlı hem de yaralanma önleme amaçlı yüksek hızlı koşu ve sprint gelişimini sağlamak için yüksek yoğunluklu koşu antrenmanı, topla yapılan saha çalışmaları ve orta ve büyük dar alan oyunları önerilmektedir. Küresel navigasyon uydu sistemleri, sürat antrenmanlarını izlemek için geçerli ve güvenilir teknolojilerdir. Akkaya (2022)'ya göre küreselleşme, başta futbol olmak üzere diğer birçok branşı etkilemiştir. Özellikle futbolda bireysel antrenman yanıtlarını ve ilgili uzun vadeli etkileri optimize etmeyi amaçlayan antrenman uygulamalarını iyileştirmek ve ilerletmek için gelecekte yapılacak araştırmalara ihtiyaç vardır.

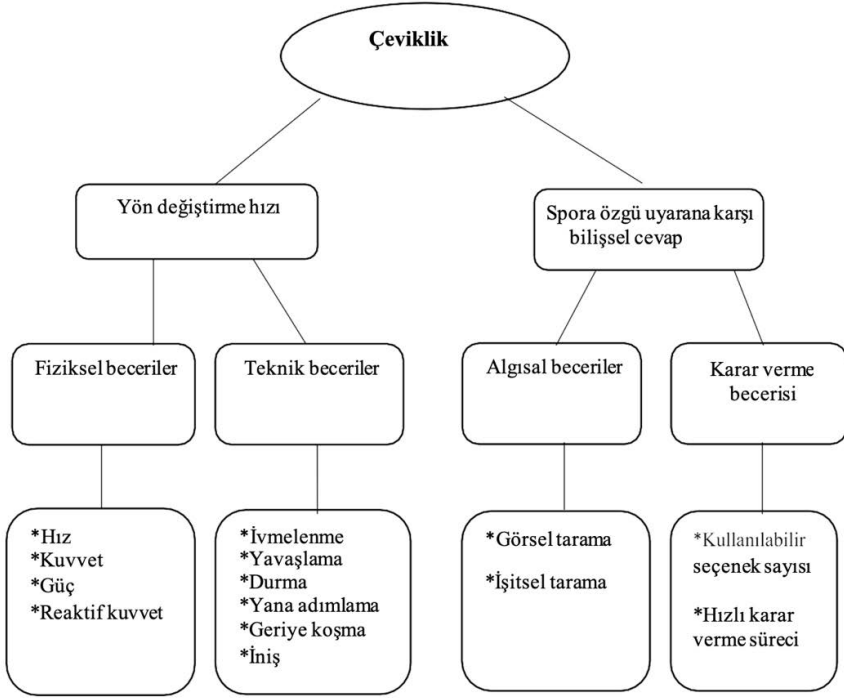
Çeviklik

Futbolun en önemli gerekliliklerinden brisi de bilişsel yönden; hızlı düşünmek, hızlı karar vermek, verilecek kararlar arasındaki geçişleri olabildiğince çabuk bir şekilde gerçekleştirmektir (Ayaz, 2022). Fizyolojik açıdan ise bu düşünceleri fiziksel olarak da aynı kısa sürede gerçekleştirmek ve vücudun ani yön değiştirmeleridir. Literatürdeki genel kanı, bu bahsi geçen tanımların çeviklik denilen kavramı oluşturduğu yönündedir.

İyi çeviklik, hız, denge, güç ve koordinasyonun bir kombinasyonunu gerektirir. Motorik bir yetenek olan çeviklik, düzenli progresif egzersizlerle geliştirilebilir. Önemli bir bileşen olarak çeviklik, spor performans testlerinde kabul edilebilir bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Karacabey, 2013).

Futbolda çevikliğin önemli olma sebeplerinden birisi de oyun alanının, taktik gereği daraltılmasından ötürü, ani ve hızlıca yer değiştirme gerekliliği, topu kurtarma ya da top çalma hamleleri dolayısıyladır. Oyunun doğası gereği çeviklik futbolda önemlidir. Çeviklik, sahanın nispeten küçük alanında çok sayıda hızlı yön değişikliği gerektiren çok sayıda hızlı yön değiştirme durumu nedeniyle futbolcularda çok özel bir öneme sahiptir (Goral, 2015).

Şekil 4. Çevikliği Etkileyen Faktörler

Kaynak: (Turner, 2011).

Yukarıdaki şemalarda vurgulandığı gibi çeviklik performansını etkileyen çeşitli faktörlerin olduğu bildirilmiştir (Young, Dawson ve Henry, 2002; Radnor ve diğerleri, 2018). Çeviklik performansında bilişsel ve algısal faktörler ayırt edici faktör olarak kabul edilir; ancak bugüne kadar yapılan araştırmaların çoğu, çevikliğin sürat, yön değiştirme çalışmaları gibi fiziksel özellikleri ile ilgilenmiştir (Chelladurai, 1976; Paul, Gabbett, Nassis, 2016). Son yıllarda çeviklik ile ilgili yapılan araştırmalar ise çeviklik performansı için fiziksel parametrelerin yanında bilişsel özelliklerin de çok önemli yer tuttuğunu göstermektedir (Armstrong ve Greig, 2018).

Dayanıklılık

Dayanıklılık, “sporunun fiziki ve fizyolojik yorgunluğa dayanma gücü” olarak tanımlanabilir (Günay ve Yüce, 2008). Sporunun, sporun türüne bağlı olarak, fiziksel hareketliliğin yoğunluğu nedeniyle ortaya çıkan yorgunluğa maksimum düzeyde dayanabilme gücüdür (Gücük, 2022).

Dayanıklılık futbolda ilk akla gelen özelliklerden biridir. Oyunun 90 dakika olması dayanıklılığın önemini arttırmıştır. Özellikle aerobik dayanıklılık

ilk akla gelen özelliklerden birtanesi olmuştur. Futbolcularda geliştirilmiş aerobik dayanıklılık, katedilen mesafeyi, çalışma yoğunluğunu, sprint sayısını ve topla olan ilişkiyi arttırarak performansı olum yönde yükseltmiştir (Helgerud, Rodas, Kemi ve Hoff, 2011).

Sonuç

Futbolda oyun sırasında teknik becerilerin süratli ve etkin bir biçimde yerine getirilmesi gerekir. Futbol, pas verme, orta yapma, serbest vuruş atma, şut atma, topla koşma ve top sürme, top bloklaması ve kesilmesi, top kontrolü ve kafa vuruşu gibi teknik becerilerin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir (Şimşek ve diğerleri, 2011). Futbolda her futbolcunun teknik becerileri, etkili oyun oynama, performans gösterme ve oyuncuların başarıları için vazgeçilmez unsurdur. Bu sebeple temel teknik becerilerin geliştirilmesi ve çok iyi hale getirilmesi bilhassa altyapıdaki bireyler için önemlidir (Karakuş ve Kılınç, 2006).

Futbol performansa dayalı bir spor türüdür ve her performans sporunda olduğu gibi futbol oyuncularının da temel motorik özelliklerini geliştirmesi elzemdir (Ayaz, 2022). Özellikle futbolda baskın olan temel motorik özellikler; kuvvet, sürat, dayanıklılık, hareketlilik, koordinasyon (beceri) olarak bilinmektedir. Mükemmel bir tekniğe ve taktiğe sahip olan sporcuların ancak aerobik ve anaerobik kapasite (Koç, 2010) ve temel motorik özellikleri sistematik bir biçimde geliştirdiği takdirde başarı elde edebilir (Koç, 1996; Pehlivan, 1997).

Futbolda temel amaçlardan birisi biyomotor özellikleri geliştirmektir. Spor bilimcilerin, özellikle futbol üzerine çalışanların öncelikli amacı biyomotor özelliklerin nasıl daha iyi hale getirilebileceği yönündedir. Bu gelişimi sağlamak için birçok çalışma birçok deneme yapılmış, çeşitli yollar formüller uygulanmıştır. Şu anda en popüler yöntemlerden birisi de özellikle çok yönlü gelişimi ve adaptasyonu kısa sürede mümkün kıldığı için ‘dar alan oyunları (SSG)’ olarak adlandırılan kısa süreli yüksek yoğunluklu dar alan oyunlarıdır.

SSG oyunlarının özelliği topla ilişkisi kesmeden, düz kuvvet ya da düz bir dayanıklılık antrenmanı yerine, futbola özgü bir biyomotor antrenman çalışması fırsatı sunmasıdır. Bir oyun içerisinde kuvvet, çeviklik, başta olmak üzere birçok biyomotor özelliğin futbola özgü bir şekilde geliştirildiği düşünülmektedir. Birçok futbol takımının da tüm sezon içerisinde de belirli periyotlarla bunu uyguladığı görülmektedir. Futbola özel antrenmanın (SST) ve küçük saha maçlarının (SSG’ler) futbolda fiziksel yeterliliği geliştirdiği gösterilmiştir (Suraci, Quigley, Thelwell ve Milligan, 2021).

Kaynakça

- Akkaya, C. (2022). *Küreselleşme Sürecinde Spor ve İletişim*. Uluç, E. A. (Ed). Sporda Güncel Yaklaşımlar İçinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkoyunlu, Y., Şenel, Ö. ve Eroğlu, H. (2006). Farklı pozisyonlarda uygulanan squat egzersizlerinin diz fleksiyon ve ekstensiyon kuvvet gelişimine etkilerinin incelenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(4), 149-154.
- Aksoy, S. (2022). *Sporda Odaklanmış Dikkatin Önemi*. Uluç, E. A. (Ed). Sporda Güncel Yaklaşımlar İçinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktaş, F. (2022). *Sporda Zihinsel Antrenman*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Aracı, H. (2004). *Öğretmenler ve Öğrenciler İçin Okullarda Beden Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Armstrong, R. ve Greig, M. (2018). The Functional Movement Screen and modified Star Excursion Balance Test as predictors of T-test agility performance in university rugby union and netball players. *Physical Therapy in Sport*, 31, 15-21.
- Aşçı, A. (2010a). *Dayanıklılık Antrenmanı, TFF Sağlık Eğitimi Programı, Takım Doktorları, 2. Basamak Kursu Ders Notları* İçinde Bölüm, s. <http://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/02010DK/TFF/SaglikKurulu/2-basamak-ders/Doktorlar.rar> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 26.02.2023.
- Aytaç, S. (2022). *Genç (U-17) Erkek Futbolculara Uygulanan 8 Haftalık Core Antrenmanın Şut İsabeti, Uzun Pas İsabeti ve Top Sürme Becerisine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Tokat.
- Bangsbo, J. (1994). The physiology of soccer--with special reference to intense intermittent exercise. *Acta physiologica scandinavica. Supplementum*, 619, 1-155.
- Baydemir, B., Yurdakul, H. Ö., ve Aksoy, S. (2021). The Effect of Different Training Strategies Applied to Football Referees On Maxvo2 and Running Performance. *Pakistan Journal Of Medical & Health Sciences*, 15(10).
- Bayraktar, B. ve Kurtoğlu, M. (2011). *Dopingle Mücadele ve Futbolda Performans Artırma Yöntemleri*. (2. Baskı). Ankara: Ajansmat Matbaacılık.
- Benedek, E. ve Pálfai, J. (1999). *Seiscientos programas para el entrenamiento de fútbol. Editorial Paidotribo*.
- Benvenuti, C., Minganti, C., Condello, G., Capranica, L ve Tessitore, A. (2010). Agility assessment in female futsal and soccer players. *Medicina*, 46(6), 415.

- Bizati, Ö. (2013). *Profesyonel Futbolcuların Fiziksel ve Fizyolojik Değerlendirmelerinde Kullanılan Farklı Yöntemlerin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.
- Bjelica, D., Popovic, S. ve Petkovic, J. (2013). Comparison of instep kicking between preferred and non-preferred leg in young Football players/Poređenje udaraca unutrašnjom stranom hrpta stopala između protežirane i neprotežirane noge kod mladih fudbalera. *Montenegrin Journal of Sports Science and Medicine*, 2(1), 5.
- Bloomfield, J., Polman, R. ve O'Donoghue, P. (2007). Physical demands of different positions in FA Premier League soccer. *Journal of sports science & medicine*, 6(1), 63.
- Bolotin, A. ve Bakayev, V. (2017). Pedagogical conditions necessary for effective speed-strength training of young football players (15-17 years old). *Journal of Human Sport and Exercise*, 12(2), 405-413.
- Bulduk, Y. (2022). *Çocuk ve Genç Futbolcularda Sürat, Kuvvet, Güç ve Futbola Özgü Çeviklik Özelliklerinin Farklı Alan Testleri ile İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Anabilim Dalı, Antalya.
- Chelladurai, P. (1976). Manifestations of agility. Journal of the Canadian Association of Health, *Physical Education and Recreation*, 42(3), 36-41.
- Cross, K. (2013). *The football coaching process*. Australia: Official FFA.
- Dellal, A. ve Wong, D. P. (2013). Repeated sprint and change-of-direction abilities in soccer players: effects of age group. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(9), 2504-2508.
- Demiray, E. (2022). *Futbolda Uygulanan Farklı Yenilenme Antrenman Stratejilerinin Toparlanmaya Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Di Salvo, V., Baron, R., González-Haro, C., Gormasz, C., Pigozzi, F. ve Bachl, N. (2010). Sprinting analysis of elite soccer players during European Champions League and UEFA Cup matches. *Journal of sports sciences*, 28(14), 1489-1494.
- Diker, G., Zileli, R., Özkamçı, H. ve Ön, S. (2021). Seasonal changes in the aerobic performance of young soccer players. *Pensar en Movimiento: Revista de ciencias del ejercicio y la salud*, 19(1), 228-244.
- Dolci, F., Kilding, A. E., Chivers, P., Piggott, B. ve Hart, N. H. (2020). High-intensity interval training shock microcycle for enhancing sport performance: a brief review. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 34(4), 1188-1196.

- Erdem, K. (2005). *Futbolda Kenar Yönetimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd.
- Fidelix, T. S., Macedo, C. R., Maxwell, L. J. ve Trevisani, V. F. M. (2014). Diacerein for osteoarthritis. Cochrane database of systematic reviews (2). <https://www.cochranelibrary.com/cdsr/doi/10.1002/14651858.CD005117.pub3/full>. Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 26.02.2023.
- Florin, T. D. (2018). Physical Conditioning-Speed and Agility in Youth Football. Ovidius University Annals, Series Physical Education and Sport/Science, *Movement and Health*, 18(1), 80-85.
- Gamble, D., Bradley, J., McCarren, A. ve Moyna, N. M. (2019). Team performance indicators which differentiate between winning and losing in elite Gaelic football. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 19(4), 478-490.
- Gardasevic, J., Bjelica, D., Milasinovic, R., & Vasiljevic, I. (2016). The effects of the training in the preparation period on the repetitive strength transformation with cadet level football players. *Sport Mont*, 14(2), 31-33.
- Gomez-Piqueras, P., Gonzalez-Villora, S., Castellano, J. ve Teoldo, I. (2019). Relation between the physical demands and success in professional soccer players. *Journal Of Human Sport And Exercise*, 14(1), 1-11.
- Goral, K. (2015). Examination of agility performances of soccer players according to their playing positions. *Sport J*, 51, 1-11.
- Gücük, S. (2022). *12-14 Yaş Grubu Futbolculara Uygulanan 8 Haftalık Core Antrenmanının Sürat ve Denge Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Karabük.
- Günay, M. ve Yüce, A. (2008). *Futbol Antrenmanının Bilimsel Temelleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Helgerud, J., Rodas, G., Kemi, O. J. ve Hoff, J. (2011). Strength and endurance in elite football players. *International journal of sports medicine*, (2011), 32(09), 677-682.
- Hong, P. W. Y. (2005). Soccer Injury in The Lower Extremities. *Br J Sports Med*, Issue 39, p. 473-482.
- Kaplan, T., Erkmen, N. ve Taskin, H. (2009). The evaluation of the running speed and agility performance in professional and amateur soccer players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 23(3), 774-778.
- Karacabey, K. (2013). Sport performance and agility tests Sporda performans ve çeviklik testleri. *Journal of Human Sciences*, 10(1), 1693-1704.
- Karakuş, S. ve Kılınç F. (2006). Postür ve Sportif Performans, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(1), 309-322.

- Koç, H. (1996). *14-16 Yaş Grubu Hentbolcu ve Beden Eğitimi Dersi Alan Öğrencilerin Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametrelerinin Eurofit Test Bataryasında Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koç, H. (2010). Kombine antrenman programının erkek hentbolcularda aerobik ve anaerobik kapasiteye etkisi. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1309-36.
- Köklü, Y., Özkan, A. ve Ersöz, G. (2009). Futbolda dayanıklılık performansının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 142-150.
- Miñano-Espin, J., Casáis, L., Lago-Peñas, C. ve Gómez-Ruano, M. Á. (2017). High speed running and sprinting profiles of elite soccer players. *Journal of human kinetics*, 58(1), 169-176.
- Murray B. ve Kenney, W.L. (2017). *Egzersiz fizyolojisi uygulama kılavuzu* (1. Basım). Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Paul, D. J., Gabbett, T. J. ve Nassis, G. P. (2016). Agility in team sports: Testing, training and factors affecting performance. *Sports medicine*, 46, 421-442.
- Pehlivan, Z. (1997). *1995-1996 Sezonunda, Türkiye 1.Deplasmanlı Bayanlar Basketbol, Hentbol ve Voleybol Liglerinde Şampiyon Olan Sporcuların Fiziksel ve Fizyolojik Özelliklerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rabita, G., Dorel, S., Slawinski, J., Sáez-Villarreal, E., Couturier, A., Samozino, P.ve Morin, J. B. (2015). Sprint mechanics in world-class athletes: a new insight into the limits of human locomotion. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 25(5), 583-594.
- Radnor, J. M., Oliver, J. L., Waugh, C. M., Myer, G. D., Moore, I. S. ve Lloyd, R. S. (2018). The influence of growth and maturation on stretch-shortening cycle function in youth. *Sports Medicine*, 48, 57-71.
- Reilly, T. ve Williams, M. (2005). Preparation and training for soccer. *Journal of Sports Sciences*, 23(6), 559.
- Sever, O. (2016). *Statik ve Dinamik Core Egzersiz Çalışmalarının Futbolcuların Sürat ve Çabukluk Performansına Etkisinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sevim, Y. (2010). *Antrenman Bilgisi*. (8. Baskı). Ankara: Fil Yayınevi.
- Stølen, T., Chamari, K., Castagna, C. ve Wisløff, U. (2005). Physiology of soccer: an update. *Sports medicine*, 35, 501-536.
- Suraci, B.R., Quigley, C., Thelwell, R. C., Milligan, G. S. (2021). A Comparison of Training Modality and Total Genotype Scores to Enhance Sport-Specific Biomotor Abilities in Under 19 Male Soccer Players. *J Strength Cond Res*. 35(1), 154-161.

- Şimşek, D., Ertan, H., Sugötüren, M., Mülazımoğlu Ballı, Ö., Gökçe, H., Müniroğlu, S., Kül, S. (2011). Postural Kontrol ve Spor: Spor Branşlarına Yönelik Postural Sensör-Motor Stratejiler ve Postural Salınım. *Spormentre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(3), 81-90.
- TFF (2022). "İFAB Oyun Kural Kitabı", <https://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/MHK/2022-2023-Oyun-KuralKitabi.pdf> adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi 26.02.2023.
- Uluç, E.A. (2022). *Sporada Motivasyon*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi
- Weineck, J. (2011). *Futbolda kondisyon antrenmanı* (1. Basım). Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Wisłøff, U., Castagna, C., Helgerud, J., Jones, R. ve Hoff, J. (2004). Strong correlation of maximal squat strength with sprint performance and vertical jump height in elite soccer players. *British journal of sports medicine*, 38(3), 285-288.
- Yaraş, C. (2022). *Altyapıda Oynayan Genç Erkek Futbolcularda Dinamik Core Egzersizlerinin Vücut Kompozisyonuna ve Bazı Biyomotor Yetilere Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Kütahya.
- Young, W. B., Dawson, B. ve Henry, G. J. (2015). Agility and change-of-direction speed are independent skills: Implications for training for agility in invasion sports. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 10(1), 159-169.

Futbolda Uygulanan Antrenman Metotlarından Bazıları

Sinem Uluç¹

Özet

Fizyolojik yaklaşımda kuvvet, bir kas veya kas öbeğinin bir direncin üstesinden gelmek için oluşturduğu gerim olarak ifade edilirken, sporda kuvvet ise bütün kasların yarattığı, bir direnci karşılamaya veya aşmaya özgü etki olarak tanımlanmaktadır. Her spor dalında olduğu gibi futbol branşında da birtakım kuvvet antrenmanları uygulanmaktadır.

Bu kitap bölümünde futbolda uygulanan kuvvet antrenman metodlarından ve Fransız kontrast antrenman metodundan bahsedilmiştir. Fransız kontrast metodu, ilk olarak 2008 yılında Fransız atletizm koçu olan Gilles Cometti tarafından uygulanmıştır. Daha sonra bu yöntem antrenman programlarında kullanılmak üzere Diets tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle bu antrenman metodunun futbolcuların kas gücünü ve hızını geliştirmek için yeterli bir antrenman metodu olduğu görülmüştür.

Futbol

Futbol; aerobik ve anaerobik enerjinin dönüşümlü olarak kullanıldığı sürat, çeviklik, esneklik, denge, kassal ve kardiyovasküler dayanıklılık gibi faktörlerin performansı etkileyen koordineli bir spor dalıdır (Erdem, 2005).

Demiray (2022)'ya göre, Futbol, onbire oyuncudan oluşan iki takım arasında, kendine özgü küresel bir topla oynanan takım sporudur. 2000 yılları itibarıyla 200'ün üzerinde ülkede 250 milyonu aşkın oyuncu tarafından oynanmakta olup dünyadaki en yaygın spordur.

Futbol oyunu 90 dakikalık iki periyottan oluşan bir müsabaka sporudur. Her devre 45 dakikadır. Devreler arası 15 dakika dinlenme vardır. Futbol; kendi oyun kuralları olan, belirlenmiş bir saha alanında oynan ve kaleye atılan veya yenilen gol sayısına göre galibin veya mağlubun belirlendiği bir oyundur. Vücudun eller dışında her yerinin kullanılabilirdiği ayakla oynanan bir spordur. Müsabakanın en temel hedefi kurallara uygun şekilde rakibin

1 MEB Öğretmen, snmozskn@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-2630-6257

kalesine gol atmaktır. Kale boyutunun yüksekliği 2,44 m., genişliği 7,32 m. 'dir. Futbol sahasının boyu 120 m., eni 90 m. 'dir. Takımların toplam oyuncu sayısı 18 sporcudan oluşmaktadır. Her takım kalecisiyle birlikte 11 kişi ile maç yapmaktadır (Hong, 2005)

Günümüzden yakın tarihe bakıldığında, Türkiye 'deki futbol takımlarının ve Türkiye Milli Erkekler Futbol Takımının başarıları, dünya futbol sınıflaması göz önüne alındığında Türkiye'yi daha üst sıralara çıkarmıştır. Sporcunun sağlığına daha da fazla önem verilmesi ve gün geçtikçe artan bilimsel çalışmalarında katkısıyla bu gelişmede önemli rol sağlamıştır (Bayraktar, Dinç, Yücesir ve Evin, 2011).

Futbolun Fizyolojisi

Futbolda doğru antrenman planlarının hazırlanabilmesi ve gerekli iş yükünün belirlenebilmesi için kullanılan enerji kaynaklarının iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, futbol oyunu gerek aerobik gerekse de anaerobik enerji sistemlerinin etkin olarak kullanıldığı bir spordur (Bangsbo, Mohr ve Krusturup, 2006; Bradley ve diğerleri, 2009; Mohr, Krusturup ve Bangsbo, 2003).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, bir futbol maçında oyuncuların ortalama olarak 8,5 ile 14 km arasında, kalecilerin ise 4 km mesafe kat ettikleri rapor edilmektedir (Barnes ve diğerleri, 2014).

Futbol, fizyolojik açıdan incelendiğinde, müsabakaların süresi ve kat edilen mesafelerin büyük bir kısmının orta ve düşük şiddette koşu olmasından dolayı, aerobik enerji sistemi temelli bir oyun olduğu söylenebilir (Bangsbo, 1994; Reilly, 1997). Bununla birlikte futbolda, toplam kat edilen mesafelerin %1-11 arasında sprint ile kat edilen mesafenin olması, ortalama olarak 70 saniyede bir yüksek şiddetli koşuların gerçekleşmesi, ikili mücadele, sıçrama, topla yapılan hareketler, dönüşler ve pozitif ve negatif ivmelenmeler gibi anaerobik metabolizmanın etkin olduğu aksiyonlar da fazlaca bulunmaktadır. Bu aksiyonların bir futbol maçındaki gol, şut, asist ya da savunmadan topu uzaklaştırma gibi en önemli anlarda ya da öncesinde gerçekleşmesinden dolayı futbolun aerobik enerji sistemi temelli anaerobik bir spor olduğu söylenebilir (Bangsbo, Nørregaard ve Thorsøe 1991; Stølen, Chamari, Castagna ve Wisløff, 2005).

Bir futbol müsabakasında, oyuncuların maçtaki performanslarına etki eden en önemli parametrelerden birisi aerobik dayanıklılıktır. Literatürde aerobik dayanıklılığın tanımı yapılırken ana unsur olarak Maksimal Oksijen Tüketimi (VO_{2max}) belirtilmekte, bununla birlikte anaerobik eşik ve koşu

ekonomisi de aerobik dayanıklılığı etkileyen faktörler olarak söylenmektedir (Bangsbo, 1994).

Wagner (1996), 1996 yılında yayımladığı çalışmasında, VO₂maks'ı, büyük kas gruplarının bir dinamik egzersiz esnasında tüketebildiği maksimum oksijen miktarı olarak tanımlamıştır. Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında, elit futbolcuların VO₂maks değerlerinin 55-65 ml/kg/dk arasında olduğu tespit edilmiştir (Edwards ve Clark, 2006; Metaxas, 2018). Kalecilerin ise VO₂maks seviyelerinin 50-55 ml/kg/dk arasında olduğu belirtilmiştir (Stolen ve diğerleri, 2005).

Aerobik dayanıklılığı etkileyen bir başka faktör olan Anaerobik Eşik kavramı da yüksek şiddetli egzersizlerde, laktatın üretim ve uzaklaştırmasının bir dengede olması, yüksek kalp atım hızı veya oksijen tüketimi şeklinde tanımlanmaktadır (Helgerud ve diğerleri, 2001). Ortalama olarak bir futbol müsabakasında, elit seviyedeki futbolcular 10-13 km arası koşmakta ve bu koşuların yoğunluğu maksimal kalp atım hızının (KAHmaks) %80-90'ına yakın anaerobik eşik seviyesinde olmaktadır (Stolen ve diğerleri, 2005). Maç esnasında futbol oyuncularının yaklaşık olarak 3-6 mmol/L arasında değişen laktat değerlerine sahip olduğu yapılan çalışmalarda görülmüştür. Bununla birlikte bazı futbolcuların değerlerinin 12-13 mmol/L seviyelerine çıktığı da tespit edilmiştir. Futbolcuların maçlarda ortalama olarak anaerobik eşik seviyesinin 4 mmol/L olduğu yapılan çalışmalarda gözlenmektedir (Bangsbo, 1994).

Kuvvetin Tanımı

Spor bilimlerinde kuvvet terimi farklı bölümlerde ve değişik şekillerde açıklanmış ve çeşitlendirilmiştir. Pek çok antrenman bilimci tarafından farklı ifadelerle kuvvet kavramı tanımlanmıştır (Seyhan, 2022).

Hollmann ve Hettinger (1980) göre kuvvet, bir dirence maruz kalan kasların kasılabilmesi veya o direnç karşısında belirli bir oranda katlanabilme özelliği olarak tanımlarken, Günay, Tamer ve Cicioğlu (2013) kuvveti: Spor etkinliklerinin ana unsuru olduğunu ayrıca rekreasyonel etkinliklerdeki performansında temelini meydana getirdiğini ifade etmişlerdir. Zorba ve Saygın (2013) ise kuvveti, kas ya da kas grubunun bir dirence karşı koyabilme kabiliyeti olarak açıklamışlardır

Fizyolojik yaklaşımda kuvvet, bir kas veya kas öbeğinin bir direncin üstesinden gelmek için oluşturduğu gerim olarak ifade edilirken, sporda kuvvet ise bütün kasların yarattığı, bir direnci (örneğin; bir cismin ağırlığını, yer

çekimi kuvvetini, rakibin ürettiği kuvvet gibi) karşılamaya veya aşmaya özgü etki olarak tanımlanmaktadır (Muratlı ve Hindistan 2018).

Kuvvetin Sınıflandırılması

Kuvvet ifadesi kompleks bir terimdir bu açıdan kuvvetin öz yapısal niteliklerini ve biçimini anlamak için bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmaların yapılmasının nedeni antrenman metotlarında hangi kuvveti uygulayacağımızı belirlemek için oldukça önemlidir. Kuvvet için geliştirilen sınıflandırmalar kesinlikle birbirinden ayrı düşünülmemeli çünkü kuvvetin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Dündar, 2017).

Birinci sınıflama

Genel kuvvet

Rastgele bir spor dalına has olmayan tahmini olarak bütün kasların kuvvetini belirtmektedir ayrıca genel kuvvet vücudun bütün kaslarının uyarılma becerisini ve enerji gücünü geliştirmeyi de ifade etmektedir (Muratlı, Kalayoncu ve Şahin, 2011)

Özel kuvvet

Rastgele bir spor branşına özel ihtiyaçları bulunun ve branşla ilişkili olarak ilerlemesi amaçlanan kuvvet çeşididir. Özel kuvvette ilgili spor branşına doğrudan eşlik eden kas öbeklerinin ve bunlarla beraber tekniğe has nöromusküler niteliklerin ilerletilmesi son derece önemlidir (Sevim, 2007).

İkinci Sınıflama

Salt kuvvet

Bir sporcunun rastgele bir spor etkinliği esnasında ilerletip uyguladığı en yüksek kuvveti ifade etmektedir. Maksimum kuvvete benzeyen bir değer taşır (Dündar, 2017).

Bağlı (relatif) kuvvet

Sporcunun taşıyabileceği yükün vücut ağırlığına bölünmesiyle ve bunun neticesinde meydana çıkan kuvvete denir. Yükü kaldıracak olan sporcunun her kilogram başına ürettiği kuvvet olarak da ifade edilmektedir (Sevim, 2007).

Üçüncü Sınıflama

Dinamik kuvvet

Bir egzersiz esnasında kasın bir direnç karşısında boyunun kısalarak kasılması (konsantrik kasılma) ya da mukavemetin kasın kuvvetinden daha çok olması halinde kasın boyuna kesitinin uzayarak (ekzantrik kasılma) egzersizi uygulamasıyla meydana çıkan kuvvet biçimidir. Bu türden kasılmalar izotonik kuvvet olarak açıklansa bile kasların uygulama şekline göre dinamik kuvvet olarak belirtilmektedir (Muratlı, 1976).

Statik kuvvet

Kuvvetin direnç ile karşı karşıya kaldığında pozisyonunu sürdürdüğü kasın kasılma esnasında boyunda uzama veya kısılmanın meydana gelmediği kuvvettir. İzometrik bir kasılma sırasında hareketsiz bir objeye doğru bir kuvvet yapılması kasların uzunluğunu değiştirmeden büyük bir gerilim üretmek için zorlamaktadır (Bompa ve diğerleri, 2017).

Dördüncü Sınıflama

Kuvvette devamlılık

Devamlı kuvvet gerektiren antrenman çalışmalarında vücut yapısının yorulmuşluğa karşı sürdürdüğü direnç yeteneği kuvvette devamlılık olarak tanımlanmaktadır. Kuvvette devamlılık sporcunun devamlı olarak direnç antrenmanı ile karşı karşıya kalması neticesinde ve bunun tekrarlanmasını izleyerek kasların vücudun bu halini koruyabilmesini ifade etmektedir. Bu durumun devamlı olarak etkin ve sürekli olması halinde vücudun direncinin artmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca hem ağırlığın yüksek şiddetlerle yapılmasına hem de meydana çıkabilecek önlemlere ve güçlüklerle karşı vücudun direnç oluşturmasına sebebiyet vermektedir (Açıkada ve Ergen 1990).

Çabuk kuvvet

Süratin ve kuvvetin beraber işleyişi manasına gelen çabuk kuvvet sinir kas yapısının en kısa zamanda ve en büyük hızda kasılması ile büyük bir gücün oluşumuna yardımcı olarak bir direnci birim zamanda en yoğun biçimde yenen kuvvet olarak belirtilmektedir (Dündar, 2017).

Maksimal kuvvet

Kas yapısının yavaş kasılmasıyla sporcunun bilinçlice üretebildiği en yüksek kuvvet olarak tanımlanmaktadır (Sevim, 2007). Bu antrenmanlarda sporcunun en ağır yükü bir kez ya da birkaç kez kaldırması her kaldırdığın-

da da yükün kademeli olarak arttırılması ve kazanç elde edilmesini sağlar. Bu kuvvet çeşidi kaslar üstünde gerilim meydana getirir bunun neticesinde adapte olan kaslar maksimum düzeyde olan yüklerle entegrasyon sağlar (Akgün, 1994).

Kuvvet Gelişimi

Kuvvet yaş ile birlikte kilo, boy, iskelet ve kas oranının artmasıyla paralel olarak artış sağlamaktadır (Muratlı ve diğerleri, 2011). Genel olarak incelendiğinde kuvvetin gelişimi üç evrede meydana gelir

- Çocukluk ve gençlik döneminde kuvvetin artması gerçekleşmektedir.
- Erken ergenlik döneminde kazanılmış olan kuvvet korunabilir.
- Orta ve ilerleyen yaşlarda kuvvet kaybı oluşmaktadır (Muratlı ve Hindistan 2018).

Kuvvetin gelişimi Martin'e (1988) göre 10 yaşları ile beraber cinsiyet farklılıklarının görülmeye başlamasıyla hızlanır, 13-14 yaşlarında büyük bir ilerleyişe kavuşur. Cinsiyetler arasındaki kuvvet değişikliği 14-17 yaşlar aralığında oldukça büyüktür, 14 yaşlarındaki kız çocuğu ergenlik çağı kuvvetinin %75'ine sahip olurken yaşlarındaki erkek çocuğu henüz ergenlik dönemindeki kuvvetinin %60'ına ulaşabildiği belirtilmiştir. Erkek çocuklarındaki en büyük kuvvet gelişimi 13-15 yaşları arasında görülmektedir (Muratlı, 2007). Çocukların kuvvet ilerleyişleri üç evrede (ergenlik öncesi, ergenlik dönemi, ergenlikten sonra) kıyaslandığında en fazla ilerlemenin ergenlikten sonraki dönemde kazanıldığı görülmüştür. Ergenlikten sonraki kuvvet gelişimi diğer iki dönemden tahmini iki katı kadar fazladır. Erkeklerin kuvvet kazanımı genellikle, ergenlikle beraber testosteron hormonunun yüksek artışları nedeniyle kas hipertrofisinin bir neticesidir (Bompa, 2000).

Kuvvet Antrenmanlarının Faydaları

Bireylerin günlük hayatta veya antrenmanlarda uyguladıkları kuvvet antrenmanlarının pek çok faydası bulunmaktadır.

Bunlar;

- Bireylerin günlük yaşantılarında veya spor yaparken sakatlanma riskini en aza indirir.
- Kas ve iskelet yapısının yüklenme kapasitesini iyileştirerek kas ve iskelet sisteminde meydana gelen kronik şikayetlerden kurtulmaya yardımcı olur. Ayrıca kas ve iskelet sisteminin kuvvetlenmesini sağ-

layarak vücutta meydana gelebilecek duruş hatalarına karşı muhafaza etmeyi sağlar.

- Çok kilo ve yaşlanmaya bağlı olarak meydana gelebilecek ortopedik rahatsızlıklardan bireyi korur.
- Ameliyatlara veya sakatlıklardan sonra iyileşme sürecini hızlandırır.
- Değişik antrenman yöntemleri ve değişik yüklenmelerin yapılması için alt yapı oluşturarak, teknik-taktik becerilerin etkin şekilde yapılmasına destek olur.
- Kas gruplarının agonist ve antagonistlerin kuvvetlendirilmesiyle lokomotor sistemin gelişmesine katkı sağlar.
- Vücuttaki kas kitlesinin artmasına, yağ değerlerinin de azalmasına yardımcı olur.
- Bireylerin kendilerini tanıma ve özgüven duygularının gelişmesine katkı sağlar.
- Bireylerin vücudunu tanımasına ve algılama duygusunu geliştirmesine yardımcı olur (Murath ve Hindistan 2018).

Futbolda Kullanılan Antrenman Metotlarından Bazıları

Pliometrik Antrenman Metodu

Pliometrik antrenman, çabuk kuvveti geliştirmede kullanılan bir antrenman metodudur. Bu metotla yapılan antrenmanlar sıçrama, atlama veya bir ağırlığı fırlatma gibi hareketleri içerir (Tokgöz, 2022). Birçok spor dalında geliştirilmesi gereken temel özelliklerden biri olan çabuk kuvvete yönelik bir antrenman modeli olduğu için hemen hemen her branşta uygulanan bir modeldir. Şiddeti yüksek antrenmanlar olduğu için haftada 1-2 pliometrik çalışmaya antrenman programlarında yer verilmesi uygundur (Kalyon, 1994).

Pliometrik egzersizlerde amaç, mümkün olan en kısa sürede en yüksek kuvvete ulaşmaktır. Kaslara eksantrik bir kasılma hareketinin hemen ardından konsantrik bir kasılma hareketi yaptırılır. Bu sayede konsantrik kasılma öncesi oluşan gerilmiş kas grubu daha güçlü ve daha hızlı kasılacaktır (Baechle ve Earle, 2008).

Pliometrik antrenmanın içeriği sporcuların yaşına ve antrenman düzeylerine göre belirlenmelidir. Sporcuların performans düzeyleri arttıkça, antrenman içeriği şiddeti de buna göre ayarlanır. Egzersizin şiddeti basamaklı bir şekilde artırılmalıdır. Pliometrik antrenmanlarla genellikle bacak kuvvetinin artması, sıçrama yeteneğinin artırılması, sürat ve kuvvet bağlantısının geliş-

tirilerek oyun içerisindeki aksiyonlara daha çabuk tepki verilmesi amaçlanır. Bu sebeple pliometrik antrenman ile birleştirilmiş kuvvet antrenmanları çabuk kuvvet gelişimi için oldukça etkilidir (Göktaş, 2019).

Dairesel Antrenman Metodu

Dairesel antrenman metodu, bir daire ya da tur biçiminde düzenlenmiş art arda yapılan hareketlerden oluşur. Sporcular bir hareketi yaptıktan sonra belirli bir süre dinlenir ve sıra ile diğer hareketleri yaparlar. Belirlenen yüklenme şiddetleri ile uygulanan bu metotta özellikle karmaşık motorik özelliklerin geliştirilmesi amaçlanır. Bu yöntemde sporcular bir istasyondan diğer istasyonlara geçerek hareketleri tamamlarlar. Her istasyonda bulunan hareketler farklı tekrar sayısı veya farklı sürelerde yapılabilir. Dinlenmeler genellikle 2-3 dk. arasındadır (Kutlu ve diğerleri, 2001).

Kompleks Antrenman Metodu

Kompleks antrenman metodu, düşük ağırlıklı kuvvet egzersizlerinin ardından yüksek ağırlıklı kuvvet çalışması içeren antrenman metodudur (Santos ve Janeira 2008). Ağırlık çalışmalarından sonra biyomekaniksel olarak tamamlayıcı şekilde uygulanan pliometrik bir çalışma ile oluşturulan bir yöntem olarak da açıklanabilir. Bu yöntem, bir dizi squat hareketinden sonra bir dizi squat içeren sıçrama hareketi yapılarak gerçekleştirilir (Ebben, 2002). Kompleks metot 3-6 set ağırlıklı egzersiz, 1-2 set pliometrik egzersizi aynı antrenman içerisinde birleştiren bir yöntemdir.

Fransız Kontrast Metodu

Fransız kontrast metodu, ilk olarak 2008 yılında Fransız atletizm koçu olan Gilles Cometti tarafından uygulanmıştır. Daha sonra bu yöntem antrenman programlarında kullanılmak üzere Diets tarafından 2012 yılında geliştirildi (Elbadry, 2019). Dietz ve Peterson (2012)'a göre bu çalışmadaki ana fikir sporcunun antrenman esnasındaki fizyolojik tepkilerini teşvik etmek ve kuvvet-hız eğrisi boyunca antrenman yapmak için dört egzersiz türünü birlikte kullanmaktır. Bu metodun ana temeli aksiyon sonrası potansiyeline (Post-activation potentiation, PAP) dayanır. PAP egzersizleri, performansta akut bir gelişim olması beklenen bir hareket için yapılan ön-egzersiz biçimidir. Bu metot patlayıcı güç gerektiren tekme, atış, yön değiştirme becerilerinde de etki etmektedir (Wilson ve diğerleri, 2012). PAP gelişimi kas hücreleri içerisindeki kasılma esnasında salgılanan kalsiyumu artırarak aktinmyozin etkileşimini daha duyarlı hale getirir, bu nedenle kasların kasılma hızı artar ve uyarılara karşı verilen tepki süresi azalır (Seitz ve Haff, 2016).

Kontrast antrenmanda yüklenme prensibi; %80 üzerindeki ağırlıklı bir hareketin %40-50 aralığındaki ağırlıklı bir hareket ile değişmeli şekilde yapılmasıdır. Hafif yüklü harekette patlayıcı kuvvet gerektiren bir egzersiz öne çıkarılır. Hafif yüklenmeli seride, bu uygulama pliometrik antrenmanlarda, antrenman etkisinin artırılmasına ve dolayısıyla çabuk kuvvetin gelişmesini sağlayabilir. Ağır yük ile ayarlanmış bir hareketin, kas-sinir sisteminin yük aktivasyonunu arttırması sonucu ile bir sonraki hafif yüklü egzersizin performansı arttırması sağlanmaktadır.

Yüksek yük ile yapılan çalışma sonrası nöromusküler sistemin yük aktivasyonunun artması sonucunda ağır yük yapılan egzersizi takiben yapılan egzersizin performansı arttırması sağlanmaktadır. Kontrast antrenman, bir antrenman biriminde 1 set ağırlık alıştırması ile 1 set pliometrik antrenman olacak şekilde ve 3-6 set şeklinde çalışılabilir (Aşçı 2004). Günümüzde birçok antrenman yöntemi uygulanarak sporcuların performanslarının daha üst bir seviyeye çıkarılması amaçlanır. 3-4 haftalık bir kontrast antrenmanını tamamladıktan sonra kısa sürede bu antrenman metodu uygulanmamalıdır. Daha fazla verim alınabilmesi için bir sonraki kontrast antrenmana 8 hafta sonra başlanmalıdır.

Maksimum kuvvetin performansa olan olumlu etkisi birçok kez ispatlanmıştır. Ayrıca kuvvetin uygulanma hızını tanımlayan (kuvvet x hız) mekanik güç üretimi, yapılan spor dalına özgü patlayıcı hareketlerin başarılı bir biçimde uygulanabilmesi için oldukça önemlidir (Cormie, McGuigan ve Newon, 2011). En üst düzeyde mekanik güç üretebilen sporcular, atlama, sıçrama, hızlanma, yön değiştirme gibi özelliklerde performansını daha yukarı taşır. Bu sebeple mekanik gücü arttırmaya yönelik yapılan antrenmanların amacı kas gücünü en üst düzeye çıkarmaktır (Stone ve diğerleri, 2003). Geleneksel kuvvet antrenmanları ile karşılaştırıldığında kontrast antrenman yönteminin, kas gücünü geliştirmede daha etkili olduğu ortaya koyulmuştur (Sale, 2002). Ancak bu yöntemle yapılan antrenmanların sonuçlarını bireysel farklılıklar da etkilemektedir. Uygulanan sporcuların yaşı, cinsiyeti, kas tipi, yaptığı spor dalı gibi özellikler antrenmanın sonuçlarını doğrudan etkiler (Baudry, Klass ve Duchateau, 2008). Kontrast antrenman özelliği içeren antrenman metodlarından birisi olan Fransız Kontrast Metodu, PAP temelli hareketlerin kontrast özellikli hareketlerle kombinasyonu sonucu ortaya çıkarılmıştır. Zıt yönlü kasılma içeren hareketlerin arka arkaya eklenmesi ve bu hareketlerin mekanik gücü geliştirmede etkinliği sayesinde kuvvet-hız kombinasyonunu geliştirmede oldukça etkili olduğu ortaya koyulmuştur. Bilindiği gibi birçok spor dalında en önemli özellik olan çabuk kuvvetin geliştirilmesi için kulla-

nılan bu metodun etkinliği özellikle atletizm, futbol, basketbol, güreş, boks gibi sporlarda oldukça önemli yer tutar (Salam ve Sherif, 2020).

Tüm bu kavramlar temelinde geliştirilen Fransız Kontrast Metodu dört egzersiz biçimi ile oluşturulmuştur. İlk egzersiz, submaksimal ağırlıklı bileşik bir kaldırma, ikinci egzersiz pliometrik bir çalışma, üçüncü egzersiz ağırlıklı bir sıçrama egzersizi, dördüncü egzersiz ise hızlandırılmış veya yardımcı bir pliometrik egzersizdir (Hernández-Preciado, 2018).

Sonuç

Cormier ve diğerleri (2020)'ne göre güç ve kuvvet antrenman programları sporcuların sportif açıdan yeteneklerinin gelişimlerinde oldukça etkilidir. Son dönemlerde adından sıkça bahsettiren bir yöntem olan Fransız antrenman metodu diğer bir deyişle kombine antrenman yönteminin amacı, sprint, ani yön değiştirme gibi patlayıcı güç gerektiren becerilerin etkili bir şekilde gelişiminin sağlanmasıdır.

Literatüre bakıldığında futbolcular üzerinde yapılan araştırma sonucunda kontrast antrenman metodunun futbolcuların kas gücünü ve hızını geliştirmek için yeterli bir antrenman metodu olduğu ileri sürülmüştür. (Alves ve diğerleri, 2010).

2014 yılında futbolcular üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise kontrast antrenman metodunun dikey sıçrama, sürat, çeviklik ve topa vurma gibi futbola özgü spesifik becerileri geliştirmede etkili olduğu gözlemlenmiştir. (García-Pinillos vd. 2014).

Rugby futbolcuları üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise kontrast antrenman metodunun oyuncularındaki sıçrama performansına etkisi gözlemlenmiş olup bulgulara göre yüksek seviyeli rugby sporcularının, sezonun yoğun bir aşamasında patlayıcı güçte daha yüksek ve daha düzgün bir uyarılmanın gerçekleşmesi için her hafta bir ağır kaldırma seansı içeren daha yüksek hacimli yük kontrast antrenmanına maruz bırakılması gerektiği sonucuna varılmıştır. (Argus ve diğerleri, 2012). 10 Erkek üzerinde yapılan başka bir çalışmada kontrast antrenmanın skuat sıçrama performansına anlamlı bir etki görülmemiştir. Ancak dikey sıçrama performansında anlamlı fark gözlemlenmiştir. (Smilios ve diğerleri, 2005)

2010 yılında yapılan başka bir çalışmada kontrast yükleme protokolü sırasında akut nöromüsküler ve endokrin yanıtlarını ve bu akut yanıtların 11 haftalık kontrast eğitiminden nasıl etkilendiği değerlendirilmiştir. Sonuç olarak potansiyel skuat sıçrama performansı, antrenman döneminden önce tipik bir kontrast yükleme protokolü sırasında meydana gelmiştir. Bununla

birlikte potansiyel skuat sıçrama performansı antrenman yoluyla değişebilir ve bu nedenle bireyin duyarlılığı periyodik olarak izlenmeli ve gerektiğinde eğitim protokolleri güncellenmeli sonucuna varılmıştır. (Walker ve diğerleri, 2010) Basketbolcular üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise 10 haftalık kontrast antrenman programının (izometrik + pliometrik) atlama, sprint yetenekleri ve çeviklik performansı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Uygulanan Sprint ve T-testinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca melme sıçraması, karşı hareket sıçraması, düşme sıçraması, sürat ve T-testinde iyi sonuçlar gösterdiği gözlenmiştir. (Latorre Román ve diğerleri, 2017).

Kontrast antrenman, sinir-kas sisteminin, yapılan bir n yüklenme sonrası (post activation potentiation) varsayımıyla desteklenen kuvvet geliştirici bir antrenman metodudur. Kontrast antrenman, yüksek ağırlıklı ve düşük ağırlıkların kullanılmasıyla oluşan bir yöntemdir.

Kaynakça

- Açıkada, C. ve Ergen, E. (1990). *Bilim ve Spor*. İstanbul: Büro-tek ofset Matbaacılık.
- Akgün, N. (1994). *Egzersiz ve spor fizyolojisi*. Beşinci baskı. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Alves, J. M. V. M., Rebelo, A. N., Abrantes, C. ve Sampaio, J. (2010). Short-term effects of complex and contrast training in soccer players' vertical jump, sprint, and agility abilities. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(4), 936- 941.
- Argus, C. K., Gill, N. D., Keogh, J. W., McGuigan, M. R. ve Hopkins, W. G. (2012). Effects of two contrast training programs on jump performance in rugby union players during a competition phase. *International journal of sports physiology and performance*, 7(1), 68-75.
- Baechele, T. R. ve Earle, R. W. (Eds.). (2008). *Essentials of strength training and conditioning*. Human kinetics.
- Bangsbo, J. (1994). The physiology of soccer--with special reference to intense intermittent exercise. *Acta physiologica scandinavica. Supplementum*, 619, 1-155.
- Bangsbo, J. (1994). The physiology of soccer--with special reference to intense intermittent exercise. *Acta physiologica scandinavica. Supplementum*, 619, 1-155.
- Bangsbo, J., Mohr, M. ve Krstrup, P. (2006). Physical and metabolic demands of training and match-play in the elite football player. *Journal of sports sciences*, 24(07), 665-674.
- Bangsbo, J., Nørregaard, L. ve Thorsø, E. (1991). Activity profile of competition soccer. *Canadian journal of sport sciences = Journal canadien des sciences du sport*, 16(2), 110-116.
- Barnes, C., Archer, D. T., Hogg, B., Bush, M. ve Bradley, P. (2014). The evolution of physical and technical performance parameters in the English Premier League. *International journal of sports medicine*, 35(13), 1095-1100.
- Baudry, S., Klass, M. ve Duchateau, J. (2008). Postactivation potentiation of short tetanic contractions is differently influenced by stimulation frequency in young and elderly adults. *European journal of applied physiology*, 103, 449-459.
- Bayraktar, B., Dinç, C., Yücesir, İ. ve Evin, A. (2011). Türkiye A Milli Futbol Takımı'nda altı sezonda görülen yaralanmaların değerlendirilmesi. *Ulusal Travma ve Acil Cerrahi Dergisi*, 17(4), 313-317.
- Bevan, H. R., Cunningham, D. J., Tooley, E. P., Owen, N. J., Cook, C. J. ve Kilduff, L. P. (2010). Influence of postactivation potentiation on sprint-

- ing performance in professional rugby players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(3), 701-705.
- Bompa, T. O. (2000). Total training for young champions. *Human Kinetics*, p. 54-9.
- Bompa, T. O., Pasquale, M. D. ve Cornacchia, L. J. (2017). *Nitelikli Kuvvet Antrenmanı*. (Çev. Ed: Gül, G., ve Bağırhan, T). Üçüncü baskı, Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Bradley, P. S., Sheldon, W., Wooster, B., Olsen, P., Boanas, P. ve Krustup, P. (2009). High-intensity running in English FA Premier League soccer matches. *Journal of sports sciences*, 27(2), 159-168.
- Cormie, P., McGuigan, M. R. ve Newton, R. U. (2011). Developing maximal neuromuscular power: Part 1—Biological basis of maximal power production. *Sports medicine*, 41, 17-38.
- Cormier, P., Freitas, T. T., Rubio-Arias, J. Á. Ve Alcaraz, P. E. (2020). Complex and contrast training: does strength and power training sequence affect performance-based adaptations in team sports? A systematic review and meta-analysis. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 34(5), 1461-1479.
- Demiray, E. (2022). *Futbolda uygulanan Farklı Yenilenme Antrenman Stratejilerinin Toparlanmaya Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Dietz, C. ve Peterson, B. (2012). *Triphasic training: A systematic approach to elite speed and explosive strength performance* (Vol. 1). Hudson, WI, USA: Bye Dietz Sport Enterprise.
- Dündar, U. (2017). *Antrenman teorisi*. Onuncu baskı. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ebben, W. P. (2002). Complex training: A brief review. *Journal of sports science & medicine*, 1(2), 42.
- Edwards, A. M. ve Clark, N. A. (2006). Thermoregulatory observations in soccer match play: professional and recreational level applications using an intestinal pill system to measure core temperature. *British journal of sports medicine*, 40(2), 133-138.
- Elbadry, N., Hamza, A., Pietraszewski, P., Alexe, D. I. ve Lupu, G. (2019). Effect of the French contrast method on explosive strength and kinematic parameters of the triple jump among female college athletes. *Journal of human kinetics*, 69(1), 225-230.
- Erdem, K. (2005). *Futbolda Kenar Yönetimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd.
- García-Pinillos, F., Martínez-Amat, A., Hita-Contreras, E., Martínez-López, E. J., ve Latorre-Román, P. A. (2014). Effects of a contrast training pro-

- gram without external load on vertical jump, kicking speed, sprint, and agility of young soccer players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 28(9), 2452-2460.
- Göktaş, E. (2019). *Sekiz Haftalık Pliometrik Egzersizlerin 14-17 Yaş Futbolcuların Bazı Motorik Özelliklerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Anatomi Anabilim Dalı, Afyon.
- Helgerud, J., Engen, L. C., Wisløff, U. ve Hoff, J. A. N. (2001). Aerobic endurance training improves soccer performance. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 33(11), 1925-1931.
- Hernández-Preciado, J. A., Baz, E., Balsalobre-Fernández, C., Marchante, D. ve Santos-Concejero, J. (2018). Potentiation effects of the French contrast method on vertical jumping ability. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 32(7), 1909-1914.
- Hollmann, W. K ve Hettinger, T. (1980). *Arbeits und training sgrundlagen*. Seventh edition Stuttgart.two ed.
- Hong, P. W. Y. (2005). Soccer Injury in The Lower Extremities. *Br J Sports Med*, Issue 39, p. 473-482.
- Kalyon, T. (1994). *Sporcu sağlığı ve spor sakatlıkları spor hekimliği*. 2. Baskı. Ankara: Gata Basımevi.
- Kutlu, M., Gür, E., Karahüseyinoğlu, M. F. ve Kamanlı, A. (2001). Plyometrik Antrenmanın Genç Futbolcuların Anaerobik Güçlerine Etkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(4), 37-43.
- Latorre Román, P. Á., Villar Macias, F. J. ve García Pinillos, F. (2018). Effects of a contrast training programme on jumping, sprinting and agility performance of prepubertal basketball players. *Journal of Sports Sciences*, 36(7), 802-808.
- Martin, D. (1988). Training im Kindes-und Jugendalter. *Schorndorfer One* ed.p.89-91.
- Metaxas, T. I. (2021). Match running performance of elite soccer players: VO₂max and players position influences. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 35(1), 162-168.
- Mohr, M., Krustrup, P. ve Bangsbo, J. (2003). Match performance of high-standard soccer players with special reference to development of fatigue. *Journal of sports sciences*, 21(7), 519-528.
- Murath, S, (1976). *Antrenman ve istasyon çalışmaları*. Ankara: Pars Matbaası.
- Muratlı, S. ve Hindisyan, İ. E (2018). *Sporla Kuşvet Antrenmanı*. Ankara: Spor Yayınevi ve Kitapevi.
- Muratlı, S., Kalyoncu, O. ve Şahin, G. (2011). *Antrenman ve Müsabaka*. Üçüncü Basım, Kalyoncu Spor Danışmanlık San. Tic. Ltd. Şti. s.375-8.

- Reilly, T. (1997). Energetics of high-intensity exercise (soccer) with particular reference to fatigue. *Journal of sports sciences*, 15(3), 257-263.
- Salam, M. B. ve Sherif, S. (2020). Effect Of French Contrast Training On Bone Mineral Density And Complex Skills Performance For Soccer Players. *Ovidius University Annals, Series Physical Education & Sport/Science, Movement & Health*, 20(2).
- Sale, D. G. (2002). Postactivation potentiation: role in human performance. *Exercise and sport sciences reviews*, 30(3), 138-143.
- Santos, E. J. ve Janeira, M. A. (2008). Effects of complex training on explosive strength in adolescent male basketball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 22(3), 903-909.
- Seitz, L. B. ve Haff, G. G. (2016). Factors modulating post-activation potentiation of jump, sprint, throw, and upper-body ballistic performances: A systematic review with meta-analysis. *Sports medicine*, 46, 231-240.
- Sevim, Y. (2007). *Antrenman bilgisi*. Sekizinci basım. Ankara: Fil Yayınevi.
- Seyhan, F. (2022). *Sedanter Bireylerde Fonksiyonel Egzersiz Bandı (Trx) Antrenmanları ile Geleneksel Kuvvet Antrenmanlarının Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Smilios, I., Pilianidis, T., Sotiropoulos, K., Antonakis, M. ve Tokmakidis, S. P. (2005). Short-term effects of selected exercise and load in contrast training on vertical jump performance. *J Strength Cond Res*, 19(1), 135-139
- Stølen, T., Chamari, K., Castagna, C. Ve Wisløff, U. (2005). Physiology of soccer. *Sports Medicine*, 35(6):501-36.
- Stone, M. H., Sanborn, K. I. M., O'bryant, H. S., Hartman, M., Stone, M. E., Proulx, C. ve Hruba, J. (2003). Maximum strength-power-performance relationships in collegiate throwers. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 17(4), 739-745.
- Tokgöz, G. (2022). *Fransız Kontrast Metodunun Amatör Futbolcuların Anaerobik Güç ve Bazı Performans Değerlerine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Elâzığ.
- Wagner, P. D. (1996). A theoretical analysis of factors determining VO2max at sea level and altitude. *Respiration physiology*, 106(3), 329-343.
- Walker, S., Ahtiainen, J. P. ve Häkkinen, K. (2010). Acute neuromuscular and hormonal responses during contrast loading: Effect of 11 weeks of contrast training. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 20(2), 226-234.
- Wilson, J. M., Duncan, N. M., Marin, P. J., Brown, L. E., Loenneke, J. P., Wilson, S. M., ve Ugrinowitsch, C. (2013). Meta-analysis of postactivation

potentiation and power: effects of conditioning activity, volume, gender, rest periods, and training status. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(3), 854-859.

Zorba, E. ve Saygın, Ö. (2013). *Fiziksel aktivite ve fiziksel uygunluk*. (Geliştirilmiş ve düzeltilmiş 3. Baskı). Ankara: Fırat Matbaacılık. s.25-35.

Sosyal Medyada Sporun Pazarlanması

Cahit Akkaya¹

Özet

20 yüzyılın ortalarından itibaren gelişen teknolojik ilerleme iletişim, medya ve pazarlama algısını da çarpıcı bir şekilde etkilemiştir. Özellikle internet kullanımı ve hızındaki artış bireylerin algı ve isteklerini değiştirmiş, bireyleri toplumsallaşmadan uzaklaştırmış, sanal bir dünyaya yönlendirmiştir. Bununla beraber işletmeler için pazarlama algısını da değiştirerek işletmeleri yeni stratejiler aramaya zorlamıştır. Günümüz insanı artık vaktinin büyük bir bölümünü internetin sağladığı sanal dünyada gerçekleştirirken ihtiyaçlarının büyük bölümünü de buradan sağlamaya başlamıştır. İhtiyaçların karşılanmasında gerçekleşen bu değişim işletmelerinde pazarlama stratejilerinde sosyal medyayı kullanmalarına neden olmuştur. Her gelişmede olduğu gibi sosyal medya kullanımında da bireyler açısından birtakım fayda ve zararlar olduğu reddedilmez bir gerçektir. Pazarlama anlayışında yaşanan bu gelişmeye paralel olarak spor pazarlaması da bu yeni araca uyumlanma sürecine girmiştir. Özellikle bilet ve ürün satışı, sponsorluk faaliyetleri, halka ilişkiler çalışmaları ve yayın ihaleleri bu gelişmelerden etkilenmiştir. Spor pazarlamasında sosyal medyanın kullanılmasıyla, sporcu-takım ve taraftar etkileşimi artmış ve yaygınlaşmıştır. Kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler özellikle sosyal medya kullanımının artması ile sporcu-takım-taraftar üçgeninde interaktif bir iletişim gerçekleşmeye başlamış bununla beraber taraftarların aidiyet duygusu artmıştır. Günümüz insanı için sosyal medya kullanımı günlük rutinin vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rutin içinde insanlara geleneksel pazarlama stratejileri yoluyla ulaşmaya çalışmak pazarlama stratejilerinde birtakım sorunlara yol açabilmektedir. Sosyal medya ile gerçekleştirilen pazarlama faaliyetleri ile günümüz insanına kolaylıkla ulaşılabilen ve onların istek, ihtiyaç ve taleplerine kısa sürede cevap verilebilmektedir. Bu nedenle günümüz pazarlama stratejilerinde sosyal medya kullanımı reddedilmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Medya

Teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler 20. Yüzyılın ortalarına dayanmaktadır (Aksoy, 2022a). Teknolojik gelişmeler iletişim kapsamında birçok yeni olguyu da beraberinde getirmiştir. İletişim kavramına ciddi bir boyut

1 Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, cahit.akkaya@comu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9674-1580

kazandıran medya kavramı, bu teknolojik gelişmeler ile birlikte etki alanını genişletmiş ve çeşitli özellikler kazanmıştır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz internet teknolojisinin getirdiği yeniliklerdir (Güven, 2022).

İnternet teknolojisi, temel anlamda iletişimin olgusuna hız ve etkileşim kavramlarını enjekte etmiştir. Elde edilen bu özellikler internet olgusunun yardımı ile ortaya çıkan çeşitli ortam ve araçlar ile anlık olarak gerçekleştirilmektedir. Birey ve gruplara her türlü iletişim imkânı sağlayan bu ortam sosyal medya olarak adlandırılmaktadır. Sade, anlık ve geri bildirimle dayalı iletişim unsurunun bulunduğu sosyal medya kavramı, kullanıcılar tarafından oluşturulan ortam ve diller ile desteklenmektedir. Kullanıcılar, aralarındaki iletişim sayesinde karşılıklı eleştiri ve fikir beyan etme imkânı elde etmektedir. Sosyal medya hakkında yapılan diğer önemli tanımlamalardan bazıları şu şekildedir:

İnsanların anlık olarak fikir, haber, bilgi ve çeşitli ilgi alanlarını paylaşmasına olanak sağlayan çeşitli araç ve ortamlar sosyal medya olarak ifade edilmektedir (Sayımer, 2008). Başka bir tanımlamada ise sosyal medya; insanların bireysel zevklerini sanal ortama aktarmasını ve başkalarıyla paylaşabilmesini sağlayan medya çeşididir (Gülsoy, 2009). İnsanların şahsi bilgilerini kullanarak oluşturduğu profiller ile özel bilgilerini başkalarıyla paylaşabilecekleri, diğer insanlarla iletişime geçerek etkileşim içerisinde olabilecekleri ve bu sayede çeşitli video ve resimlerini paylaşarak etkinliklerde bulunabilecekleri ortama olanak sağlayan yapı sosyal medya olarak adlandırılmaktadır (Eldeniz, 2010).

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte sosyal medya kullanımına uygun araç ve gereçlerin kamuoyu nezdinde çok daha kolay ulaşılabilir ve kullanılabilir hale gelmesi insanların tek bir çatı altında toplanmalarına vesile olmuştur. Teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler aslında teknolojik cihazların varlığını uzun süre koruyacağını göstergesidir (Aksoy, 2022b). İnsanlar bu beden ve fikir birliğini sosyal ağ yardımı ile gerçekleştirmektedir. Bu sosyal ağlar bünyesindeki çeşitli araçlar ile insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimi sağlamaktadır. Kullanıcıları için son derece özgür bir ortam yaratarak onların bağımsız bir şekilde içerik oluşturmasına ve zaman ve mekân fark etmeksizin diğer insanlarla iletişim ve etkileşimde bulunabilmelerini sağlayan unsur sosyal medya araçlarıdır (Güven, 2022).

Sosyal Medya Türlerinden Bazıları

Facebook: Harvard Üniversitesi öğrencisi olan Marc Zuckerberg, 2004 yılında Facebook uygulamasını hayata geçirmiştir. İlk çıktığı zamanlarda üniversite içerisinde kullanılmaya başlanan bu uygulama belirli bir alan içeri-

sinde faaliyet gösterebilmektedir. 2 yıl sonra internet teknolojisindeki gelişmelere de bağlı olarak sadece bir e-posta yardımı ile dünyanın dört bir yanından erişilebilen bir uygulama haline gelmiştir (Toprak ve Uça-Güneş, 2018).

WhatsApp: Akıllı telefonlar için geliştirilen ve güvenlik düzeyi üst seviye WhatsApp, mesaj aktarımı sağlayan önemli bir uygulamadır. Bu uygulama ile bireyler birbirlerine video, resim, ses, belge gibi çeşitli veriler gönderebilmektedir. Ayrıca bu uygulama bireylerin görüntülü ve sesli bir şekilde iletişim kurmalarına da olanak sağlamaktadır. Bu iletişim karşılıklı ve grup iletişimi şeklinde sağlanabilmektedir. Sadece internet bağlantısı ile çalışan bu uygulama ücretsiz bir şekilde kullanılabilir (Odacıoğlu ve Odacıoğlu, 2018).

Twitter: Twitter, 2006 yılında Jack Dorsey isimli şahıs tarafından kurulan en önemli mikroblog platformudur. İletişim ağını ve bilgi alışverişini sağlayan bu uygulama, herhangi bir sınırlılığı olmayan herkesin rahatlıkla erişebildiği bir platformdur (Tiryaki, 2015). Kullanıcıların fikirlerini, duygu ve düşüncelerini paylaşabilme imkânı sağlayan Twitter, bu paylaşımların anlık olarak aktarılmasını sağlamaktadır. Başlangıçta maksimum 140 karakter kullanımına izin veren bu uygulama, 2017 yılı itibari ile bu kotayı 240 karaktere yükseltmiştir. Twitter platformunda bireylerin duygu, düşünce ve çeşitli durumlarını yazı şeklinde aktarması bu uygulamanın mikroblog olma özelliğini oluşturmaktadır. Diğer sosyal medya ortamlarında olduğu gibi farklı kullanıcılar ile iletişim kurabilme olanağı Twitter platformunda da yer almaktadır (Arık, 2013).

Twitter uygulamasının en önemli özelliklerinden biri olan TT (Trend Topic), güncel konu başlıklarının Twitter sayfasında üst sıralarda yer alması olarak açıklanabilir. Çok sayıda insanın aynı konu başlığı nezdinde tweet atması o konuyu Trend Topic (TT) yapmaktadır. Kullanıcılar toplumu ilgilendiren, herkes tarafından konuşulan ve gündemi meşgul eden konuları bu sayede öğrenebilmektedir. Uygulamanın diğer bir önemli özelliği ise RT (Retweet) özelliğidir. RT (Retweet), diğer kullanıcılar tarafından paylaşılan içeriğin kullanıcıların kendi sayfasında görünmesi anlamına gelmektedir. Bu özellik ile kullanıcılar beğendikleri çeşitli paylaşımları RT ederek kendi takipçileri ile paylaşma fırsatı bulur.

Twitter uygulamasının sağlamış olduğu önemli özelliklerden bir diğeri ise DM (Direct Message) özelliğidir. Bu özellik diğer sosyal platformlarla olduğu gibi Twitter nezdinde de bulunmaktadır. Bireylerin birbirleri ile özel görüşmeler yapabilmelerini sağlayan bu özellik, mesajların gönderen ve alıcı dışında görüntülenememesini sağlamaktadır. DM özelliği bireylerin birbir-

lerini takip etmeleri durumunda ya da kullanıcıların takibe gerek olmaksızın bu özelliği açması ile birlikte aktif olmaktadır. Kullanıcıların gündemi meşgul eden konularla ilgili bilgi sahibi olabilmesi için gündemle bağlantılı olan belirli anahtar kelimeler, Hashtag özelliği ile oluşmaktadır. Hashtag özelliğinin simgesi “#” şeklindedir. Gündemde yoğun olarak konuşulan belirli konulara ait anahtar kelimeler çok sayıda kullanıcı tarafından başına “#” işareti konularak yazılır ve bu şekilde Twitter platformunda paylaşılır. Bu durum ise başına Hashtag konularak paylaşılan bu kelimelerin gündemi meşgul eden konu başlıkları olarak Twitter uygulaması içerisinde yer almasını sağlamaktadır (Gunelius, 2011).

Youtube: Chad Hurley, Jawed Karim ve Steve Chen adlı üç arkadaş tarafından 2005 yılında ABD’de kurulan YouTube, bir video paylaşım ortamı olarak açılmıştır. Google tarafından 2006 yılında satın alınan YouTube, teknoloji ve internet alanındaki gelişmelerle birlikte dijital video platformu haline gelmiştir. Günümüzde YouTube kullanıcıları aktif bir rol üstlenmektedir. Dijital alandaki gelişmelerin sunduğu imkân olan canlı yayın özelliği, YouTube kullanıcılarına etkileşim olanağı sağlamıştır (Morreale, 2014).

Günümüzde en popüler video paylaşım platformu olan YouTube, bu mecraı kullanan bireylerin birbirleri ile iletişime geçerek etkileşim oluşturmalarını sağlamaktadır. Bireyler kendi ilgi alanları dahilinde içerikler oluşturarak bunları ilgili platformda paylaşarak kendi bireysel zevklerini başkaları ile tanıştırmaya eğilimindedir. Bu durum tam tersi yönde de oluşmaktadır. Bireyler birbirlerinin videolarını izleyerek farklı ilgi alanları ve kültürlerle tanışma fırsatı yakalamaktadır. Bu durum ulusal ve uluslararası çapta gerçekleşebilmektedir. Kullanıcılar aynı zamanda YouTube mecrasını eğlenmek ve eğitim alabilmek için de kullanabilmektedir. İlgili videolara yapılan çeşitli yorumlar ise diğer kullanıcılar ile müzakere imkânı tanımakta ve yeni paylaşılacak videolar için zemin hazırlayabilmektedir. Bahsedilen bu özellikler YouTube’u en çok ziyaret edilen video paylaşım platformu haline getirmektedir (Alper, 2012).

Instagram: Kevin Systrom ve Mike Krieger isimli bireyler tarafından 2010 yılında ortaya çıkarılan Instagram, “instant” ve “telegram” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu kelimeler, anlık ve telgraf manasını taşımaktadır (Türkmenoğlu, 2014). Ortaya çıktığı ilk yıllarda sadece IOS işletim sisteminde desteklenen bu uygulama 2012 yılından sonra Android işletim sistemine sahip cihazlarda da kullanılmaya başlamıştır (Güven, 2022). Bu uygulama fotoğraf ve videoların ücretsiz bir şekilde paylaşılacağı bir platformdur (Çöllüoğlu, 2017).

Pinterest: 2010 yılında çalışmalara başlayan Pinterest, insanların ilgi duydukları alanlarını vurgulayan bir uygulama olup kelime anlamı itibariyle insanların ilgilendikleri alanların ön planda tutulduğu bir pano olarak ifade edilmektedir (Arısoy, 2022). “Pin it” uygulamasıyla internet sayfalarında dolaşırken bireyin beğendiği fotoğraflar pinterest hesabındaki panoya eklenebilir ve bu durum bireyin herhangi bir şeyleri takip etme mantığı ile ilgilidir (Özding, 2014).

Sosyal Medyanın Faydaları

Sosyal medyada bireysel kullanıcıların sayısındaki artış ile birlikte toplumda yaşanan değişimlerin başında sosyalleşmenin gerçek hayattan sanal dünyaya geçmesi yer almaktadır (Arısoy, 2022). Ağlar üzerinde insanlar birbirleriyle güçlü şekilde iletişim kurmaktadır (Buss ve Strauss, 2009). Benzer zevklere sahip kullanıcılar gruplar kurarak bu platformda gerçek dünyadaki hayatlarında olduğundan daha samimi ve açık olabilmektedirler. Yüzlerini hiç görmedikleri sadece profil resimleri ile iletişime geçtikleri insanlar ile sıkı ilişkiler kurmaktadır (Pfeil, Arjan ve Zaphiris, 2009).

Sosyal ağlar kullanıcıların anlık olarak dünyada olup biteni sosyal medya vasıtasıyla öğrenebilmelerine, insanların kendi hobileri ve beğenileri ile benzer hobilere ve beğenilere sahip kişilerle daha çabuk ve basit bir şekilde karşılaşabilmesine, bireysel web siteleri kurarak daha çok arkadaş çevresini büyütebilmelerine ve daha çok insanla sosyalleşebilmelerine imkân sağlamaktadır (Üney, 2017).

Sosyal medya, kullanıcılarına farklı içerikleri bir arada toplayan eğlenceyi de sunmaktadır. Kullanıcılara eğlenirken aynı zamanda güzel zaman geçirmek eylemini de sunmaktadır. Kullanıcılar sosyal medya aracılığıyla gün içinde oluşan gelişmelerden haberdar olabilmekte ve bu gelişmelerden kişinin kendisini takip eden diğer kullanıcıların da haberdar olabilmesini sağlamaktadır (Alav, 2014).

Sosyal Medyanın Kullanım Amaçları

Fikir, düşünce ve mesaj üretiminin ve yönlendirilmesinin yapıldığı sosyal medya ve çoğunlukla kullanıcıya bağlı ve karşılıklı iletişime dayalı yeni bir platform olarak ortaya çıkmaktadır (Arısoy, 2022). İnsanların özgürce düşüncelerini söyledikleri ve kendilerini özgür bir şekilde anlattıkları bu dijital medya platformu ayrıca bireysel, kurumsal ve toplumsal gibi birçok farklı amaçlar için de kullanılmaktadır. Kullanım alanı ve fırsatlarının geniş olmasıyla sosyal medya kullanıcı sayısını da artırmaktadır. Tüm internet kullanıcıları, sosyal medya ile birlikte birer içerik üreticisi durumuna gelmiş

ve daha sonra da O'Reilly Medya tarafından 2004 yılında bulunan Web 2.0 tabanlı uygulamalar ile daha yaygınlık kazanmış ve ücretsiz hale gelmiştir (Güçdemir, 2017).

Koçak (2021)'a göre kullanılması kolay ve sade olan sosyal medyanın insanların kolaylıkla kullanabileceği biçimde tasarlanmış ve insanların çift yönlü iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Yer ve zaman fark etmeden sosyal medya ile kolaylıkla iletişim sağlanabilmektedir (Tekin, 2016). Sosyal medya ağlarının pek çoğu bağlantısaldır; ilgili bireyler konu hakkında sitelere, insanlara, kaynaklara erişim sağlanabilmekte ve sosyal medya mecralarında linklere yer vermektedir (Uysal, 2013).

Sosyal medyanın Polat (2016)'a göre kullanılma nedenleri şu şekilde sıralanmıştır: ·

- Ekonomiktir ve yaygındır.
- Hızlıdır.
- Etkileşime açıktır.
- Merak etme düşüncesini tatmin eder.
- Eğlencelidir. · İnsanın benlik duygusunu besler.
- Hedef kitleye ulaşılması daha kolaydır.

Sosyal Medya ve Pazarlama İlişkisi

Firmalar sosyal ağlar sayesinde tüketicilere yönelik doğrudan pazarlama ve doğrudan satış yapabilme imkânı elde etmişlerdir (Avcı, 2022). Sosyal medya kullanıcısı olan tüketicilerin genel ağ aracılığıyla her kesime erişmesi ve istediği firmaya ulaşabilmesi, firmalar arası rekabet oluşturmuş ve firmaların daha etkili faaliyet göstermelerini sağlamaya fırsat tanımıştır (Terkan, 2014).

Sosyal medyalar, firmaların bu rekabette üstünlük sağlayabilmeleri için pazarlamanın ana maddelerinden olan tüketicilere ürün ve servislerini seçmelerine olanak sağlayan bir iletişim ağıdır (Avcı, 2022). Sosyal medya firmalara tüketici davranışlarının öğrenilmesinde yardımcı olur ve firmaların tüketiciler ile iletişim sağlamasına, firmanın reklam ve tutundurma faaliyetleri uygulanmasında sanal bir araç olmaktadır (Keskin ve Baş, 2015).

Sosyal medya web siteleri, pazarlamacıların içeriği tanıtmak ve insanların içerikle etkileşime geçmesini sağlamak için çok çeşitli taktikler ve stratejiler kullanmalarına olanak tanır. Birçok sosyal ağ, kullanıcıların ayrıntılı coğrafi, demografik ve kişisel bilgilerinin sağlamasına olanak tanır (Avcı, 2022). Bu

da pazarlamacıların mesajlarını kullanıcılarda en çok yankı uyandıran şeylere göre uyarlamalarına olanak verir. Sosyal medya pazarlaması, hedef kitlenizi ve müşterilerinizi buldukları yerde birbirleriyle ve markanızla sosyal olarak etkileşime girmeye de olanak sağlar (Weber, 2007).

Pazarlama Kavramı

Sarıahmetoğlu (2022)'na göre pazarlama kavramı, yaşamın her alanında karşımıza çıkan sosyal ve fen bilimlerinin birbirine entegre edilmesiyle ortaya çıkan bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Walters (1992)'e göre bu kavram, bireylerin beklentilerinin doğru bir şekilde analiz edilmesini ve bu ihtiyaçların nasıl karşılanacağına planlanmasını içermektedir. Tekin (2006)'e göre pazarlama, tüketicilerin ihtiyaçlarının belirlenerek, işletmenin kar sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirilmiş olduğu tüm faaliyetleri içermektedir.

Spor pazarlaması kavramı

Spor kavramının sözlükteki anlamı zihni ya da bedeni geliştirmek amacıyla yapılan, bireysel ya da toplu bir şekilde gerçekleştirilen ve birtakım kurallara göre uygulanan hareketlerin tamamı şeklindedir (Aktaş, 2022). Batak (2020)'a göre spor ve pazarlama her ne kadar birbirinden farklı olan kavramlar olarak görünse de aslında bu iki kavram birbirini araç olarak kullanmaktadır. Spor, yapısı gereği içerisinde yer alan müsabakaların, yarışmaların, ürünlerin pazarlamasında zorluk yaşamamaktadır. Sportif açıdan ilgili finansal kaynak yaratılırken aslında sporun yaygınlaştırılması da sağlanabilmektedir. Soyer (2003)'e göre, işletmeler gerek tanıtım gerekse de hedef kitlelerinin genişletilmesinde spor kulüplerini ve sporcuları kullanabilmektedir. Spor pazarlaması; günümüzde, “spor tüketicilerinin ihtiyaç ve isteklerini karşılamak amacıyla mal ve hizmet değişim sürecindeki tüm faaliyetlerin düzenlenmesini içermektedir” şeklinde tanımlanmaktadır (Mullin, Hardy ve Sutton, 2000).

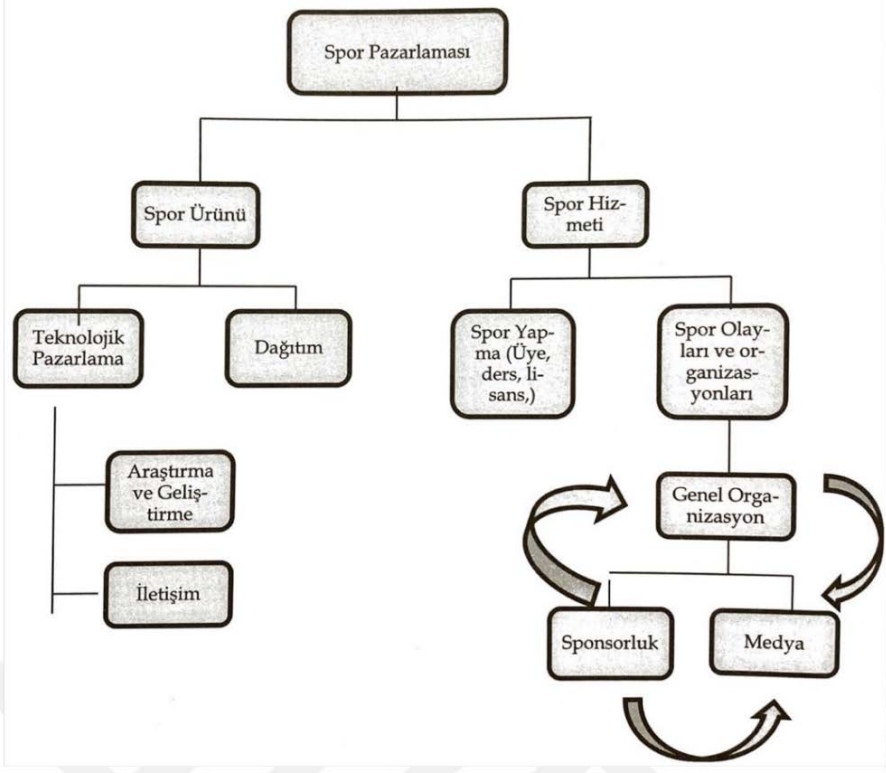
Berk (2022)'e göre bilgi teknolojileri çağındaki hızlı gelişmeler sonucunda sosyal ve kültürel farklı özellikler kazanılmaktadır. Spor günümüzde toplumların eğilim ve ilgisine göre şekillenmekte ve bunun sonucunda bazı değişimler görülmektedir. Geçmişte sağlık için yapılan spor artık endüstriyel bir ürün haline gelmiş ve bunun sonucunda yeni iş alanları yaratmıştır. Spor pazarlaması ise bu gelişen endüstrinin en önemli parçaları arasındadır.

Günümüzde spor tüketicilerinin talep ve isteklerine göre ya da onlara yeni ürünler sunmak adına gerçekleşen tüm faaliyetler spor pazarlaması alanı altında yapılmaktadır. Spor artık toplumsal ve ekonomik amaçlar uğruna da gerçekleşen, önemli bir gelir sağlayan yapı haline gelmiştir.

Spor pazarı milyar dolarlar ile ifade edilebilecek önemli bir bütçeye sahipken, pazar içinde yer alan veya almak isteyen Şirketler de ulusal ve uluslararası arenalarda marka olan kulüp ve ligler ile adlarını yan yana andırarak kendi pazarlarından daha büyük pay almayı amaçlamaktadırlar. Bu payların büyümesi için doğru bir iş birliği ile birlikte yeni stratejilere ihtiyaç duyulurken, spor özelinde farklı bir pazarlama tekniği kullanmaları gerekmektedir. Spor endüstrisinin büyümesi dolaylı olarak spor pazarlaması alanına da ilgiyi arttırmış ve bu alanda yeni çalışma alanları oluşturmuştur. Okullarda artık dijital pazarlama, spor pazarlaması gibi yeni alanlar oluşturulurken teknolojinin gelişimine ayak uydurmak isteyen kişiler de bu sertifikaları alarak kendilerini güncel tutmaktadır.

Spor pazarlaması birçok farklı alanı kapsamaktadır. Bunlar içinde satış, reklam, bilet ve mağaza, halkla ilişkiler, sponsorluk, yayın ihaleleri gibi farklı faaliyetleri kapsayan kavramlar yer almaktadır. Sürekli gelişen bir kavram içinde bulunan bu kavramlar markalara ait farkındalığı geliştirmede, rekabet etmede oldukça etkili olabilmektedir. Spor pazarlamasını gerçekleştiren birimler tek bir alanla ilgilenmeyip, yukarıda da gözüktüğü gibi birçok farklı konuyla ilgili iletişim gerçekleştirip genel organizasyon yapısının gelişimi adına mesai vermektedir. Gelişen teknolojiyle birlikte gelenekselden de kopup dijitalde de adımlar atılırken spor pazarlamasını bu açıdan da daha dikkatli incelemek gerekir. Pazarlama hakkında yıllardır önemli altyapıya ve bilgiye sahipken, spor pazarlaması konusunda yeterli bilgi birikiminin bu gelişmelerle birlikte henüz tam olarak oluşmaması eğitimin gerekliliği ve bu kavramla ilgili daha fazla araştırma yapma gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.

Şekil 1. Spor Pazarlamasının Genel Şeması

Kaynak: (Berk, 2022).

Şekil 1’deki spor pazarlamasının genel şemasına bakıldığında sadece spor hizmeti olarak değil aynı zamanda spor ürünü olarak ayrı bir başlık da beraberinde görülmektedir. Bu iki başlık altında incelenebilecek olan spor pazarlamasını ilk olarak spor hizmeti açısından incelenebilir. Spor hizmeti başlığı altında yer alan spor yapma kısmı geçmişten gelen alışkanlıklardan olup sporu sağlık için yapan kitle ile profesyonel olarak yapan sporculardan oluşmaktadır. Hemen yanında yer alan spor olayları ve organizasyonları ise daha çok organizasyon yapısıyla ilgilidir ve kendi içinde ayrılır. Genel organizasyonda sponsorluk ve medya her ne kadar alt başlıkta gözüksün de tamamı birbirleriyle ilişkilidir. Spor organizasyonlarına medyanın ilgisi oluşmuş ve yayıncılık başladıktan sonra toplumların artan spor izleme alışkanlıkları sponsorlukları beraberinde getirmiştir.

Spor ürünü kısmında ise pazarlamanın iletişim ve geliştirme kısmı bulunmaktadır. Teknolojinin çok hızlı şekilde gelişmesi ve büyümesiyle birlikte burada da gerekli adımları atan spor kulüpleri, iletişim tercihlerini sosyal

medya ağlarına çevirmiş ve bu ağlar üzerinden gelen geri bildirimle birlikte araştırma ve geliştirme çalışmalarını tamamlamaktadır. Ürünlerin dağıtımı ve izleyiciye ulaşmasıyla gerçekleşebilecek olan bu geribildirimler sonucunda spor pazarlaması uzmanları atacakları adımlarla beraber markalaşmanın önündeki engelleri de rahatlıkla kaldırabilirler.

Spor pazarlamasına kavram olarak bakıldığında; spor ürünleri ve hizmetlerin direkt olarak spor tüketicilerine pazarlanması; diğer tüketim ve sanayi ürünleri ile hizmetlerinin spor pazarlaması aracılığıyla pazarlanması olarak tanımlanmaktadır (Akkaya ve Akçalı, 2016). Berk (2022)'e göre spor pazarlaması sürekli gelişen bir kavramdır ve hedefleri tamamen izleyicilere ulaşmak, satışları artırmak ve farkındalığı artırarak kendilerine ulaşmaktır. Her geçen gün artan seyirci kitlesiyle birlikte hedef kitle de artmaktadır.

Sonuç

Teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi, kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması, spor organizasyonlarında da birtakım fırsatların gelişmesine olanak tanımıştır (Güler, 2022). Kitle iletişim araçları içerisinde yer alan sosyal medya Chung ve Austria (2010)'ya göre, tüketicilerin fikir alışverişinde bulunduğu ve anlık olarak mesajlaşabildikleri bir iletişim ağı olarak tanımlanmaktadır. Asur ve Huberman (2010)'a göre sosyal medya gerek kolaylığı gerekse de kullanım hızı ve erişim nedeniyle bireyler tarafından oldukça yaygın kullanıma sahiptir. Browning ve Sanderson (2012)'a göre geleneksel medyaya göre sosyal medya hem sporcuların hem de takımların birbirleriyle etkileşim halinde olmalarına olanak tanımaktadır.

Berk (2022)'e göre yeni medya araçlarının kullanımının artışı teknolojik pazara da olumlu yansımıştır ve kurumların güçlenmesiyle birlikte spor camiasına da önemli bir değişim yaşanmıştır. Bu gelişmeler sadece spor kulüplerinin değil, sporcuların da iletişim tercihlerini geleneksel yöntemlerden sosyal medyaya taşıdığını göstermektedir. Özellikle Twitter ve Instagram hesapları hem spor kulüplerinin hem de sporcuların hedef kitleleri ile doğrudan iletişime geçme imkânı bulduğu ve etkileşimi arttırdığı alanlardır. Yapılan paylaşımlara taraftarların duygusal ve kişisel yaşamlarından kesitleri ifade etme imkânı bulması birbirleri arasındaki sadakati arttırmaktadır. Ayrıca sadece spor kulüpleri ve sporcuların taraftarlarla iletişimi değil aynı zamanda tüm izleyicilerin de yine bu sosyal ağlar üzerinden iletişime geçerek duydu, düşünceleri ve tepkilerini birbirlerine ifade etmesi de mümkün olmuştur. Yeni medya araçları ve spor arasında kurulan bu yeni pazarlama stratejisi ile birlikte artık taraftarlar tercih ettikleri sosyal medya araçları üzerinden des-

tekledikleri takım, beğendikleri sporcuların hesaplarını takip ederek onların hayatlarına tanık olmaktadır.

Yeni teknolojiler ile beraber spor pazarlaması değişime uğramış, bu değişim sayesinde taraftarın daha interaktif olmasını sağlamıştır (Atalı, 2013). Bu interaktif ortamın sağlanmasıyla birlikte sadakat artmış, taraftarların kulübe olan bağlılığıyla beraber kitlesi büyümeye başlamıştır. Aynı zamanda taraftarların kulüple alakalı, maçlardan görüntülerini paylaşması kulüpler için ücretsiz bir reklam da olmaktadır. Gotsch (akt. Atalı, 2013) spor kulüplerinin sosyal medyada yer alma çabalarıyla ilgili nedenleri belirlemiş ve bunları aşağıdaki gibi açıklamıştır:

- Taraftarlar destekledikleri kulüplere ilgi göstermektedir.
- Taraftarlar yaşadıkları duyguları açıkça göstermek ister.
- Taraftarlar kendi duygu ve hareketlerine göre başka seyircileri etkileme amacı güder.
- Yer fark etmeksizin dünyanın birçok yerinden taraftar grubu oluşabilir.
- Taraftarlık hissi ve bağlılığı uzun sürelidir ve sadakat ortaya çıkar.
- Yeni medya araçları ekonomik başarı için önemli bir konumdadır.
- Sosyal medya mobile bir alandır, bu nedenle spor da mobile haldedir.
- Sosyal medyanın etkili kullanımı ile kulüpler global bir marka haline gelebilir.
- Oyuncular ve kulüpler bireysel mükemmel iletişim için ihtiyaç halindedir.
- Taraftarlara ulaşmak için kolay bir yol sunmaktadır

Bu özelliklere bakıldığı zaman daha iyi anlaşılacaktır ki, spor pazarlaması açısından kulüpler önemli bir atılım yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu mecburiyetin nedeni markalaşma stratejilerinin içinde bu alana yatırım yapmak olduğundandır. Ayrıca hızlı ve iyi bir iletişim diliyle taraftarlara yukarıdaki nedenlerle ulaşmak kitlelerini elde tutmak ve genişletmek için kritiktir.

Kaynakça

- Akkaya, Y. ve Akçalı, K. (2016). Spor Pazarlamasında Tutundurma Karması Elemanlarının Kullanımının İncelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport*, 6(2) .522-532.
- Aksoy, S. (2022). *Serbest Zaman Faaliyetlerinin Sosyal Tabakalaşma Açısından Ele Alınması*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aksoy, S. (2022). *Zorbalığın Spor Seyircileri Açısından Ele Alınması: Futbol Örneği*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aktaş, F. (2022). *Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Spora İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. içinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Alav, O. (2014). Sosyal medyanın birey ve toplumsal yapıya etkileri. *Aksaray Üniversitesi Elektronik Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-22.
- Alper, A. (2012). *Sosyal Ağlar*. (2. Baskı), Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- Arık, E. (2013). Yurttaş gazeteciliğinin günümüzdeki görünümü: Twitter gazeteciliği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (36).
- Arısoy, Y. (2022). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıklarının Rekreasyon Faaliyetlerine Katılmaları Üzerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rekreasyon Anabilim Dalı, Konya.
- Atalı, L. (2013). Türkiye Futbol Federasyonu Spor Toto Süper Ligi Spor Kulüplerinin ve Taraftarlarının Facebook Kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*, 3 (4), 136-148.
- Avcı, S. (2022). *Türkiye Futbol Süper Ligi'nde Yer Alan Üç Büyük Kulübünün Sosyal Medya Aracılığıyla Biçimsel ve İçeriksel Dönüşümü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Batak, H. C. (2020). *Futbol Kulüplerinin Dijital Pazarlama Açısından Sosyal Medya Kullanımı: Türkiye'deki Dört Büyük Spor Kulübünün Twitter ve Instagram Kullanımı İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Berk, O. (2022). *Dijitalleşme ile Birlikte Spor Kulüplerinin Sosyal Medya Kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Medya ve İletişim Anabilim Dalı, İstanbul.
- Browning, B. ve Sanderson, J. (2012). The positives and negatives of Twitter: Exploring how student-athletes use Twitter and respond to critical tweets. *International Journal of Sport Communication*, 5, 503-521.

- Buss, A. ve Strauss, N. (2009). *Online Community Handbook: Building your business and brand on the Web*. New Riders.
- Chung, C. ve Austria, K. (2010). Social Media Gratification and Attitude toward Social Media Marketing Messages: A Study of the Effect of Social Media Marketing Messages on Online Shopping Value. *Proceedings of the Northeast Business & Economics Association*. 581-586.
- Çöllüoğlu, M. (2017). Gelişen Teknoloji ile Birlikte Değişen Halkla İlişkilerin Sosyal Medyayı Kullanımı: Twitter Üzerinden Yapılan PR 2.0 Çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Eldeniz, L. (2010). *İkinci Medya Çağında İnternet*. İstanbul: Alfa.
- Gunelius, S. (2011). *30-Minute Social Media Marketing: Step-by-Step Techniques to Spread the Word About Your Business*. New York: McGraw-Hill.
- Güçdemir, Y. (2017). *Sosyal Medya: Hakla İlişkiler, Reklam ve Pazarlama*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Güler, O. Ö. (2022). *Futbol Taraftarlarının Sosyal Medya Katılım Davranışı ve Bağlılık Noktaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.
- Gülsoy, T. Y. (2009). *Etkileşimli Medya ve Pazarlama Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Güven, M. (2022). *Spor İletişiminde Yeni Medyanın Kullanımı: Fenerbahçe Spor Kulübü Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Keskin S. ve Baş M. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 17 (3), ss. 3, 51-69.
- Koçak, M. (2021). *Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sosyal Ortamlarda Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Yaşamın Anlamı Arasındaki Yordayıcı İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.
- Morreale, J. (2014). "From Homemade to Store Bought: Annoying Orange and the Professionalization of YouTube", *Journal of Consumer Culture* 14(1), s.114-115.
- Mullin, B., Hardy, S., Sutton, W. A. (2000). *Sport marketing. Second Edition*. USA: Human Kinetics.
- Odacıoğlu, M. C. ve Odacıoğlu, F. Ç. (2018). Mobil Uygulama Yerleştirme: Whatsapp Messenger Örneği. *International Journal of Language Academy Migration, Language and Translation Special Issue*. 6(4),133-141.

- Özding, T. (2014). *Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımında Sosyal Medya Kullanımı: Bir Durum Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Planlaması Anabilim Dalı, İstanbul.
- Pfeil, U., Arjan, R. ve Zaphiris, P. (2009). Age differences in online social networking—A study of user profiles and the social capital divide among teenagers and older users in MySpace. *Computers in Human Behavior*, 25(3), 643-654.
- Polat, D. (2016). *Sosyal Medya ile Başım Dertte*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Sariahmetoğlu, B. (2022). *Spor Örgütlerinde İçsel Pazarlama Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antrenörlük Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Sayımer, İ. (2008). *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Soyer, F. (2003). *Sporda Sponsorluk*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tekin, A. (2009). *Rekreasyon*. Ankara: Ata Ofset Matbaacılık.
- Tekin, V. N. (2006). *Pazarlama İlkeleri: politikalar stratejiler taktikler*. (3. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Terkan, R. (2014). Sosyal Medya ve Pazarlama: Tüketicide Kalite Yansıması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 57-71.
- Tiryaki, S. (2015). *Sosyal Medya ve Facebook Bağımlılığı*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Toprak, E. ve Uça Güneş, E.P. (2018). *Sosyal Ağlar, (Ed. Teyfik Völkan Yüzer ve Muhammet Recep Okur), Temel Bilgi Teknolojileri I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3190, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2071, 148-174.
- Türkmenoğlu, H. (2014). “Teknoloji ile Sanat İlişkisi ve Bir Dijital Sanat Örneği Olarak Instagram”. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), 87-100.
- Uysal, S. (2013). *Meslek Lisesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Amaçları ile Eğitsel Sosyal Medya Kullanımlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Üney, H. (2021). Sosyal Medyanın Faydaları ve Zararları, <http://www.hurriyet.com.tr/sosyalmedyanin-faydaları-ve-zararları-40194571> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 25.02.2023.
- Walters, S. (1992). *Marketing: A how-to-do manual for librarians*. New York: NealSchuman.
- Weber, L. (2007). *Marketing to Social Web*. New York: John Wiley and Sons.

Spor Ahlakı ve Sporda Etik

Mehmet Göktepe¹

Serkan Aksoy²

Özet

Yaşamın her anında bireyin ahlaka uyan davranışlar sergilemesi beklenir. Aynı beklenti sporun içinde de mevcuttur. Spor faaliyetlerinde bulunan kimselerin, etkinlikleri boyunca mücadele ederken birbirlerine ve rekabet sınırlarına saygı duyması, vicdani değerleri koruyan davranışlar sergilenmesi spor ahlakını oluşturur (Bayraktar, 2022). Belirli kurallar çerçevesine sahip olan ahlak kavramının odak noktasında bireyin toplum içerisinde sergilediği davranışlar ve bu davranışların sonucu olan ilişkiler ele alınır. Yani insanların davranışları toplum belleğinde yer alan kurallar ile karşılaştırılır ve uygun davranışların devam ettirilmesi, tasvip edilmeyen davranışların sınırlandırılması esas amaçtır. Bu doğrultuda ahlakın spor ile olan ilişkisi oldukça yakındır. Etik ise bireylerin veya toplulukların davranışlarında doğrunun ve yanlışın neler olduğunu bildiren ilkeler bütünüdür (Bayraktar, 2022). Etik, karşılaşılan olaylarda yaşanan deneyimlerde anlık veya uzun vadeli karar alma süreci ile ilgilidir (Küçüköğlü, 2012). Spor özelinde etiğin amacı bireylerin herkesçe bilinen ve sporun ruhuna göre düzenlenmiş ilkelere uymaları, adil, dürüst ve saygı çerçevesinde yarışmalarını sağlamaktır. Sporda etiğin sağlanması sporcuların etik anlayışına sahip olup buna göre davranmalarından geçer. Bu kapsamda mevcut bölümde spor ahlakı ve sporda etik ele alınmaya çalışılmıştır.

Spor Kavramı

Spor, sözlük anlamı olarak Latince “*Disportare*” ve “*Desport*” biçiminde “dağıtmak, birbirinden ayırmak” anlamına gelen sözcüklerden oluşmuştur. Güneri (2022)’ye göre, Spor önceden belirlenmiş belli başlı kuralları olan bir veya birçok kişiden oluşan bireysel ya da takım halinde icra edilebilen bedensel ya da zihinsel aktivitelere verilen isimdir. Spor yapmakta amaç eğlenmek, mücadele etmek ve böylece fiziksel ve zihinsel sınırları zorlayarak en iyiye ulaşmaktır. Ferdî veya takım halinde icra edilen sporun birçok çeşidi

1 Balıkesir Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, mgoktepe06@gmail.com, Orcid: 0000-0001-7447-0118

2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacı Meslek Yüksekokulu, serkanaksoy@comu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1160-3539

mevcuttur. Akkaya (2022a)'ya göre, İnsanların sağlıklı ve kaliteli bir hayat geçirmeleri için bir araç olarak görülen spor, insan yaşamında oldukça etkili olan bir kavramdır. Aktaş (2022)'ya göre, spor kavramı, sağlığın yanı sıra eğlence, rekabet, meslek ve bilim gibi farklı hedefler amacıyla yapıyor olsa da bireyi ve uluslararası iletişimi bir düzlemde tutan temel unsurlardandır.

Spor kendine özgü fiziksel hareket becerileri olan, oynama, eğlenme içgüdüsünden kaynaklanan, insana özgü bir beceri ve mücadeleye dönük bir hareket becerisidir. (Şahin, 2009). Kuralları önceden belirlenmiş, amacı belirli bir hedefe ulaşmak olan ve bu yönde yapılan hareket becerilerinin bütününe spor adı verilmektedir. Yıllar geçtikçe çeşitleri artan bireysel ya da takım halinde icra edilen spor çeşitlerine örnek vermek gerekirse; futbol, voleybol, basketbol, hentbol, kayak, dart, atletizm, güreş, karate, kickboks, satranç, judo gibi örnekler çoğaltılabilir.

Güneri (2022)'ye göre önemi gün geçtikçe artan spor son yılların değerli mesleği ve faaliyeti haline gelmiştir. Milyonlarca insanı aynı duygularla aynı zaman zarfında bir arada tutma gücüne sahip olan spor bu büyük platformu kendi kazancına olanak sağlamak amacıyla kullanmak isteyenler tarafından ticari bir saha haline getirilmiştir. Bu kazanma isteği ve spor yapanından seyircisine, sponsorundan ticari kurumlarına kadar her alanda kendini şiddetle hissettirmiştir. Kazanma hırısının diğer değerlerin önüne geçmesiyle ahlaki ve vicdani ilkeler geri plana itilmiş ve spor amacından sapmış bir hale getirilmiştir.

Sporun asıl amacı adalet, barış, mutluluk ve sevgi olmalıyken yerini şiddet, rüşvet, aldatmaca ve iltimas gibi gayri ahlaki durumlara bırakmış durumdadır. Ahlaki erdemleri hiçe sayan bireylerin çoğunlukla anılmasıyla toplumda spor şiddete ve saldırganlığa davetiye hazırlayan bir olgu olarak tanınır bir hale gelmiş bulunmaktadır. (Tanrıverdi, 2012).

Spor sadece serbest zamanları değerlendirecek, beden eğitimine katkı sağlayacak, eğlendirmeye yarayan bir uğraş değildir. Spor kişinin (sporcunun) hayatının neredeyse her alanına yönelen bir süreçtir. Bu aşamalar bütünüünün kişiye veya sporcuya kazandırdığı her şey, sporun özünü oluşturan ve sporcuda olması gerekli özelliklerdir. (Dever, 2010)

Güner (2022)'ye göre günümüz toplumlarında insanların kendilerini her açıdan geliştirmeleri, birlikte çalışma alanların kolaylaştırılması, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanması ve toplumda yer edebilmenin en kolay yollarından biri spordur. Spor hem fiziksel aktivite hem de kişilerin kendini gerçekleştirmeleri ve bir kimlik inşası oluşturur. Bu sosyal kimlik hissi bireyin sosyalleşmesine katkı sağlayan bir kavramı ifade eder. (Küçük

ve Koç, 2004) Takım ya da bireysel halde yapılan sporlar aslında kişileri daha düzenli, disiplinli, ilkelere sadık, emirlere ve kurallara itaat eden girmiş olduğu sportif müsabakaların sevincini ve hüznünü paylaşmayı bilen böylece sosyalleşen, paydaşı olduğu gruba aidiyetini arttıran ve o grubu en doğru şekilde temsil etmeye çalışan bir birey inşasına katkı sunar. (Özcan ve Yıldırım, 2011).

Sporun Önemi

Spor ilk çağ insanlarından günümüze dek önemini artan bir doğrultuda sürekli korumuştur. Önceden hayatta kalma, beslenme, korunma ve düşmanlara karşı kendini savunma olarak yapılan spor son çağlarda estetik kaygılarla varlığını sürdürmeye devam ettirmektedir (Güneri, 2022).

Günümüz toplumlarında spora olan ilgi her alanda artmaktadır. Spor gibi dil, din, ırk, mekân, kültür fark etmeksizin bütün insanları tek bir olgu etrafında, ekranların ya da tribünlerin başına aynı anda toplayan başka bir olay yoktur. (Küçük ve ve Koç, 2004). Spor kavramına sporcu tarafından başarıya ve kazanmaya yönelik fiziksel bir çaba, spora izleyici olarak katılan tarafından estetik bir süreç ve toplum açısından bakıldığında ise o toplumun özelliklerini yansıtan bir ayna ve kimi zaman yönlendirebilen bir araç ve en önemlisi de toplumsal bir kurumdur (Akkaya, 2022b).

Spor bireyleri modern yaşamın monotonluğundan kurtararak bireylere özgürce hareket etme alanı sağlarken, bireyleri sedanter, sağlıksız bir yaşamdan kurtarıp daha sağlıklı ve verimli bir hayata yönlendirir. Sporla uğraşan bireylerin hayatı daha düzenli, disiplinli bir hale gelirken bireyin ruhsal sağlığını da olumlu yönden etkilemektedir.

Güner (2022)'ye göre spor bireylerin aktif bir şekilde sosyal alanlarında faaliyet göstermesini sağlayan ve böylece fertlerin sosyalleşmesinde etkin rol oynayan bir olgudur. Bu kavram modern toplumları bütünleştirip bu bütünlükle çeşitli etkinlikler yaparak çeşitli toplulukları, kültürleri, renkleri bir araya getirerek etkileşim kurmalarını sağlar ve böylece sosyal ilişkileri geliştirir. Bireyleri kendi dar çemberlerinden kurtarıp büyük dünyanın farklı kesimleri ile etkileşime geçirerek karşılıklı etkileşimler kurulmasını sağlar. Bu bağlamda spor yeni ilişkiler kurarak farklı milletten ve farklı düşünce ve inanışlardan insanların yeni arkadaşlık iletişimleriyle yeni ilişkiler kurmaya yol açması ve sosyal kaynaşmalara destek sağlaması açısından önemli görülür. Sportif faaliyetler sadece aktif olarak spor yapanları değil aynı zamanda bu faaliyetlere seyirci olarak katılanları, bu faaliyetleri yönetip işletenleri de çok sıcak ilişkilerle sosyalleşme sahasına çekmiştir. (Küçük ve Koç, 2004).

Spor renk, dil, ırk, din fark etmeksizin insan ilişkilerini geliştirerek bireylerin sosyal bir toplum oluşturmaya katkı sağlar. Birçok araştırmacıya göre spor sosyal değişim açısından toplumlar arasında bir katalizör görevi görmektedir (Küçük ve Koç, 2004) Spor, oturmuş bir kişiliğin ve normlara uygun davranışların gelişmesine katkı sağlar. Kişilere olumlu yönde hareket gösterme alışkanlığı kazandırır (Güneri, 2022). Toplum içerisinde olumlu davranışların artmasına yardım eden spor olgusu ile beraber toplum içerisinde eşitlik, müsamaha, diğer canlıların haklarına saygı gibi konularda olumlu yönde gelişim göstermektedir. Toplum kurallarına, milletlerin örf ve adetlerine, gelenek göreneklerine ve toplumsal normlara saygı göstermeye yardımcı olarak insanların özgürleşmesine katkı sağlamaktadır. Spor düzenli çalışma, zamanı verimli kullanma, işleri ve işleyişi planlı bir düzen içerisinde yapma yetisi sağlar. (Yorulmazlar ve Terlemez, 2020).

Ahlak

Bayraktar (2022)'a göre ahlak, yüzyıllardır filozoflar tarafından incelenen, hakkında birçok varsayımlar, fikirler ortaya konan, yorumlar yapılan bir kavramdır. Buna rağmen pozitif ilimler arasında yer almamaktadır. "Bir ahlak ilmi vardır, çünkü kendine özgü ahlaki olayları belirli bir metotla inceler. Belli kurallar ve ahlaki kanunlara sahiptir. Fakat bu kurallar ve kanunlar, olayların gözlem ve deneylerinden çıkarılmamıştır. Bu sebeple ahlak ilmi, pozitif bir ilim sayılmaz." (Pazarlı, 1980). Ahlak kavramı içinde birçok etmen bulunmaktadır fakat toplum ve o toplumda yaşayan bireyler arası ilişkilerde herkesin beraber oluşturduğu kuralların iyi ya da güzel olup olmadığı şeklinde belirtilmesidir.

Bayraktar (2022)'a göre insan yaşayan bir varlık olarak içinde bulunduğu toplulukta fikirleri, davranışları ve eylemleri ile bir birey haline gelir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran birey olabilme yeteneğidir. Her birey kendi düşünce ve söylemlerinde özgür olsa dahi yaşamın doğal bir sonucu olarak içinde bulunduğu toplumu negatif yönde etkilememek adına, çağlar boyunca aynı veya yakın toplumların bireyleri tarafından insan yaşamına adapte edilmiş doğal kurallara uymak yükümlülüğündedir. Bu kuralların temeli bireyin kendine ve dahil olduğu topluluğa zarar getirecek eylemlerde bulunmaması gereğidir. Ahlakı dinden ayıran en önemli nokta burasıdır. Din daha çok manevi bir güce yönelik kuvvetli inançtan doğarak, bu inancın gereği olarak bireyi ve toplumu korumaya yönelik davranışları öğütleyip zarara neden olacak davranışları kısıtlarken, ahlak yaşanan toplum ve dünya hayatının düzenini korumaya yönelik davranışlarda bulunmayı gerekli kılar.

Ahlak, toplum tarafından iyiliği ve doğruluğu kabul edilmiş, toplumu oluşturan fertlerden uyulması beklenen, insanların hayatlarında bir rehber olarak kabul ettiği davranış kuralları bütünüdür (Cevizci, 2000). Ahlak insan ilişkileri ile ilgilidir ve insanın kendine, toplumda yaşayan diğer bireylere ve aslında tüm canlılara saygısı ve bunlarla ilişkisi üzerine kuruludur.

Spor ve Ahlak İlişkisi

Aile ile başlayıp okul çağında gelişen zarar veren alışkanlık ve davranışlardan uzak durarak aktif bir yaşamı sürekli içselleştirmesi, aile ve toplum ile iyi, uyumlu olmasını sağlayacak değerler kazandırmak sporun amacıdır (Zorba, 2012). Baykara (2022)'ya göre spor kişinin fiziksel ve zihinsel gelişimine katkı sağladığı gibi mücadele, heyecan, yarışma ve yenme gibi amaçları da içermektedir. Fakat aşırı kazanma isteği bazen sporda ahlaki ilkelerin görmezden gelinmesine neden olabilmektedir. Bu da sporun saygı, barışçıl, eğitici, sosyalleştirici yönünün dışına taşarak rahatsızlık verici bir boyuta çekilmektedir. Sporda kurallara uymak, rakibine saygı duymak önem arz etmektedir. Sporu spor yapan uyulan belli kuralların mevcut olması ve onlara uyulmasıdır denilebilir. Bu nedenle sportif ahlaki ilkelerin dışına çıktığında ortaya sadece kavgaya, kargaşaya, karışıklığa çıkacaktır (Tanrıverdi, 2012). Sporda ahlak kavramına yakın olarak fair play kavramından bahsedilebilir. Türkiye Futbol Federasyonunun 5. Maddesinde fair play, "oyunu dürüstçe oynama, rakibine sportmenlik çerçevesinde davranma düşüncesinden hareket ederek, müsabakalara katılan kulüpler, oyuncular, hakemler, teknik yönetici, öğretici ve eğiticiler ve seyircilerin:

- a) Oyun ve yarışma kurallarına riayet etmeleri,
- b) Karşı takım oyuncularına, maçı yönetenlere, maçla ilgili diğer görevlilere, seyircilere, basın ve yayın temsilcilerine sportmence davranmaları ve bu konuda her türlü çabayı harcamaları,
- c) Maçlara katılan herkesin, maçtan öncesinde, sırasında, sonrasında, maçın sonucuna ve maçı yönetenlerin verdiği kararlara saygılı davranmaları" olarak tanımlanmıştır (URL 4, 2022, s. 1).

Fair play spordaki ahlak olarak ifade edilebilir. Sporunun istediği şeyi uygun olan yoldan doğru bir rekabet ortamında, rakiplerine zara vermeden elde etmeye gayret etmesi, dürüst başarı elde etmeye çalışması ve yapılan sporu seyredenlerin de aynı bilinç ile sportif mücadelede yer alması, spor ahlakının genelini oluşturur (Baykara, 2022). Spor ile bireyler kendi egolarını aşıp özveri ile hareket etmeyi öğrenebilirler (Katkat, 2005) Sporcuların evrensel ahlaki değerleri benimsemekle birlikte en üst noktaya çıkarma çabaları

olması ve bunu spor müsabakalarında fiillerine yansıtmaları spor ahlakının temel faktörüdür. Söz konusu ahlaki değerler ile ilgili olarak; dürüstlük, dayanışma, haksız kazanç, rakibe saygı, adalet, hoşgörü, adalet sağlamaktan uzak durmak, din, dil, ırk ayrımı gözetmemek, rakibi ve hakemi hatta herkesi aldatmamak gibi genel prensiplerden bahsedilebilir (Baykara, 2022).

Bireylere bu ahlaki değerleri kazandırma konusunda sporun göz ardı edilemez bir etkisi mevcuttur. Sporcuların; gayri ahlaki davranışları normal kabul etmeye sebep veren her ne biçimde olursa olsun kazanmalıyım fikri ile hareket etmeden ahlaki erdemlere bağlı şekilde bir mücadeleleri olmalıdır. Bu da sporda sportmenlikten uzaklaşmaya ve ahlak dışı olayların artışına sebebiyet vermektedir. Sporun herhangi bir alanında şampiyonluğu elde etmek demek insani ve ahlaki değerleri göz ardı ederek mücadele etmek manasına gelmemektedir. Aksine sevgi, saygı, kardeşlik, dostluk çerçevesinde olmalıdır (Baykara, 2022). Bunun tersi olan bir durum ahlaki olmayacağı gibi yapılandırma spor demek de pek hoş olmayacaktır (Tanrıverdi, 2012).

Birey, spor karşılaşmaları sırasında mükemmeli elde etme arzusu ile o anki mevcut halini aşmak ister. Bu hal ister istemez bireyi ruhsal ve fiziki olarak zorlar. Sporun bir oyun olduğu gerçekliğini göz ardı etmesine sebebiyet verebilir. Özellikle müsabaka ya da olimpiyatlarda bu üst seviyede olur ve baskı oluşturur. Böylesi durumlarda kişinin sportif erdem gerekliliklerini yerine getirmesi, hoşgörülü, kendisine hâkim olması, kurallara bağlı olması beklenir. Bu açıdan spor bir değerler topluluğudur (Durak, 2011).

Baykara (2022)'ya göre spordaki davranışlar ile ahlakın iç içe olduğu söylenebilir. Örneğin odasında yalnızken küfreden sporcuya kimse bir şey söylemez. Ancak bu davranış müsabaka esnasında fiile dönüştürerek yaparsa hem seyirci tarafından hem diğer sporcular tarafından hem yöneticiler hem hakem tarafından tepki görür. Çünkü küfür toplum tarafından hoş görülmemeyen ve ahlaka uygun olmayan bir davranıştır. Bir davranış sadece tek başına ahlaka ilgili değildir. En önemli sebebi de bireyin bir davranışta bulunduğu başka insanları da etkilemesidir. Sporcuların davranışlarının sorumluluğunu taşıyabilmesi gerekmektedir. Çünkü sporcu yaptığı davranıştan her insan gibi sorumludur. Rakibine kasten tekme atmak, küfretmek, tükürmek ahlaka uygun değildir aksine ahlak dışıdır (Yapan, 1992). Görüldüğü gibi ahlak sporun gerçekten olması gerektiği gibi yapılmasını sağlayan kilit taşı görevini üstlenmektedir. Gürpınar (2009), sporcuların küçük yaşlarda spor eğitimcileri sportmenliğe uygun yakışır biçimde yetiştirilmesinin önemine vurgu yapmıştır ve Gürpınar (2014) sporun değerler eğitimi sistemine birçok şekilde yansımalarının olduğunu ifade etmiştir. Yanı sıra sporculara altyapı

ve okul müsabakalarında sportmenliğe uygun ve özendirici araştırmalar için destek verilmesini vurgulamıştır.

Etik Kavramı

Türk Dil Kurumuna göre etik sözcüğü, farklı meslek dalları arasında kişilerin yapması ve yapmaması gerektiğı davranışlardır (Türk Dil Kurumu, 2015). Etik, Yunanca “ethos” kelimesinden türetilmiştir. Yunancada ethos insanların yaşamlarını sürdürdükleri yer ile alışkanlık, görenek, gelenek ve bir bireyin yaratılış öz nitelikleri gibi anlamlar taşımaktadır (Bozkurt, 2000). Etik sözcüğü, alışkanlık, töre, görenek anlamında kullanılmakla beraber, genel olarak doğru-yanlış eylemleri tanımlayan prensipler veya kuralları işaret eder (Robbins ve DeCenzo, 2007).

Etik; ahlaki olarak var olanın temellerini ve özünü araştıran, insanın bireysel ve toplumsal hayattaki ahlaki davranışları ile ilgili sorunları inceleyen (Akarsu, 1984) insanların karşılıklı kurduğı toplumsal ve bireysel ilişkilerin en temelinde yer alan kuralları ve değerleri iyi-kötü doğru-yanlış olarak ahlaki açıdan inceleyen felsefe dalı olarak tanımlanmıştır (Kırel, 2000).

Etik, bireylerin yaptığı işlerin ve yapılma şekillerinin doğruluk payını araştırmaktadır (Pisarenko ve Pisarenko, 1973). Etiğin amacı bütün yönleri ile ahlaklı olan ile olmayanı tartışma ve ahlaki davranışların hangi ölçüde yanlış ya da doğru olduğunu belirlemektir (Yüce, 2007). Etiğin yaptırımı kişinin kendi vicdanıdır. Vicdanını dinleyen kişi toplumsal ve bireysel ilişkilerinde dengeyi büyük oranda yakalamış olur (Mocan, 2002). Bu sebepten etiğe insan ilişkilerinde nasıl davranılmasını ve bu ilişkilere nasıl yön verilmesini gösteren bir rehber olarak bakılabilir.

Günlük hayatta “etik” ile “ahlak” kavramları birbirleri yerine kullanılmakla birlikte literatürde bu iki kavram arasında farklılıklar bulunduğu kabul görmektedir (Kayabaşı ve Tekiner, 2017; Coşkun ve Çelikten, 2020). Ahlak ve etik arasındaki en temel belirleyici faktör etiğin ahlak konusuna objektif bir gözle bakan bir felsefe dalı olmasıdır (Çam, 2022). Ahlak kötünün ve iyinin ne olduğuna karar veren ortak inanç ve değerleri, etik ise eylem ve değerlerin özünde yanlış ve doğruyu seçme düzenleme süreci olarak geçmektedir (Baudot, 2002). Ahlâk, sosyal hayat içerisinde değişen gelişen soyut ve karmaşık bir yapıyı, bir değerler sistemini içerirken; etik ahlaksal yapıya ilişkin açık ve somut kuralları içermektedir (Nuttall, 1997).

Spor Etiği

Etik eylemler bireylerin toplum içerisinde hoş karşılanacak ve güzel görülecek kabul edilebilir davranışlar ortaya koymaları olarak tanımlanabilmektedir (Güneri, 2022). Bu davranışların güzel ve uygun oluşu icra eden ve davranışın muhatabı kimseler arasında memnuniyetin oluşmasından kaynaklanmaktadır. (Tiyek ve Peker, 2002).

Güner (2022)'ye göre spor, asıl anlamı ile mevcudiyetini sürdürebilmesi için etik ilkelere uygun davranmaya mecburiyet hissetmektedir. Son dönemlerde sporun asıl amacından saptırılarak bazı menfaatler uğruna bir meta haline getirilmesi ve ahlaksızlıkların ve ilkesizliklerin alanı haline gelmesi herkes tarafından kabul edilecek bir spor etiği bütünlüğünü daha elzem hale getirmiştir. Spor etiği ile yapılmaya çalışılan temel gaye bireylere sportif alanda uygun olabilecek evrensel etik kurallarının içselleştirerek gerçek alanlarda uygulamaya geçilmesini sağlayabilmektir. (Tuncel, 2014).

Bir arada yaşayan bireylerin oluşturduğu her kuruluş ve işleyiş etik ilkeleri bünyesinde barındırma durumundadır (Güneri, 2022). Bu etik ilkeler bir arada yaşayan insanların beraber hareket etme, birbirlerinden güvende olma ve geleceğe aynı duygularla ulaşma arzusunu taşıyabilmektedir. Toplumların huzur ve sükûn içerisinde beraber yaşamalarını sağlayan etik ilkeler bireylerin ayrıştığı ayrı alan ve kurumlarda da aynı düzeni sağlayan içsel mekanizmalardır denilebilir. Toplum açısından büyük öneme sahip bu kurum ve kuruluşların başında spor temelli organizasyonlar örnek olarak verilebilmektedir. Temeli spora dayanan bütün işletme ve kurumların insanlarla olan iletişimi çok güçlü ve bağlayıcı olabilmektedir. Spor organizasyonların en küçük biriminden en büyük birimine kadar tüm parçalar amaca uygun sürekliliği devam ettirebilmek için etik ve ahlaki kurallara uymak zorunluluğu hissedebilmektedirler. Karşılıklı sevgi ve saygının olmadığı ortamlarda bireylerde ortamı terk etme ve işleyişi sekteye uğratabilme durumu ortaya çıkabilmektedir. Bu etik ilkesizlik vaziyetinin devam etmesi durumunda amacına uygun bir spor olgusundan bahsetmek ve spor kurumlarının doğru bir şekilde varlıklarını devam ettirmesi söz konusu olmamaktadır. (Tiyek ve Peker, 2002).

Spor ile ilgili yapılan araştırma ve gözlemlerde etik olarak bakıldığında Türkiye' de özellikle en meşhur dal olan futbolun gün geçtikçe asıl amacından uzaklaşarak yeni amaçlar ve anlamlar taşıdığı söylenebilmektedir. Spor hayatın akışı içerisinde toplumları ilgilendiren ekonomi, siyaset, sosyoloji gibi diğer dallardan bağımsız değil her biri ile ayrı ilişkiler içerisindedir. Bu ayrılmaz ilişkiler bağlı oldukları toplumun yapısını ortaya koymaktadır. Spor ile sıkı ilişkiler içinde olan spor basınına bakıldığında amacın daha çok spor-

tif müsabakaların anlatımı, sporcu transferleri ve spor taktikleri üzerine yoğunlaştırdığı fakat asıl gaye olan toplumları etkileyip yönlendirme sosyolojisi üzerinde yeterince durulmadığı görülmektedir.

Antrenör ve Etik

Spor etiği ile ilgili yapılan çalışmalarda sporcu yetiştirme etiği üzerinde önemle durulduğu ve bu konuda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Spor denilince spor disiplini oluşturulan elemanların sporcu, çalıştırıcı, seyirci, yönetici ve teknik direktör gibi temel görüngülerden oluştuğu görülür. Bu görüngüler arasında çalıştırıcının önemi yadsınamaz derecede öne çıkmaktadır (Güneri, 2022).

Antrenörlerin bu önemi sporun hemen her alanda kendini göstermesiyle doğru orantılıdır. Sporculara faaliyet kurallarını öğreten, sporcuların yeteneklerinin farkına varmalarını sağlayan, sporcuları müsabakalara en doğru şekilde hazırlayan ve sporcuların bireysel farklarını göz önünde bulundurarak çalışma programı belirleyen kişidir. Antrenörler bildiklerini ve yaşadıkları ile tecrübe ettiklerini sporcularına aktararak spor ilkelerini benimsetmeye çalışırlar. Üyesi oldukları takım ya da kurumların iyiliği ve birliği adına kardeşlik bilinci oluşturulmaya çalışılır. Çalıştırıcılar sporcularının eksik yönlerini tespit edip hem fiziksel hem de ruhsal yönden müsabakalara hazır hale getirirler. Antrenörlerin bu açıdan önemleri oldukça fazladır. (Uzun, 2004)

Güneri (2022)'ye göre spor etiği açısından antrenörlerin yapmaları gereken etik ilkeler özetlenebilir. Antrenör sporcularla sürekli bir halde iletişim halinde olmalıdır, yeni gelen neslin yeteneklerini ve yapabileceklerini fark ederek en uygun yönlendirmeleri yapabilmelidir. Sürekli ve fazla antrenmanın olası sonuçlarını fark edebilmeli ve oluşabilecek olumsuzluklara karşı önlem alabilmelidir. Antrenmanlarda oluşabilecek sakatlık ve diğer sağlık sorunlarına karşı önlemler alabilmeli ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak kişiye özel eğitim uygulamaları hazırlayabilmelidir. Çağın gerekliliklerine ayak uydurup sporcularda yeni beceriler oluşturabilmelidir. Sürecin önemini fark ettiği kadar sonucunda önemli olduğunu bilerek değerlendirme formları oluşturabilmelidir. Doğru beslenme ile ilgili yeterli bilgiyi sporculara aktarabilmelidir. Sporcuları mental ve fiziksel açıdan rahatlatacak egzersizler hakkında kendini geliştirebilmeli ve sporcuya enerji kaynağı oluşturacak yolları belirleyebilmelidir. Destek verici yan besinler ve ek gıdalarla ilgili doğru tavsiyelerde bulunarak egzersiz ve müsabaka performanslarını arttırabilmelidir. Antrenörler bilgi ve tecrübelerini aktardıkları kadar uygun davranış ve duruşları ile sporculara örnek olabilmelidirler. Ahlaki ve etik ilkelerle ilgili bilgi, nasihat ve emirlerin yanında doğru örnekler olmaları daha

elzem görülebilmektedir. Antrenörlerin doğru ve yanlış her davranışı sporcular tarafından gözlemlendiği için etik açıdan etkili örnekler olmaları önemli bir gerçek olarak spor kurumu içinde görülebilmektedir. (Tuncel, 2014).

Sporcu ve Etik

Sporcu davranışlarında erdemlerle kuşatılmış, kendisine ve temsil ettiği topluluğa karşı bilinçli ve sorumlu bir birey olmanın önemini taşıyor olabilmelidir. Genç sporcular üzerinden yapılan getirim kavgalarına alet edilmek adına amacına uygun durabilmeyi bilmek ve öğrenmek durumundadır. Ruhî, manevî ve ahlakî ilkelerinin büyük paralar karşılığında bile olsa değiştiremeyeceği bilincinde olabilmelidir. Kazanma hırsının, etik ilkelere göre spor yapma amacının öne geçtiği yerde sağlık, dürüstlük, adil oyun vb. önemli konular geri plana itilebilmektedir. Bu durum ünlü bir sporcunun iyi paralar kazanabileceği bir maçtan kısa bir süre önce sakatlık geçirmesine rağmen aceleci davranarak sağlığını bile hiçe sayıp maça katılıp o parayı kazanabilme duygusunun öne geçmesine sebep olabilmektedir. Bunun gibi ileriki yaşlarda ciddi sağlık sorunları yaşayacağını bilmesine rağmen doping ve kimyasal uyarıcıları kullanmayı göze alabilmektedir. Bunun sonucunda erken yaşta iç organların iflası ve çeşitli hastalıklar beraberinde gelebilmektedir (Güneri, 2022).

Sporcu bireysel menfaatlerini gözetirken etik ilkelere bağımsız kalmamalı sporcunun sporu sadece kendisini değil tüm toplumu etkileyip ilgilendirmekte olduğu bilinci unutulmamalıdır. (Şahin, 2009)

Sporcu müsabakada yarıştığı rakiple iki ayrı yarışmacı olarak eşit şartlarda yarışabilmenin önemi bilinciyle hareket ederek kandırmaya, hileye ve aldatmaya başvurmadan dürüstçe yarışmayı içselleştirerek ve kurallara itaat ederek yarışabilmeyi hedef haline getirebildiğinde etik davranmış olacaktır. Empati kurarak rakibe saygı göstermeyi ve haksız fırsatlardan kaçınarak yarışmayı prensip haline getirebilmelidir. Ödülü bir amaç olarak değil spor ortamının getirdiği doğal bir sonuç olarak görebilmelidir. Kazanmak kadar adil ve erdemli bir mücadele ile kaybedebilmenin önemi temele alınabilmelidir. (Öngel, 1997)

Sporcu etik ilkelere uygun davrandığı bir spor ortamında dürüstlük ilkesinin öneminin farkına varabilmelidir. Dürüstlüğe uygun davranış gösteren bir sporcu rakibi düşman olarak görmemeli oyunun sürdürülebilmesi için en değerli öğe olarak kabul edebilmelidir. Bu yaklaşımla hareket edebilen sporcu kural tanımamışlığı etik olmayan bir davranış olarak kabullenebilmelidir. Bu durum sporcu açısından etik, onurlu ve ahlakî bir tutum olacaktır. Etik ilkelerin ön planda tutulduğu bir sporda şiddet, küfür ve saldırganlığın

görülme olasılığı oldukça azalacaktır. Yenilen rakip saygı ile karşılanıp centilmen bir tavırla tebrik edilebilmelidir aynı zamanda yenilgi durumunda da rakibin zaferi kutlanabilmeli ve saygı gösterilebilmelidir. Onurlu ve saygın bir rakip ile karşılaşmak kaliteli ve etik ilkelere uygun bir yarışın teminatını oluşturabilecektir. (Öngel, 1997).

Her ne pahasına olursa olsun kazanç sağlamaya çalışan bir sporcu hileye, haksız kazanca ve aldatmaya başvurmadan imtina etmeyecektir. Spor yönetiminde düzeni sağlayıcı kurumları ve etik ilkeleri ihlal etmiş olacaktır. Kendince yaptığı haksızlıklara etik bir kılıf bulabilse de spor etiği ilkelerine aykırı olacaktır. Sporcular müsabakada avantaj sağlayabilmek adına uyarıcı ve ergojenik maddelere başvurdukları anda etik ilkelere bahsetmek mümkün olmayacaktır. (Öngel, 1997)

Spor da Etik Dışı Davranışlar

Spor endüstrileştikçe insanlar arasındaki rekabet düzeyi de en üst seviyeye çıkmıştır. Ve en nihayetinde spor sporcular için bir kazanç kapısıdır (Bayraktar, 2022). Bu büyük dünyada yer almak, yerini korumak birey üzerinde elbette yüksek bir baskı unsurudur. Sporun ulaştığı bu devasa dünyada rekabet öylesine bir hal almıştır ki sporcular üzerindeki kazanç kaygısı, yüksek beklentiler ve baskı sporcuları kural dışı davranışlara itebilmektedir (Tükenmez, 2009). Oysa sporun özünde yer alan ilkelerden dolayı içinde yer alan tüm bireylerden dürüstlüğü, doğruyu ve adil biçimde yarışmayı korumaları beklenir (Özbek, 1999).

Uluç (2022)'a göre kaygı, sporcuların doğru kararlar almalarının önüne geçebilmektedir. Çoğu sporcu, sporun içinde yer almayan, yalnızca izleyici olarak bulunan insanların stres, kaygı, kazanma baskısı gibi birçok duygu durumu içerisindeyken mücadele etmeye çalışmanın ne anlama geldiğini bilmediklerini, sporcuları gerçekten anlayamadıklarını düşünürler. Bu durum sporcularda dış dünyanın kendilerine gösterdikleri ilgi ve kazandıkları popülerlik ile birleşince kendini üstün görme hali ortaya çıkar. Üstünlük hissiyatı ise sporcuları içinde yaşadıkları dünyadan soyutlayarak toplumsal kurallara dahil olmadıkları düşüncesine iter. Aslında bu da sporda kural dışı davranışlara sapmanın ilk adımını doğurur (Tükenmez, 2009). Sporda kural dışı davranışların temelini ise yasaklı madde, şiddet ve şike oluşturur. Sporun esas amacına ve ruhuna aykırı bu davranışlar sağlıklı toplum ve sağlıklı birey idealinden bir hayli uzaklaşmaya neden olur (Özbek, 1999).

Sonuç

Yaşamın her anında bireyin ahlaka uyan davranışlar sergilemesi beklendir. Aynı beklenti sporun içinde de mevcuttur. Spor faaliyetlerinde bulunan kimselerin, etkinlikleri boyunca mücadele ederken birbirlerine ve rekabet sınırlarına saygı duyması, vicdanı değerleri koruyan davranışlar sergilenmesi spor ahlakını oluşturur (Bayraktar, 2022). Belirli kurallar çerçevesine sahip olan ahlak kavramının odak noktasında bireyin toplum içerisinde sergilediği davranışlar ve bu davranışların sonucu olan ilişkiler ele alınır. Yani insanların davranışları toplum belleğinde yer alan kurallar ile karşılaştırılır ve uygun davranışların devam ettirilmesi, tasvip edilmeyen davranışların sınırlandırılması esas amaçtır. Bu doğrultuda ahlakın spor ile olan ilişkisi oldukça yakındır. Sporda bireyler arasında yarışma amaçlı bir rekabet oluşturulduğu zaman taraflar uymaları gereken kurallar ile sınırlandırılır, rekabetin özünü koruyarak mücadele edilmesi beklenir. Bu bakımdan spor içinde ahlaki değerleri fazlasıyla barındırır. Birey kendi üzerindeki davranışlarında özgürdür ve birey bu davranışlarında kendi ahlaki vicdanı ile sınırlandırılır. Ancak söz konusu davranışlar toplum üzerinde etki göstermeye başladığında ahlaki düzen devreye girer (Yapan, 1992). Spor kuralları toplumsal değerlerin dışında düşünülemez. Bu yüzden sporculardan etkinlikleri sırasında bu toplumsal değerleri hâkim kılarak rekabet etmeleri, rakibi olan sporculara saygı göstermeleri beklenir (Bayraktar, 2022). Çünkü rakip sporun ve sporcunun var olma sebebidir. Rekabet edecek bir sporcu olmazsa sporcunun kendisine de ihtiyaç kalmayacaktır.

Spor ahlakının sporculara çizdiği sınırlar yapay ve sonradan oluşturulmuş değil zaten sporun doğasında mevcut olan sınırlardır. Yarışma amacının spora dahil olmasıyla birlikte bu sınırları aşma çabası da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sporda ahlak tartışmaları da en başından beri var olmaktadır. Spora ahlaki değer üzerinden bakıldığında ister amatör ister profesyonel olsun sportif faaliyette bulunan herkesten evrensel ahlaki değerlere uygun hareket etmeleri beklenir. Bu sporda din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin tüm katılımcıların eşit şartlarda, saygı sınırları içerisinde adil bir şekilde mücadele etmeleri gerektiği anlamına gelir. Elbette sporun içerisindeki kazanma hırsı ve bu hırs nedeni ile ahlaki sınırlardan uzaklaşma her zaman var olmuştur ancak sporun yayılması, popülerleşmesi ve yüksek kazançlar elde edilmesi bu davranışların sayısını arttırmıştır.

Sporun içindeki mutlak kazanma amacı bu sınırların aşılmaya çalışılmasıdır. Ancak, bir araya gelerek karşılıklı spor yapmak isteyen insanlar belirli kural ve sınırlamaları kabul etmiş olurlar. Bu kural ve sınırlamalar oyun ve eğlenceyi hâkim kıldıktan sonra üstünlük ku-

rabilme amacı güden spor faaliyetlerinde adil bir yarışma ortamı oluşturarak herkese eşit yarışma koşullarında mücadele ettiği, hak edenin kazandığı bir düzen sağlamış olur. Bu doğrultuda doğal olarak ortaya çıkan, sporda etik değerlere bağlı kalarak rekabet etmelerini ilke edinen Fair-Play kavramı doğmuştur. Bu kavram sporcuların mücadeleleri boyunca şartlar ne olursa olsun öncelikle rakibine saygısını koruması, rakibini dezavantaja uğratmak adına kural dışı ve sporun temel öğretilerini bozacak şekilde hareket etmemesini, mücadele edilen rakibin bir düşman olmadığını öğütler (Yıldıran, 2002).

Spor, yapısal açıdan bir bütün olarak ele alındığında kişilerin mükemmeliyetini amaçlamaktadır. Kişilerin spor şartlarında kurdukları etkileşimlerde fair-play ile ilgili olarak düzgün karar alabilme becerileri, sosyal yaşamda dürüst ve doyum sağlayan bir hayata sahip olmaları açısından öğrenme ve düşünce yeteneklerinin gelişmesinde etkili olmaktadır” (Türkmen ve Varol, 2015). Etik ise bireylerin veya toplulukların davranışlarında doğrunun ve yanlışın neler olduğunu bildiren ilkeler bütünüdür (Bayraktar, 2022). Etik, karşılaşılan olaylarda yaşanan deneyimlerde anlık veya uzun vadeli karar alma süreci ile ilgilidir (Küçüköğlü, 2012). Spor özelinde etiğin amacı bireylerin herkesçe bilinen ve sporun ruhuna göre düzenlenmiş ilkelere uymaları, adil, dürüst ve saygı çerçevesinde yarışmalarını sağlamaktır. Sporda etiğin sağlanması sporcuların etik anlayışına sahip olup buna göre davranmalarından geçer. Sporcuların etiği öğrenmesi ise etik bilinci sahibi spor eğitimcileri tarafından sağlanmalıdır (Tarakçıoğlu ve Doğan, 2013). Etik anlayışının temelinde farklılıkların bilincinde olarak din, dil, ırk ayrımı yapmamak, fair-playi anlamak, empati kurabilmek ve insanlara örnek olabilmek yatmaktadır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- Akkaya, C. (2022a). *Küreselleşme Sürecinde Spor ve İletişim*. Uluç, E. A. (Ed). Sporda Güncel Yaklaşımlar İçinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkaya, C. (2022b). *Spor Ekonomisi*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Aktaş, F. (2022). *Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Spora İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Baudot, B. S. (2011). *Candles in the dark: A new spirit for a plural world*. Washington: University of Washington Press.
- Baykara, S. (2022). *Sporda Ahlakî Karar Alma Tutumu ile Olumlu Sosyal Davranış Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rekreasyon Anabilim Dalı, Sakarya.
- Bayraktar, M. T. (2022). *Altyapılarda Futbol Eğitimi Görmekte Olan Sporcuların Ahlakî Karar Alma Tutumlarında Ebeveyn Faktörünün İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Samsun.
- Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşme Kavramı, Gelişim ve Yaklaşımlar, Küreselleşmenin İnsani Yüzü*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Coşkun, B. ve Çelikten, M. (2020). Öğretmenlik meslek etiği üzerine bir inceleme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(21), 686-710.
- Çam, D. (2022). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Kültürel Zekâ Düzeyleri ile Mesleki Etik İlkelerine Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Iğdır İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ağrı.
- Dever, A. (2010). *Spor sosyolojisi*. İstanbul: Başlık.
- Durak, N. (2011). Gelenek ve modernite etkileşimi bağlamında spor etiği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (27), 43-63.
- Ferhat, A. (2022). *Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Spora İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. Seda Yalçın (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Güneri, E. (2022). *Spor Ahlakı ve Spor Etiği İlkelerinin İslam Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Spor Yönetimi Anabilim Dalı, Burdur.

- Gürpınar, B. (2009). *Basketbol ve Futbol Hakemlerinin Karşılaştıkları Sportmenlik Dışı Davranışlar ve Bu Davranışların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürpınar, B. (2014). Altyapı sporlarında ahlaki karar alma tutumları ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Bir Türk örneğinde Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 39(176): 405-412.
- Katkat, D. (2005). Türk Yazılı Spor Basınında Futbol ve Fair Play/Football And Fair Play In Turkish Written Press. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(3).
- Kayabaşı, O. ve Tekiner, M. A. (2017). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Halkının Polis Meslek Etiği Kapsamında Polis Algısının Ölçülmesi. *Türk İdare Dergisi*, (485), 661-693.
- Kırel, Ç. (2000). Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Küçük, V. ve Koç, H. (2004). Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde insan ve spor ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9).
- Küçükkoğlu, M.T (2012). Etik Değerler ve Etiğin Kurumsallaşması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 4(1), 177-185
- Mocan, M. R. (2002). Etik ve meslek etikleri, *YDK Yüksek Denetim Dergisi*, 1 (1).
- Nuttall, J. (1997). *Ahlak üzerine tartışmalar* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Öngel, H. B. (1997). Sporda Etik Değerler Açısından Doping. *Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, 2, 68-79.
- Özbek, O. (1999). Sporda Etik Dışı Davranış Alanları ve Etik İlkeler. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(4), 38-50.
- Özcan, G. ve Yıldırım, S. (2011). Lisanslı Olarak Takım Sporü ve Bireysel Spor Yapan ile Spor Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 112- 113.
- Pazarlı, O. (1980). *İslam'da Ahlak*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Pisarenko, V. ve Pisarenko, İ. 1973. *Педагогическая Этика. [Pedagoji Etiği.]* Minsk: Narodnaia Asveta Yayınları.
- Robbins, S. P. ve DeCenzo, D. A. 2007. *Supervision today!*. New Jersey: Pearson Prentice Hall. Upper Saddle River,
- Şahin, M. (2009). *Spor ahlakı ve sorunları* (2. Baskı). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tanrıverdi, H. (2012). Spor ahlakı ve şiddet. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1072-1092.

- Tanrıverdi, H. (2012). Spor ahlakı ve Şiddet. *The Journal of Academic Social Science Studies. Publication of Association Esprit, Soci t  et Rencontre Strasbourg/France*, 5(8), 1071-1093.
- Tarak oğlu, S., ve Doğan, B. (2013). Spor Etiği Bağlamında Gen Dopingi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 24(1), 45-54.
- Tiyek, R. ve Peker, K. (2002). Örgütsel Etik Davranışlar: Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 113-136.
- Tncel, S. D. (2014). *Spor etiği*. https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/71576/S.D.Tuncel_spor_etigi_bolum_etigi.pdf?sequence=1 Adresinden alınmıştır.
- Tükenmez, M. (2009). *Toplumbilim ve Spor*. Kaynak Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2015). *Türkçe Sözlük* (genişletilmiş baskı). Ankara: TDK
- Uluç, E. A. (2022). Raket Sporlarında Yarışma Kaygısı Düzeyinin Kendini Engelleme Eğilimi Bakımından İncelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 6(3), 261-270.
- Uzun, R. (2004). Türkiye’de spor basınının etik anlayışı. *İletişim Dergisi*, 1-23
- Yapan, T.H. (1992). Spor Ahlakı-Beden Eğitimi Dersinde Ahlakı Eğitim. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldıran, İ. (2002). “Fair Play: Kapsamı, Türkiye’deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifler”. *7.Uluslararası Spor Bilimleri Kongresine Sunulan Bildiri (Teksir)*, (s. 13-20). Antalya.
- Yorulmazlar, M. ve Terlemez, M. (2020). Türkiyede Sportif Küreselleşmenin Etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 81-86.
- Yüce, A. (2007). Yöneticiler Açısından Ahlak Olgusu Kavramsal Bir İrdeleme. *Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi*. 7 (1).
- Zorba, E. (2012). *Herkes için yaşam boyu spor*. (3. Basım). Ankara: Neyir Yayınları.

Spor Eğitimi Modeli

“6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminde hayatını kaybedenlerin anısına.”

Adem Karatut¹

İsmail Karatut²

Özet

Spor eğitimi yalnızca fiziksel faaliyetleri öğrenciye uygulatarak bu faaliyet ve bilgilerin öğrenci tarafından kodlanması ile sınırlandırılmaz. Birçok parametreyi içinde bulunduran çeşitli eğitim modelleri kullanmak eğitim öğretim faaliyetlerini düzenlemede ve uygulamada birçok katkı sağlayacaktır. Bu sebeple hem pedagojik hem de psikolojik bileşenleri içinde bulunduran “Spor Eğitimi Modeli” sağladığı olumlu katkılardan dolayı spor eğitiminde en çok kullanılan modellerden birisi olmuştur. Bu bölümde spor eğitim modelini ve modelin uygulanma şekilleri ile uygulayıcıya sağlayacağı avantajlar üzerinde durulmuştur. Spor eğitimi modelinin ortaya atılmasını sağlayan sorunlar ve bu sorunların ortadan kaldırılması ile ilgili uygulayıcıya tavsiyeler sunulmaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin çeşitli rollere büründüğü spor eğitimi modelinde öğrenciler, oyunlar yoluyla spor becerilerini, kural bilgisini ve duyuşsal gelişimi geliştirir ve öğrencilerin spor müsabakalarına katılarak sporda görgü kurallarını takip etmeyi öğrenmelerini sağlar. Model, öğrenciye fiziksel gelişimin yanı sıra pedagojik ve psikolojik olarak katkı sağlar. Beden eğitimi öğretmenleri bu modeli kullanarak öğrencilerin çok yönlü gelişimine katkıda bulunabilirler.

GİRİŞ

Eğitim alanında beden eğitimi, çocukların ve ergenlerin refahını ve sağlığını geliştirmeye katkıda bulunabilecek bir alandır. Aktif öğretme ve öğrenmenin birbiriyle ilişkili kapsayıcı bir sistemi olarak anlaşılan kaliteli beden eğitimi kavramı, bütüncü yaklaşımlar (eğitim ve sağlık) için kilit bir çerçeve olarak düşünülmelidir (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2015). Eğitim sisteminde öğrencilerin bir

1 Uzm., Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor ABD, Spor Bilimleri Doktora Pr., ademkaratut4641@gmail.com, Orcid: 0000-0003-1927-5656

2 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Lisans Pr., ismail.karatut99@gmail.com, Orcid: 0009-0007-2618-7212

bütün olarak gelişimlerinin sağlanmasında beden eğitimi ve spor dersi her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Hastie ve Sinelnikov (2006), Spor Eğitiminin, öğrenciyi daha güçlü hale getirme, karar verme ve sorumluluk alma özelliklerinden ziyade, önemli oranda küçük grup eğitimi gerektiren demokratik ve yapılandırmacı bir pedagojiyi takip ettiği sonucuna ulaşmıştır. Buradan yola çıkarak öğrencilerin gelişiminin en iyi şekilde tamamlanması için dersin işleniş süreci de bir o kadar önemli hale gelmiştir. Bu süreçte öğretim için gerekli olan model, yöntem, teknik gibi bileşenlerin en iyi şekilde seçilerek öğrenmenin daha kalıcı hale gelmesi sağlanmalıdır. Öğretmenin öğrenci üzerindeki en güçlü ve en doğrudan etkileri, öğretmenin sahip olduğu öğretim stratejisi ve öğretim plan ve fikirlerinden kaynaklanmaktadır (Mowling, Brock, Eiler ve Rudisill, 2004). Değinilen yönler, öğretme ve öğrenme ile yakından bağlantılıdır. Öğretim sonuçları, beden eğitimi öğretmenlerinin ortak odak noktasıdır. Ancak, öğretimin çıktıları çoğu zaman öğrenciler ve öğretim taktik ve teknikleri arasındaki etkileşime bağlıdır. Modele dayalı yaklaşım, öğretmen için aynı anda birçok alanın kazanımlarını öğrenci merkezli yaklaşımlar kullanarak konuyu en ince ayrıntısıyla öğretme olanakları sunar (Metzler ve McCullick, 2008). Modele dayalı yaklaşımın kapsayıcı amacı, öğrencilerin öğrenmeyle meşgul olmaları için daha fazla zaman ayıran ve nihayetinde her modele göre belirli sonuçlara doğru çabalayan belirli, ilgili ve zorlu öğrenme hedeflerine ulaşmaktır (Casey, Larsson, MacPhail ve Quennerstedt, 2018). Bundan dolayı tercih edilen öğretim modeli, öğrencinin kişisel özelliklerinin yanı sıra önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, ders tasarımı, öğrencilere farklı öğretim stratejileri aracılığıyla bilgi ve değer kazandırmanın yanı sıra, sürdürülebilir yetkinlikler geliştirerek öğrencileri gelecekteki sosyal yaşama hazırlayabilmelidir (Kao, 2019). Beden eğitimi ve spor derslerinde öğrencide olması beklenen kazanımların öğrenciye aktarılması için kullanılacak tek bir öğretim yolundan söz edilemez. Beden eğitimi derslerinde, bilgi ve becerileri, hareket, etkin katılım ve sağlıklı yaşam, kişisel ve toplumsal gelişime yönelik kazanımları elde etmek için farklı öğretim yollarından söz edilmektedir (Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2012). Bu modellerden birisi de Spor Eğitimi Modelidir.

Spor Eğitimi Modeli

Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin bir spor dalını öğrencilere yalnızca beceri öğretimi şeklinde aktarmaları, o spor dalının nasıl oynanacağını, kurallarının neler olduğunu öğretmesinin eksiklik olduğunu ifade eder (Siedentop ve Tannehill, 2000). Siedentop (1982), öğrencilerin aşamalı öğrenme için daha çok sorumluluk aldıkları, öğrenen merkezli pedagoji ile sporun ana bağlantılarını faaliyete geçiren bir müfredat ve eğitimsel model

sunmuştur. Özellikle beden eğitimi dersinde spor dallarının öğretiminde bazı sorunlar tespit edilmiş ve spor eğitim modeli ortaya atılmıştır. Spor eğitimi modelinin ortaya atılmasını sağlayan belli başlı sorunlar şu şekilde sıralanabilir;

- Beden eğitimi dersine karşı öğrencilerde görülen isteksizlikler,
- Öğrencilerdeki motivasyon eksiklikleri,
- Belli başlı spor branşlarının öğretiminden dışına çıkılamaması,
- Öğretilen beceri ve kazanımların uygulamaya aktarılamaması,
- Beceri düzeyi yüksek öğrencilerin ön plana çıkması diğer öğrenciler için uygun öğrenme ortamının oluşmaması.

Model kurgulanırken yukarıda sıralanan olumsuzlukları en aza indirmeyi yada tamamen ortadan kaldırmayı hedef alan bir tasarım oluşturulmaya çalışılmıştır (İnce, Cengiz, Ebem, Hünük, Kangalgil, Saçlı, Saraç ve Yapar 2010).

Spor eğitimi modelinin sahip olduğu pedagojik potansiyel, doğru uygulandığı takdirde fiziksel düzeyde faydalar sağlamaktadır. Aynı zamanda ergenlerde de psikolojik parametreler üzerinde olumlu katkısı olduğu söylenmiştir. Bu olumlu faydalar şunları içerir: temel psikolojik ihtiyaçlar; yeterlilikte gelişme ve bir gruba ait olma duygusu; şiddete yönelik tutumlarda azalma ve sosyal sorumluluk ve katılımcıların ilişkilerinde iyileşme; daha fazla kendi kendini belirleyen davranış; dostluk ve spor hedeflerindeki gelişmeler; saldırgan davranışlarda azalma ve arkadaşlık ilişkilerinde iyileşme; sosyal iklim algısında olumlu değişiklikler; sosyal ilişkilerde gelişme; sürekli duygusal zeka ve motivasyon araçlarında gelişme; ve spor kültürü ve coşkusunda gelişme (Luna, Guerrero ve Cejudo, 2019).

Bu model, oyunlar yoluyla spor becerilerini, kural bilgisini ve duyuşsal gelişimi geliştirir ve öğrencilerin spor müsabakalarına katılarak sporda görgü kurallarını takip etmeyi öğrenmelerini sağlar. Teoride müfredat modeli ve uygulamada yeni öğretim yöntemi olan SEM, ABD, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın da içinde olduğu birçok gelişmiş ülkede beden eğitiminin ortak yöntemi olmuştur (Siedentop, Hastie ve Van Der Mars, 2018). Öğretmenler, bütün öğrencilere spor ve yarışma aktiviteleri aktarmak için hareketli ve olumlu bir öğretim ortamı oluşturmalıdır. Bu modelin amacı, öğrencilerin spor kapasitelerini ve strateji düşüncelerini geliştirmek için spora gönüllü katılımlarını ve ilgilerini harekete geçirmektir. Ayrıca öğrencilerin spor ahlakını geliştirmek için spor senaryosunda takım çalışmasına yer verilir. (Kao, 2019).

SEM, öğrencilerin katılım sırasında arkadaşlıktan ve aidiyet duygusundan zevk alabilecekleri öğretmenlerin öğrenciler için gerçek, çekici ve eğlenceli bir öğrenme ortamı sağlamasına olanak tanıyan güçlü bir öğretim modelidir (Perlman, 2010). Ders açısından SEM, öğrencilerin spora katılım oranlarına ve öğrenme motivasyonlarına fayda sağlayan ve eğlenceli bir öğrenme ortamı oluşturan bir oyun gibi ilerlemektedir. Öğrenciler rekabette farklı rollere büründükçe, eğitici spor tecrübeleri daha derin, daha geniş, daha zengin ve daha olumlu ve eksiksiz hale gelir. (Perlman, 2014). Akranların iletişim süreci, SEM' in proaktif özü olarak kabul görür (Hastie ve Sharpe, 1999).

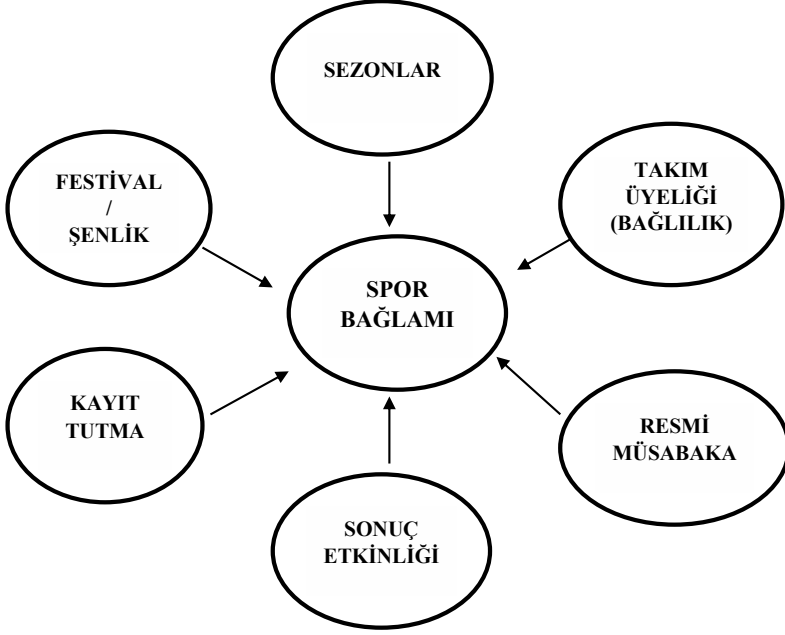
SEM' in amaçları;

1. Sportif beceri ve fiziksel uygunluğu geliştirmek,
2. Sporda stratejileri uygulayabilmek ve bu uygulamaları alkışlamak,
3. Gelişime elverişli katılım sağlamak,
4. Sportif etkinliklerin planlamak ve yönetimine paydaş olmak,
5. Liderlik beceri ve özellikleri sergilemek,
6. Takım halinde hedefe ulaşmaya çalışmak
7. Spora anlamlandıran adet ve gelenekleri önemsemek,
8. Anlamlı kararlar verebilmek için sportif kapasiteyi artırmak,
9. Hakemlik ve antrenörlük ile ilgili bilgiyi geliştirmek ve uygulamak,
10. Okul dışı spor etkinliklerine gönüllü olarak katılmak şeklinde sıralanır (Siedentop, 1994).

Spor Eğitimi Modelinin Temel Özellikleri

Spor eğitimi modeli, Sezonlar, Takım Üyeliği, Resmi Müsabaka, Sonuç Etkinliği, Kayıt Tutma, Festival olmak üzere 6 ana özellikten oluşur (Siedentop, 2001).

Şekil 1. Spor Eğitimi Modelinin Temel Özellikleri

1. Sezonlar

Öğrencilerin bir spor branşını öğrenmek için harcadıkları süreyi ifade etmektedir. Sezonlar genellikle minimum 12 dersten oluşmaktadır. Bu, konunun daha derinlemesine anlaşılmasını sağlar. Öğretmen sporu/aktiviteyi seçer. Ayrıca öğrencilerin seçimlere oy vermesini sağlayabilir (Siedentop, Hastie ve Van Der Mars, 2011).

2. Takım Üyeliği (Bağlılık)

Öğrenciler, kadroları bir sezon boyunca sabit olan takımların hızlı bir şekilde üyesi olurlar. Öğrenciler takım arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçireceğinden öğrenmenin niteliği artacaktır. Her öğrenciden takımının oyuncusu olmanın yanında farklı bir role bürünmesi beklenmektedir (Siedentop, 2001).

3. Resmi Müsabaka

Spor sezonları resmi programları içerir yarışmalar uygulamalarla serpiştirilir. Yarışmalar ikili mücadele, lig yöntemi veya turnuva şeklinde olabilir.

Etkinlikler sezonluk planlanır ve çalışmalar buna göre yapılır (Siedentop, 2001).

4. Sonuç Etkinliği

Rekabetçi bir etkinlik sezonunu temsil eder ve öğrencilerin üzerinde çalışacakları hedefler sunar. Öğrenciler belirlenen bu hedeflere ulaşmak için çalışırlar (Siedentop ve diğerleri, 2011). Öğrencilerin eğitim-öğretim yılı boyunca yaptıkları çalışmaların kutlandığı ve ödüllendirildiği bir şenlik havasında olmalıdır (İnce ve diğerleri, 2010).

5. Kayıt Tutma

Oyuncular ve takımlar için geri bildirim sağlayan, standartları tanımlayan ve hedefler belirleyen kayıtlar yayınlanır. Kayıt tutucular verileri toplar ve veriler belirlenen panolarda öğretmen ve sporcularla paylaşılır (Siedentop, 2001).

6. Festival/Şenlik

Şenlik Sporun şenlikli atmosferi anlamını güçlendirir ve katılımcılar için önemli bir sosyal unsur oluşturur. Açılış ve kapanış etkinlikleri, oyun alanlarının eğlenceli hale getirilmesi, takımları adlandırma, başarıların duyurulması ve ödüllendirilmesi gibi etkinliklerin tüm okulla paylaşılarak bir şenlik ortamı oluşturma sürecidir (Siedentop ve diğerleri, 2011).

SEM Roller ve Özellikleri

SEM uygulamasında öğretmen ve öğrenciler çeşitli rollere bürünmektedir.

Öğrenci Roller

Öğrenciler öğretim, liderlik, performans ve değerlendirmeden giderek daha fazla sorumlu hale gelirler. Potansiyel öğrenci rolleri (tüm öğrenciler yarışmalarda pratik yapar ve oynar) kaptan koçluk yapar, antrenman/oyunlar yürütür, istatistikçi kaydı ve duyuru panolarında takım ve bireysel sonuçları takip eder, antrenör olarak ısınmaya ve muhtemelen soğumaya öncülük eder (aktiviteye özel olmalıdır), yönetici ekipmanı dağıtır ve toplar, oyun alanı/kortu kurar, eksik oyuncuların yedeklerini ayarlar. Hakem; Hakemler oyunları ve sporun/aktivitenin kuralları ve görgü kuralları hakkında bilgi sahibidir. Bazı takım üyelerine, sezon sürecince değiş tokuş yapan hakem rolü verilir. Diğer roller: kaptan yardımcısı, muhabir (Siedentop ve diğerleri, 2011).

Öğrenci rolleri, oyuncu, takım işleri rolü ve takım rolleri olarak üç başlıkta toplanır. Oyuncu rolü; genellikle öğrenme, gayret, adalet, saygı öğelerine

ağırlık verilen roldür. Takım İşleri rolünde, hakem olarak müsabaka yönetimi, sayı tutucu olarak veri kaydı yaptığı roldür. Takım rollerinde ise antrenör, kaptan, idareci, idareci, malzemeci, ilkyardım sorumlusu ve basın sorumlusu olarak görevler alırlar (Siedentop, Hastie ve Van Der Mars, 2004).

Öğretmen Rolü

Öğretmenler, öğretmen merkezli öğretim uygulamalarından öğrenci merkezli öğretim uygulamalarına geçerler. Öğretmenin kuracağı sistem kuralları ve rutinleri olan güçlü bir sistem olmalıdır. Böylece öğretmen, öğrencilerin öğrenmesini daha etkili bir şekilde öğretmek, kolaylaştırmak ve değerlendirmek için zamana sahip olur. Model, bir takım öğretimi senaryosunda özellikle iyi çalışır. (Siedentop ve diğerleri, 2011).

Öğretmen, modeli kurarken kurallarda ve yarışma formatında gerekli değişiklikleri yapmalıdır. Öğretmen her bir rol için farklı bir iş tanımı yazmak isteyebilir. Takımların oluşumunu cinsiyet, yetenek, davranış ve diğerlerine göre dengelemelidir. Kaptanların oluşan takımları ön izlemesine ve sınırlı transfer ve alış verişe izin verebilir. Her takımın hangi becerileri kontrol etmesi gerektiği öğretmen tarafından belirlenmelidir (Siedentop, 2001).

Modelin Faydaları

Öğrencilerin bir takımın parçası haline gelmelerine olanak tanır (yetişkinler olarak takım üyeliğini daha olası hale getirir). Kaptanlar liderlik yeteneklerini geliştirir ve koçluk rolünü deneyimleme fırsatı bulurlar. Kapsayıcı öğrenme ortamı (sadece çok yetenekli olan öğrenciler değil, herkes katılır) oluşmasına olanak sağlar. Daha öğrenci merkezlidir ve öğretmen dışında farklı seslerden yararlanır. Tüm oyuncular arasında kişisel gelişimi izlemek ve teşvik etmek için daha iyi bir yol izlenmesine katkı sağlar. Öğretmenler ve öğrenciler için öğretme ve öğrenme daha keyifli hale gelir (Siedentop, 2001). Akkaya (2022)'ya göre spor, dil, ırk fark etmeksizin tüm insanları bir araya getiren, bireysel veya takım olarak yapılabilen, fiziksel ve psikolojik güce dayanan, fiziksel faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Spor Eğitimi, ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyindeki beden eğitimi programlarında verilmek üzere tasarlanmış bir müfredat ve öğretim modelidir. Çocuklara ve gençlere önceki beden eğitimi derslerinde görülenden daha özgün ve keyifli spor deneyimleri sunmayı amaçlar. Bu bağlamda;

- Öğrenciler, normal beden eğitimi müfredatından daha uzun olan sezonlara takımların üyeleri olarak katılırlar.

- Kaptanlar, antrenörler, antrenörler, istatistikçiler, yetkililer, yayıncılar ve spor konseyi üyeleri gibi otantik spor ortamlarında gördüğümüz çeşitli ve gerçekçi rollerde hizmet vererek kendi spor deneyimlerinde aktif rol alırlar.
- Takımlar, beceri ve taktik oyunu öğrenmek ve geliştirmek için birlikte çalışırken, aynı zamanda takım formaları, adları ve tezahüratlarla da dostluk geliştirir ve pekiştirirler (Siedentop, 1994).

Ayrıca yapılan çalışmalarda SEM' in faydaları çeşitli şekillerde açıklanmaktadır. Örneğin; Wallhead ve O'Sullivan (2005) modelin öğretimde öğrenci merkezli öğrenme görevlerine öğrencilerin aktif katılımını motive etmede önemli katkı sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. İncelemeleri ayrıca, takımlardaki üyelere vurgu yapan Spor Eğitimi modelinin, artan hesap verebilirlik, işbirliği ve güven biçiminde öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimini desteklediğini göstermektedir. Kinchin (2006) öğrencilerin Spor Eğitimi daha çekici bir beden eğitimi biçimi olarak, öğretmen tarafından yönlendirilen müfredattaki önceki deneyimlerine kıyasla daha çok müfredatı sahiplendiklerini hissettikleri için takdir ettikleri sonucuna varmıştır. Hastie, Martínez ve Calderón (2011), deneysel motivasyon araçlarından elde edilen nicel verilerin, artan iç motivasyon ve daha yüksek ilişkililik, yeterlilik ve özerklik gösterdiğini bildirdi. Hastie (2012) öğrencilerin beceri, taktik ve oyun bilgilerini geliştirdiğini ve öğrencilerin öğrenmeye karşı daha coşkulu olduğunu belirtmiştir. Romar, Henriksson, Ketomäki ve Hastie (2016) öğretmenlerle yaptığı çalışmalarında, Öğretmenler, Spor Eğitimi modelinin geleneksel öğretime göre daha fazla planlama ve hazırlık gerektirdiğini ve öğretime göre daha çok denetleyici ve yardımcı olduklarını belirtmişlerdir. Tüm öğretmenler Spor Eğitimi modelini kendi anlayışlarına, bağlamına ve grubuna göre ayarlamışlardır. Tüm öğretmenler, öğrencilerin aktif olarak meşgul olduklarını, işbirliği yaptıklarını ve yeni beceriler öğrendiklerini algıladıklarını belirtmişlerdir. Valls, Tomás, González-Romá ve Rico (2021), Spor Eğitimi Modeli' nin müfredat geliştirme hedefini, öğrencilerin beden eğitiminde spor etkinlikleri planlayabilecekleri, yarışma ruhunu anlayabilecekleri, eğlence ve meydan okuma duygularını geliştirebilecekleri, takım çalışmasını ve adil rekabeti öğrenebilecekleri ve dolaylı olarak kişisel ve sosyal ilişkileri ve motor becerilerdeki yeterliliği anlayabilecekleri ve sporu deneyimleyebilecekleri sonucuna varmıştır.

Sınırlamalar ve Uyarılar

Modeli ilk kez uygulayanlar modeli kurgulamak ve yürütmek için popüler bir spor /aktivite ile başlamalıdır. Gelişimi sağlamak adına öncelikle bütün

sınıflar yerine pilot bir sınıfla başlayın. Gerekli sınıf yönetimi becerilerini zor bir sınıfla uygularken dikkatli olun. Kişilerarası ve öğrenciler arasındaki çatışma, uygulamamızı etkili bir şekilde gerçekleştirmenin önündeki en büyük engeldir. Öğrencilerin kendinde eksik gördükleri özelliklerden ziyade benzeriz yetenek ve özelliklerine odaklanmalarını sağlayın.

Saraç Oğuzhan (2019) çalışmasında; *“SEM’i ilk kez uygulayan öğretmenlerin/uygulayıcıların süreç içinde her rol grubu ve takımlar ile toplantılar yaparak bu hafta nasıldık, neleri doğru veya yanlış yaptık, neler yapılmalı, nasıl öğrenirsin ve nasıl öğretirsin gibi sorular yönelterek eleştirel ve yaratıcı düşüncelerini sağlayacak ortamların oluşturulmasını”* önermektedir.

SONUÇ

SEM öğrencilerin bireysel ve toplu halde öğrenme, eğlenerek öğrenme, sorumluluk ve grup bilinci gibi birçok özelliği içermekte, öğrencinin sadece sporcu olarak değil antrenör, yönetici, uygulayıcı, hakem vb rollere bürünerek de öğrenme ve öğretme etkinliklerini en iyi şekilde gerçekleştirmelerine katkı sağlamaktadır. SEM geleneksel birçok yöntemle göre öğrenciye daha fazla sorumluluk yüklemekte öğrenmenin daha kalıcı ve daha aktif gerçekleşmesi için yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi etkili kılmaktadır. SEM ile eğitim-öğretim yılı sonunda elde edilen çıktılarda sorumluluk alarak öğrenen öğrencilerdeki değişim modelin etkililiğini gösterecektir. SEM öğrencilerde eksik veya yetersiz oldukları alanlara dikkat etmeyi değil bu eksiklik ve yetersizlikleri nasıl geliştireceklerine yardımcı olan bir modeldir. Öğretmenlere öğretim konusunda büyük kolaylık sağlayan SEM öğrencilere de eğlenerek öğrenmenin hazzını sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, C. (2022). *Spor Ekonomisi*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Casey, A., Larsson, H., MacPhail, A. ve Quennerstedt, M. (2018). Models-Based Practices: Problematizing the M and the P in MBP. In *Edinburgh 2018 AIESEP World Congress: Creating Thriving and Sustainable Futures, Edinburgh, UK, July 25-28, 2018*.
- Hastie, P. (2012). The nature and purpose of Sport Education as an educational experience. In P. Hastie (ed.), *Sport Education; International perspectives* (pp. 1-12). Oxon: Routledge.
- Hastie, P. A. ve Sharpe, T. (1999). Effects of a sport education curriculum on the positive social behavior of at-risk rural adolescent boys. *Journal of education for students placed at risk*, 4(4), 417-430.
- Hastie, P. A. ve Sinelnikov, O. A. (2006). Russian students' participation in and perceptions of a season of Sport Education. *European Physical Education Review*, 12(2), 131-150.
- Hastie, P., Martínez, D. ve Calderón, A. (2011). A review of research on Sport Education: 2004 to the present'. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 16(2), 103-132.
- İnce, M.L., Cengiz, C., Ebem, Z., Hünük, D., Kangalgil, M., Saçlı, F., Saraç, L. ve Yapar, A. (2010). *Spor Eğitimi Modeli*. G. Demirhan, M. L. İnce, C. Koca ve S. Kirazcı (Ed). Öğretim Modelleri ve Güncel Araştırmalar içinde (1. Baskı, s. 47-88). Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Kao, C. C. (2019). Development of team cohesion and sustained collaboration skills with the sport education model. *Sustainability*, 11(8), 2348.
- Kinchin, G. (2006). *Sport Education: A view of the research*. In D. Kirk, D. Macdonald, & M. O'Sullivan (Eds.), *The handbook of physical education* (pp. 596-609). London: Sage.
- Luna, P., Guerrero, J. ve Cejudo, J. (2019). Improving adolescents' subjective well-being, trait emotional intelligence and social anxiety through a programme based on the sport education model. *International journal of environmental research and public health*, 16(10), 1821.
- Metzler M.W. ve McCullick B.A. (2008) Chapter 5: Introducing innovation to those who matter most- The P-12 pupils' perceptions of model-based instruction. *Journal of Teaching in Physical Education*, 27, 512-528.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2012). *İlköğretim genel müdürlüğü, ilköğretim beden eğitimi (1-8.sınıflar) dersi öğretim programı*. Ankara: MEB
- Mowling, C. M., Brock, S. J., Eiler, K. K. ve Rudisill, M. E. (2004). Student motivation in physical education breaking down barriers. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 75(6), 40-45.

- Oğuzhan, N. S. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Spor Eğitim Modeline İlişkin Deneyimleri: Boylamsal Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Perlman, D. (2010). Change in affect and needs satisfaction for amotivated students within the sport education model. *Journal of teaching in physical education*, 29(4), 433-445.
- Perlman, D. (2014). Motivating the student: Sport education can be a framework for success. *Journal of physical education, recreation and dance*, 85(6), 12-16.
- Romar, J. E., Henriksson, J., Ketomäki, K. ve Hastie, P. (2016). Teachers' learning experiences with the Sport Education model in physical education. In *Scandinavian sport studies forum* (Vol. 7). Department of Sport Studies, Malmö University.
- Siedentop, D. (1994). *Sport education: quality PE through positive sport experiences*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Siedentop, D. (2001). Sport education: A retrospective. *Journal of teaching in physical education*, 21(4), 409-418.
- Siedentop, D. ve Tannehill, D. (2000). *Developing teaching skills in physical education. fourth edition*. USA: Mayfield publishing company.
- Siedentop, D., Hastie, P. A. ve Van der Mars, H. (2004). *Complete guide to sport education*. USA: Human Kinetics.
- Siedentop, D., Hastie, P. A., ve Van der Mars, H. (2011). *Complete guide to sport education (2nd ed.)*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Siedentop, D., Hastie, P. A., ve Van der Mars, H. (2018). *Complete Guide to Sport Education*; Human Kinetics: Chicago, IL, USA.
- UNESCO (2015). *Educación Física de Calidad: Guía Para los Responsables Políticos; UNESCO: Paris, France*, Available online: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231340.pdf> (15 Kasım 2021'de erişildi).
- Valls, V., Tomás, I., González-Romá, V. ve Rico, R. (2021). The influence of age-based faultlines on team performance: Examining mediational paths. *European Management Journal*, 39(4), 456-466. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2020.10.008>
- Wallhead, T. ve O'sullivan, M. (2005). Sport education: Physical education for the new millennium?. *Physical education and sport pedagogy*, 10(2), 181-210. <https://doi.org/10.1080/17408980500105098>

Spor Kurumlarında Örgütsel Adalet ve Liderlik

Ezgi Arındı¹

Zülbiye Kaçay²

Özet

Bu çalışmanın amacı örgütsel adalet ve türleri ile alt boyutlarını inceleyerek, spor örgütlerinde adaletli davranmanın önemini ortaya koymaktır. Ayrıca, örgütsel adaleti etkileyen faktörlerden yola çıkarak, spor örgütlerinde adaletin sağlanmasında liderlerin rolü ve yapması gerekenlere vurgu yapmaktır. Bu amaçla literatür taraması yapılarak örgütsel adalet ve liderlik üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bilgiler derlenip, bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak örgütsel adalet algısı her alanda olduğu gibi spor alanında da önemini korumaktadır, her bireyin spora kazandırılması, spor bilincinin oluşturulması önemlidir bu bağlamda, hiçbir birey spor ortamında adaletsizlik kavramını hissetmemelidir.

Giriş

Örgüt, ortak bir hedef için bir araya gelmiş astlar ve üstlerden oluşmaktadır. Örgüt çalışanları ve liderleri hedefleri doğrultusunda bir çatı altında toplanmakta ve bu hedefler doğrultusunda hareket etmektedirler. Örgütler için lider önemli bir faktördür, lider astlar arasındaki dengeyi kurmakta eşit ve adil bir ortam sağlamaktadır. Çalışanlar ise liderlerin tutumlarını gözlemlemekte adaletli olup olmadıklarını incelemektedirler. Çalışanlar kurumdaki ödül, prim, terfi konularına dikkat eder ve bu konularda da herkese eşit bir tutum sergilenmesini beklerler. Adalet ortamını hissetmeyen çalışanda örgüte karşı bir güvensizlik duygusu oluşabilmektedir. Güvensizlik duysu oluşan çalışanın motivasyonu düşebilir, her ne kadar emek göstermiş olsa bile karşılığını alamadığını düşünebilir. Astlar arasında iletişim bağlamında sorunlar oluşabilir, bu da örgütün hedefinden uzaklaşmasına sebep olabilir. Bu tarz sorunlar yaşayan örgüt çalışanları da işten ayrılma aşamasına kadar gelebilirler. Örgüt çalışanlarının kendilerini iyi hissetmelerinde ve çalışma

1 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ezgiarindi@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7449-6104

2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, zzkacay@gmail.com Orcid: 0000-0002-9794-0888

arkadaşları ile eşit ve adil bir ortamda çalıştıklarını düşünmelerinde en temel etkenin üstlerin yani liderlerin olduğu söylenebilir.

Etik lider; örgüt içinde değerleri belirleyerek etik bilinci oluşturabilir, çalışanlar adaletli ve etik bir ortamda çalıştıklarını hissettiklerinde örgüte karşı olan güven duygusu oluşabilecektir. Astların statülerini belirleyerek onlara sorumluluk verilmesi ve hedeflerden haberdar edilmeleri, onların lidere karşı olumlu bir tutum sergilemesine olanak verebilecektir.

Her örgütte olduğu gibi spor örgütlerinde de adalet faktörü önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Spor örgütlerinde performansı yüksek olan çalışanların da liderlerden olumlu bir tutum bekleediklerini söylemek mümkündür. Bu bakımdan liderler, "ödüllendirmek istediğim tutum, nasıl bir tutum olmalıdır?" sorusuna yanıt arayarak herkese eşit bir davranış sergilemeye çalışabilirler. Bu tutumu sergileyen lider neyi ödüllendirmesi ya da neyi cezalandırması gerektiğinin ayrımını yapabilir. Ödül ve ceza ayrımını iyi bir şekilde yöneten lider, aynı zamanda örgütsel adaleti de sağlamış olabilecektir.

Bu çalışmanın amacı örgütsel adalet ve türleri ile alt boyutlarının incelenerek, spor örgütlerinde adaletli davranmanın önemini ortaya koymaktır. Ayrıca örgütsel adaleti etkileyen faktörlerden yola çıkarak, spor örgütlerinde adaletin sağlanmasında liderlerin rolü ve yapması gerekenlere vurgu yapmaktadır.

Örgütsel Adalet

Örgütsel adalet kavramı üzerinde yapılan araştırmalarda bu kavramla ilgili bazı genel ilkelerin olduğu konusunda fikir birliği sağlanmıştır. Genel örgütsel adalet, ilkeleri şu şekilde sıralanmaktadır;

Eşitlik, Algı, Kişilerarası Adalet, Tutarlılık, Düzeltme, Doğruluk, Anlatım, Etik (Tokmak, 2018).

Eşitlik: Kurum çalışanlarının sahip oldukları menfaatler ve çalışmaları sonucunda elde ettikleri faydaların, diğer kurumlarda çalışmaları neticesinde elde ettikleri menfaatlerle karşılaştırılmasına dayalı olarak sonuçlara varılmasıdır (Güriz,1994). Eşitlik ilkesi, esasen bir örgüt çalışanlarının örgüte sağladıkları iş karşılığında hak ettiklerini almaları şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, bir örgüt içindeki çalışanların performansı, örgütsel kaynakların adil bir şekilde dağıtılması yoluyla ödüllendirilmelidir (Campbell ve Finch, 2004). Bu doğrultuda eşitlik örgüt üyelerinin davranışlarını etkileyen etmenlerden bir tanesidir (Yıldız ve Bostancı, 2016).

Algı: Bir örgütün çalışanları, bireysel ihtiyaçlarına hitap eden ve kişisel motivasyon sağlayan süreçlere sahipse, işlerini verimlilik açısından örgütün yararına uygularlar (Uğurlu, 2008). Bu nedenle, çalışan motivasyonunu ve eşitliğini destekleyen süreçler geliştirmesi bir organizasyonun gelecekte hayatta kalması için kritik öneme sahiptir (İşcan ve Sayın, 2010).

Kişilerarası Adalet: Örgütsel adaletin bir diğer ilkesi de kişilerarası adalettir. Bir örgütte çalışanlar, çalışma koşullarına ve koşullarına göre örgüt kaynaklarının kendi aralarında adil bir şekilde dağıtılmasını isterler ve karşılaştırmalar bu algıyı karşılamaya çalışır. Bu noktada örgütsel eşitliğin, çalışanların adalet algılarıyla kıyaslamalarından kurtulmasına ve örgütsel süreçlere etkin ve verimli bir şekilde sürdürmesine olanak sağladığı vurgulanmalıdır (Tokmak,2018).

Tutarlılık: Tutarlılık, birçok süreç gibi, bir kuruluşun yönetim ve operasyonel süreçlerinde kilit bir kavramdır. Tutarlılık kavramı özellikle süreç adaletiyle ilgilidir (Gilliland,1993).

Düzeltilme: Bir kuruluşun yönetim sürecinde alınan kararları ifade eder. Birçok örgütsel kararın yönetim düzeyinde alındığı ve bu kararların çalışanları doğrudan etkilediği bilinmektedir. Elbette idari prosedürler her zaman doğru değildir. İşte burada kurumsal adaletin iyileştirici ilkesi devreye giriyor. Çalışanlarda örgütsel adalet algısının gelişebilmesi için yönetim kademesinde alınan ve yanlış kabul edilen kararların yönetim sürecinde düzeltmeler yapılması gerekmektedir (Tokmak, 2018)

Doğruluk: Örgütsel adaletin bir diğer temel ilkesi de doğruluk ilkesidir. Ayrımcılığı ortadan kaldırmak için uygulanan süreçlerde bu ilke önemlidir. Özellikle kurumsal adalet ilkesine bağlı olarak kurumsal anlamda ayrımcılığın ortadan kaldırılması söz konusu olduğunda eşit haklara özel önem verilmelidir (Aydın, 2002).

Etik: En temel düzeyde etik, bireyler veya gruplar tarafından gerçekleştirilen eylemleri iyi, kötü, doğru, yanlış, adil veya haksız olarak değerlendirmek için tasarlanmış bir dizi kural olarak tanımlanabilir (Varinli, 2004).

Bu başlıklardan yola çıkarak örgütsel adalet kavramının sadece adaletli olmayı kapsamadığını, adaletin kendi içinde bir çok kola ayrıldığını bunların da "eşitlik, algı, kişilerarası adalet, tutarlılık, eşitçilik, düzeltme, doğruluk ve etik" olduğunu söylemek mümkündür.

Örgüt içinde astlara ve üst çalışanlara eşit, etik davranışın gösterilmesi ve etik kurallara uymada yol göstermesi, örgüt içinde güven ortamının sağlanması, örgütü önemli derecede etkileyebilmektedir.

Adalet kavramı örgütsel psikoloji, örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi alanlarındaki disiplinlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bunun arkasında adalet duygusunun kurumların etkin işleyişinde önemli bir faktör olduğu gerçeği yatmaktadır (Tan ve Çetin, 2011). Kurumlar, örgüt bağlamında ele alındığında ise, örgüt üyelerinin belirlenen amaçlara ulaşmak için barışçıl ve uyumlu bir şekilde faaliyetlerini sürdürmeleri açısından son derece önemli kabul edilmektedir (Ayık ve diğ., 2011).

Örgütsel adalet kavramını Greenberg (1990); örgüt ve çalışanları arasındaki etkileşimlere, işlemlere ve sonuçlara dayalı olarak bireyin adalet algısı olarak tanımlamıştır (Greenberg J., 1990). Başka bir ifadeyle örgütsel adalet bir örgütün, kurumun yada örgütün içindeki bireyin adalet sevgisini ifade etmektedir ve örgütsel adalet bireysel bir olgu olarak da söylenebilmektedir (Karaman, 2009). Örgütsel adaletin bireysel bir olgu olarak ifade edilmesinin nedeni, kişinin kendisiyle örtüşen bir durum olduğunun düşünülmesindedir.

Örgütsel adaletin çıkış noktası olarak Adams'ın Adalet Teorisi kabul edilmektedir. Adams (1965)'a göre bir kişi girdi ve çıktı ilişkilerinde diğerlerine göre eşitsizlik olduğunu algıladığında, örgütteki eşitsizliği algılar ve bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için farklı davranışlara yönelir (Adams, 1965). Bu farklı yaklaşımlar kişinin motivasyon olarak düşmesine, çalışırken isteksiz olmasına, kuruma karşı olan güven duygusunun zedelenmesine neden olabilmektedir.

Örgütteki adalet algısı çalışanların en önemli motivasyonudur. Çalışma ortamının adil olmadığını hisseden çalışanların morallerinin düşük olması ve ayrılmaya niyetli, örgüte karşı düşmanca düşüncelere sahip olmaları muhtemeldir (Eker, 2006). Bu nedenle, örgüt çalışanlarının motivasyonunun düşmemesi ve işten ayrılma eğilimlerinin gerçekleşmemesi için örgütlerde "örgütsel adaletin" sağlanması gerekmektedir.

Hem kamu hem de özel sektör kuruluşlarının adil yönetimi ve çalışanlara eşit mesafede olması, çalışan motivasyonunu artırmada ve istenilen organizasyonel atmosferi oluşturabilmede temel faktörler olarak ifade edilebilir (Tuna, 2013). Öte yandan örgütte üstlerin astlarına eşit mesafede olması, çalışanlar arası ayrımcılık olmadığını yansıtılması açısından önemlidir ve çalışanların işlerine daha sıkı bağlanmasına yol açar. İş ortamlarının geneline bakıldığında çalışanlara aynı şekilde davranılmadığı düşünülmektedir, çünkü üstler çalışanları görev ve statülerine göre ayırır ve buda adil muamele sorunları yaratır (Colquitt JA, Greenberg J. ve Zapata-Phelan CP, 2005).

Kurumların geneline bakıldığında çalışanların örgüt içinde kendi faaliyetlerinden kazandıklarını, benzer durumlarda diğer kurumlardaki çalışanların kazandıklarıyla karşılaştırdıkları ve bu karşılaştırmalar sonucunda örgütte, yöneticilerine ve işlerine ilişkin tutumlar oluşturdukları görülebilir (Cihan-giroğlu, 2011). Örgütlerde astlar, üstler bulunmaktadır; üstler lider olarak da söylenmektedir. Liderler örgüt kuralları çerçevesinde çalışanlara sunulan ödül, ceza ve terfilerin nasıl yapıldığını, bu tür kararların nasıl alındığını veya çalışanlara nasıl iletildiğini algılama biçimi olarak tanımlanmaktadır (İçerli, 2010). Bu bakımdan liderin adaleti korumadaki rolü veya görevinin önemi ortaya çıkmaktadır. Liderler bir kurumdaki adaleti sağlamada önemli bir etkidir. Özellikle örgüt çalışanları liderin tutum ve davranışlarından yola çıkarak adaleti anlamaya, tartmaya çalışabilirler. Bireylerin ait oldukları örgütte kendilerine adil davranılıp davranılmadığı hususundaki düşünceleri sonucunda işle ilgili diğer değişkenler de etkilenebilmektedir. Dolayısıyla çalışan davranış ve tutumları, örgütsel adaletin nasıl algıladığına bağlı olarak değiştiğinden, çalışanların örgütsel adaleti nasıl algıladıkları önemli bir sorudur (İşcan, 2005).

Bir örgütte her çalışan örgütsel adaleti kendi içinde farklı yorumlayabilmektedir, bir örgüt çalışanı herkese eşit davranılmasını beklerken diğer bir çalışan ise adalet kavramını performans ile bağdaştırıp herkese eşit davranıldığında bunu adaletsizlik olarak anlamlandırabilir. Bir çalışan örgüte ne kadar güven duyuyorsa örgütüne o kadar bağlılık gösterebilir. Diğer bir konu ise örgüte duyduğu güven ile kendini daha iyi hissetmesidir, bu da çalışanın kurumda iyi performans göstermesini sağlayabilir. Örgütte çalışan ilişkilerini de yine örgütsel adalete bağlayabiliriz. Bir çalışan bir kurumda iş arkadaşına ayrımcılık yapıldığını hissederse, düşmanca tutum sergileyebilir buda kurum içinde iletişim açısından sorunlar yaratabilir.

Örgütsel Adaletin Önemi

İnsanlar hayatlarının büyük bir bölümünü işyerlerinde geçirmelerine rağmen kurum algısı hem bireysel başarıları hem de kurumsal boyutları içermektedir. Örgütsel adalet algısı, çalışanın tesis içindeki ihtiyaçlarının karşılanmaması veya tesisin ve çalıştığı işverenin adil bir şekilde değerlendirilmemesi ile olumlu ya da olumsuz sonuçlarla kendini gösterebilir. Sorumluluktan kaçma, işten ayrılma, düşmanca tutumlar, fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlar gibi davranış durumlarının gelişmesine neden olur (Erhan, 2021).

Çalışanların olumlu örgütsel adalet algısı sonucunda; örgütteki memnuniyetleri, verimlilikleri ve artan başarıları ile yüksek performansları sayesinde liderler tarafından değer gördüklerini hissederler ve bunun sonucunda da

örgüte karşı sempati ve güven duygusu artar (İyigün, 2012). Her kurumda çalışanların kendilerini iyi hissetmeleri ve daha verimli çalışmaları için adalet olgusunun oluşması gerekmektedir. Kurumlarda belli bir adalet algısının olması hem lider içinde hem de kurumdaki çalışan için hedeflere ulaşma bağlamında kolaylık sağlamasına yardımcı olabilmektedir. Örgüt çalışanın kendine verilen sorumluluğu en iyi şekilde gerçekleştirmesine olanak sağlayabilir.

Bir kurumdaki daha fazla adalet anlayışı, şirketin hedeflerini daha fazla kabul etmesine ve organizasyonla özdeşleşmesine, artan bir özveri duygusuna ve çalışanların organizasyon içinde etkili ve gönüllü olarak sorumluluk üstlenme becerisine yol açmaktadır. Kurumlardaki personel tarafından algılanan eşitlik, personelin iş tatmini ve nitelikli kurum performansı açısından önemlidir. Örgütler her ne kadar bir çatı altında toplanmış dahi olsa çalışanlar bireysel olarak ele alınmaktadır bu da kurum çalışanlarının hepsine eşit davranılması algısını meydana getirmektedir (İşcan ve Sayın, 2010).

Çalışanlar sadece elde ettikleri sonuçlara değil aynı zamanda sonuçların nasıl ortaya çıktığı ile alakalı yöntemleri de dikkate almaktadırlar. Kurum çalışanlarının adaletin nasıl işlediğine dair verdiği önem açıktır. Çalışanlar genellikle kendilerini diğer çalışanlarla kendileri arasında bir kıyaslama yapabilirler, bu da aynı işi yapan çalışanların ödemelerinin de aynı olmasını istemelerine, izin ve diğer haklardan aynı şekilde yararlanma isteği oluşmasına ve liderin de bu tutumda hareket etmesini beklemeline sebebiyer verebilmektedir.

Örgütsel Adaletin Alt Boyutları

Örgütsel adaletin gelişim gösterdiği dönemlerde, çalışanların örgütsel adalet anlayışı geliştikçe, kendilerine adil davranılıp davranılmadığını anlamalarına yardımcı olacak çeşitli kriterler oluşturur ve kullanırlar. Örgütsel adalet temel olarak etkileşim adaleti, prosedür adaleti ve dağıtım adaleti olmak üzere üç farklı başlık altında ele alınmaktadır (Altinkurt ve Yılmaz, 2010; Kılıç ve Toker, 2020).

Örgütsel adaleti oluşturan yukarıdaki alt boyutlar şu şekilde açıklanmaktadır:

Dağıtım Adaleti

Dağıtım adaleti, temelde bir örgüt içinde gelişen, örneğin terfi ve ödülle ilgili durumları anlamının bir yoludur (İçerli, 2010). Başka bir deyişle dağıtımsal adalet, çalışanların örgütlerine sağladığına inandıkları değerler kar-

şılığında bir örgütün insanlara sunması gereken maddi gelir miktarı ve ideal ödül algısını göstermektedir (İnci ve Gül, 2005).

Dağıtım adaleti; terfi, ödül, ceza, çalışma programı ve performans değerlendirme gibi pek çok faydayı kapsayan bir kavram olduğu için ödemelere adil erişimle sınırlı kalmamalıdır. Dağıtım adaleti mübadele ilkesine dayanır, yani insanların yaptıklarıyla elde ettikleri karşılaştırılır (Lambert, 2003). Bu karşılaştırmadan yola çıkarak, çalışanlar örgütteki çıktıkları ile eğitim seviyeleri, deneyimleri, çalışma saatleri, işyerinde karşılaştıkları stres ve gerginlik unsurları, verimlilik, üretkenlik, iş ve bağımlılıkları ile karşılaştırıldığında kendilerine adil veya haksız davranıldığını hissetmektedir. Örgütsel tutum ve davranışlar bu duyguya göre farklılık göstermektedir (Özdevecioğlu, 2004). Dağıtım adaletine göre çalışanların "ortak kaynaklardan adil bir pay aldığı" fikrinin çalışanlar tarafından benimsenmesi kurumsal olarak önemlidir (Cihangiroğlu ve Yılmaz, 2010). Çalışanların adalet anlayışını geliştirmeleri için dağıtım adaletinin üç ilkesini uygulamak önemlidir. Bunlar ihtiyaç, eşit paylaşım (eşitlik) ve hakkaniyet ilkesidir (Organ, 1988). Üç ilkenin çalışanlar açısından uygulanması ve geliştirilmesi, hem örgüt çalışanları hem de liderler açısından sağlıklı bir örgüt oluşmasına katkı sunacaktır.

Literatür çalışmalarından da yola çıkarak, dağıtım adaleti çıkışından bu yana örgütsel adaletin odak noktası olmuştur (Ponnu ve Chuah, 2010). Örgüt üyeleri gelir, ödüller, sosyal fırsatlar ve terfi gibi sonuçları adil, ancak bazı durumlarda adaletsiz olarak algıyabilmektedir. Bu fikir çalışanların örgüte karşı davranış ve tutumlarını ve aldıkları kararları etkileyebilmektedir (Erhan, 2021).

Genel anlamda dağıtım adaleti, örgütsel kaynakların tahsisinde objektif ve şeffaf uygulamaların hayata geçirilmesinde önem arz etmektedir. Bu bakımdan dağıtım adaleti, çalışanların dikkate aldığı, çalışanlara verilen imkanların eşit bir şekilde dağıtılmış olmasını düşünmeleri şeklinde ifade edilebilir. Örgüt çalışanları bir olay sonucunda ya da iş ilgili bir durum söz konusu olduğunda, liderlerin eşit olup olmadığını değerlendirmeye çalıştıklarında "dağıtım adaleti" ortaya çıkmaktadır.

Etkiletişim Adaleti

Etkiletişim Adaleti; çalışanların birbirleriyle ilişkilerinde veya yöneticilerin çalışanları ile etkileşimlerinde gösterdikleri davranış kalitesini, duyarlılığı ve saygıyı ifade eder (Demirkaya, Şimsek-Kandemir, 2014). Bu bağlamda yönetici ve çalışanlar arasındaki ilişkilerin karşılıklı saygı ve insan onuru çerçevesinde düzenlenmesi etkileşimli adaletin temelidir (Tokgöz, 2011). Etkiletişim Adaleti, örgütsel uygulamaların insani boyutunu ifade eder (Söyük,

2007). Etkileşim adaleti algısı, üstlerin çalışanlara karşı saygılı ve duyarlı davranması, çalışanlara değer vermesi, çalışanları ilgiyle dinlemesi ve fikirlerini kabul etmesi gibi kişilerarası ilişki değişkenleriyle yakından ilişkilidir (Aksoy, 2019). Bies ve Moag (1986) etkileşim adaletini, bir örgüt içindeki kişiler arası etkileşimlere dayalı olarak bireyin adalet algısı olarak tanımlanmıştır (Bies ve Moag, 1986). Örgütlerde ilişkiler çok önemlidir bu bağlamda etkileşim adaleti, çalışanların örgütte yaşanan kişilerarası ilişkilerin kalitesine ilişkin değerlendirmelerinden doğan algı olarak ifade edilebilir (Greenberg, 2005).

Etkileşim adaleti, örgüt yapısında bilgilendirme ve bireyler arası adalet olarak ele alınmaktadır. Bireyler arası adalet, işverenlerin çalışanlara karşı tutumlarında ölçülü ve onurlu davranışlar sergiledikleri anlamına gelir. Bilgisel adalet ise kullanılan kaynakların dağılımında görülen adil davranışı ifade eder (Deniz ve diğerleri, 2016). Çalışanlar adalet algılarına bağlı olarak farklı tutum ve davranışlar sergileyebilirler. Örneğin dağıtım adaletsizliğini algılayarsa, örgüt tarafından alınan kararların sonuçlarına olumsuz tepki verebilirler; prosedürel adaletsizliği algılayarsa, tüm kuruluşa karşı; etkileşimli bir adaletsizlik algılayarsa üst yönetime karşı olumsuz tepkiler verebilirler (Cihangiroğulları ve diğerleri, 2010). Çalışanların örgüte katkılarına değer vermek, onların örgüt için önemli ve değerli olduklarını hissettirmek, çalışanlarına destek sağlamak önemlidir.

Örgütlerde yüksek bir etkileşim adaleti algısı, hem bireysel hem de örgütsel açıdan bir çok olumlu sonuca yol açar (Törmene ve Tan, 2010; Li ve Cropanzano, 2009). Çalışanların örgütsel destek algısını arttıracak uygulamalara örnek olarak; çalışanlara kendilerini ve kariyerlerini geliştirmeleri için fırsatlar sunmak, şirkette etkin bir performans değerlendirme sistemi uygulamak, beklenenden daha iyi performans gösteren çalışanları ödüllendirmek, çalışanları kurumun süreç ve süreçleri hakkında bilgilendirmek ve karar alma süreçlerine katılmalarını sağlamak söylenebilmektedir (Seçkin, 2018).

Etkileşimsel adalet genel olarak insanı, yani kurum içindeki iletişimi dikkate almaktadır. Eğer çalışan örgüt içinde kendini iyi ifade edemiyor, bir adaletsizlik hissettiğinde bunu liderlerine dile getiremiyor ise kurum için yeterli performansı gösteremeyebilir bu da çalışanı olumsuz, isteksiz hissettirebilir. Örgüt açısından ise çalışanalardan istenilen verim düşebilir ve çalışanların üretkenliği istenilenden daha düşük olabilir.

İşlemsel Adalet (Prosedür Adaleti)

Kurumlar içinde karar verme düzeyindeki adalet anlayışı, prosedür adaleti olarak söylenmektedir (Li ve Cropanzano, 2009). Dağıtım adaletinin

adalet algısının yalnızca bir boyutuna odaklanması ve adalet algısını açıklamada yetersiz kalması nedeniyle prosedürel adalet kavramı ortaya çıkmıştır. Dağıtım adaleti, çalışanların performansları karşılığında elde ettikleri para, tazminat ve terfi gibi unsurları ele alır. İşlemsel adalet, bu unsurların nasıl ve hangi temelde belirlendiğine odaklanmaktadır (Aksoy, 2019).

Yapılan literatür çalışmaları, prosedürel adalet algısının çalışanların iş tatmini ve verimliliği üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Heponiemi ve diğerleri, 2007; Zeinabadi ve Salehi, 2011).

İşlemsel adalet, örgüt içinde verilen kararlardan daha çok bu kararların verildiği süreci odak noktası haline getirmiştir. Örgüt içinde verilen kararların nasıl verildiği, kararın kendinden daha çok dikkate alınmaktadır. İşlemsel adalet genel olarak liderlerin tutumuyla ilgilenmektedir. Bir çalışan liderin tüm çalışanlara eşit şekilde davrandığını düşündüğünde, hem kurumdan aldığı maaştan hem de liderin tutumundan maksimum derecede memnuniyet duyabilmektedir. İşlemsel adaletin en önemli nizami değeri liderlerin çalışanlara tutarlı olması, tutarlı davranmasıdır. Liderin kurum içinde çalışanları teşvik edici ödüller sağlama konusunda herkese eşit davranması, kişiler arası ayırım yapmaması önemlidir ancak eşitlik çalışanlar arasında bu şekilde sağlanabilir.

Genel olarak örgütsel adaletin alt boyutları şu şekilde sıralanabilir;

Dağıtımda Adalet: Sonuçların Tutarlılığı

- **Hakkaniyetlilik:** Çalışanların katkılarına göre ödüllendirilmesi.
- **Eşitlik:** Aynı çabayı gösteren çalışanlara eşit davranılması.
- Kişisel ihtiyaçların karşılanması.

Prosedürel Adalet: Tahsis süreci veya yöntemlerinin uygunluğu.

- **Tutarlılık:** Tüm çalışanlara eşit muamele yapılması.
- **Önyargısızlık:** Bir kişi ya da grubu kötü veya olumsuz davranılması.
- **Doğruluk:** Doğru bilgilere dayanarak karar vermek.
- **Tüm İlgililerin Katılımı:** Tüm paydaşların karar verme sürecine katılımı.
- **Doğruluk:** Hataları düzeltmek için süreçlere veya diğer mekanizmalara sahip olmak.
- Liderler tarafından belirlenen standartların ihlal edilmemesi.

Etkileşimsel Adalet: Üstler tarafından gösterilen davranışın uygunluğu.

- **Kişilerarası Adalet:** Çalışanlara insan onurunu zedeleyen, güler yüzlü ve kibar bir tavırla yaklaşılması.
- **Resmi Olmayan Adalet:** Gerekli bilgilerin çalışanlarla paylaşılması (Cropanzana ve diğ., 2007).

Bilgiye Dayalı Adalet

Örgütsel adaletin alt başlıklarından biri olarak kabul edilmektedir, kurumlarda sağlanan adaletin sosyal olarak ele alındığı boyuttur. Bu bağlamda çalışanın karar verme süreci ve kararların kurum organizasyonu tarafından karar verme ve aşamalarını çalışanlarına açıklaması, bilgilendirmesidir (Colquitt ve diğ., 2005).

Çalışanlar örgüt içinde yapılan çalışmaların tüm basamaklarından haberdar olurlar ise, beklenmedik sonuçlar ortaya çıktığında daha pozitif bir tavır sergileyebilirler.

Cropanzano, Bowen, Gilland'a göre Örgütsel Adalet Türleri;

Dağıtımsal Adalet

- Çalışanların kurumdaki bireysel yatırımlarından (işlerinden) elde ettikleri değer.
- Kurumdaki çalışanların ödüllendirmesinde performans değeri çerçevesinde değerlendirilmektedir.
- Çalışanlara ödülleri oldukça eşit bir şekilde dağıtılır.

İşlemsel (Prosedürel) Adalet

- Kurum kaynakların uygun şekilde tahsis edilmesine önem vermektedir.
- Tüm çalışanlara eşit davranılması.
- Kurumsal kararlar genel kabul görmüş bilimsel gerçeklere ve doğru bilgilere dayanmaktadır.
- Çalışanların organizasyonel süreçlerdeki hatalara itiraz hakkı vardır.
- Örgütsel süreçler değerlere dayalı olmalıdır.
- Çalışanlar kurumsal süreçlere dahil edilmelidir.

Etkileşimsel Adalet

- Yapılanların etkili iletişim yolu ile çalışanlara bildirilmesidir.

Bireylerarası Adalet

- Görgü kuralları çerçevesinde kurum çalışanlarına karşı, nazik, saygılı davranışlar sergilenmesi gerekmektedir.

Bilgiye Dayalı Adalet

- Bilgiler saklanmak yerine çalışanlarla paylaşılmalıdır (Cropanzona, Bowen ve Gilliland, 2007).

Üç genel örgütsel adalet türüne ek olarak, özellikle literatür çalışmaları bağlamında son yıllarda ortaya çıkan iki yeni örgütsel adalet türünden söz edilebilir. Bu adalet türlerinden biri kişilerarası adalet, diğeri ise bilgisel adalettir. Kişilerarası adalet, çalışanların çalışma ortamında genel kabul görmüş ahlaki kurallar çerçevesinde nazik ve saygılı davranmalarını sağlayan unsurlardır. Bilgi çeşitliği ise çalışanların örgüt ortamında bilgi paylaşmalarını ve bilgiyi saklamamalarını temel bir unsur olarak şart koşmaktadır (Tokmak, 2018).

Örgütsel Adaleti Etkileyen Faktörler

Örgütsel adalet kurumlar ve bu kurum altında çalışanlar açısından önemlidir. Örgütsel Adalet kavramını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar;

1. **Liderlik:** Liderliğin bir çok tanımı bulunmaktadır. Liderliğin bazı literatür çalışmalarında doğuştan geldiği, bazı çalışmalarda ise sonradan kazanılan becerilerden birisi olduğu söylenmektedir. Liderlik belli amaçlar doğrultusunda bir araya gelmiş insan topluluğunun yönlendirilmesi, bunun da etkin bir iletişim beceresi ile yapılmasıdır.
2. **Örgüt Kültürü:** Örgüt içinde hikaye, inanç, slogandan oluşan, sembolik anlam taşıyan ve çalışanlara yansıyan, paylaşılan değerlerin yapısı olarak ifade edilebilecek bir örgüt kültürü (Özkalp ve Kirel, 2013), tüm değerleri üyeler tarafından paylaşılan davranış ve inançlar olarak söylenmektedir.
3. **Ücret Ödül Sistemi:** Örgütlerde ücret-ödül sistemi çalışanın başarıyla, sorumluluğunu yerine getirmesinden dolayı kazandığı ödül ya da ücret olarak olarak tanımlanmaktadır. Ücret ve ödül sistemi çalışanın motivasyon açısından da kendini iyi hissetmesini ve motive olmasını sağlayabilmektedir.

Liderlik ve Örgütsel Adalet

Liderlik ve Etik Liderlik Kavramı

Lider kelimesi Türkçe sözlük anlamına göre; “ Bir kurumun yönetiminden en üst düzeyde sorumlu kişidir”. Benzer şekilde liderlik, bir liderin görevini lider olmayı ifade eder (Yüksel, 2006).

Etik kavramı bireylerin davranışlarıyla ilgilendiği için, bir bireyin tüm eylemleri bize etiğin varlığı ve sunumu hakkında bilgi verir (Taş ve diğer, 2005). Etik iyiyi ve doğruyu, kötüyü ve yanlış araştıran ve hayatın amacının ne olduğuna odaklanan, ahlaki ve erdemli bir yaşam tarzının hangi unsurları içerdiğine odaklanan bir felsefe dalı olarak tanımlanabilir (Cevizci, 2008).

Bir örgütün olaylara etik bir bakış açısıyla bakması örgütü iyi etkileyebilir. Liderler karar alırken öngörüşlü bir tutum sergilerlerse örgütün ilerideki yaşayacağı olumsuz durumlar karşısında doğru seçimler yapabilirler. Liderlerin örgüt içinde örnek alınacak kişiler olması tarafsız ve eşit olması beklenmektedir.

Browns'a göre etik liderlik aslında ahlaki kişiliktir. Etik liderler dürüst, güvenilir ve adildir. Toplumu iyileştiren insanları önemserler (Uğurlu, 2009). Etik liderlik, etik kararlar alma, etik değerleri bir sistemin yapısına entegre etme ve o sistemi yaratma becerisidir. Etik lider, dürüst ve amacını ifade edebilen (Freeman ve Stewars, 2006), içinde bulunduğu kurumun sinerjik olmasını, kurumun yaşam alanını genişletmesine ve kurumun uzun süre ayakta kalmasını sağlayan kişidir (Pickett, 2005).

Etik liderler tutarlı kişilerdir. Çalışanlar liderden tutarsız bir durum gördüklerinde onu rol model olarak gördüğünden dolayı hayal kırıklığına uğrayabilirler. Etik Liderler her koşulda doğrudan yana olan bireyleridir ve dürüstlükten ödün vermezler. Örgüt çalışanları etik liderlerinden doğru ve dürüst kararlar vermesini beklemektedirler bu da çalışanların adalet sağlayıp sağlamadıklarını sorguladıkları bir alan olabilmektedir.

Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet İlişkisi

Örgütsel adalet açısından, örgütün yönetim sürecinde görev ve hakların adil bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Buna göre Pillai ve arkadaşları liderlik ile örgütsel adalet arasında önemli bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır. Lamberton ve Minor etiğin adalet, eşitlik ve ödül kavramlarını önemli gördüğünü belirtmektedir. Coppett ve Staples ayrıca etik davranışı, belirli durumlarda taraflar arasındaki etkileşimlerin adil standartlar gerektirdiği varsayımına dayandırır (Uğurlu, 2009). Türkiye örneğinde etik liderlik ve

sosyal adalet algıları (Turhan ve çelik, 2011), lidere bilişsel güven (Arslantaş ve Dursun, 2008; Mete ve Demir, 2016), lidere duygusal güven ve lidere bağlılık (Mete ve Demir, 2016) ve örgütsel güvenin pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu (Teyfur, Beytekin ve Yalçın, 2013) bulunmuştur.

Liderlik ve adalet birbirini olumlu etkileyen iki faktördür. Örgütte çalışan bir etik lider, örgütsel adaletin alt boyutlarını kendine yol göstermek için kullandığı taktirde çalışanlara eşit, ayırım yapmadan, davranması beklenmektedir.

Liderlik ve Örgütsel Adalet Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Cho ve Dansereau (2010), 159 çalışanla anket uygulanması, yöneticinin çalışanlara kişisel muamelesi ve aralarındaki eşitlik ve adalet, çalışanların güvenini ve örgütsel vatandaşlığın sağlanması.

Altınkurt ve Yılmaz (2010), 258 ortaöğretim öğretmeniyle anket uygulaması, Astarların değerlerine, yargılarına, kültürel normlarına ve uygulamalarına saygılı bir çerçevede liderlik anlayışını benimsemek, çalışanların örgütsel adalet algılarını artırmaktadır.

Uğurlu ve Üstünel (2011), 954 öğretmen ile anket uygulaması, Liderlerin, çalışanlarına etik değerler çerçevesinde davranması, çalışanların örgütsel bağlılığını sağlamakta ve aynı zamanda örgütsel adalet algılarının artmasına da katkı sağlamaktadır.

Grover and Coppins (2012), farklı şirket çalışanı ve yöneticisiyle anket uygulaması, liderlerin, dönüştürücü liderlik davranışları, çalışanların adalet, iş doyumunu ve adil bir ödül ceza sisteminin varlığına ilişkin algılarını artırmaktadır (Baltacı ve diğerleri,2014).

Acar (2011) tarafından yapılan çalışmada okul yöneticilerinin sergiledikleri etik davranışların, öğretmenlerin örgütsel adalet algısını arttırdığı ve etik liderlik davranışının boyutlarından olan iletişimsel etik ve davranışsal etik ile örgütsel adalet algısı arasında paralellik olduğu tespit edilmiştir.”

Spor Alnında Örgütsel Adalet Algısı ve Yapılan Çalışmalar

Spor, hem kişinin kendisi için hem de toplumun sağlıklı bireyler tarafından oluşturulması açısından önemlidir. Spor örgütlerinin başarılı olabilmesi örgüt içinde adaletin sağlanabilmesi ile mümkündür. Her alanda olduğu gibi spor örgütlerinde de adalet kavramı örgüt çalışanları açısından önem teşkil etmektedir. Spor kurumlarında, örgüt çalışanı ne kadar çok adalet olduğunu hissederse kuruma karşı bağlılığı okadar artar ve güven duygusu gelişir.

De Backer ve diğ., (2011), antrenör desteği ile takım sporlarında adalet algısı arasındaki ilişkiyi test etmek için, Belçika'daki en iyi voleybol ve hentbolcular ile Norveç'teki en iyi kadın hentbolcular arasındaki bir anket çalışması yapılmıştır. Belçikalı sporcular arasında, adalet algıları ile takım bağlılığın tüm yönleri arasında pozitif korelasyonlar gösterirken, Norveçli sporcular arasında, algılanan prosedür adaleti ile takım katılımı arasında yalnızca pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Aydoğan (2012) doktora çalışması olarak futbol sporunu profesyonel olan sporcular üzerinde yaptığı bir çalışmada, örgütsel adalet duygusu ile futbolcuların benlik saygısı ve iş doyumları arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, araştırmaya katılan futbolcuların genel iş doyum puanı, içsel iş doyum puanı ve dışsal iş doyum puanı ile örgütsel adalet alt boyutu arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Nikbin ve diğ., (2014), futsal ve voleybol sporcusu üzerinde yapılan bir çalışmada, sporcuların antrenörlerine karşı adalet algıları ile memnuniyetleri, bağlılıkları ve takım bütünlükleri arasındaki ilişkileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmalar, adalet algılarının dağıtımıcı, prosedürel ve etkileşimli adalet yönlerinin sporcu memnuniyeti, bağlılığı ve bağlılığı ile olumlu ve anlamlı bir şekilde ilişki olduğu bulunmuştur.

Çetin ve Güney (2019), İBB Spor İstanbul'da çalışanların örgütsel adalet ve örgütsel güven algılarının örgütsel bağlılık davranışı üzerindeki etkisi üzerine yaptıkları çalışmada elde ettikleri sonuçlar şu şekildedir; örgüt liderleri, tutum ve eylemlerinde sürdürülebilir tutarlılığı sürdürdüklerinde, ilişkilerinde şeffaf olduklarında, çalışanlara karşı nazik olduklarında, iletişim kanallarını açık tuttuklarında ve çalışanlara ilgi gösterdiklerinde, çalışanların algıları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmektedirler. Adil ve güvenilir örgüt kurumlarında çalışanlarının yükümlülükleri daha yüksek olabilmektedir. Bu hem çalışan performansını hem de kurumsal üretkenliği artırabilmektedir. Çalışma, örgütsel eşitlik ve örgütsel güven algılarının ve bunların örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinin hem olumlu hemde anlamlı olduğunu ve çalışanların örgüte bağlılığının bu iki değişken tarafından arttığını ortaya koymuştur.

Şirin ve diğ., (2019)'nin beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğretim elemanlarının örgütsel adalet ve örgütsel sinizm algılamalarının incelenmesi sonucunda elde ettikleri sonuçlar şu şekildedir; araştırmada 25 ila 30 yaş arasındaki öğretim elemanlarının örgütsel algılarının daha yaşlı akademisyenlere göre daha düşük olduğu sonucunu tespit etmişler ve bu algının yaşlanmayla ilişkili iş ve yaşam deneyimleriyle ilgili olduğunu, genç akademisyenlerin mesleklerine yeteri kadar aşına olmadıklarını ileri sürmüşlerdir.

Sonuç

Bu çalışmada örgütsel adalet, spor örgütlerinde astlar ve liderler bağlamında genel olarak ele alınmıştır. Örgütsel adalet kavramı zaman içinde önem kazanmış ve bu bağlamda liderlerin çalışanlara eşit olup olmadığını anlamak için çeşitli başlıklar altında örgütsel adaleti açıklamaya bu başlıklar altında liderlere yol göstermek amaçlanmıştır. Örgütlerde astlar ve üstler bir çatı altında birlikte hareket ediyor olsalar bile, çalışanlar bireysel olarak değerlendirilmektedir. Çalışanlar bireysel olarak değerlendirildikleri için hepsine eşit davranılması gerektiği düşüncesini meydana getirmiştir. Örgütsel adaletin alt boyutlarından dağıtım adaletinin en önemli noktası performans dayılı olmasıdır, çalışan performans olarak ne kadar iyi olursa ödülleri de o derecede artmaktadır; bu da diğer çalışanlar bağlamında adaletsizlik olarak düşünülmektedir. Etkileşim adaleti temelinde insani duygulara dikkat çekmektedir. Astların kendi içlerindeki iletişimine, liderlerle olan ilişkilerine odaklanılmaktadır. İşlemsel adalet, örgüt içerisindeki karar verme sürecindeki adalet kavramına dikkat çekmektedir.

Dağıtım adaleti sonuçların tutarlılığına; prosedürel adalet tahsis sürecine veya yöntemlerinin uygunluğuna; etkileşim adaleti ise üstler tarafından gösterilen davranışın uygunluğuna dikkat çekmektedir. Örgütsel adalet sadece alt boyutları değil birçok kavramı da içinde barındırmaktadır. Örgütsel adalet eşitlik, algı, kişilerarası adalet, tutarlılık, eşitçilik, düzeltme, doğruluk, etik kavramlarını da kapsamaktadır. Liderlik ve örgütsel adalet kavramlarına bakıldığında ise adalet bağlamında aklımızda etik lider gelmektedir. Etik lider genel olarak bireylerin davranışlarıyla ilgilenmektedir. Etik liderler dürüst, ast ve üst ilişkilerinde iyi ve doğru olanı uygulayan liderlerdir. Örgütsel adalet açısından örgüt içinde, görev ve hakların eşit bir şekilde dağıtılmasını vurguladıklarından dolayı etik lider ve örgütsel adalet arasında önemli bir ilişki olduğu düşünülmektedir.

Spor alanı açısından değerlendirildiğinde ise bir spor yöneticisi (antrenör, eğitmen, çalıştırıcı), sporcuları yapmak istedikleri veya daha az memnun oldukları sporları yapmaya zorladıklarında, sporcuların daha fazla ilgi duyduğu sporlarda hissettiklerinden farklı bir olumsuz adalet duygusu yaşatabilirler. Bu adaletsizliklere ilişkin algılar, sporcuların spora devam edip etmeme aşamasına geldiğinde sporcunun kararını etkileyebilmektedir (Whisenant, W. ve diğ., 2008). Örgütsel adalet algısı her alanda olduğu gibi spor alanında da önemini korumaktadır, her bireyin spora kazandırılması, spor bilincinin oluşturulması önemlidir bu bağlamda hiçbir birey spor ortamında adaletsizlik kavramını hissetmemelidir. Olumsuz adalet duygusunu hisseden bireyler spordan uzaklaşma eğilimi göstermektedirler. Spor alanında sadece

başarılı olan sporculara değil, aynı performansı gösteren tüm bireylere eşit şekilde davranılması çok önemlidir. Bir sporcu, spor örgütünde herkese eşit davranıldığını hissederse, hem diğer sporcu arkadaşlarına hem de spor yöneticisine karşı farklı bir bağlılık ve sadakat hissedebilir.

Hem kurumlarda hem de spor örgütlerinde astlar her zaman adaletli bir iş ortamı istemektedirler, bu bağlamda örgüt liderleri kendi adalet sistemini oluşturabilir ve tüm çalışanlara bu sistemle yaklaşabilir. Bu sistemle yaklaştığı takdirde örgüt içinde çalışanlar adaletsizlik duygusuna kapılmaz ve işine odaklanan, iletişimi kuvvetli örgüt ve örgüt çalışanları ile karşılaşmak mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, G. (2011). *Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının beden eğitimi öğretmenlerinin örgütsel adalet ve motivasyon düzeyleriyle ilişkisi*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.
- Adams, JS. (1965). *Inequity In Social Exchange*, In L. Berkowitz (Ed.), Academic Press. Advances In Experimental Social Psychology, Newyork.
- Aksoy, H. (2019). *Profesyonel futbolcuların örgütsel adalet algıları, hedef yönelimleri ve güdüsel iklim algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacattepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altunkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2010). Değerlere göre yönetim ve örgütsel adalet ilişkisinin ortaöğretim okulu öğretmenlerinin algılarına göre incelenmesi. *Kurum ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16, 463-483.
- Aydın, İ. (2002). *Yönetmelik ve örgütsel etik*. Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Aydoğan, H. (2012). Profesyonel futbolcuların örgütsel adalet algıları ve benlik saygıları ile iş doyumları arasındaki ilişki. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Ayık, A. Savaş Yalçın, M., Yücel, E. (2014). Öğretmenlerin örgütsel adalet algılarının yordayıcısı olarak okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 233-252.
- Baltacı, E., Güçlü, C., Çeliker, N. (2014) Liderlik Davranışının örgütsel adalet algısı ve işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: konaklama işletmelerinde bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 353-370.
- Bies, RJ., Moag, FS. (1986). Interactional justice: Communication criteria of fairness. Lewicki RJ, Sheppard BH, Bazerman BH, editors. Research on negotiation in organizations. Greenwich, CT: JAI Press.
- Campbell, L., Finch, E. (2004). Customer Satisfaction And Organizational Justice. *Facilities*, 22(7-8), 178-189.
- Cevizci, A. (2008). *Etik giriş*. Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Cihangiroğlu, N. (2011). Askeri Doktorların örgütsel adalet algıları ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin analizi. *Gülhane Tıp Dergisi*. 53 (1), 9-16.
- Cihangiroğulları, N., Şahin, B, Naktiyok, A. (2010). Hekimlerin örgütsel algıları üzerinde bir araştırma. *Uluslar Arası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*. 6 (12), 67-82.
- Colquitt, JA., Greenberg, J., Zapata Phelan, CP. (2005). What is organizational justice?. A historical overview. In J. Greenberg & J. A. Colquitt

(Eds.), *Handbook of organizational justice* (pp. 3–56). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

- Cropanzana, R., Bowen, D.E., Gilliland S. W. (2007). The management of organizational justice. *The Academy Of Management Prespectives* ,21 (4), 34-48.
- Çetin, A. Güney, S. (2019). İBB Spor İstanbul'da çalışanların örgütsel adalet ve örgütsel güven algılarının örgütsel bağlılık davranışı üzerindeki etkisi ve buna bağlı yönelik bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi Yayınevi*. 87, 93-109.
- De Backer M., Boen, F., Ceux, T., Cuyet, B., Hoigaard, R., Callens, F, ark. (2011). Do perceived justice and need support of the coach predict team identification and cohesion? Testing their reative importance among top volleyball and handball players in belgium and norway. *Phchology of Sport And Exercise*. 12 (2), 192-201.
- Demirkaya, H., Kandemir, A.Ş. (2014). Örgütsel adaletin boyutları ile örgütsel güven arasındaki ilişkinin analizine yönelik bir işletme incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 263-279.
- Deniz, S., Çimen, M., Özsarı, H., (2016). Sağlık kuruluşu çalışanlarının örgütsel adalet algısını belirlemeye yönelik bir araştırma. *International Journal Of Social Science*, 42, 329-343.
- Eker, G. (2006). Örgütsel adalet algısı boyutları ve iş doyumunu üzerindeki etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İzmir.
- Eratlı, Şirin, Y., Aydın, Ö., Öz, G., Şirin, T. (2019). Beden eğitimi ve spor yüksek okulu öğretim elemanlarının örgütsel adalet ve örgütsel sinizm algılarının incelenmesi. *Turkish Studuies*, 14(1), 291-306.
- Erhan, Erim, S. (2021). Beden eğitimi öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm tutumlarının arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Freeman, R., Steward, E., Steward, L. (2006). Developing Ethical Leadership. *Business Roundtable Institute for Corporate Ethics*, 2-15.
- Greenberg, J., Colquitt, JA. (2005). *Handbook of organizatioanl justice*. Mahwah, NJ: Erlbaum Associates.
- Grenbeerg, J. (1990). Organizational justice: yesterday, today and tomorrow. *Journal of Management*, 16 (2), 399-432.
- Güriz, A. (1994). *Adalet kavramının belirsizliği*. Ankara Felsefe Kurumu.
- Heponiemi, T., Elovainio, M., Laiene, J., Pekkarinen, L., Eccles, M., Noro, Sinervo, T. (2007). Productivity and employees organizational justice per-

- ceptions in long- term care for the elderly. *Research In Nursing & Health*, 30 (5), 498-507.
- İçerli, L. (2010). Örgütsel adalet : kurumsal bir yaklaşım. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5, 67-92.
- İnce, M. Gül, H. (2005). *Yönetimde yeni bir paradigma: örgütsel bağlılık*. Çizgi Kitapevi, Konya.
- İşcan, Ö.F. (2005). Siyasal arena metaforu olarak örgütler ve örgütsel siyasetin örgütsel adalet algısına etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60 (1), 150-171.
- İşcan, Ö.F., Sayın, U. (2010). Örgütsel adalet, iş tatmini ve örgütsel güven arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (4), 195-216.
- İşcan, Ö.F. (2005). Siyasal arena metaforu olarak örgütler ve örgütsel siyasetin örgütsel adalet algısına etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60 (1), 149-171.
- İyigün, N. (2012). Örgütsel adalet : kurumsal bir yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (21), 49-64.
- Karaman, P. (2009). Örgütsel adalet algısı ile tükenmişlik arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik öğretmenler üzerinde bir uygulama. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lambert, E. (2003). The impact of organization of justice on correctional staff. *Journal Of Criminal Justice*, 31 (1), 155-168.
- Li, A., Cropanzoni, R. (2009). Do east asians respond more/less strongly to organizational justice than north americans. *A Meta-analysis, Journal Of Management Studies*, 46 (5), 787-805.
- Nikbin, D., Hyun, SS., Albooyeh, A., Foroughi, B. (2014). Effects of perceived justice for coaches on athletes satisfaction, commitment, effort and team unity. *Int. J. Sport Psychol*, 45 (2), 100-200.
- Organ, D. (1988). *Organizational citizenship behavior: the good soldier syndrome*, lexington. MA: Lexington Books.
- Özdevecioğlu, M. (2004). Duygusal olaylar teorisi çerçevesinde pozitif ve negatif duygusallığın algılanan örgütsel adalet üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59 (3), 181-202.
- Özkalp, E., Kirel, Ç., (2013). *Örgütsel Davranış*. Ekin yayınevi, İstanbul.
- Pickett, Michael, Ç. (2005). Understanding ethical leadership. *Asbse- Journal*, 1 (1), 44-54.

- Ponnu, C. H., Chuah, C. C. (2010). Organizational commitment, organizational justice and employee turnover in malaysia. *African Journal of Business Management*, 4 (13), 2676-2692.
- Seçkin, Ş. N. (2018). Algılanan iş güvensizliği, içsellik statüsü ve örgütsel sinizm ilişkisinde örgütsel desteğin rolü: imalat sektöründe bir araştırma. *Journal Of Yasar University*, 13 (50), 112-124.
- Söyüç, S. (2007). Örgütsel adaletin iş tatmini üzerinde etkisi ve İstanbul ilindeki özel hastanelerde çalışan hemşirelere yönelik bir çalışma. (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tan, Ö., Çetin, C. (2011). Performans değerlendirme sistemine ilişkin örgütsel adalet algısının sistemden duyulan memnuniyet üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 9 (35), 1-13.
- Taş, H., Bingöl, S., Cebeci, E., Kartal, K., Zengince, M., (2005). *Etik, etik mühendislik ve etik kavramının tarihsel gelişimi*. Öğrenci Kurultayı Bildiri Kitabı, 83-86.
- Tokgöz, N. (2011). Örgütsel sinizm, örgütsel destek ve örgütsel adalet ilişkisi : elektrik dağıtım işletmesi çalışanları örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (2), 363-387.
- Tokmak, M. (2018). Örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin kamu ve özel sektör çalışanları örneğinde araştırılması. (Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Töremen, F., Tan, Ç. (2010). Eğitim örgütlerinde adalet: kavramsal bir çözümleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 58-70.
- Tuna, M. (2013). Örgütsel adalet: kamu ve özel sektör kuruluşlarında bir araştırma. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 6 (8), 997-1023.
- Uğurlu, C.T. (2009). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeylerine yöneticilerin etik liderlik ve örgütsel adalet davranışlarının etkisi*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Malatya.
- Uğurlu, Ö. (2008). Halkla ilişkilere "algı" çerçevesinde bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 32, 145-165.
- Yeniçeri, Ö., Demirel, Y., Seçkin, Z. (2009). Örgütsel adalet ile duygusal tükenmişlik arasındaki ilişki: imalat sanayi çalışanları üzerine bir çalışma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 83-99.
- Yıldız, N. O., Bostancı, T. G. (2016). Bireylerin iş yaşamlarına ilişkin motivasyon düzeylerine dağcılık sporunun etkisi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 18(3), 65-77

- Yüksel, M. M. (2006). *Karizmatik lider örneği olarak Hz. Ömer*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Whisenant, W., Jordan, J. S. (2008). Fairness and enjoyment in school sponsored youth sports. *International Review For The Sociology Of Sport*, 43 (1), 91-100.

Spor Örgütlerinde Motivasyon ve Performans İlişkisi

Elif Altunterim¹

Zülbiye Kaçay²

Özet

Bu çalışmanın amacı, motivasyon kavram ve kapsamından yola çıkarak spor örgütlerinde motivasyon ve performans arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla motivasyon ve performans üzerine literatür taraması yapılarak; motivasyon türleri, araçları, teorileri ile performans türleri ve performansı etkileyen unsurlar hakkında elde edilen detaylı bilgilerin derlenmesi sağlanmıştır. Sonuç olarak spor örgütlerinde çalışanların motivasyon ve performansı arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu ve bu konunun örgüt yönetimi tarafından ele alınması gerektiği, motivasyon ve performansın artırılması için çalışanların yeteneklerini geliştirecek eğitimlerin aldırılması, ihtiyaçlarının karşılanması, yeterli kaynak ve iyi bir çalışma ortamının sunulması, en önemlisi de çalışanlarını iyi bir yönetim anlayışıyla yönetmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu olanakları sağlayabilen örgütlerin daha yüksek performansla çalışan bireylere sahip olabileceği ve dolayısıyla da daha yüksek değer ve prestij sahibi olarak köklü bir işletmeye dönüşme imkanı elde edebileceğini söylemek mümkündür.

GİRİŞ

Motivasyon, insanların belli bir hedefe ulaşmak için gösterdikleri çaba ve enerjiyi ifade eder. Motivasyon türleri arasında iç motivasyon ve dış motivasyon olmak üzere iki temel kategori bulunmaktadır. İç motivasyon kişinin kendine güveni, hedefleri ve amaçları ile ilgili olurken, dış motivasyon para, ödül veya takdir gibi dış faktörlerden kaynaklanır. Motivasyon teorileri arasında en yaygın olarak Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, Herzberg'in İş Tatmini ve Alderfer'in ERG teorisi sayılabilir.

Performans ise, bir kişinin belirli bir görevde ne kadar etkili olduğunu ifade

1 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, altunterimelif@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3353-1097

2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, zzkacay@gmail.com, Orcid: 0000-0002-9794-0888

eder. Performans türleri arasında fiziksel performans, sosyal performans ve zihinsel performans gibi farklı kategoriler bulunmaktadır. Motivasyon, eğitim, öğrenme, öğrenmenin kalitesi, öğrenme ortamı, öğrenme stratejileri, deneyim, liderlik ve kişilik gibi faktörler performansı etkileyen unsurlar arasında sayılabilir. Motivasyon ve performans arasındaki ilişkiye bakıldığında aralarındaki bağ oldukça yakındır. Birinin varlığı ya da yokluğu diğerini doğru orantılı olarak etkilemektedir. Hem motivasyonun hem de performansın gerek iş dünyasında gerek sosyal hayatta çalışanlar ve örgüt açısından öneminin oldukça büyük olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı, motivasyon kavramı ve kapsamından yola çıkarak motivasyon ve performans arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

1. MOTİVASYON KAVRAMI

Motivasyon kelimesinin alan yazında birçok karşılığı olsa da ana fikri hep aynı kalmaktadır. TDK’de motivasyon kelimesinin karşılığı güdü, harekete geçirme, arzulama, isteklendirme veya güdülemektir, bu da bireyi harekete geçiren bilinçli veya bilinçsizce yapılan davranışlar ve bu davranışların sürekliliğini sağlamaya yarayan yönlendirici bir güç olarak ifade edilmektedir (TDK, 2020/22). Motivasyon kelimesinin kökenine bakıldığında Latince’de “*hareket etme*” anlamına gelen “*movere*” sözcüğünden gelmektedir (Keskin, 2000:22). Motivasyon hem fiziksel hem de zihinsel içgüdülerimizden belirli olaylara, yöntemlere ve faaliyetlere girmesine neden olan benzersiz insana özgü (Robbins ve Judge, 2013), bireylerin ihtiyaç ve gereksinimlerini, sevdikleri ve ilgi duydukları alanları ve isteklerini kapsayan genel bir kavramdır (Cüceloğlu 2016:229).

Demir ve Cicioğlu (2018) ise motivasyonu, bireyleri bir amaç / hedef doğrultusunda harekete geçirmeye ve bu süreçte de bireylere yol gösterici, rehberlik eden bir güç olarak tanımlarken Koçel (2003) bunlara ek olarak bireyin konsantre olmasına ve çalışmalarına yardımcı olan isteklerine göre hareket etme olarak tanımlamıştır. Motivasyon bireydeki düşünceleri harekete geçirme konusunda en önemli etkenlerden birisidir. (Coleman ve Barrie, 2000). Daft (1999:23)’ e göre motivasyonun karşılığı, bireyleri veya örgütü bir olaya, yönetime veya faaliyete karşı harekete geçiren, hareketin devamlılığını sağlayan, hareketi sonlandıran ve tüm bunların bir amaca veya hedefe ulaşmasında bireylerde ve örgütlerdeki iç ve dış etkenlerin yönlendirici gücüdür.

Buradan özetle motivasyon, bir kişinin amaca yönelik davranışlar sergilemesini sağlayan iç ve dış faktörlerin bütünüdür. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, hedeflerine ulaşmak veya ödül almak gibi nedenlerle harekete

geçtikleri süreçtir. Bireysel ya da örgütsel olarak motivasyon sürecine dahil olunması faaliyetler için oldukça önemli bir etkidir. Her iki durumda da kişi veya kurumlarca faaliyetlere katılımları konusunda teşvik edilen bireyler için, iç ve dış etkenlerin önemini söylemek mümkündür.

2. MOTİVASYON TÜRLERİ

Motivasyon türleri birçok şekilde yapılabilir. Örneğin ihtiyaçlara ya da hedeflere yönelik motivasyon, ödül temelli motivasyon veya sosyal motivasyon gibi sınıflandırmalara ayrılabilir. Literatüre genel olarak bakıldığında ise en yaygın ve akılda kalıcı şeklinin, iki gruba ayrılarak yani iç ve dış motivasyon şeklinde olduğu görülmektedir.

2.1. İçsel Motivasyon

İçsel motivasyon, kişinin iradesine göre hareket etmesi ya da öz motivasyon olarak tanımlanmaktadır. İçsel olarak motive olmuş insanlar öğrenmeye ve işi değerli bulmaya çalışırlar. İçsel (öz) motivasyonun belirli zamanlar ve değişen koşullar karşısında farklılık gösterebileceği söylenmektedir (Yüksel, 2004). Bireyin bir olay ya da duruma ilişkin ihtiyaç, ilgi, istek ya da merakının ortaya çıkması olarak da tanımlanabilir (Geri, 2013).

İçsel motivasyon, içsel ödüllere bağlı olarak belirli bir hareketi veya eylemi gerçekleştirilmeyi içerir. Bunun sebebi ise, davranışın neticelerinin eğlenceli veya ödüllendirici olması ya da davranışın bireysel fikirlere, bakış açısına ve arzulara uyması olabilir (Plotnik, 2009). Öğrenme sırasında dışsal etkenler olmadan bireyin kendi istediği sebeplerden kaynaklanan motivasyon olarak da içsel motivasyonu tanımlamak mümkündür. Ayrıca bireyin hareketlerinin sonucunda kendisinde uyandırdığı empati, sevinç, yeni bir şeyde başarılı olma isteği veya başarının verdiği haz gibi konularla da içsel motivasyonun oldukça önemli olduğu bilinmektedir (Ulusoy, 2009). Davranışsal paralellikle uyumlu olarak içsel motivasyon kaynaklı haz alma duygusu, bireysel doyumdan anlaşılabilir (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013).

İçsel motivasyonun hızlı ve eyleme geçirilebilir olaylarda veya durumlarda zekayı geliştirdiği, pozitif içsel motivasyona sahip bireylerin problemlerle karşılaştıklarında durumları açıklama ve çözüm üretme olasılıklarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Gürdoğan, 2012). İçsel motivasyonu yani diğer bir deyişle öz motivasyonu yüksek insanlar sorunları daha hızlı ve daha kolay çözebilir ve alışılmamış farklı yol veya yöntemlerde ustalaşabilirler, bu sebeple kişinin eğitim geçmişinin pozitif yansımaları bu insanlar için akademik performansta bir gelişme olarak görülür (Karagüven, 2012).

İç motivasyon, kişinin kendine yönelik veya zihinsel nedenlerden dolayı harekete geçtiği süreçtir. Kişinin kendine olan inancını ve güvenini arttırarak, öz saygısını ve kendine verdiği değeri arttırır. Aynı zamanda kişinin kendine olan inancı arttıkça sorumluluk bilinci ve yükümlülükleri de artacaktır. Özetle kişinin kendine karşı güveninin, sorumluluklarının ve öz bilincinin gelişip artması, daha yüksek performans sergilemesine ve uzun vadeli hedeflere ulaşmasına olanak tanır.

2.2. Dışsal Motivasyon

Dışsal motivasyonu, bireyin içsel tutumundan çok bir etken yani dışarıdan verilen bir ödül alma amacıyla oluşan hareket isteği olarak tanımlanabilir. İngilizcede buna “extrinsic motivation” denilmektedir. Dışsal motivasyonun amacı; zevk almaktan çok puan kazanmak, ödül almak, derece yapmak, ün kazanmak, bilinirliği arttırmak gibi maddi ve manevi kazanç sağlama gibi nedenlerdir (Ağduman, 2014). Dışsal motivasyona sahip bireyler ödül kazanmak, cezadan kaçınmak ya da başkalarını memnun etmek gibi belirli davranışlarda bulunurlar. Bireylerin sadece kendisiyle doğrudan olan ilişkisinden ziyade bireyi olumlu ya da olumsuz etkileyerek istenen eylemlerin tekrarını artıran ya da azaltan maddi veya manevi değerlerdir (Ercan, 2001; Konter, 1995).

Bu bağlamda dış motivasyon, kişinin dış faktörlerden dolayı harekete geçtiği süreçtir. Dış motivasyon; bir maaş artışı, bir ödül kazanmak veya bir cezanın korkusu gibi kişinin dışarıdan gelen bir ödül veya ceza sistemi tarafından yönlendirildiği bir süreçtir. Dış motivasyon, kişinin kısa vadeli hedeflere ulaşmasına olanak tanır ancak, uzun vadeli hedeflere ulaşmada yetersiz kalabilir.

Motivasyon, insanların amaca yönelik davranışlar sergilemelerini sağlayan iç ve dış faktörlerin bütünüdür. İç ve dış motivasyonun temel olarak nelerle ilgilendiğine bakıldığında ise; iç motivasyon, kişinin kendi hedeflerine veya ihtiyaçlarına odaklandığı ve kontrolünün kendinde olduğu bir süreçtir. Dış motivasyon, kişinin dış faktörlerden dolayı harekete geçtiği süreçtir. Kişinin dışarıdan gelen bir ödül veya ceza sistemi tarafından yönlendirildiği bir süreçtir. İç ve dış motivasyon türlerinin varolma sebebinin aslında ihtiyaç, hedef, ödül ve sosyal temelli olması gibi dört unsurdan kaynaklı olduğu söylenebilir. İhtiyaç temelli motivasyon, bireylerin temel ihtiyaçlarının karışılmasını; hedef temelli motivasyon, belirli amaca ulaşmak için çalışmasını; ödül temelli motivasyon, bireyin ödül alma potansiyeli olan davranışları sergilemesini ve sosyal motivasyon ise bireyler arası ya da ör-

gütle ilgili sosyal etkileşimlerini oluşturmaya, korumaya veya geliştirmeye yönelik davranışlar sergilemesini ifade etmektedir.

3. MOTİVASYON ARAÇLARI

Motivasyon araçları, kişilerin amaca yönelik davranışlar sergilemeleri için kullandıkları yol ve yöntemlerdir. Belli bir kalıpta olmayan ve öznellik gösteren motivasyon faktörleri kişiden kişiye değişir. Bu nedenle motivasyon araçları kullanılırken bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Yani insanların farklı ihtiyaçları ve öncelikleri vardır ve birini motive eden araçlar diğerini etkileyebilir. Bazıları statü ve otorite için çabalarırken, diğerleri güvenliği ön planda tutar. Bireysel zevkler ve öncelikler değişkenlik gösterir ancak motivasyon araçlarını bireylere uygulanırken performans değerlendirme sonuçları adil ve eşit bir şekilde kullanılmalıdır. Aksi takdirde, bireyleri motive etmek için tasarlanmış motivasyonel araçlar, tam tersi bir işlevi yerine getirerek arzu edilen örgütsel sonuçları alt üst edebilir. Bazı evrensel motivasyon araçları olduğu kabul edilse de tüm insanlara, toplumlara ve kurumlara uygun bir motivasyon modeli oluşturmak son derece zordur. Geçerli ve güvenilirliği onaylanan motivasyon araçları dört başlık altında incelenebilir;

3.1. Ekonomik Araçlar

Finansal gelir veya ödül sistemleri genellikle çalışanları motive etmek için kullanılır. Finansal unsurların insanları motive ettiği iyi bilinen gerçeklerden biridir. Motivasyonu yükselten ekonomik teşvikler şu şekilde sıralanabilir (Sezici, 2008: 178-179):

- a) **Ücret Artışı:** İnsanları motive etmenin en yaygın ve etkili aracı maaş zammıdır. Çalışanlar aynı statüdeki elemanların eşit miktarda ücretlendirilmesini arzu eder ancak, etkililiği ve verimliliği yüksek bireylerin ücret artışı çalışanın motivasyonunu artırır.
- b) **Primli Ücret:** Çalışanları aldıkları sabit ücrete ek olarak daha fazla kazanmaya motive eden bir sistemdir. Bireyler, ortaya koydukları her ek birim için ödül adı verilen ek bir ücret kazanırlar.
- c) **Kâra Katılma:** Bu sistemde kurum dönem sonunda elde ettiği karın bir kısmını çalışanlarına dağıtır. Örgüt ne kadar fazla kar ederse çalışan da aynı oranda kar edeceğini bildiği için oldukça teşvik edici ve motivasyonu artıran bir etkidir.
- d) **Ekonomik Ödül:** Örgüt hedefleri doğrultusunda hareket eden kişileri ödüllendirmektir ve ödüllendirilen çalışanlar ile diğer çalışanları aynı eylemlerde bulunması için teşvik eder.

3.2. Psiko-Sosyal Araçlar

İnsanların sosyal varlıklar olduğu ve onları kontrol eden etkenlerin çoğunun doğası gereği psikolojik olduğu iyi bilinmektedir. Hem psikolojik olarak hem de fizyolojik açıdan bakıldığında bir bütün olan insan, maddi ve manevi imkanlarla yetinebilmektedir. Bu sebeple bireyleri motive ve teşvik eden birçok psiko-sosyal araç sıralanabilmektedir (Şimşek, Akgemci ve Çelik, 2008: 180-181):

- a) Bağımsız Çalışma: Bağımsızlık kelimesini içerdiği için, tüm çalışanların istedikleri doğrultuda hareket edecek özgürlükte oldukları anlamına gelmemelidir. Çalışanların becerilerini sergileyebilecekleri ve çalışma alanlarını genişletebilecekleri bir ortam yaratma olanağıdır ve bu olay çalışanların motivasyonunu yükseltir.
- b) Güç ve Yetki: Çalışanlara güç ve yetki fırsatı verildiğinde motivasyonu yükselecektir. Güç ve yetki sorumluluk bilincini ve kişinin daha verimli ve etkili çalışmasını sağlar.
- c) Sosyal Statü: Saygı, temel insan ihtiyaçlarından biridir. Bir örgüt içinde veya bir topluluk içinde herhangi bir pozisyonda yükselmek isteyen insanlar, statü sahibi olmak isterler. Bir örgüt içindeki kariyer adımları, bu tür insanların motivasyonunu yükseltmek için kullanılabilir.
- d) Eğitim ve Geliştirme: Eğitim, bireyde kişisel üretkenliği artırır ve yeni işlere ya da görevlere hazır hale getirir. Yenilik ve gelişim için bireysel motivasyon, eğitim ve gelişim fırsatları ile sağlanabilir.
- e) Psikolojik Güvence: Çalışma şartları, iş yeri ve çalışma ortamının iklimiyle ilgilidir. Motivasyonu yükseltmek için iş yerindeki atmosferi bozan olumsuz psikolojik etkenlerin yok edilmesi gerekir.
- f) Öneri Sistemi: İş ve organizasyonel konularda çalışanların önerilerini dikkate almak, bireyleri teşvik eden en önemli eylemlerden biridir. Bunun yanı sıra ast üst arasındaki bu alışveriş, örgüt içi demokratik bir yapının olduğunu da göstermektedir.
- g) Çevreye Uyum: Bireylerin etkin ve verimli çalışabilmeleri için çalışma arkadaşları ile uyum içinde olmaları gerekmektedir. Çevre ile ilişkisi kuvvetli ve iletişimi güçlü olan çalışanların örgüte bağlılıkları ve motivasyonları yükselir.
- h) Önem ve Değer Vermek: İnsana örgütün en kıymetli varlığı gibi bakmak ve öyle davranmak çalışanların motivasyonunu yükseltir. Aksi takdirde değer görmeyen çalışanlar verim sağlayamayacak ve örgüte karşı sorumluluk üstelenmekten kaçarak motivasyon kaybı yaşayacaklardır.

- i) İlginç ve Önemli İş: Çalışanların işe karşı tutumu oldukça önemlidir. Kişiliklerini yansıtmayan işleri yapmaları, işle ilgili hüner ya da yeteneklerinin kısıtlı olması, iş bilgisi konusunda sorun yaşamalarına bu sebeple de kendilerine uygun olmayan işlere girenlerin hem moral hem de motivasyon açısından oldukça zorluk yaşayacakları göz önünde bulundurulmalıdır.

3.3. Sosyal Araçlar

Sosyal etkinlikler, bireylerin gergin çalışma ortamlarından uzaklaşmasına, diğer çalışma arkadaşlarıyla etkileşime girmesine ve zihinsel olarak kendini yenilemesine olanak sağlamaktadır (Sökmen, 2010: 190). Çalışanların morali ve motivasyonu işyeri koşullarına ve iş dışındaki boş zamanlarını nasıl ve ne şekilde kullandıklarına bağlıdır. Bu sebeple bireylere mesai saatleri dışında kalan zamanlarını iyi değerlendirebilmeleri için birçok sosyal olanaklar sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araçların iki önemli efekti vardır. İlk olarak çalışanların boş zamanlarını birbirleriyle ve üstleriyle etkileşimi teşvik etmek için kullanmak, ikinci olarak sosyal etkinliklere katılan çalışanlar arasında doğal liderler belirlemektir. Performans incelemelerine dayalı olarak başarılı olanlara teşvik edici ödüller sunmak için sosyal araçlar kullanılabilir. Bu bağlamda son yıllarda örgütler çalışanlarının yaratıcılık, özgüven, amaç odaklılık gibi zihinsel süreçlerini geliştiren ve çalışanlarını motive edecek macera eğitimleri, deneyimsel öğrenme gibi bir takım eğitimleri motivatör olarak kullanmaktadır (Yıldız, Bostancı ve Kaçay, 2022).

3.4. Örgütsel ve Yönetmel Araçlar

Çeşitli organizasyonel ve yönetimsel araçlar yardımıyla çalışanları motivasyonunu yükseltmek mümkündür. Doğru kullanılması gereken organizasyon ve yönetim araçlarından bazıları şu şekilde sıralanabilir (Serinkan, 2008: 162):

- a) Amaç Birliği: Şirket hedefleri ile çalışan hedefleri örtüştüğünde bireysel motivasyon yükselir. Amaç birliği olduğu zaman örgüt ve çalışan arasındaki bağlılık kuvvetlenir.
- b) Yetki Devri: Genişleyen karar verme alanı, bireysel olarak bakıldığında kişilik gelişimine yol açar. Bu kişisel gelişim örgüte karşı güveni, morali ve motivasyonu artırır.
- c) Kararlara Katılma: Örgüt içi karar verme sürecinde çalışanlar danışarak onların fikir ve desteğini almaları, kuruma bağlılığını ve çalışanların motivasyonu artırır. Kendisini değerli hisseden insan, her donanım ve bilgisiyle örgüte katkıda bulunmak ister.
- d) Etkin Bir İletişim Sistemi: İyi organize edilmiş bir iletişim sistemi,

- örgüt içi aksaklıklar ve etkinlikler konusunda bilgi sahibi olmamızı, bu sorunlar hakkında fikir önerebilmemizi ve tartışabilmemizi sağlar.
- e) İş Tasarımı: İş yapısına müdahale etmek, iş yaratıcılığını ve çalışan memnuniyetini artıran bir işlemdir. Bu sebeple, çalışma ortamı ve görev tasarımına yönelik müdahaleler, çalışanlar için işi tekrar cazibeli hale getirebilir.
- f) Fiziksel Şartların Değiştirilmesi: Çalışma ortamının fiziki nitelikleri ya da çevresel etkenler çalışanların motivasyonunu etkiler. Bu sebeple iş ortamında göz önünde bulundurulması gerekenler ve çalışma yapılırken mekân içi düzenlemelerde kullanılan eşyalar, duvarlardaki boya rengi, ışık, seslendirmeler, işitsel cihazlar, ortamın sıcaklığı gibi faktörler dikkatle ayarlanmalıdır .

Özetle motivasyon araçları; ekonomik, psiko-sosyal, sosyal, örgütsel ve yönetsel araçlar olarak 4 gruba indirgenmiştir. Bakıldığında ekonomik araçlar, amaca yönelik davranışları ortaya koymak için ücret, maaş, prim gibi finansal ödülleri kullanmaktadır. Psiko-sosyal araçlar, bireyin hem psikolojik hem de sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için eğitim ve gelişimi, toplumsal statüsünü, dönütleri, özgürlüklerini, çevreye uyumunu ve benzeri konuları içerisine almaktadır. Sosyal araçlar, sosyal varlık olarak görülen insanın sosyal etkileşimlerini ve sosyal hayatını düzenlemeyi kapsar. Son olarak örgütsel ve yönetsel ihtiyaçlar ise, bir örgütte ya da yönetim alanındakilerin amaca yönelik davranışlarını teşvik etmek için kullandığı bir araçtır. Yönetim desteği, yetki devri, iletişim veya örgüt kültürü bunlara örnek verilebilir. Tüm bu araçların kullanılma sebebi bireylerin istedik davranış sergilemesini sağlamak ya da amaca uygun hareketler sergilemesidir. Bu araçlar hem bireyde hem de örgütte motivasyonun artmasına sebep olacağı için yüksek performan da kaçınılmaz olacaktır.

4. MOTİVASYON TEORİLERİ

Bireyin hayatını etkilediği için birçok alan, motivasyon kavramıyla ilgilendirilir. Bireyleri motive eden asıl unsurlar, bu unsurların nasıl ortaya çıktığı ve etkileri hakkında çeşitli motivasyon teorileri oluşturulmuştur (Türkmen 2019). Yöntem ve gerçeklikleri konu alan bilim teorileri, özellikle açıklayıcı işlevi nedeniyle bilimde önemli bir yer tutar. Motivasyon kavramını daha iyi anlamak ve ustalaşmak için ilgili teorilere aşina olmak önemlidir. Motivasyonun tüm yönlerini açıklayan sadece tek bir teori yoktur. Çeşitli teoriler, motivasyonun sınırlı yönlerini belirli varsayımlarla açıklayabilir. Bu bağlamda teoriler farklı şekillerde kategorize edilir.

Genel sınıflandırmaya göre teoriler içerik yani kapsam teorisi ve süreç teorisi olmak üzere iki gruba ayrılır. İçerik/Kapsam teorisi daha çok iç etkenlerle ilgilenirken, süreç teorisi daha çok dış faktörlerle ilgilenir. İçerik/Kapsam teorileri olarak adlandırılan teoriler, çoğunlukla bireylerin neden buldukları yerde olduklarını ve bunun onları neden belirli eylemlere yönlendirdiğini anlamaya çalışır. (Bayrakçeken 2021). Kapsam teorileri genelde “Nedir?” sorusuna cevap ararken süreç teorileri ise “Nasıl?” sorusuna cevap arar. Motivasyon teorileri, bireylerin bir davranışı sergilerken o davranışı neden sergiledikleri ve sonuçlarını açıklamak için kullanılan teorilerdir. Bireydeki motivasyonu artırmaya yönelik yollar ve yöntemleri belirlerken oldukça yarar sağlar.

4.1. İÇERİK/KAPSAM TEORİLERİ

İçerik kuramı, bireyin özünde yatan asıl nedenleri anlamaya ve onun eylem ve isteklerine yön vermeye çalışır (Koç ve Topaloğlu, 2012:205). Bireyleri iş ortamlarında neyin teşvik ettiğini belirlemeye, insanların gereksinimlerini anlamaya ve bu ihtiyaçlara öncelik vermeye çalışan içerik teorisi, aynı zamanda insanların başarılı olmak için ihtiyaç duyduğu güdüleri ve hedefleri de araştırır (Kaynak, 2016).

4.1.1. Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Bu teori, Maslow’un en ünlü motivasyon teorilerinden biridir. Maslow’un ihtiyaçlar teorisine göre, alt düzey ihtiyaçlarınız karşılanmadan üst düzey gereksinimlerinizi karşılayamazsınız. Maslow tarafından önerilen bu ihtiyaçlar, en alt basamaktan başlayarak en üst basamağa göre; temel ihtiyaçlar olan fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları, sosyal ihtiyaçlar, öz saygı (kendini ifade etme) ihtiyaçları ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarıdır (Önen, 2015). Maslow tarafından önerilen bu teori, bireysel motivasyonların farklılığını ve karmaşıklığını kısmen ortaya koymaktadır. İhtiyaçlar piramidinde ihtiyaçların belirli bir sıra ile karşılandığını ve alt sıralarda yer alan ihtiyaçların karşılanmaması halinde üst sıralara geçilemeyeceğini ve hiyerarşik düzenin olduğunu savunmuştur (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2003). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin basamakları aşağıda özetlenmektedir;

1.Basamak => Fizyolojik ihtiyaçlar: Tüm canlıların hayatta kalması için gereklidir. Bunlar yeme-içme, barınma, nefes alma, konaklama veya korunma gibi en temel gereksinimlerdir. Bu ihtiyaçlar karşılandıktan bir süre sonra kendimizi tatmin olmuş hissettiğimiz için motive edici unsur ortadan kalkar. Ancak belli bir zaman sonra yeniden ortaya çıkarlar ve bu gereksinimlerin yeniden giderilmesi gerekir (Altok, 2009: 54).

2.Basamak => Güvenlik ihtiyaçları: Bu aşamaya ulaşmak için bir alt basamaktaki seviyenin ihtiyaçlarının karşılanmış olması gerekmektedir. Temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan bireyler ailelerini, toplumu ve kendini korumak ayrıca da güven ve emniyetli bir alanda olduğunu hissetmek için bir yer, güvenli bir yuva isterler (Önen ve Tüzün, 2005:34).

3.Basamak => Sosyal İhtiyaçlar: Bireyin temel fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçları karşılandıktan sonra bu basamaktaki sosyal ihtiyaçları karşılanmaya başlar. Bu ihtiyaçlar diğer bireylerle iletişime geçmek, başkalarına kendini kabul ettirme, sevgi görme, bir yere ait olma gibi ihtiyaçlardır (Sabuncuoğlu, 1984:99).

4.Basamak => Saygı İhtiyacı: Bu ihtiyaçlar arasında mevki sahibi olma, değer görme, şöhret, başarı, diğer bireylerce tanınma isteği gibi bireysel ihtiyaçlar yer alır (Koç ve Topaloğlu, 2012:206)

5.Basamak => Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı: Bu basamakta tüm ihtiyaçlarını karşılayan bireyler hayallerini, becerilerini ve kabiliyetlerini ortaya koyma ve ulaşma ihtiyacı hisseder (Oral ve Kuşluyan, 1997). Maslow'a göre bu basamağa ulaşabilenler, başarılı olmanın gücünün farkına varabilir ve bir ürünü ortaya koyabilmektedirler. Birey bu basamakta gerçek iç hakimiyetine ulaşır. Bu sayede bireyin potansiyelinin ortaya çıkması, yaratıcı ve üretken olan bireyin gerçek benliğini ortaya çıkartır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2003).

İhtiyaçlar, bireysel motivasyonun altında yatan bir güçtür. İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak için harekete geçerler. Bir ihtiyaç karşılandığında, bulunduğu basamak bireyi harekete geçirme konusunda etkisini yitirir (Aslan ve Doğan, 2020). Fakat Maslow'a göre bu arzular insanların motivasyonunu aynı şekilde etkilemez. Başka bir deyişle, herkes farklı ihtiyaç seviyeleri tarafından güdülenebilir. İhtiyaçlar hiyerarşisi (fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyaçları, sosyal ihtiyaçlar, saygı ihtiyaçları ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları) farklı ihtiyaç tatmin seviyelerine sahiptirler. Bu sebeple, tüm ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçların arzulanma şiddeti her birey için farklılık gösterdiğinden dolayı, her bireyi aynı oranda harekete geçirme konusunda yeterli değildirler (Yeşil 2016).

Bu teori, bireylerin bir basamağı gerçekleştirmeden diğerine geçmesinin mümkün olmadığını ve hiyerarşinin zorunlu olduğu görüşünü savunmaktadır. Bireysel olarak bakıldığında bu teori bireyin motive olmasında en büyük etken olarak görülebilir. Ancak bireysellik öznel bir kavram olduğu için her bireyin motive olma durumu farklılık gösterebilir. Her birey aynı basamakta aynı ihtiyaç düzeyinde olmadığı için motivasyon çeşitliliği ortaya çıkabilir.

4.1.2. Herzberg'in Çift Faktör Teorisi

Kapsam teorilerinin geneli, bireylerin iç dünyasıyla motivasyonunun yakın ilişkili olduğunu savunur. Bu sebeple Herzberg'in çift faktör teorisinde (Ozankaya, 1986), bireylerin motivasyonunu belirleyen iki unsurdan söz edilmektedir. Bunlar;

Motive Edici Faktörler: Bireylere başarı hissi verir ve böylece teşvik edici sebepler olduğundan ötürü motivasyon artırıcıdır. Teşvik edici unsurlar olmadığında ise bireyin motivasyonunun düşmesine sebep olabilir (Çiçek, 2005). Motive edici unsurların olması bireylerde kişisel başarı hissi, işe karşı sorumluluk üstlenmesi, çalışma alanında yükselmesi veya terfi alması, belli bir mevkiye gelmek, takdir edilmek veya tanınmak olumlu yönde motive ederken bu unsurların olmaması olumsuz yönde etkileyebilir.

Hijyen (Sağlık) Faktörler: Hijyen (Sağlık) faktörleri, iş doyumunu ve motivasyonu artırır. Bu faktörler ortadan kaldırıldığında bireydeki motivasyon etkisi ortadan kalkar (Sabuncuoğlu, 1984). Hijyen faktörleri, bir iş karşılığında alınan ücret, maaş, iş ortamı, iş güvenliği, çalışma ortamının kontrolü veya çalışanların ast ve üstleri arasındaki ilişkinin boyutu bireylerin motivasyonunu doğrudan etkilemese bile bunların yokluğunda bireylerin motivasyonunun azalması söz konusudur.

Bu iki faktörün özelliklerine bakıldığında birbirleri ile karıştırılmaması gereken iki kavramdır. Motivasyon faktörleri çalışan bireylerin işlerini daha etkili ve verimli yapmalarını sağlarken hijyen faktörü, bu işi yapmak için neden orada olduklarını hatırlatır. Çalışan bireylerin hijyen etmenleri karşılanmadığında memnuniyetsizlikler artar ve motivasyon kaybı yaşanır. Aynı şekilde motive edici etmenlerin de eksik veya hiç olmaması durumu, bireylerde motivasyon düşüklüğüne sebep olur.

4.1.3. Başarma İhtiyacı - Başarı Güdüsü - Öğrenilmiş İhtiyaçlar Teorisi

Bu teori David McClelland tarafından geliştirilmiş ve ihtiyaçların öğrenme yoluyla kazanılabileceğini savunmaktadır. İnsanların gereksinimleri, mensubu oldukları toplum kültürünün bir meyvesidir. Birey etrafındaki olaylardan, deneyimlerinden ve geçmiş yaşantısından bugüne kadar neye ihtiyacı olduğunu yaşayarak öğrenir. Bu teoride bireysel davranış ve çevresel faktörlerin nasıl birleştirilebileceği teması vurgulanmaktadır (Önen, 2015).

McClelland, bireylerin gereksinimlerini "Başarı İhtiyaç Teorisi" başlığı altında ve üç alt başlıkta toplamıştır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

Başarma İhtiyacı: Bir şeyi eskisinden daha etkili bir şekilde yapma ihtiyacıdır.

Güç İhtiyacı: Diğer insanları etkilemek ve kontrol etmek için sorumluluk alma ihtiyacıdır.

İlişki Kurma (Bağ Oluşturma) İhtiyacı: Bireyin çevreye tanınması, arkadaşlık uyumunun oluşması ve samimiyet kurması, bireylerin bağ kurma ihtiyacıdır.

Bu açıdan bakıldığında başarı, güç ve ilişki kurma gereksinimleri, bireyin içsel kaynaklarıdır ve bu ihtiyaç kuvvetli arzular haline geldiğinde, bireyin içsel güdülenmesi daha da artar (Aslan ve Doğan, 2020). Bireyleri ve toplumu en çok etkileyen motivasyon, başarı motivasyonudur. Güç motivasyonu, kişiyi durağanlıktan çıkarıp harekete geçmeye motive eder. Başkaları için sorumluluk alma ve eylemlerini denetim altında tutma arzusunu uyandırır. Bağ kurma motivasyonu ise, insanları samimi ilişkiler kurmaya teşvik eder.

4.1.4. Alderfer'in ERG Teorisi

Bu teori, İngilizce kelimenin ilk harfi alınarak ERG teorisi olarak kısaltılmıştır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi piramidinde yer alan beş basamağı kendine dayanak alarak deneysel çalışmalar sonucunda oluşturulmuş bir teoridir ve ihtiyaçlar üç başlık altında incelenir:

Var olma İhtiyaçları (Existence): İhtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde 1. ve 2. basamağını kapsamakta yani hem güvenlik hem de fizyolojik ihtiyaçların yer aldığı bir gruptur. Bireylerin yaşamlarını sürdürbilmeleri için gereklidir. Yeme, içme, güvenlik ve emniyet gibi temel unsurlar içerisinde yer alır (Aslan 2016).

İlişki Kurma İhtiyaçları (Relatedness): İhtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde 3. ve 4. basamağını kapsamakta yani insan sosyal bir varlık olduğu için sürekli olarak bir ilişki kurma ve bu ilişkinin devamlılığını sağlamak ister. Her birey kendisi için anlam ifade eden ve önemli kişilerle ilişki kurmak ister bu da bireysel arzulardan biridir. Duygu ve düşüncelerini paylaşmak ve diğer bireylerle etkileşimde bulunmak bireylerde tatmin duygusunu artırmaktadır.

Gelişme İhtiyaçları (Growth): İhtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde 5. basamağı kapsamakta yani bireyin çevresi üzerinde veya kendisi üzerinde özgün ve üretken bir etki yaratma, yeteneklerini ve yetkinliklerini kullanabilme ve yeni yetenekler geliştirme arzusunu içerir. Gelişme ihtiyaçları kendini geliştirmeyi, bireyin potansiyelinin farkına varmasını sağlar. Bireyi merkezine alan bu süreç sonunda içsel motivasyon ve kişisel gelişiminin artmasına yol açar (Bağcıoğlu, 2017). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinde olduğu gibi bir

hierarchy düzen yoktur. ERG Teorisi Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin geliştirilmiş halidir. Birey bulunduğu basamaktan bir alt basamağa inebilir çünkü, ihtiyaçların birkaçının aynı anda gerçekleştirilebileceğini ve bu durumun da diğer ihtiyaçları ortaya çıkaracağını savunmaktadır.

4.2. SÜREÇ TEORİLERİ

Süreç teorisi, insan davranışının nasıl aktive edildiğini ve yönlendirildiğini, zihinsel aktivite yoluyla motivasyonel işlevlerin nasıl gerçekleştirildiğini açıklamaktadır. Ayrıca, hareketin başından sonuna kadar geçen zaman diliminin önemini de vurgulamaktadır. Motivasyon süreçlerinde bireyler arası değişikliklerin önemini ele alan süreç teorisi, her bireyin farklı erdemlere, çeşitli meziyetlere ve üstünlüklere sahip olduğunu ancak bütün insanlarda meydana gelen güdülenme süreçlerinin aynı olmadığını söylemektedir (Topaloğlu, 2012).

4.2.1. Şartlandırma (Koşullandırma) - Pekiştirme Teorisi

Bu teori davranışlarla alakalı olarak iki başlık altında incelenmektedir: Klasik şartlanma, Ivan Petroviç Pavlov tarafından geliştirilen ve hayvanlar (köpekler) üzerinde yaptığı deneysel çalışmalara dayanmaktadır. Pavlov'dan ilham alarak Burrhus Frederic Skinner, başka bir teori geliştirerek sonuçsal şartlanmayı geliştirmiştir. Sonuçsal şartlanmanın esas konusu; belirli hedeflere ulaşmak için mevcut ihtiyaçları gidermek ya da ön koşullanma sebebiyle belirli eylemlerin olası durumunu anlatmaktadır (Koçel, 2001: 518).

Bu teori B.F Skinner tarafından geliştirilmiş ve bu teoriye göre insanların ya da hayvanların davranışları ödüllendirilirse ya da cezalandırılırsa pekiştirilir. Ödüllendirilen davranışlar daha sık tekrar eder, cezalandırılan davranışlar ise azaltılarak yok edilmeye çalışılır. Bu teorinin amacı, öğrenme ve motivasyon arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmaktır. Temelinde ise ödül ve ceza vardır ve bunun etkili bir rolü olduğunu savunur.

4.2.2. Beklenti Teorisi

Beklenti Teorisi, bireysel özelliklerin motivasyon için önemini inceler. Bireyin bir amaç için verdiği önemin, eylemlere aktarılmasından sonra ulaşmaya beklediği üründür (Önen 2015).

Vroom'a göre motivasyon sonuçlarını üç başlık altında incelemek mümkündür:

Değer: Bir kuruluşun üyelerinin potansiyel fayda ve ödüllere verdiği değerdir. Değer değişken bir kavram olup kişiden kişiye farklılık gösterebilir.

Bir kişi veya kuruluş için önemli olan ödülün diğer kişi veya kuruluşlar için pek bir anlamı olmayabilir.

Araçsallık: İnsanların, çalışma ortamındaki liderleri tarafından kendilerine verilen yetki ve sorumluluklarının farkında olup görevlerini yapmaları sonucunda söz verilen mükafatlandırmanın yapılacağına olan inancını temsil eder.

Beklenti: Bir kişinin çabalarının, verilen yetki ve sorumlulukların başarıyla sonuçlanacağına dair inanç düzeyidir (Önen, 2015).

Wroom'un Beklenti Teorisi, hedeflenen doğrultuda ilerleyen bireyin ortaya koyduğu çaba ve emekleri sonucunda bireyde oluşan umut duygusudur. Bu duygu düzeyi ne kadar yüksek ise motivasyonu da o derece yüksek olacaktır. Birey inandığı, umut duyduğu ve bir beklenti içerisinde olduğu için yüksek performans sergilemesi ile potansiyelini de ortaya koyacaktır.

4.2.3. Eşitlik - Adalet Teorisi

Eşitlik teorisinin temel önermelerinden biri, çalışanların adil bir çalışma ortamı istemesi ve bu isteklerinin de motivasyonlarını doğrudan etkilemesidir. Herhangi bir çalışanın işini başarılı bir şekilde yapma yeteneği ve iş tatmini, çevresinde yaşanan eşitlik-adalet veya eşitsizliğine-adaletsizliğine bağlı olarak değişebilmektedir. Çalışanlar, kendi çabaları sonucunda elde ettikleri başarıları (ücret, prim, tebrik edilme, sorumluluk ya da yetki artışı gibi) diğer iş arkadaşlarıyla karşılaştırma yaparlar. Bu çıkarımlara dayanarak eğer ki bir sahtekarlık söz konusu ise adaletsizliği ortadan kaldırmak için harekete geçerler (Kaplan, 2007).

Eşitlik teorisinde çalışanlar çalışma arkadaşları ile eşit şartlarda olmak ve herkese eşit davranıldığını görmek ister. Eşitlik sağlandığı takdirde çalışanların motivasyonu artar. Bu bağlamda bireylerin veya örgüt çalışanlarının eşit haklara sahip oldukları ve aynı şekilde değerlendirilmeleri gerektiğini savunan bir teoridir. Cinsiyet, ırk, etnik köken, cinsel yönelim gibi konularda bireylerin yargılanmamaları ve herkesin aynı statüde olduğunu savunan bir teoridir. Bireysel olarak bakıldığında bir iş yerinde çalışan iki arkadaşın mesai saatleri, iş zorlukları aynı ancak aldıkları ücret ya da primler farklılık gösterirse, birey kendi statüsündekilerle eşit olmadığını düşünerek motivasyon kaybı yaşayabilir. Başka bir örnek ise örgütsel olarak bakıldığında da iki arkadaş farklı kurumlarda aynı statüde çalışmakta ancak iş veren kurumun bir tanesi cinsiyetinden dolayı çalışanlarına haklarını sunmazken, diğeri tam tersi çalışanlarının haklarını savunmaktadır. İki farklı örgüt çalışanı ve örgütün çalışanlarına gösterdiği tavırdan dolayı da bir motivasyon kaybı yaşanabilir. Bu

sebeple de performanslarında ve işe, örgüte ya da çalışan arkadaşlarına karşı tutumlarında değişiklik olabilir.

4.2.4. Hedef Belirleme - Amaç Teorisi

Bireysel hedefler, bir örgütte motivasyonun en önemli belirleyicisi olarak kabul görmektedir. Bireysel ya da örgütsel bir hedef belirleyerek o hedef için belirli plan program yaparak ilerlemek çalışanlara ve kuruma başarı getirecektir (Aslan ve Doğan, 2020).

Bu teoride, insanların motivasyonlarını saptamaya yarayan araçlar, koydukları hedeflerdir. Belirledikleri hedefler doğrultusunda ilerlemek, bireyleri daha kararlı hale getirmektedir. Birey kendisi için ulaşılması zor hedefler koyduğunda kolay hedefler koyan bireylere göre daha çok başarı elde edecek ve daha fazla motive olacaktır (Ozankaya, 1986: 78).

Temelinde, insanların hedeflerini belirlerken kullandıkları düşünme şekillerini ve süreçlerini incelemeye odaklanmış bir teoridir. Hedeflerin nasıl belirlendiğini, ne zaman belirlendiğini ve hedeflerin nasıl gerçekleştirileceğini araştırır. Tüm bu süreçlerin bireydeki etkisi, motivasyonu arttırıp azaltmaya sebep olabilir. Eğer ki bireyin kendisine koyduğu hedefler gerçekçi ve kendine yarar sağlayacak hedefler ise amaçlarına ulaştığında oldukça yüksek motivasyona sahip olacaktır. Bireyin kendisine koyduğu hedefler gerçekçilikten uzak, ulaşamayacağı bir hedef ise her geçen gün biraz daha motivasyon kaybı yaşayacağından dolayı vazgeçebilir.

5. PERFORMANS KAVRAMI

Çalışan bireylerin performanslarını tanımlarken birçok tanımının birleştiği ana fikir, kurumsal amaçlarla bireyin kendisi için öngördüğü ilişkiyi ifade etmektedir. Performans, bireyin bir çaba karşılığında elinde bulunan imkanları etkili ve verimli olarak kullanmasıdır (Turuç, 2006:131). Çalışanların, toplulukların veya örgütlerin hedeflere ulaşmadaki etkililiğinin kantitatif (nicel) ve kalitatif (nitel) ölçümleri olarak da söylemek mümkündür. Performans, bir görevi belirli kriterlere göre yerine getirme, hedefe ulaştırma ve belirli bir görevin sonucunda ulaşılan bir başarı ölçüsü olarak da tanımlanabilir (Tutar ve Altınöz, 2010:202). Bir kuruluşun görevine devam edebilmesi iş yerindeki çalışan bireylerin performansına bağlıdır. Kuruluşun planlanan amaçlarına ulaşması ve görevlerini yerine getirmesi için çalışanlar tarafından üretilen her türlü unsurları kapsar (Kaçar, 2018). Bu unsurlar arasında yapılan hizmetler, üretilen mallar ve ürünler ya da yeni fikirler yer alabilir. Performans, çalışan veya kurum tarafından belirli bir süre boyunca belirlenen hedeflere ulaşmada kesin veya orantılı olarak beyan edilen etkin-

liği tanımlayan bir terimdir. Bu anlamda çalışan kişi veya kurumun, o işin amaçladığı amaçlar doğrultusunda neleri başardığının niteliksel ve niceliksel ifadesidir (Aytaç, 2011).

Literatür taramalarından yola çıkarak performans bir görevin, işin veya sorumluluğun yerine getirilme düzeyini ifade eder. Başka bir deyişle performans, bir işte veya bir görevde yerine getirilen işin kalitesi veya başarısını ölçmek için kullanılan bir terimdir. Bireyin ya da örgütün amaçlarına ulaşması için gösterdiği çabaların veya harcadıkları emeklerin bir sonucudur. Performans aslında bakıldığında somut bir ürün olarak nitelendirilebilir. Çünkü bireysel ya da örgütsel olarak amaçlar doğrultusunda ortaya koyulan çabanın bir sonucudur. Performans içerisinde birçok faktörü barındırmaktadır. Buna örnek olarak üretkenlik, kalite, hız, verimlilik ya da performans değerlendirmeleri verilebilir.

5.1. PERFORMANSI ETKİLEYEN UNSURLAR

Performansın kişisel, çevresel ve örgütsel unsurlardan etkilendiklerini söylemek mümkündür. Parametrelerin çoğu performansın bireysel performansla yakından ilişkili olduğunu savunmaktadır. Eğitim düzeyi, yetenek, çalışma tutumu gibi bireysel özellikler ve örgütsel politikalar bireysel performansı etkileyen kriterleri oluşturur (Hayajneh, 2000:10). Bireylerin çalıştıkları iş ortamının kamu veya özel sektör olması da performanslarının farklı yönlerde etkilenmesine olanak sağlayan faktörlerdendir (Özmutaf, 2007:44). Ait oldukları örgütte çalışanların kişisel özellikleri, örgütsel unsurlardan ve dış çevre unsurlarından etkilenir (Özdemir, 2007:3). Performansı etkileyen unsurlar genel olarak beş başlık altında toplanmıştır (Öztürk, 2009; Yılmaz, 2012; Yener ve Kurt, 2008). Bunlar:

- a-) Bireysel Faktörler: Kusursuz olma, iş gereksinimleri, fiziki ve psikolojik özellikler, korkular, güdülenme ve sorumluluk alabilme gibi kişisel statü ve niteliklerden oluşan unsurlar, bireysel faktörler arasında yer alır. Bunların yanı sıra yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, kültür gibi kişisel bilgileri içeren özellikler de bireyi oluşturan unsurlardır.
- b-) Liderlik ve Kurumsal Faktörler: Bu unsur arasında yer alan teşvik, metodoloji sunumu, rehberlik, takım liderliği, liderlik anlayışı, şirket gelenekleri, şirket koşulları, açık fikirlilik ve kararlılık, strateji belirleme, etkili iletişim, eğitim, korku yönetimi, liderlere yardımcı olmak performansı etkileyen unsurlardan birkaçıdır.
- c-) Ekip Faktörü: Meslektaşlardan gelen yardımın üretkenlik üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

- d-) Düzen Faktörleri: İş kalıpları, işin nasıl yapıldığı, manuel veya otomatik teknoloji kullanımı vb. unsurlar bu sınıfa girer.
- e-) Çevre Faktörleri: İç ve dış çevresel baskılar ve farklılıklar çalışan performansını etkiler. Çevrenin fiziksel, sosyal ve toplum doğası özel bir öneme sahiptir. Örneğin, bilişim alanındaki yenilik ve gelişimler, alanda yaşanacak yasal krizler veya yapılacak hazırlıklar performans verimini etkilemektedir.

Bunların yanı sıra performansı etkileyen unsurlar; bireyin yetenek ve kabiliyeti, örgütün veya çalışanların kalitesi, örgütün kuralları, amaç ya da hedeflerin ortakları, örgüt liderleri, ekipteki arkadaşlarının yetenekleri veya ekipteki iletişim, ekibin bağlılığı, bir çalışma için gerekli olan teknolojik gereksinimlerin varlığı ya da teknolojik araçları kullanma performansı, örgütün finansal durumu, bütçe ya da kaynak şeklinde sıralanabilir.

5.2. PERFORMANS TÜRLERİ

En genel gruplama şekli, bireysel performans ve örgütsel performans olarak yapılmaktadır. İçerik olarak birbirlerine yakın olsalar da performansı etkileyen unsurlara bakıldığında bireysellik ve örgüt açısından farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların da bireyde veya örgütlerde farklı performans sonuçlarını ortaya koyduğu söylenebilir. Bireysel performans ile örgütsel performans arasındaki değişikliklerin verimlilik, kalite, üretkenlik, sosyal ve finansal kaynaklı farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür.

5.2.1. Bireysel Performans

Bireyin performansının kendisiyle ilgili olduğu kabul edilmekle birlikte, sürece bakış açısı ve çalışanlarına liderlik sağlama biçimi ile doğru orantıda bir ilişkiye sahiptir. Bu açıklamaya göre kurumlarda modern ve reel yönetim aşamaları oluşturulmalı ve bu aşamalar sürdürülmelidir. Aksi halde performans geliştirmeye, iyileştirmeye yönelik yapılan bireylerin çabaları yeterli olmayacaktır (Özmutaf, 2007). Genel olarak bakıldığında hedeflere ne ölçüde ulaşıldığını ve kişisel anlamda çalışanlardan beklenen ile çalışanların gerçekte yaptıkları çalışmaların sonucu arasındaki farkı ifade eder (Çöl, 2008). Belirlenen hedeflere ulaşılması, örgütün büyümesi ve başarısı, örgütte istihdam edilenlerin olumlu performans göstermesiyle sağlanır (Helvacı, 2002).

Performans kavramına bakıldığında insanı temel alan, insan ürünü olabilecek çıktılar veya hizmetlerin olumlu sonuçların değerlendirmesidir. Bu bağlamda iş dünyasında veya kişisel yaşantıda verimliliklerin artması, üretkenliğin çoğalması bilgi ve becerilerin sonucunda ortaya çıkan ve performansları artıran motive edici bir unsur olduğunu söylemek mümkün. Bi-

reysel performans, bireyin bir iş veya görevde elde ettiği başarının ölçümü olarak nitelendirilebilir. Bireyin üzerine düşen sorumluluğun niteliğini ve miktarını ifade eder. Çalışanların iş dünyasındaki başarıları ile sosyal hayattaki başarılarının birbirini doğru orantıda etkilediği görülmektedir. Hem sosyal yaşantıda hem de iş hayatında başarılı bireyler kariyer gelişimlerini yüksek motivasyonla tamamlamaktadır. Bireysel performans, motivasyonu ve başarıyı elde etmek için bireyin kendini tanımasına, sosyal ilişkilerini geliştirmesine, bireyin eğitim kalitesine ve kendine liderlik etme becerisine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir.

5.2.2. Örgütsel Performans

Örgütsel performans, bir organizasyonun rekabet yönünün ne kadar güçlü olduğunun bir ifadesidir. Örgütün hangi konumda olduğunu, belirlenen amaçların ne kadarını gerçekleştirdiğini ve rakiplerine göre performansını artırmak için yeteneğini ne kadar etkin kullanılabileceğini gösterir (Cingöz, 2011). Örgütsel performans, kurumun başarı derecesi ile ilgilenir ancak, kurumlardaki bu başarı derecesinin özel bir tanımı yapılamamaktadır (Başar, 2016). Çünkü her kurum ya da örgütün başarmak istediği amaçlar farklılık gösterir, bu sebeple de örgütsel performansın genellemelerine bakılarak tanımlama yapmak mümkün iken belirgin bir tanımı yoktur.

Bu bağlamda örgütsel performans için, kurum ya da kuruluşların amaçlarına ulaşması için gösterdikleri çaba ve sonuçların ölçümü olarak genel bir tanım yapılabilir. Örgütlerin amaçları hedefleri, vizyon ve misyonları farklılık gösterdiği için spesifik bir tanım yapılamamaktadır. Performansı etkileyen faktörlere bakıldığında, örgütsel performansın o unsurların etkisinde olduğu söylenebilir. Örgüt performansı, örgüt içindeki çalışanların bağlılıkları, iletişimi, örgüt stratejileri, finansal, yönetsel politikalar gibi birçok farklı etmenlerin olduğu ve her birinin de motivasyona katkısının olduğunu söylemek mümkündür.

5.3. PERFORMANS DEĞERLENDİRME

Kişi ve kurumların faaliyet ve üretkenliklerini artırmayı amaçlayan, her alanda kabul gören ve savunulan yeni bir performans yönetim sisteminin (PYS) tasarlanması ve yürütülmesi oldukça önemlidir. PYS'nin amacı, yalnızca geçmiş performans düzeylerini göstermek değil, aynı zamanda uygun güdüleme ve rehberlik ile öngörülü bir yaklaşımı benimseyerek gelecekteki performansı iyileştirmek için bireylerin ve kurumların gelecekteki potansiyel performanslarını da artırmaktır. Günümüzdeki çalışma ortamlarına bakıldığında tüm sektörlerde gelişmek, tutunmak ve ilerlemek için rekabetçiliğin ön planda olduğu bir gerçektir ancak, her şeyden önce değişime hızlı tepki

vermeli ve canlı bir yapıya sahip olunmalıdır. Bu dinamikliği ve koşulları sağlayan bireyler ve kurumların sürekli olarak değişen günümüz iş dünyasında idari ve örgütsel açıdan insanın üretkenliği, verimliliği, etkililiği oldukça önemlidir. Değişim ve gelişim sırasında insanın bir anahtar görevi üstlendiğini kabul etmek gerekmektedir. Bu ilerleyişte bireysel ya da kurumsal olarak insanın başlangıçta ve sonrasında başarılarının bir değerlendirmesi yapılarak fayda sağlayıcı unsurların tespit edilmesi önemlidir. Performans değerlendirmesi, performansın tüm yönleri için gerekli görülmektedir. Başarılar, değerlendirildiklerinde gerçek değerlerini gösterirler. Tüm uğraş ve çabaların sonucunda, hangi kriterlerde başarılı olunduğu, yapılan faaliyetin etkilerinin değerlendirildiği ve bu durumun çalışana ve örgüte ne kadar faydalı olduğu ya da nasıl sonuç verdiği konusunda bilgilendirmelerin yapıldığı bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Argon ve Eren, 2004). Başka bir deyişle bir kurumun çalışanlarının yükümlülüklerini ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini belirleme sürecidir (Başar, 2016).

Performans, bireylerin ya da kurumların yaptığı işler veya sonuçlardır. Çalışanların yoğun bir emek harcayarak ortaya koyduğu bir işin meyvesi olarak nitelendirilebilir. Çalışan bireyler bilgi, yetenek ve becerilerine göre belli bir süreçten geçtikten sonra yaptıkları eylemlerden ya da çalışmalardan istenilen sonuçları temin edeceklerdir. İşte bu yeni bir şey ortaya koyma gayretleri başarı ya da başarısızlığı tetikleyeceğinden, performanslarını da belirleyecektir.

5.3.1. Bireysel Performans Değerlendirmesi

Hizmet süreçlerine katkıların ve bu katkılara ilişkin ödüllerin, teşviklerin, eğitim ve öğretim şeklinin belirlenmesi sürecidir. Bireysel performans değerlendirmeleri, tüm kurumlar tarafından insan kaynakları yönetiminin tüm alanlarında kullanılmaktadır. Alan eğitimi, ücret artışı, teşvik ediciler, terfiler ya da görev alanı değişikliklerinde çalışanın bireysel performansı da önemlidir (Bilgin, 2015:31); fakat bununla birlikte, bireysel performansın ön planda olduğu konular ise terfi, teşvik ediciler, ücretlendirmelerdir. Bireysel performans değerlendirmelerinde işin niteliği ve yapılan iş için ödenen para performansı etkilemiş olsa bile bunlara ek olarak çalışmayı bireysel olarak ya da grup şeklinde yapmak da performansı farklı şekilde etkilemektedir. Bireysel performans değerlendirmeleri aynı zamanda kişinin üretkenliği, hızı ve verimliliğine bakılarak yapılan ölçümlerin sonucudur. Bu tarz değerlendirmeler bireylere geri bildirim sağladığı için olumlu etkileri vardır.

5.3.2. Örgütsel Performans Değerlendirmesi

Örgütsel performans, bir kurum veya kuruluşun amaçlarını ne ölçüde ulaştığını inceler. Çalışanlarına motive edici kaynak olarak maddi ve mane-

vi ödül verir. Çalışanların kurumla daha çok bağ kurup bütünleşmesi için örgütsel performansa dayalı maddi kaynak olarak ücretlendirme yöntemi kullanılır. Ancak bu bireysel ya da grup performansı kadar motive edici ya da doğrudan bir yöntem değildir (Bilgin, 2015: 34). Örgütsel performansa dayalı finansal konularda kurum daha çok başarı elde ettiği zaman çalışanların bu başarıdan kendi payına düşen artışı almaları beklenir. Performans değerlendirmelerinin, örgütsel ve bireysel amaçları paralellik göstererek hem çalışanlara hem de kurumlara fayda sağlaması beklenir.

Örgütsel performans değerlendirmeleri genelde o kurumun kalitesine, doğruluğuna, finansal başarısına ve kullanıcılarının ya da çalışanlarının memnuniyetine bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu sebeple bir örgütte performans değerlendirmesi yapılacak ise örgütün faaliyetleri veya organizasyonları ya da örgütün veya kurumun ürettikleri ürünleri değerlendirmek örgütün başarısını ortaya koyar. Başarılı örgütlerin performans değerlendirmeleri genellikle hedeflerine ulaşmalarının sonucudur. Ayrıca bir faaliyet, ürün veya hizmetin örgüt dışında kalanların memnuniyetini sağladığında kendilerini başarılı olarak görürler.

6. SPOR ÖRGÜTLERİNDE MOTİVASYON VE PERFORMANS İLİŞKİSİ

Hayatın her alanında karşımıza çıkan ve bizleri gerek motive eden gerek demoralize eden durumlarda bireylerin tutumu oldukça önemlidir. İş dünyasındaki iç ve dış motive edici unsurlar da bireylerin motivasyonunu etkilemektedir. Bir örgüt çalışanının dışarıdan motive edildiği durumlarda (ücret, prim, kazanca katılma gibi) bireyin çabasının bir sonucu olduğunu bilir ya da hisseder ve teşviklerden dolayı da kendi iç motivasyonu arttırmayı sağlayabilir. Bu sebeple örgüt, çalışanlarının ne istediğini bilir ve ona göre bir davranış sergilerse çalışan bireylerin kendi motivasyonunu yükselttiklerini söylenebilir. Ayrıca dış motivasyon unsurları ile iç motivasyon unsurları arasında doğru orantılı bir etki olduğu bilinmektedir.

Bir örgüt içinde dışsal motivasyon unsurunun kullanılması, bireyi motive ettiği için performansının da yükseldiği söylenebilir. Bu konuyu yönetim psikolojisi şöyle ele almıştır; birey ya da örgütün istenilen davranışları sergilemesi ve devamlılığını sağladığı durumlarda olumlu pekiştirici, olumsuz pekiştirici, ödül ve ceza şeklinde sınıflandırmalar ile davranışların istendik ya da alışkanlığa dönüşmesini sağlamaktadır. Olumlu pekiştirici, bireylerin iç ve dış motivasyonunu etkiler. Bu bağlamda bakıldığında ücret, prim, terfi gibi ödüller dış motive edici unsurlar olarak sınıflandırılır. Bu gibi ödüller bireyin

performansını da artırmaktadır ve bu ödüllerle birçok çalışanın daha iyi performans sağlayacağı düşünülmektedir.

Alan yazın taramasında motivasyon ve performans ilişkisine bakıldığında; Eisenberger ve Shanock (2003), performans için verilen ödüllerin içsel motivasyonu ve yaratıcılığı artırdığını belirtmektedir.

Neshat ve Fakhri (2011) tarafından İranda'daki IOOC çalışanları ile yapılan araştırmada, içsel motivasyon ve dışsal motivasyon arasında yüksek bir korelasyon bulunmuştur.

Muogbo (2013), Nijerya'nın Anambra Eyaleti'nde 21 üretici firmadan 63 katılımcıyla gerçekleştirdiği araştırmada, dışsal ve içsel motivasyonun performansa etkisini incelemiştir. Dışsal motivasyonun işletme çalışanları üzerinde önemli bir etkisi olduğu bulgulanmıştır. Bu durumun Eşitlik ve Adalet Teorisi ile uyumlu olduğu, ücretlendirmede adalet olduğunda, çalışanların daha yüksek performans gösterme eğiliminde olacağı vurgulanmıştır.

Markova ve Ford (2011), verilerini Fourtune 500 şirketlerinin araştırma ve geliştirme çalışanları ve onların yöneticilerinden topladıkları araştırmada, çeşitli ödüllerin çalışanların performansı üzerinde göreceli etkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçları göstermiştir ki örgüt ya da bireysel olarak maddi ödüllere göre manevi ödüller, içsel motivasyonun tetikleyicisidir.

Buradan sonuçla motivasyon ve performans arasındaki ilişki, kişinin ne kadar motive olduğu ile ne kadar performans sergilediği arasındaki bir bağlantıdır. Motivasyon, bir amaca ulaşmak için gerekli arzu ve gücü temsil ederken performans ise bu amaca ulaşmak için sergilediği yeterlilik düzeyidir. Yüksek motivasyon yüksek performans olarak da algılanabilir. Her iki kavram arasında da yapılan araştırmalar sonucunda doğru bir orantı olduğu ortaya konulmuştur. Motivasyonu yüksek çalışanların, bireysel olarak daha iyi bir performans sergilemesine ve hedeflere daha hızlı ve etkili şekillerde ulaşmasına yardımcı olur. Ya da alanında iyi olduğunu düşünen bir çalışanın performansı yüksek olduğu için kişinin kendi motivasyonunu da arttırdığını ve bu ilişkinin bir döngü halinde devam ettiğini söylemek mümkündür.

Motivasyon ve performans ilişkisinin birbirini desteklemesi ve bu döngünün devamlılığı, sadece birbirleriyle değil diğer faktörlerin etkisiyle de ilgilidir. Sadece motivasyon performansı etkilemez beceri ya da yetenek, finansal kaynaklar, çevre şartları ya da örgüt liderleri gibi etkenlerde performansı etkiler. Bu bağlamda yüksek motivasyon yüksek performans desteklerken, bu etkenlerin olmadığı ya da sağlanmadığı durumlarda düşük motivasyon düşük performans beraberinde getirir.

Örgütlerde çalışanların motivasyonu ve performansı arasındaki ilişkinin oldukça önemli olduğu düşünülebilir. Yüksek motivasyonlu çalışanlar genellikle yüksek performans gösterirler ve örgütler için daha fazla değer yaratırlar. Örgütler çalışanlarının motivasyonlarını arttırmak için birçok yol veya yöntem kullanabilir. Örneğin; ödül sistemleri, eğitim ve geliştirme programları, işletme kültürü ve çalışma ortamı gibi faktörler çalışanların motivasyonunu etkileyen birkaç unsurdur. Ayrıca örgüt çalışanlarının motivasyonu ve performansı arasındaki ilişki birçok yönetim teorisi ile ele alınmıştır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi teorisi, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için çalıştıklarını ve arzu duyduklarını vurgularken, başka bir yönetim teorisi olan Herzberg'in Çift Faktör Teorisinde; bireyin çalıştığı alanda motivasyonunu arttırmak için fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği savunulmaktadır.

Sonuç olarak örgütlerde çalışanların motivasyonu ve performansı arasındaki ilişki oldukça önemli ve örgüt yönetimi tarafından ele alınmalıdır. Çalışanların motivasyonunun ve performansının artırılması için örgüt, çalışanların yeteneklerini geliştirmeli ve onları eğitmeli, çalışanın işinde başarılı olması için çalışanların ihtiyaçlarını karşılamalı, çalışanlarını güdülemeli, onlara yeterli kaynakları ve iyi bir çalışma ortamı sunmalı, en önemlisi de çalışanlarını iyi bir yönetim anlayışıyla yönetmelidir. Bu olanakları sağlayabilen örgütler daha yüksek performans ve daha yüksek değer, prestij ve köklü bir işletmeye dönüşme olanağını elde edebilir.

KAYNAK

- Ağduman, F. (2014). *Üniversite öğrencilerinin boş zaman motivasyon ve tatminlerinin incelenmesi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Altok, T. (2009). *Çalışanların motivasyonunu etkileyen faktörlere ilişkin hizmet ve imalat işletmelerinde karşılaştırmalı bir araştırma* (Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler).
- Argon, T. ve Eren, A. (2004). *İnsan kaynakları yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 36.
- Aslan, M., Doğan, S. (2020). *Dışsal Motivasyon, İçsel Motivasyon ve Performans Etkileşimine Kuramsal Bir Bakış*. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11-26, 291-301
- Aytaç, S. (2011). *Performans Değerlendirmesinde Duygusal Ergonominin Rolü*. Uludağ Üniversitesi İİ BF.
- Bağcıoğlu, Z. (2017). *Çalışanlarda motivasyon ve örgütsel bağlılık* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Başar, D. (2016). *Stratejik insan kaynakları yönetimi uygulamaları, rekabetçi örgüt kültürü oryantasyonları ile firma ve çalışan performansı arasındaki ilişki: Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankaları üzerinde bir araştırma*.
- Bayrakçeken, S. VD. (2021). *Motivasyon Kuramları Çerçevesinde Öğrencilerin Öğrenme Motivasyonlarının Arttırılması: Bir Derleme Çalışması*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25-2, 677-698.
- Bilgin, K.U. (2015). *Kamu Personel Yönetiminde Ölçüt Ve Gösterge Odaklı Performans Yönetimi*. Strategic Public Management Journal (SMPJ), 1 (1), 24-39.
- Cingöz, A. (2011) *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Örgütsel Performans ve İç Girişimcilik (Girişimsel Performans) Üzerindeki Etkileri: Kayseri İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.
- Coleman, R., & Barrie, G. (2000). *Yöneticinin Kılavuzu* (M. Harmancı, Çev.) Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2010). *İnsan ve Davranış: Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 230.
- Çiçek, E. (2005). *Müşteri ilişkileri yönetimini uygulama sürecinde başarıyı etkileyen faktörler*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (2), 60-72.
- Çöl, G. (2008). *Algılanan güçlendirmenin iş gören performansı üzerine etkileri*. Doğu Üniversitesi Dergisi, 9(1), 35-46.
- Daft, R. L. (1999). *Management*. Florida: Harcourt College Publishing, 23.

- Demir, G. T., & Hazar, Z. (2018). *Dijital Oyun Oynama Motivasyonu Ölçeği (DOOMÖ): geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2).
- Eisenberger, R. ve Shanock, L. (2003). *Rewards, intrinsic motivation and creativity: A case study of conceptual and methodological isolation*. *Creativity Research Journal*, 15(2/3), 121-130.
- Ercan, L. (2001). *Motivasyon - güdülenme, sınıf yönetiminde yeni yaklaşımlar*, Ankara: Nobel kitabevi.
- Geri, S. (2013). *Kırgızistan'daki Üniversite Öğrencilerinin Beden Eğitimi Ve Spor Servis Dersine Tutumları İle Akademik Motivasyonlarının İncelenmesi*. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8): 31-46.
- Gömlüksiz, MN., & Serhatlıoğlu, B. (2013). *Öğretmen Adaylarının Akademik Motivasyon Düzeylerine İlişkin Görüşleri*. *TSA*, 17(3): 99-128.
- Gürdoğan, A. (2012). *Öğrencilerin Eğitimde Motivasyon Düzeyleri: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksekokulu Örneği*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28: 149-165, Muğla.
- Hayajneh, A. Y. (2000). *Identification of The Influence of Organizational Variables On Hospital Staff Nurses Job Performance*. (Yayımlanmamış doctorate dissertation). University of Iowa, USA.
- Helvacı, M. A. (2002). *Performans yönetimi sürecinde performans değerlendirmenin önemi*. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1), 155-169.
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2022). Web: <https://sozluk.gov.tr/Motivasyon/> Erişim Tarihi: 23.12.2022.
- Kaçar, Y. (2018). *Öğretmenlerin performans değerlendirmesinin kurum yöneticilerine bırakılması ile ilgili yönetici ve öğretmen Görüşleri* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kaplan, M. (2007). *Motivasyon teorileri kapsamında uygulanan özendirme araçlarının işgören performansına etkisi ve bir uygulama* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Karagüven, MH. (2012). *Akademik Motivasyon Ölçeğinin Türkçeye Adaptasyonu, Kuram ve Uygulamada Eğitim*. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(4): 2599-2620.
- Kaynak, E. (2016). *Türkiye'de Çalışan Y Kuşağında İş Tatmini-Motivasyon İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Doğu Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Keskin A. (2000). *Motivasyon ve dikkatli öğrenme üzerine*. İstanbul: Nobel Yayınları, 22.

- Koç, H. ve Topaloğlu, M. (2012). *Yönetim Bilimi*. 2. Basım. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Koçel, T. (2003). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Koçel, Tamer. (2001), *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Konter, E. (1995). *Sporda motivasyon*. Saray Medikal Yayıncılık.
- Markova, G. ve Ford, C. (2011). *Is money panacea? rewards for knowledge workers*. International Journal Of Productivity and Performance Management, 60(8), 813-823.
- Muogbo, U. S. (2013). *The influence of motivation on employees' performance: A study of some selected firms in Anambra State*. An International Journal of Arts and Humanities, 2(3), 134-151.
- Neshat, Y. A. ve Fakhri, S. L. (2011). *Designing the work motivation model staff employee of offshore oil company*. International Conference On Social Science And Humanity, IACSIT Press, 5, 437-441.
- Ozankaya, Ö. (1986). *Toplumbilim*, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Önen, L., Tüzün, M. B. (2005). *Motivasyon*, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Önen, S. M. (2015). *Liderlik ve Motivasyon: Kuramsal Bir Değerlendirme*. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi , 5 (2) , 43-64.
- Özdemir, İ. (2007). *Performans değerlendirme yöntemleri* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey).
- Özmutaf, N. M. (2007). *Örgütlerde bireysel performans unsurları ve çatışma*. CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(2), 41-60.
- Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye giriş*. (T. Geniş, Çev.) Kaktüs Yayınları.
- Robbins, P. (2005). *Organizational Behavior*. San Diego State: Pearson Education International.
- Sabuncuoğlu, Z., ve Tüz, M. (2003). *Örgütsel İletişim*, Bursa: Furkan Ofset, Sf:56.
- Sabuncuoğlu, Z.(1984). *Çalışma Psikolojisi*. (2. Basım). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Serinkan, Celalettin (2008), “*Liderlik ve Motivasyon İlişkisi*”, *Liderlik ve Motivasyon*, (Ed. Celalettin Serinkan), Ankara: Nobel Yayınları, s.149-177.
- Sezici, Emre (2008), “*Motivasyon*”, *İşletme Beceri Grup Çalışması*, (Ed. Kenan Mehmet Ekici ve Tarık Zeki Şahım), Ankara: Savaş Yayınları s.178-184.
- Sökmen, Alptekin (2010), *Yönetim ve Organizasyon*, Ankara: Detay Yayınları.
- Şimşek, Şerif, Tahir Akgemci, Adnan Çelik (2008), *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, 6. Baskı, Ankara: Gazi Yayınları.
- TDK. (2020). Türk Dil Kurumu. Web: <https://sozluk.gov.tr> / Erişim Tarihi: 23.12.2022.

- Topaloğlu, T. (2012). *Motivasyonda kapsam kuramları, liderlik ve motivasyon* (Edt: C. Serinkan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turunç, Ö. 2006, *Bilgi Teknolojileri Kullanımının İşletmelerin Örgütsel Performansına Etkisi Hizmet Sektöründe Bir Araştırma*, (Basılmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Tutar, H. Altınöz, M. (2010). *Örgütsel İklimin İşgören Performansı Üzerine Etkisi: Ostim İmalât İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma* Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Cilt 65, Sayı 2.
- Türkmen, S. (2019). *60-72 Aylık Çocukların Motivasyon Düzeyleri ile Duygusal Zekâ ve Benlik Alguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ulusoy, A. (2009). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yeşil, A. (2016). *Liderlik ve motivasyon teorilerine yönelik kavramsal bir inceleme*. Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(3), 158-180.
- Yıldız, N. O., Bostancı, T. G. & Kaçay, Z. (2022). Bir Günlük İç Mekan Macera Eğitim Uygulamalarının Yaratıcı Kişilik Özellikleri Üzerine Etkisi . *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, Akademik Spor Araştırmaları Özel Sayısı*, 818-828. DOI: 10.38021/asbid.1201893.
- Yılmaz, A. (2012). *Yerel Yönetimlerde Kurumsal Bağlılığın Bireysel Performansa Etkisine İlişkin Bir Araştırma: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Örneği*. Akademik İncelemeler Dergisi, 7(1), 313-336. Sakarya.
- Yüksel, G. (2004). *Öğrenme için motivasyon*. Şule Erçetin & Çağatay Özdemir (Ed.), Sınıf yönetimi içinde. Ankara.

Spor Sosyolojisi, Sosyalleşme ve Sosyal Bütünleşme

Ferhat Aktaş¹

Özet

Küreselleşmenin etkisiyle modern insanın yaşamında daha fazla yer edinmeye başlayan spor, günümüzde sosyal hayata direk etki eden toplumsal bir olgudur. Çeşitli branşlar ve yapılan küresel bazlı etkinliklerle insan hayatında kazanmış olduğu yerini giderek arttırmakta ve sağlamlaştırmaktadır. Kitle iletişim araçları sayesinde modern yaşamda hem seyredilerek hem de kitlesel olarak icra edilerek geleneksel toplumların ötesinde tüm toplumsal sınıfların spora katılımı direk ve dolaylı olarak gerçekleşmiştir. Sporun, sosyoloji bilimi açısından toplumsal kurallar sistemini ve yasalarını, toplumun sporla oluşturduğu ilişkiyi, sporun insan davranışı üzerine etkisini incelemek ve araştırmak, spor sosyolojisi için önemli olmuştur. Sosyoloji biliminin bir alt disiplini olarak kurulan spor sosyolojisi, sporun insan hayatındaki yeri ve işlevi, sosyal kurumlarla ilişkisi ve toplumsal işlevleri ile ilgilenmiştir. Sosyalleşme kişinin toplum içerisindeki gelişimini, bulunduğu topluma aidiyetini ve toplumun bir parçası oluşunu hissettiği süreci tanımlar. Grup dinamikleri, bu süreçleri ve davranışları anlamaya adanmış araştırma alanını tanımlamak için kullanılan genel bir terimdir veya daha spesifik olarak, grupların doğası, gelişim yasaları ve bireylerin diğer gruplarla ilişkileri hakkında bilgi vermektedir. Bireyler ile bağlı oldukları gruplar arasında da aynı ahenk, uyum ve benzerlik söz konusudur. Burada benzerlikten kasıt, kişilerin aynı karakteristik özelliklere sahip olmasıdır. Durkheim, küçük bir toplum içinde tüm bireylerin ortak benzerlik özelliklerinin meydana getirdiği uyumu mekanik dayanışma olarak ifade etmiştir. Toplumun inançları, örf ve adetleri, değer hükümleri gibi sosyal değerler binanın tuğlalarını birbirine bağlayan harç görevi görürler. Kültürel entegrasyon anlamında da sporun etkisinden faydalanmak olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Uluslararası müsabakalarda sporcuların birbirleri ile kaynaşması ve farklı kültürleri tanıyarak centilmen bir şekilde sportif faaliyetlere katılmaları onların farklı kültürlerle daha saygılı yaklaşmasını, farklılıkları kabul etmesini, vizyonlarının gelişmesini sağlayacaktır. Spor bireyin; kültürü farklı, inancı farklı, düşüncesi farklı insanlarla karşılıklı etkileşimde bulunmasını ve bu yolla kendi dar

1 Öğr. Gör., Onsekiz Mart üniversitesi, ferhataktas@comu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0010-5876

dünyasından kurtularak daha geniş çevrelerde yer ediniş sosyalleşebilmesine, olumlu katkıları sunmaktadır. Spor yalnızca sportif aktivitelerde yer alanlarla değil izleyiciler arasında da önemli bir etkileşim aracıdır.

Spor

Latince "Oyalmak, uzaklaşmak, birbirinden ayırmak" anlamlarına gelen spor sözcüğü temel anlamı harici farklı anlamlarda da kullanılmaktadır (Kutbay, 2022). Spor kavramı bireylerin fiziksel ve psikolojik ve sosyal olarak sağlıklarını dahil oldukları toplumla uyum içerisinde koruma altına almaktır (Hünük ve Demirhan, 2003). Akkaya (2022)'ya göre bu kavram toplumların olduğunu gibi yansıtılmasına olanak tanımaktadır.

Durmaz (2020)'a göre spor, farklı kültürlerin ve toplumların yaşam sahalarında çok çeşitli olarak orta çıktığı için tek bir türe ve tek bir tanıma sahip olması düşünülemez. Her toplumu tanımlayıcı spor etkinliği olabileceği gibi, tanımı da toplumun spor etkinliğine bağlı olarak değişiklik gösterir.

Sporu tanımlarken, geçmişten günümüze farklılaşan kültür gibi spor da çağın siyasi ve sosyal yapısının dönüşümüne ayak uydurarak hem bünyesinde barındırdığı etkinlikler genişlemiş hem de ona atfedilen tanımlar çeşitlenmiştir. Bununla birlikte, geçmişteki spor düşüncesiyle günümüz küresel dünyasındaki spor düşüncesi de değişiklik göstermiştir.

Küreselleşmenin etkisiyle modern insanın yaşamında daha fazla yer edinmeye başlayan spor, günümüzde sosyal hayata direk etki eden toplumsal bir olgudur. Çeşitli branşlar ve yapılan küresel bazlı etkinliklerle insan hayatında kazanmış olduğu yerini giderek arttırmakta ve sağlamlaştırmaktadır. Kitle iletişim araçları sayesinde modern yaşamda hem seyredilerek hem de kitle olarak icra edilerek geleneksel toplumların ötesinde tüm toplumsal sınıfların spora katılımı direk ve dolaylı olarak gerçekleşmiştir. Profesyonel olarak yapılan seyirlik spor kitle iletişim araçlarıyla takip edilirken; amatör olarak yapılan spor ise imkanlar çerçevesinde ya para verilerek spor salonlarında yapılmakta ya da devlet imkanıyla oluşturulmuş spor yapmaya uygun saha veya spor alanlarında sağlık, rahatlama, dinlenme amaçlı gerçekleştirilmektedir. Akkaya'ya göre spor, ilk çıkış düşüncesinin çok ötesinde bir amaçla statü belirleyen, toplumsal ilişki oluşturan ve ekonomik anlamda gelir sağlayan ve modern toplumun ideolojisini yansıtan bir araç haline dönüşmüştür (Akkaya, 2015).

Kitlelere ulaşarak küresel bir kimlik kazanan spor, aynı zamanda ekonomik bir boyut da kazanmıştır. Küresel ölçekli büyük şirketlerin tekelinde spor yatırımları yapılmış, kulüpler kurulmuş, kaynaklar yaratılmış ve spor küresel bir pazara dönüşmüştür. Sporun bu iştah kabartan ekonomik yönü

beraberinde spor aletleri, ekipmanları, giysileri gibi sporun yapılmasında aracı olan bir tedarik pazarı da oluşmuştur. Artık insanlar evde spor yapmaya uygun ekipmanlarla diledikleri zaman spor yapabilir imkana sahip olduğu düşünülmektedir (Çakır, 2014).

Spor Sosyolojisi

Sporun geçmişten günümüze olan tarihsel yolculuğu ve gelişimi, toplumsal hayatta ekin hale gelmesi, ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik ve biyolojik konularda etkili bir olgu haline dönüşmesi, sosyolojinin ilgisini çekmiş ve sosyolojinin en genç alt dallarından biri olarak hem sosyoloji bilimine hem de beden eğitimine katkı sağlamıştır. Sporun yeni bir araştırma sahası olarak spor sosyolojisinin oluşmasına zemin hazırladığı belirtilmiştir (Dever, 2013).

Spor sosyolojisinin ortaya çıkış nedenlerinden biri, sporun sosyal hayatta bir etki alanı yaratması ve sporun yarattığı etki alanı üzerine bilgi ve teoriler üretmesinden kaynaklanmaktadır (Sivri, 2022). Sporun, sosyoloji bilimi açısından toplumsal kurallar sistemini ve yasalarını, toplumun sporla oluşturduğu ilişkiyi, sporun insan davranışı üzerine etkisini incelemek ve araştırmak, spor sosyolojisi için önemli olmuştur. Sosyoloji biliminin bir alt disiplini olarak kurulan spor sosyolojisi, sporun insan hayatındaki yeri ve işlevi, sosyal kurumlarla ilişkisi ve toplumsal işlevleri ile ilgilenmiştir (Yetim, 2000). Toplumsal bir olguya dönüşen sporun içine nüfuz eden ekonomi, siyaset, din, hukuk, ticaret gibi alanların etkisini incelemek ve teorik açıklamalarda bulunmak için gerekli görülmüştür.

Spor sosyoloji kurumlaşarak, günümüzde akademik yaşam içinde, spor eğitimi dersi verilerek öğrenilmektedir. Özellikle üniversitelerde spor yöneticiliği, beden eğitimi öğretmenliği, rekreasyon gibi bölümlerde, spor alanında uzmanlar yetiştiren üniversitelerde, spor sosyolojisine yer verildiği vurgulanmıştır (Çakır, 2014).

Sosyalleşme Kavramı

Sosyal (social) kelimesi Fransızcadan dilimize girmiş olan bir kelime olduğundan köken olarak Latin dillerini incelememiz gerekmektedir (Kaya, 2020). 14. yy. orta dönem Fransızcasında sıfat olarak “arkadaşlık, hoşgörü” anlamında kullanılırken, isim olarak “müttefik, ortak” kelimelerinin karşılığı olmuştur. Kök olarak Latincedeki “socialis” kelimesinden geldiği ve “birleşmiş, başkaları ile yaşam” anlamında kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Latincedeki yoldaş, takip eden anlamına gelen “socius” kelimesi ile de ilişkisi

vardır. Kelimenin kökü “sequel” kelimesine benzer olan ve esas olarak “ta-kip” manasına gelen “sequi” kelimesine dikkat çekmektedir.

Sosyalleşme kişinin toplum içerisindeki gelişimini, bulunduğu topluma aidiyetini ve toplumun bir parçası oluşunu hissettiği süreci tanımlar. Kaya (2020) sosyalleşme sürecinin yardımıyla, yeni doğmuş insanların cahil hayvanlar ve uygar olmayan yaratıklar durumundan, sosyal sistemin normal insan üyeleri durumuna geldiklerini belirtmektedir. Toplum ve bireyin arasında kurulan bağ olarak da ifade edilebilir. Bu iki bağ arasındaki ilişki bireyin sosyalleşmesine büyük etki etmektedir. İnsanoğlunun dünyadaki yaptığı ilerlemeler, gelişmeler ve dünyada neden olduğu değişimler büyük ölçüde hem başkalarıyla birlikte olma isteği hem de çok sayıda insanla değişik şekillerde etkileşime girmesinden kaynaklanmaktadır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1989).

Sigmund Freud’a göre sosyalleşme “bireyin çevresinden ve benliğinin davranışsal örneklerinden esinlenen kültürel değer ve normların ilişkilendirilmesi” olarak açıklanabilir. Birey, grubundaki diğer insanlar ile etkileşime girerek, sosyal grubunda geçerli olan davranışları ve alışkanlıkları öğrenerek toplumsal varlığa ulaşır. Birey yaşadığı bu süreçler ile toplumun bir parçası haline gelir (Bogler ve Somech, 2002). Kavram olarak sosyalleşme, “kişilerin çocukluklarından toplumsal hayata etkin bir şekilde katılıncaya kadar geçen süreç” olarak tanımlar ve “oluşan toplumsal kültürün diğer kuşaklara iletilmesini sağlayan, en küçük birim olan aile ile başlayan, bireylerin dahil oldukları toplumun gelenek, görenek, örf, adet, din, değer, beceri ve bilgisini kazandıkları süreç” olarak açıklanır (Badawi, 1986). Sosyalleşme; kültürel açıdan örgütsel kültürün erdem ve kurallarının iletildiği, sistem yaklaşımına göre mevcut sisteme dıştan içe doğru bir geçiş, insan kaynakları açısından iş görenlerin verimliliklerini öğreterek ve görevlendirerek artmasının sağlandığı, postmodern yaklaşımlar açısından ise belirli bir çerçeve içinde uyum gösterebilme süreçleridir (Bulut, 2018).

Spor ve Sosyalleşme

Aksoy (2022b)’a göre toplumlar üzerinde meydana gelen gerek tarihsel gerekse de sosyolojik gelişmeler spor alanında da kendisini göstermektedir. Sporda grup süreçleri ve grup davranışları, performans sonuçları ve oyuncunun bireysel refahı açısından oldukça önemlidir (Kutbay, 2022). Grup dinamikleri, bu süreçleri ve davranışları anlamaya adanmış araştırma alanını tanımlamak için kullanılan genel bir terimdir veya daha spesifik olarak, grupların doğası, gelişim yasaları ve bireylerin diğer gruplarla ilişkileri hakkında bilgi vermektedir (Carron ve Eys, 2012). Bu tanımın sürekli kullanımının

nedeni, grup çalışmalarının farklı yönlerini tanımlama biçimidir. Bununla birlikte, bu bilgi, yalnızca bir “grubu” neyin oluşturduğunu tam olarak anlamak için yararlıdır. Carron ve Eys (2012), bir bireyler koleksiyonunun bir grup olarak sınıflandırılmasına izin veren beş faktörü özetlemektedir. Birincisi, grup üyelerinin ortak bir kaderi paylaşması gerektirir.

Bir üyeyi etkileyen şeyler diğer üyeleri de etkilemelidir. İkincisi, üyelerin grubun varlığından karşılıklı olarak yararlanmaları gerektirir. Yani grup üyeliği ödüllendiricidir. Üçüncüsü, bir tür sosyal yapının mevcut olması gerektirir. Bir grubun var olabilmesi için, üyelerin rastgele bir bireyler topluluğu için önemsiz olacak grup rolleri veya normları hakkında bir anlayış geliştirmiş olması gerekir. Dördüncü gereklilik, kaliteli etkileşimlerin (yani grup süreçlerinin) varlığıdır. Örneğin, etkileşimler doğrudan grup üyeleri arasında (başkaları aracılığıyla değil) gerçekleşmeli, bir süre boyunca var olmalı ve etkileşime dahil olan bireyleri etkilemelidir. Son olarak, beşinci gereklilik, üyelerin kendilerini bir grup olarak kategorize etmeleridir. Özellikle, her üye kendi kolektifinin bir grup olduğuna inanmalıdır (Kleinert, ve diğerleri, 2012).

Gruplar, grup sürecinin hemen hemen her yönü üzerinde güçlü bir etki yaratan karmaşık bir çevresel bağlamın içine yerleştirilmiştir. Bu karmaşıklık nedeniyle, bu bağlamın fiziksel, kişisel, görev ve sosyal olmak üzere birden çok ortam olarak görülmesi gerektiği belirtilir. Fiziksel çevre, somut ve açık olan maddi yönleri temsil eder. Soyunma odalarının mekânsal düzenlemesi, fiziksel ortamın bir örneğini temsil eder. Kişisel çevre, her bireyin gruba getirdiği benzersiz özelliklerin (ör. Yaş, cinsiyet, zekâ, kişiler arası yönelim) ve bu özelliklerin bireyin davranışlarını ve diğer grup üyelerinin davranışlarını ne ölçüde etkilediğinin bir yansımasıdır. Grubun hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli olan özel eylemler görev ortamını oluşturur. Sosyal çevre, bu ortamı, üyeler bir araya gelip etkileşim kurmaya başladıktan sonra kurulan kişilerarası ilişkiler olarak tanımlanır. Bu etkileşim süreci açısından, bu gözden geçirme, grupların sosyal çevresini yansıtan ve aynı zamanda grup süreçleriyle ilgili bilgilerimize ekleme potansiyeline sahip temsili yapıları dikkate alır (Martina, Bruner, Eys, ve Spink, 2014).

Sosyal Bütünleşme Kavramı

Çağlar (2020)'a göre ikinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal bütünleşme kavramının üzerinde önemle durulmuştur. Özellikle savaş sonrası, Avrupa ülkeleri savaşın olumsuz etkileri ortadan kalktıktan, ekonomi alanında ferahlama başlayınca, ekonomi dışı alanlarda tezahür eden değişiklikleri görmeye başlamışlardır. Maddi anlamda gelişme gerçekleştiği halde, toplumda sosyal

ve kültürel olarak negatif anlamda değişimler, bakışları bu alana çevirmiştir. Sosyal hayatta gözükken ve bireylerde etkisini artıran bireylerin birbiri ile iletişimde zayıflama, fertçi ve faydacı davranışlar, saldırganlık, intihar, anomi, boşanma oranlarındaki artış, sınıf ve grup şuurunun milli şuurun önüne geçmesi, fert ve toplumu karşı karşıya getirme amaçlı özgürlükçü yaklaşımlar, etnik ve mezhep çatışmalarının kullanılması, sosyal bütünleşme kavramının daha fazla önem kazanmasına olanak tanımıştır (Erkal, 1996).

Sosyal bütünleşme kavramı, farklı çalışmalarda bilim insanları tarafından çeşitli şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Sosyal bütünleşme, toplumu oluşturan bireylerin, sosyal grupların ve sosyal kurumların ortak değerler ve hedefler doğrultusunda bir bütünlük oluşturup, devamlılığını olağan şekilde sürdürebilme halidir (Deliömeroğlu, 1998).

Sosyal Bütünleşme Türleri

Sosyal bütünleşme ile ilgili alan yazın incelendiğinde bu kavramın; normatif bütünleşme, fonksiyonel bütünleşme, mânâ etrafında bütünleşme ve mecburi olmak üzere dört ana grupta incelendiği görülmüştür.

Normatif Bütünleşme

Toplum ilişkilerinin normlar etrafında şekillenmesi durumunda, toplumsal ilişkilerde ahenkli bir şekilde gerçekleşecektir (Şanlıtürk, 2022). Bu süreçte kişilerin davranışları toplumsal kurallar çerçevesinde bütünlük bir yapı içerisinde seyredecektir. Bu sürece normatif bütünleşme adı verilmektedir (Hacıkeleşoğlu, 2016).

Normlar, değerler ve fikir üzerinde anlaşmayı sağlamaktadır. Bu sebeple, bir toplumda üyelerinin kendi kültürlerini üstün görüp tercih etmeleri grup içindeki sosyal kontrolü kuvvetlendirmektedir. Bireyin kendi nefesine karşı duyduğu saygı, kişiliğinin belirmesi yönünde nasıl etkili bir faktör oluşturursa, kendi grubunun kültürüne karşı duygusu da birleştirici bir unsur olmaktadır. Kültür taassubu bu sebeple bütünleşmede grup içi ilişkilerde olumlu etki yaparken, gruplar arası ilişkilerde ise, olumsuz etki yapmaktadır (Dönmezer, 1982).

Parsons, normatif bütünleşmeyi detaylı bir şekilde incelemiştir. Toplumsal değerlerin sosyal sistem yapısı kapsamında müesseseseleşmesi durumunda bu çeşit bütünleşme meydana gelmektedir (Çınar, 2007). Toplumda meydana gelen yüksek derecede bir normatif bütünleşme sosyal istikrarı dolayısıyla da sosyal sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Çünkü bu yolla, toplumda-

ki mevcut üyelerin sosyal normlar üzerinde ittifakı sağlanmış olacağı gibi, ayrıca bu normların nesilden nesile aktarılması ve gelecekteki nesillerin bu normlara göre hareket etmeleri de sağlanmış ve dolayısıyla sosyal sistem devamlılık kazanmış olacaktır (Yıldırım 2020).

Kişilerin sosyal normlara sahip olmaları, toplumun bir üyesi olmaları ortak kültürü taşımaları ile mümkündür. Bu da ortak kültürü öğrenme ve sosyalleşmeleri ile gerçekleşmektedir. Birey, kültürü toplumda hazır olarak bulmakta ve toplumun bütününe ait kültürün alıcısı konumuna geçmektedir. Kültür, sosyal bütünleşmenin çimentosudur (Ersoy 2018).

Başka bir taraftan, normatif bütünleşme sağlanmadığında, uyum farklı değer yargıları içinde sağlanmakta, kendisi dışındaki değer yargılarıyla ilişkisi ise, herkes için bağlayıcı hukuk kurallarıyla sağlanmaktadır. Yani buradan anlaşıldığı üzere, modern toplumlarda hukuk, değer yargıları düzenleyerek meydana gelen uyumsuzlukların çatışma halini almasını engellemektedir. Hukuk ve vatandaşlık şuurunun bir sistem ve kültür halini almadığı toplumlarda, norm ve değer farklılığı bütünleşme değil de çatışmaya neden olabilmektedir. Hukuk ve kültür bakımından millet olamamış; etnik, mezhepsel ve sınıfsal olarak bölmelere ayrılmış bazı Ortadoğu toplumları veya pek çok Afrika halkı bu duruma örnek olarak verilebilir (Yıldırım 2020).

Fonksiyonel / İşlevsel Bütünleşme

Ayrı ayrı kültürel unsurların birleşerek toplumu bir bütün olarak oluşturmaları ve fonksiyonel olarak bir araya gelmeleri bu bütünleşme türünü ifade etmektedir. Örnek olarak otomobil parçaları birbirine eklenmeyip bir yerde yan yana durdukları zaman mekânî birlik teşkil ederler. Ancak bu parçalar, monte edilip bir otomobil teşkil edecek şekilde birleştirildiğinde işleyen bir bütün meydana getirdiklerini söyleyebiliriz. Bu işleyen bütünden bir parça çıkarıldığında bütün bozulur ve istenilen faaliyet durur (Sancaktar, 2013).

Bireyler ile bağlı oldukları gruplar arasında da aynı ahenk, uyum ve benzerlik söz konusudur. Burada benzerlikten kasıt, kişilerin aynı karakteristik özelliklere sahip olmasıdır. Durkheim, küçük bir toplum içinde tüm bireylerin ortak benzerlik özelliklerinin meydan getirdiği uyumu mekanik dayanışma olarak ifade etmiştir (Özdil, 2017). Bu dayanışma, ortak değer ve inançların toplamıdır ve kişilerin ve grupların etkin bir şekilde iş birliği yapabilmelerini sağlamaktadır. Buna karşılık olarak, iş bölümünden ortaya çıkan dayanışma “organik dayanışma” olarak adlandırılmıştır. Organik dayanışmaya günümüzde fonksiyonel bütünleşme denmektedir (Dönmezer, 1982).

Mekanik dayanışmada kişiler, belirli davranış şekilleri altında, bir makinenin aynı işi yapan parçaları gibidirler. Mekanik dayanışma, kır bölgelerine özgü bir dayanışma iken, organik dayanışma gelişmiş bölgelerde veya gelişmiş toplumlarda meydana gelmektedir. İş bölümünün önemli olduğu alanlarda, herhangi bir alanda meydana gelen aksaklık diğer tüm çalışmalara da etki etmektedir (Şahin ve Coşkun 2009).

Aksoy (2022a)'a göre yaşamın devamlılığının sağlanabilmesi için insanların birtakım meslekleri yapmaları gerekmektedir. Toplumdaki iş bölümü, fonksiyonel bütünleşmenin gerçekleşmesi için tek başına yeterli değildir. İş bölümü, fonksiyonel bütünleşme için en zaruri etmen olmasının yanı sıra, yeterli olmayabilir. Bununla birlikte iş bölümünün dışında toplumsal bütünleşmeyi sağlayan değer, hüküm, kurum ve tedbirlerinde bütünleşmede rol alması gerekmektedir (Şimşek ve Şimşek 2013).

Şanlıtürk (2022)'e göre refah seviyesinin yüksek olduğu, insan ihtiyaçlarının daha iyi karşılandığı toplumlarda bütünleşme daha yüksek seviyede gerçekleşmektedir. Temel ihtiyaçların en iyi karşılandığı yere doğru bir akış gerçekleşmektedir. Çeşitli sıkıntılara rağmen Almanya'dan yurda dönmeyen Türkler, Fransa'yı kendi ülkelerine tercih eden Magripliler ya da Amerika'dan yeşil kart almak için mücadele veren çeşitli ülkelerden göçmenler, fonksiyonel bütünleşmenin somut belirtileridir. Refah ve gelişmişlik insanları doğduğu değil, duyduğu topraklarla bütünleşmeye itmektir. Modern toplumlarda ideallerden ziyade işlevler bütünleşmenin yönünü belirlemektedir (Özdil, 2017).

Mânâ Etrafında Bütünleşme

Şanlıtürk (2022)'e göre, Sosyo-kültürel bütünleşme tipleri arasındaki en mükemmel entegrasyon çeşidi mânâ etrafında bütünleşmedir. Mânâ etrafında bütünleşmede maddi birliğin yanı sıra manevi birlik de söz konusudur. Fonksiyonel olarak bütünleşmiş bir toplumla kültürün çeşitli unsurları arasındaki ilişki bir makinanın parçaları arasındaki ilişki kadar sıkıdır. Bu parçalardan biri kültürel sentezden çıkarıldığı hâlükârda toplum mekanizması felce uğrar. Ancak birbirine bu kadar sıkı bağlı parçalar arasında manevi bir birliğin olması gerekmez. Bir makinanın çarkları kadar birbirine karşı hissiz ve anlayışsız olabilirler.

Ancak, mânâ etrafında bütünleşmiş toplumlarda durum daha farklıdır. Bu tür toplumlarda ortak kültürel öğeler ve değerlerin meydana getirdiği öz, karakter ve pekiştirici anlam bakımından birbirini tamamlarsa, toplum sağlam bir yapı oluşturduğu için parçalanmaz ve varlığını sürdürür. Toplumun inançları, örf ve adetleri, değer hükümleri gibi sosyal değerler binanın

tuğlalarını birbirine bağlayan harç görevi görürler. Bu sosyal değerler sarıntıya uğrar ve zarar görürse toplumda çözülme kaçınılmaz olur. Bir din ve millî idealin mânâ etrafındaki bütünleşmeyi sağladığına inanılır (Bilgiseven 1993).

Mecburi Bütünleşme

Mecburi bütünleşme, biraz daha tali ve iğreti bir bütünleşmedir. Temelde üç nedenle gerçekleşir. Bireyler özellikle ekonomik, güvenlik veya hürriyet sorunları yaşandığında, kendi toplumunu terk ederek bir başka toplumla mecburen bütünleşme eğiliminde olur. Çoğu zaman buradaki zorunluluğu belirleyen şey bireyin kendi algıları ve kararlarıdır (Güven, 2017).

Mecburi bütünleşme eğilimi, önce fonksiyonel sonra da normatif olarak, süreç içinde tam ve devamlı bir bütünleşmeye dönüşebilir. Aynı zamanda, dönemsel ve geçici de olabilmektedir. Şartlar, zaman, zemin, aktörler ve fırsatlar değiştiği zaman, bütünleşmedeki mecburiyet de değişmektedir. Yani buradan anlaşıldığı üzere bütünleşme, zamanla değişen dinamik bir süreçtir. Kişiler, eğer daha iyi bir alternatifleri yoksa kendi alt ve karşıt kültürlerinden koparak toplumun geneliyle bütünleşme eğiliminde olurlar. Dolayısıyla sosyal bütünleşme genel itibariyle faydacı ve mantıklı bir karar alma sürecidir. Mânâ birliği oluşturabilmiş toplumlar, diğer toplumlarla bütünleşme bakımından daima daha güçlü bir alternatiflerdir. Aksi taktirde, toplumsal, kültürel, işlevsel riskler ve tehditler barındırırken, böyle bir psikoloji içinde halkın çoğunluğu hatalı ve eksik olmasına rağmen kendi dinî ve millî kültürü içinde var olmayı tercih eder (Aydınalp, 2015).

Spor ve Sosyal Bütünleşme

Spor günümüzde özellikle gelişmiş toplumlarda oldukça önemli faaliyetler grubunda yer almaktadır (Şanlıtürk, 2022). Bu toplumlarda sportif faaliyetlerin pedagojik, toplumsal politik ve sağlık gelişiminde önemli rol üstlendiği fark edilmiştir. Bu alanlar spor sosyolojisinin ilgi alanına girmektedir. Dolayısıyla bireysel gelişimin her alanında spor oldukça önemli görevler üstlenmektedir (Voigt, 1998). a

Bireysel gelişimin yanı sıra özellikle dezavantajlı grupların topluma kazandırılmasında spor oldukça etkili bir faaliyet alanıdır. Bu açıdan spor sosyolojisi yabancı çalışanlar, aileler veya mahkûmların uyum sorunlarını spor aracılığıyla gidermeye çalışmaktadır (Voigt, 1998). Spor, toplumu birleştiren ve sosyalleşmeye katkısı olan bir güç olarak kabul edilmektedir (Küçük ve Koç, 2015).

Aksoy (2022c)'a göre spor, toplumun tüm özelliklerini olduğu gibi gösteren bir kavramdır. Gelişmiş toplumlar sporun bu işlevlerinin farkına vararak toplumdaki her kesiminin sportif etkinliklere katılımını desteklemektedir (Ulseth 2004). Bu anlamda İtalya'nın bazı bölgelerinde yolsuzlukla mücadelede spordan faydalanılması sonucu toplumsal refahın arttığı gözlemlenmiştir. Bu bölgelerde sportif kulüplerin sayısının fazla olması ve katılımın özendirilmesi suç oranlarını aşağıya çekmiştir (Duman ve Alacahan, 2010).

Kültürel entegrasyon anlamında da sporun etkisinden faydalanmak olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Uluslararası müsabakalarda sporcuların birbirleri ile kaynaşması ve farklı kültürleri tanıyarak centilmen bir şekilde sportif faaliyetlere katılmaları onların farklı kültürlere daha saygılı yaklaşmasını, farklılıkları kabul etmesini, vizyonlarının gelişmesini sağlayacaktır. Spor sayesinde gelişen sorumluluk yüklenme, rolleri belirleme hoşgörü ve yeteneklerinin farkına varılması özgüven duygusunu geliştirecek farklılıklara saygılı olmayı besleyecektir (Matteucci, 2017).

Diğer yandan sportif etkinlikler gruplara arası iletişimi ve grubun uyumunu olumlu yönde etkilemektedir. Bununla birlikte sosyalleşmeye de katkı sağlayacaktır. Grup içerisinde uyum akademik başarı, arkadaşlık, dostluk, paylaşım, iş birliği gibi yönleri destekleyerek özgüven düzeni olumlu etkilemektedir (Pomohaci ve Sopa, 2017). Ancak bu noktada spor ve beden eğitimi ve spor kavramlarının netleşmesi önemlidir. Sportif faaliyetler bir müsabaka ve yarış olarak algılanabilirken, beden eğitimi ve spor temelde bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığının desteklenmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla bu anlamda beden eğitimi ve spora eğitim kademelerinin her alanında yeterince yer verilmelidir (Yetim, 2000, Koçak ve Güven, 2018).

Son dönemlerde sporun yukarıda bahsedilen etkilerinin farkına varıldığı, sporun toplumsal refahı ve kültür düzeyini arttırdığı ve bu anlamda sosyal ve kültürel hayatta önem kazandığını ifade etmek mümkündür. Bunun sonucunda kişilerin spora katılım düzeyleri artmış, spor kulüplerinin sayısı artmış ve spor sektörü sosyal ve kültürel yaşamın bir parçası haline gelmiştir (Uzun ve diğerleri, 2013). Bu anlamda sporun her alanında yer alan kişilerin toplumsal sosyalleşmede önemli katkılar sağladığı ifade edilebilir.

Spora katılımın artması ile bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarında iyileşme görülmesinin yanı sıra bu anlamda yeni toplumsal grupların oluşması ve statü kazanması, genel olarak sosyalleşmenin artması söz konusudur (Rusu ve Rusu, 2017). Bu açıdan spor aktiviteleri bireye grup üyesi olma, grup içerisinde rol üstlenme, grup amaçları çerçevesinde hareket etme, paylaşım ve yardımlaşma duygularını besler (Mumcu, 2017). Sporun en

önemli özelliklerinden birisi de din, dil, ırk ve etnik köken fark etmeksizin insanları bir araya getirmesidir (Eser, 2011).

Sonuç

Bilindiği üzere, aile, bireyin sosyalleşmeye başladığı ilk mekân olarak çok önemli bir işleve sahiptir ve spor aile içinde sosyalleşmede oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bir oyuna katılmak ya da beraber bir müsabaka izlemek olsun, spor, ailelerin on yıllardır kaliteli zaman geçirmelerinin bir yolu olmuştur. Spor etkinlikleri ailelere birlikte vakit geçirmeleri için fırsat sunar ve bu bağlamda spor deneyimi, aile ihtiyaçlarını tatil ya da hafta sonu gezisiyle aynı şekilde karşılamak için bir araç konumuna gelir (Smith ve Stewart, 2007). Üst seviyede spor hayranı olan birisinin ailesini spor deneyimine dâhil etmesi yaygındır. Bu durum kişinin spor ile ilişkisini yüksek seviyede tutarken sosyal ihtiyaçlarını da karşılamasına yardımcı olur

Sosyal topluluğa katılım sağlayan ve sosyal bir etkinlik olan spor sosyalleşmiş olan ve sosyal becerilere sahip olan kişilerin oluşmasında etkili bir araçtır. Modern toplumlarda genelde sporun kolektif bir etkinlik olduğuna dikkat çekilmektedir. Farklı birey topluluklarının bir araya getirilmesini sağlayabilen bu tür etkinlikler bu sayede bireylerin sosyal ilişkilerini geliştirip farklı bireyler ile etkileşim halinde olmalarını, karşılıklı bir şekilde birbirlerinden etkilenmelerini ve etkilemelerini, çeşitli topluluklarda kendini ifade etme yeteneği kazanmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle bireyler arası ilişkilerin kurulması, sürdürülebilmesi, pekiştirilmesi ve sosyal bütünleşmenin desteklenmesini sağladığını da söylemek mümkündür (Gezer, 2010). Spor bakımından sosyalleşme, bir insanı spora kazandıran kişi ya da araçları, yani bir bireyin spora katılma şeklini araştırmaktadır. Sporla sosyalleşme spora katılmanın sonuçları üzerinde yoğunlaşır. Sporla sosyalleşme, kişilerin spora katılım şekliyle topluma katılmayı nasıl sağladığını göstermektedir. Sporun takım çalışması, kazanma ve kaybetme (ya da yarışma) adil olma gibi davranışların düzeltilmesinde çok önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir (Snyder ve Spreitzer, 1976).

Spor bireyin; kültürü farklı, inancı farklı, düşüncesi farklı insanlarla karşılıklı etkileşimde bulunmasını ve bu yolla kendi dar dünyasından kurtularak daha geniş çevrelerde yer ediniş sosyalleşebilmesine, olumlu katkılar sunmaktadır. Spor yalnızca sportif aktivitelerde yer alanlarla değil izleyiciler arasında da önemli bir etkileşim aracıdır (Çaha, 2000). Spor seyirciliği, aidiyet duygusu sağlayarak insanın sosyal etkileşim ihtiyacını karşılamaya yardımcı olmaktadır. Çoğu izleyicinin sporu bir sosyal grubun üyesi olarak kullanması, taraftarların gerçekten sosyal etkileşim ihtiyaçlarını karşılamak için sporu

kullandığını göstermektedir (Wann, Ensor ve Bilyeu, 2001). Belki de taraftarları en güçlü şekilde etkileyen spor değil, başkalarıyla kaliteli zaman geçirme ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için ilişkiler kurma fırsatıdır. İnsanlar, arkadaşlarıyla, aileleriyle ve benzeri düşünene bireylerle etkileşime girebilecekleri sosyal bir ortam sağlamasından dolayı spora katılmak için motive olmaktadır (Smith ve Synowka, 2010).

Sporun genel olarak toplumu daha eşit, sosyal olarak uyumlu ve barışçıl kılma gücüne sahip olduğuna dair yaygın bir inanç vardır. Sporun oyunun ötesinde daha geniş sosyal “işlevlere” sahip olduğu fikri elbette yeni değil, aksine spor yoluyla sosyal gelişim uzun bir tarihe sahiptir. Günümüzde sporun sosyal faydaların gerçekleşmesi için bilinçli şekilde tasarlanması gereken bir program olarak görülmesine gittikçe daha çok önem verilmektedir McDonald, Milne ve Hong (2002) spor katılımını etkileyen motivasyon faktörleri üzerine yaptıkları çalışmada fiziksel uygunluk, risk alma, stres azaltma, saldırganlık, katılım, sosyal kolaylaştırma, benlik saygısı, rekabet, başarı, beceri ustalığı, estetik, değer gelişimi ve öz gerçekleştirme olarak 13 neden ortaya koymuşlardır. Burada bahsedilen 13 nedenden birçoğunun bireyin sosyal gelişimine etki ettiği düşünülmektedir. Bu bağlamda birey üzerinde meydana gelen sosyal gelişim zamanla toplumsal boyuta dönüşerek sosyal bütünleşmeye katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Akkaya, C. (2015). *Kentsel yaşam bağlamında spora yönelen bireylerin sosyo-ekonomik durumları: Antalya'daki spor merkezlerinde sosyolojik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Antalya.
- Akkaya, C. (2022b). *Spor Ekonomisi*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Aksoy, S. (2022a) *Serbest Zaman Faaliyetlerinin Toplumsal Tabakalaşma Açısından Ele Alınması*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aksoy, S. (2022b). *Toplumsal Cinsiyet Açısından Spor*. Uluç, E.A. (Ed). Sporda Güncel Yaklaşımlar İçinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksoy, S. (2022c). *Zorbalığın spor seyircileri açısından ele alınması: futbol örneği*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aydınalp H, (17-19 Nisan 2015). Birlikte yaşama hukukunun sosyolojik temelleri. Kutlu doğum haftası Hz. Peygamber ve birlikte yaşama hukuku sempozyumu. *DİB Yayınları. Mardin*, 91-107.
- Badawi, E. ve Hinds, M. (1986). *A Dictionary of egyptianarabic*. Beirut: LibrairieduLiban
- Bilgiseven, A. K. (1993). *Sağlıklı sanayileşmenin sosyal temelleri*. Sosyoloji Konferansları 24, 1.
- Bogler, R. ve Somech, A. (2002). Motives to study and socialization on tactics among university students. *Journal of Social Psychology*, 142, 233-248.
- Bulut, M. (2008). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleki Sosyalleşme Düzeyleri ve Örgütsel Adanmışlıklarının Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.
- Carron, A. V.ve Eys, M. A. (2012). *Group dynamics in sport*. Morgantown: Fitness Information Technology.
- Çaha, Ö. (2000). *Spora yaslanarak bir nefes alma*. Ankara: Beta Yayınevi.
- Çakır, V.O. (2014). *Spor Sosyolojisinin Doğuşu. Geleneksel Beden Eğitimi Usul ve Yaklaşımlarında Dönüşüm*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çınar, S. (2007). *Talcott Parsons ve işlevselci kuram*. Sosyoloji Notları, 3, 35-43.
- Delioeroğlu, H. (1998). *Sosyal Bütünleşme Sürecinde Sosyal Normlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Dever, A. (2015). *Spor Sosyolojisi*. (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Dönmezer, S. (1982). *Sosyoloji*. 8. Baskı. Ankara, Savaş Yayınları.
- Duman, B. ve Alacahan, O. (2010). Sosyal Kaynaşma. Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences, 15(1).
- Durmaz, M. (2020). *Sosyolojik Bağlamda Fitness Sporunun Beden Algısı Üzerine Etkisi: Bursa Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Munzur Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Tunceli.
- Erkal, M. E. (1996). Sosyal Bütünleşmede Hoşgörünün Yeri. *Erdem*. 8(22), 151-158.
- Ersoy E, 2018. Sosyolojide değerler ve değer araştırmaları. *Journal of International Social Research*, 11, 357-366.
- Eser, M. M. (2011). *Futbolun Sosyal Bütünleşmedeki Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elâzığ.
- Freedman, J. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J. M. (1989). *Sosyal Psikoloji*. (Çev. Dönmez, A.). 1. Baskı. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Gezer, E.D. (2010). *Farklı Spor Branşlarındaki Sporcuların Sosyal Beceri Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hacıkeleşoğlu, H. (2016). OF-Çaykara Bölgesi İslâm Âlimlerinin Din Anlayışı: Mehmet Rüştü Âşikkutlu, Hasan Râmi Yavuz ve Mustafa Cansız Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 64-81.
- Hüntük, D. ve Demirhan, G. (2003). İlköğretim sekizinci sınıf, lise birinci sınıf ve üniversite öğrencilerinin beden eğitimi ve spora ilişkin tutumlarının karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 14(4), 175-184.
- Kaya, E. M. (2020). *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Spor İstanbul Çalışanlarının Mutluluk ve Sosyalleşme Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Sakarya.
- Kleinert, J., Ohlert, J., Carron, A., Eys, M., Feltz, D., Linz, L. ve Sulprizio, M. (2012). Group dynamics in sports: An overview and recommendations on diagnostic and intervention. *The Sport Psychologist*, 26(3), 412-434.
- Koçak, Ç. V. ve Güven, Ö. (2018). Voleybol Antrenörü Mesleki Öz Yeterlik Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(2), 162-177.
- Kutbay, Ö. Ç. (2022). *Sporun Sosyal Onay İhtiyacı Üzerine Etkisinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu İzzet Abant Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Bolu.
- Küçük, V. ve Koç, H. (2004). Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde insan ve spor ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 1-11.

- Martina, L., Bruner, M., Eys, M. ve Spink, K. (2014). The social environment in sport: selected topics. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 7(1), 87-105.
- Matteucci, I. (2017). Sport And Integration In Italian Elementary School: The Sports Class Project. *Ovidius University Annals. Series Physical Education And Sport. Science, Movement And Health*, 17(2), 336-343.
- McDonald, M. A., Milne, G. R ve Hong, J. (2002). Motivational factors for evaluating sport spectator and participant markets. *Sport marketing quarterly*, 11(2).
- Mumcu, H. E. (2017). *Bazı AB ülkelerinde uygulanan engelli spor politikalarının ekonomik, sosyal ve proje bazlı olarak Türkiye ile karşılaştırması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya
- Özdil, M. (2017). Kolektif ve bireysel kimlikler bağlamında sosyal bütünleşme. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences* 28, 384-400.
- Pomohaci, M. ve Sopa, I. S. (2017). Extracurricular sport activities and their importance in children socialization and integration process. *Scientific Bulletin*, 22(1), 46-59.
- Rusu, O ve Rusu, D. (2017). Social integration through sport to hearing impaired students. *Sp Soc Int J Ph Ed Sp*, 17 (2), 41-52.
- Sancaktar, C. (2013). *Bütünleşme ve bütünleşme teorileri*. İçinde: Uluslararası ilişkilerde teorik tartışmalar. Edt: Hasret Çomak Caner Sancaktar, İstanbul: Beta Yayınları.
- Sivri, S. (2022). *Üniversite Öğrencilerinin Sportif Sermaye ve Sporun Sosyal Etkisine İlişkin Görüşleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Smith, A. C. ve Stewart, B. (2007). The travelling fan: Understanding the mechanisms of sport fan consumption in a sport tourism setting. *Journal of sport & tourism*, 12(3-4), 155-181.
- Snyder, E. E. ve Spreitzer, E. (1976). Correlates of sport participation among adolescent girls. *Research Quarterly. American Alliance for Health, Physical Education and Recreation*, 47(4), 804-809.
- Şahin, T. ve Coşkun, S. (2009). Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi. *Ankara, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*.
- Şanlıtürk, İ. N. (2022). *Uzaktan Eğitim ile Spor Yapan Bireylerin Sosyal Bütünleşme ve Özgüven Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Konya.

- Şimşek, H. Şimşek, A. S. (2013). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinde sosyal bütünleşme düzeyi. *Milli Eğitim Dergisi* 43, 73-96.
- Ulseth, A. L. B. (2004). Social integration in modern sport: Commercial fitness centres and voluntary sports clubs. *European sport management quarterly*, 4(2), 95-115.
- Uzun, M., Hazar, M., Döş-Yılmaz, E. ve Kaplan, M. (2013). Kahramanmaraş ilinde yapılan folklorik güreşler ve sosyal hayata etkileri. *Kahramanmaraş Sempozyumu*, 1053-1063.
- Voigt, D. (1998). *Spor sosyolojisi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Wann, D. L., Ensor, C. L. ve Bilyeu, J. K. (2001). Intrinsic and extrinsic motives for originally following a sport team and team identification. *Perceptual and motor skills*, 93(2), 451-454.
- Yetim, A.A (2015). *Sosyoloji ve Spor*. İstanbul: Morpa Kültür ve Yayınları.
- Yetim, AA. (2000). *Sosyoloji ve spor*. Trabzon, Topkar Matbaacılık.
- Yıldırım, A. (2020). Örgüt teorisinde Parsons'cu işlevselcilik ve gerilim yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 153-167.

Spor ve Rekreasyon Arasındaki İlişkinin Sportif Rekreasyon Açısından Ele Alınması

Ferhat Aktaş¹

Özet

Spor, bireylerin rekreasyonel açıdan birtakım ihtiyaçlarını karşılamalarında önemli bir hareket alanı sağlarken, rekreasyon ise sporun toplum içerisinde yaygınlaştırılması ve sportif açıdan birtakım başarıların elde edilmesine olanak tanımaktadır. Sportif rekreasyonun en önemli özelliğinin faaliyetlere katılım kolaylığının yanında her yaşta bireyin istek ve ihtiyaçlarına cevap verebiliyor olmasıdır. Bunun yanında sportif açıdan düzenlenen rekreasyonel faaliyetler, serbest zamanların etkili bir şekilde değerlendirilmesinin yanında, sağlıklı toplumların yaratılmasına da olanak tanımaktadır.

Sportif rekreasyon faaliyetleri gerek herkes için spor gerekse de sağlık için spor adıyla bilinen bir olgudur. Sportif rekreasyon bireylerin serbest zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirmelerine yönelik olan faaliyetleri yapısı içerisine almaktadır. Bununla birlikte bu kapsam altında sporun birtakım özelliklerini de kendi yapısı içerisinde barındırmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada spor ve rekreasyon arasındaki ilişki sportif rekreasyon açısından ele alınmıştır.

Spor

Kuşat (2023)'a göre "Spor" kelimesi "disport" (dis ve porture) kelimesinden gelir ve "işten uzak durmak" anlamına gelmektedir. Zamanla bir araya gelme, koruma ve başarıya ulaşma çabasını temsil eden her türlü vücut hareketini içeren "spor" kelimesi ortaya çıkmıştır. Spor; Sosyo-ekonomik ve kültürel ilerlemenin ana unsuru olarak, kişinin fiziksel ve psikolojik sağlığını iyileştirmek, kişiliğini şekillendirmek, karakter özelliklerinin gelişmesini sağlamak ve kriterlere uyumlu mücadele etmek amacıyla gerçekleştirilen bir faaliyettir. Belirlenen kurallar dâhilinde, heyecan yaşamak ve yarışmada başarıya ulaşmak olarak da tanımlanabilir.

Spor, kişinin bilinçaltındaki güç ve zafer gibi arzularını tatmin etmeye yönelik belirli koşul ve kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen rekabetçi, sosyal, kapsayıcı, fiziksel, psikolojik ve zihinsel faaliyetlerin bir araya gelmesiyle oluşan bir kavramdır (Yetim, 2019). Spor, kişinin coşku hissetmesini, çaba-

1 Onsekiz Mart Üniversitesi, ferhataktas@comu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0010-5876

lamasını ve yenilgi duygusu tecrübe etmesini sağlayan, sosyal, ekonomik ve kültürel faydaları olan bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Türkel, 2010)

Sporun insan hayatındaki en önemli faydası; yaşamı daha huzurlu, güvenli ve emniyetli hale getirmek ve işlevsel değerle sosyalleşmeyi teşvik etmektir. Bireyin çevresel ipuçlarına, özellikle toplu yaşama direncine karşı duyarlılık geliştirme, çevreden kaynaklanan talepleri yerine getirmek için kümeye uygun hareket etme basitlikten uzak, yaşamın sonuna kadar devam eden bir yaşam ürünü olarak ifade edilmektedir (Güney, 2022).

Spor; insanların kendi muhakeme ve mücadele yeteneklerini kullanarak başarılı olmak ve kazanmak için yaptıkları düzenli kural tabanlı eylemleri ifade eder. Spor, belirli bir zaman ve yerde, belirli bir yerde ve belirli organizasyonlar içerisinde, sporcu olarak tanımlanan kişi veya kişiler tarafından bazı hedefe ulaşmak için bir dizi farklı biçimde faaliyetlerin gerçekleştirildiği süreçleri içeren insan tutum ve davranışları olarak ifade edilebilir. Buna ek olarak spor, önceden belirlenmiş ve kabul edilmiş kurallara, farklı şekillerde de olsa bağlı kalmayı gerektiren, zindeliği ve performansı artıran farklı araç ve hedeflerle yapılan fiziksel aktivite olarak tanımlanmaktadır (Biçer, 2007).

Sporun İnsan Yaşamındaki Önemi

Spor, insanların zihinsel ve fiziksel sağlığını iyileştirmeyi, kişilik oluşumunu ve karakter özelliklerinin gelişimini amaçlayan ekonomik ve sosyal kalkınmanın ana ilkesidir (Kuşat, 2023). İnsanlar, toplumlar ve uluslararası topluluklar arasında dayanışma ve uyumu sağlamak, muharebe gücünü artırmak, hareket içinde mücadele etmek, uyarılmış hissetmek, rekabet etmek ve rekabeti kazanmak amacıyla gerçekleştirilen tüm bedensel eylemler olarak tanımlanabilir (Demirci, 2008).

Spor, insan onuruna yakışır kavramları içermektedir, “barış, hoşgörü, eşitlik, disiplin, güzel ahlak, zevk, hak, hukuk, mutluluk, sevgi ve saygı” gibi. Aynı zamanda, insanların “hüzünü, kederi ve stresi” gibi olumsuz duygularını da içinde barındıran bir faaliyetdir. Spor, insanların fiziksel ve zihinsel olarak gelişmelerine katkıda bulunur, aynı zamanda insanların sosyal ilişkilerini de geliştirmesine ve sağlıklı bir yaşam tarzı oluşmasına katkıda bulunur. Spor, insanların tüm varlığını etkileyen özel bir yaşam ve özel bir ahlak olarak tanımlanmaktadır (Erdemli, 2016).

Toplumun birer parçası olan bireyler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde spor etkinlikleri hem sosyal hem de bireysel açıdan oldukça etkili olmaktadır. Spor faaliyetleri sadece bireylerin psikolojik ve fiziksel olarak güçlenmesi noktasında yararlanılmakta olan eğitimi faaliyetler şeklinde yorumlanma-

maktadır. Bunlara ek olarak bireyler için sorumluluk bilincinin gelişmesi, iş birliği motivasyonunun arttırılması ve belirli bir düzen içerisinde sosyalleşme süreçlerinin gelişmesi gibi etkileri de bulunmaktadır (Kuşat, 2023). Spor aktiviteleri fiziksel kazanımlar çerçevesinde değerlendirildiğinde ise kas ve eklem yapısının gelişimine oldukça önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Öyle ki, spor etkinlikleri esnasında kaslar ve eklemler aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Bu nedenle spor faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yapılması ile birlikte önemli gelişimler sağlanmakta, spor yapan ve yapmayan bireyler arasında vücut şekli ve gelişimi noktasında belirgin farklar ortaya çıkmaktadır (Slentz ve diğerleri, 2004).

Spor faaliyetlerinin bir diğer katkısı ise sosyal değerlerin ortaya çıkışı ve süreklilik kazanması noktasında yaşanmaktadır. Bireylerin psiko-sosyal gelişimlerinin arka planında spor faaliyetlerinin sürdürüldüğü alanlarda kendilerini farklı şekillerde ifade edebilme olanaklarına sahip olmaları yer almaktadır (Küçük ve Koç, 2004). Ayrıca spor faaliyetlerinin kendilerine has kurallarının, süreçlerinin ve etkileşim araçlarının bulunması da sosyal faydaların ortaya çıkmasına katkı sunmaktadır (Karayılmaz, 2006).

Duman ve Kuru (2010)'ya göre bireylerin karakter ve sosyal gelişim süreçlerinde spor faaliyetlerine katılımlarının oldukça olumlu katkıları olmaktadır. Bu nedenle özellikle gelişmiş ülkelere bakıldığında spora oldukça büyük önem verildiği ve bireylerin küçük yaşlarda spor yapmaya başladıkları, spor ve beden eğitimi alanında eğitimler aldıkları görülmektedir. Spor faaliyetleri ile bireyler boş zamanlarını oldukça faydalı bir şekilde değerlendirmek, toplum olarak hareket edebilme becerileri geliştirmek ve sosyal gelişim çok daha güçlü bir şekilde yaşanmaktadır.

Düzenli Sporun Faydaları

Sporun, insan hayatında vazgeçilmez bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Spor yapan bireylerin yapmayan bireylere oranla daha sağlıklı oldukları herkes tarafından kabul edilen bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kaliteli ve sağlıklı bir yaşam tarzı için düzenli spor yapmanın faydalarını şu şekilde özetleyebiliriz (Erdaş, 2019);

- Sağlığımızın hayatımızdaki değerini anlamamızı sağlar,
- Yaşam kalitesini arttırmaya yardımcı olur,
- Spor yapmak, kalp hastalıkları riskini azaltır.
- Spor yapmak, yüksek tansiyon riskini azaltır ve ilerlemesini önler.
- Spor yapmak, kandaki iyi kolesterol seviyesini arttırır.

- Kardiyovasküler dolaşımın gelişimini destekler,
- Anaerobik kapasiteyi artırarak hızlı yorgunluğu önler ve buna bağlı olarak kanda laktik asit oluşumunu yavaşlatır,
- Vücuttaki kan akış kabiliyetini artırmaya yardımcı olur,
- Akciğerlerin verimini olumlu yönde artırarak, oksijenin akciğerlerde difüzyon faaliyeti gerçekleştirilir,
- Kalp krizi sonrası ölüm oranlarında azalmaya neden olur,
- Koroner arterlerdeki kan pıhtılaşmasının kalibrasyon dengesini sağlar,
- Kalbinizin pompalama görevini daha verimli yapmasını sağlar,
- Hamilelikte sıklıkla ortaya çıkan rahatsızlıkların (örneğin akıntı sorunları, sırt ağrısı, hazımsızlık vb.) çoğunu en aza indirmeye yardımcı olur.
- Sanrılar gibi asılsız düşünceleri azaltır,
- Stresi gidermeye ve stresten korunmaya yardımcı olur,
- Vücudun bulaşıcı durumlara karşı bağışıklığını artırır,
- Şeker hastalığınızın tekrarlamasında önleyici rol oynar,
- Sigarayı bırakmada aktif rol oynar,
- Eklemelerden kaynaklanan eklem yıkım hızını yavaşlatır,
- Yüksek tansiyona bağlı sorunların sayısını azaltır,
- Bağışıklık sisteminizi güçlendirir,
- Bel rahatsızlığını azaltır,
- Osteoporoz riskini azaltır,
- Fazla kilo problemlerini ortadan kaldırır,
- Aşırı beslenmeye yol açar ama yine de kalori seviyesini korur,
- Denge ve koordinasyonu geliştirmeye yardımcı olur,
- Uykuyu düzenlemeye yardımcı olur,
- Direnç büyümesini artırır,
- Kas kuvveti seviyesini artırır,
- Güzel bir görünüm sağlar,
- Enerji yoğunluğunuzu artırır,

- Yeni insanlarla tanışmanızı sağlayarak sosyal çevrenizi genişletmenize yardımcı olur,
- Yaşam tarzınızın şekillenmesinde rol oynar,

Spor Faaliyetlerinin İnsan Gelişimdeki Rolü

Spor faaliyetleri esas olarak kişinin fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığını iyileştirir, karakter ve kişiliğinin gelişimine katkıda bulunur. Aynı zamanda kişiye bilgi, beceri ve yetenekler kazandırır. Ancak bunlar bireyin rekabet gücünü artırmaya yönelik ve aynı zamanda belirli kurallar çerçevesinde mücadele ilkelerine uygun olarak yarışmak, heyecanlandırmak, rekabet etmek ve kazanmak için yapılan eylemlerdir (Yetim, 2019).

Sporun önemli hedefleri genellikle dengeli bir kişilik oluşturmak, kişilik gelişimini desteklemek, disiplin ve kurallara uygun hareket etmek, gelenek ve göreneklere saygı göstermek ve kişisel kontrol sağlamak ve sosyal kalıpların dışına çıkmaktır (Kuşat, 2023). Ancak spor yapmak insanların hayatlarını daha olumlu görmelerini sağlar. Spor yapan insanların fiziksel gücü artar. Spor yapmak insan vücudunun daha güzel ve estetik bir görünümüne kavuşmasını ve daha sağlıklı olmasına sağlar (Akdoğan, 2017).

Eğitimin etkili ve çekici bir unsuru olan spor, çocukların ve gençlerin bireysel gelişimlerinde büyük etkiye sahiptir. Bu kapsamda spor (Aracı, 1999);

- İnsanı topluma bütünleşmiş eder.
- İnsan kişiliğinin biçimlendirici ve geliştirici rolünün yanı sıra düşünme ve psikolojik gelişim üzerinde de önemli bir etkisi vardır.
- Yenilikçi ve üretken gençlerin sosyal uyum ve dayanışmasının yanı sıra kültürel gelişime de önemli katkı sağlar.
- Kişiyi toplumun saygın ve onurlu bir üyesi yapar.
- Bu, gençlerin içki, sigara ve alkol gibi kötü alışkanlıklarla vakit kaybetmelerini ve vücutlarına zarar vermelerini engeller
- Kişinin tecrübe ve niteliklerini artırarak toplumu üretim ve medeniyet mücadelesinde başarılı kılar.
- İnsanların statü kazanmalarını ve gelir düzeylerini yükseltmelerini sağlar.
- Yeteneklerin keşfedilmesine izin vererek, ayırım gözetmeksizin herkes fırsat eşitliği sağlar.
- Hayatta başarıya giden en önemli araçtır.

- Sosyal ve iş hayatında rekabet, iş birliği ve sosyal gruplara uyum gibi beceriler kazanır.
- Kardiyovasküler, sindirim ve solunum sistemlerinin daha verimli ve etkin çalışmasını sağlar.
- Psikososyal alanda ortaya çıkan birçok sorunun çözümüne yönelik bir tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır.
- Toplumun eğitim düzeyini yükseltir ve kültürel zenginliğe yönlendirir

Kuşat (2023)'a göre spor, çeşitli açılardan toplum hayatında var olan, insanlara doğrudan veya dolaylı bağımlılık yaratan ve her zaman toplumun çıkarlarını desteklemeyi amaçlayan bir sosyal yapıdır. Toplumsal yapının yeri doldurulamaz zevklerini ve ihtiyaçlarını kendine çeken bir spor, toplumun 21. yüzyılın modern toplumsal yapılarında büyük bir olgu olduğu kabul edilirken, toplumsal yapıyla doğrudan ilişkili belli hareketler, kurallar, inançlar ve imgeler oluşturulmuştur.

Spor; İnsanlara fiziksel ve ruhsal olarak ulaşan sosyal bir harekettir. Sporun toplumsal fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir:

- Kişiyi sağlıklı, huzurlu ve güçlü kılar.
- Sosyokültürel istek ve arzuları beraberinde getirir.
- Boş zamanın faydalı bir tahminini verir.
- Arkadaşlık, liderlik, takım çalışması, hoşgörü, onay ve onay niteliklerini kazandırmayı amaçlar.
- İnsanların öz kontrolü, hoşgörü ve kendine ve diğer insanlara saygı duymayı öğretir.
- Programlı ve orantılı uygulama ve dinlenme durumlarının düzenlenmesi gibi avantajlara sahiptir.
- Sosyal sorunları iletişim kurmaya ve çözmeye teşvik eder.
- Kolektif uygulama ve çalışma alır.
- Meslek, yetki ve iş sorumluluğu verir ve yaratır.
- Bireylerin kamusal hayata katılımında önemli rol oynarlar.
- İnsanlar ve milletler arasında dostluk kurar ve sosyal dayanışmayı sağlar.
- Sosyal statünüzü artırmanızı sağlar.

- Profesyonel kullanım ile finansal fayda sağlar.
- Fairplay iş birliği, risk yönetimi ve cesaret duygusu yaratır.
- Mücadele ve rekabet duygusu geliştirir.
- Kişilerarası ilişkileri güçlendirir.
- Yapıcı, yeni bir ürün ve üretici yaratma becerisini ortaya çıkarır.
- Kendine güveni artırır.
- Uluslararası ilişkileri, iç ve dış turizmi geliştirir.
- Mali, sosyal ve kültürel gelişmede önemli rol oynar.
- Topluluk üyeleri arasında aidiyet duygusunu artırır.
- Kişide zafer hissi uyandırır.
- Ruhunda kötü enerji olan bir savaşıyı huzurlu, dostane bir yere taşır.
- Kişide karakter ve irade gelişimine katkı sağlar.
- İnsanların doyumsuz tutkularını elinde tutar

Rekreasyon Kavramı

Globalleşen dünya ile birlikte insanlar daha yoğun bir iş temposu içinde yaşamlarını sürdürmektedir. Yoğunlaşan iş hayatı ile birlikte insanların stres düzeyleri artmakta ve bu da ağır sorumlulukları da beraberinde getirmektedir (Gök, 2022). Bireylerin boş zamanlarını çeşitli aktivitelerle değerlendirmeleri oluşan stresten uzaklaşmak için hayati önem taşımaktadır. Artan stresi azaltmak için oluşan boş zamanlarda yapılan aktiviteler rekreasyonu oluşturmaktadır (Ardahan ve diğerleri, 2016). Genel anlamına bakıldığında zaman rekreasyon; bireylerin yaşadıkları toplumun kültürel ve ekonomik yapısına uygun olarak, kendilerini duygusal ve fiziksel anlamda yeniden motive etmek için uyguladıkları aktiviteler olarak tanımlanmaktadır (Dönmez, 2006). Tütüncü (2012) ise rekreasyonu kişilerin kendi isteğiyle yaşamlarını daha kaliteli bir hale getirmek için boş zamanları değerlendirmek olduğunu belirtmiştir.

Rekreasyon insanların bireysel veya grup olarak boş zamanlarında yaptığı etkinliklerdir. Bu etkinlikler bireye özgürlük ve haz duygusu vermektedir. Tek ya da grupça yapılan rekreasyon bireyin fiziki, psikolojik ve sosyal olarak gelişmesinde önemli yer tutmaktadır. Karaküçük (2008) daha detaylı olarak rekreasyonu, bireyin çeşitli zamanlarında ve farklı sürelerde ortaya çıkan boş zamanlarında, bulunduğu ortamdan uzaklaşarak dinlenmek, hava değişimi, gezme görme, sağlık, beraber olma, heyecan duyma, farklı yaşantılar elde

etme gibi pek çok amaçla rekreasyona yöneldiğini, mekânsal olarak ev dışında veya ev içinde, açık veya kapalı alanlarda ya da aktif-pasif şekillerde, kent içinde veya kırsal alanlarda etkinliklere katılmak olarak tanımlamaktadır.

Rekreasyon organizasyonları planlanırken toplumun düzeyinden bireyin istek, arzu, yetenek, ihtiyaç, beklenti ve ilgi alanlarını kapsayacak, bireylerin zorlanmadan yapabileceği ve kabiliyetlerini ortaya koyacakları aktiviteler olmalıdır (Karademir, 2022). Rekreatif aktiviteler serbest zamanın etkin bir biçimde değerlendirmesinde planlanan etkinliklere denir. Birçok türde aktiviteler bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında rekreasyonel aktivite alanları aşağıdaki şekilde ayrıntılı olarak sıralanmaktadır

1. Müzik aktiviteleri (enstrümanlı, orkestralı, solo, koro vb.).
2. Spor aktiviteleri (takım, bireysel, doğa, mücadele ve zihin sporları vb.).
3. Oyunlar (her yaş düzeyini kapsayan eğitsel oyunlar).
4. Dans (halk oyunları, modern ve ritmik danslar vb.).
5. Sanat ve yetenek gerektiren aktiviteler (plastik, deri, grafik, seramik, metal, fotoğraf, resim, ahşap vb.).
6. Mekân dışı aktiviteler (kamp kurmak, piknik yapmak, çevrecilik vb.).
7. Bilimsel ve kültürel aktiviteler (edebiyat çalışmaları, tiyatro, bilimsel tartışma toplantıları vb.). (Karaküçük, 2005).

Rekreasyonun Özellikleri

Birçok tanımının olmasında gösteriyor ki rekreasyon birçok özeliğe sahiptir. rekreasyonun 5 temel özelliği bulunmaktadır. (Hoyladı, 2023).

- Rekreasyon, serbest zamanda yapılır.
- Birey; gönüllü olarak ve tamamen kendi arzusu ile etkinliklerde bulunur.
- Rekreasyon etkinlikleri, dahil olanlara haz, mutluluk veren ve neşelendiren bir tarzda olur.
- Rekreasyon faaliyeti, bireysel ve toplum için yarar sağlar.
- Toplumsal değerlerle iç içedir. Yemek, uyumak gibi hayati önem taşımaz.

Dünya üzerinde birçok farklı insan ve kültür olduğu için rekreasyon kavramının ortay çıkışı ve de özellikleri farklı olabilmektedir. Farklı disiplinleri olmasına rağmen ortak biçimleri ve de kendine has özellikleri bulunur.

Rekreasyonun Faydaları

Rekreasyon etkinlikleri bireyi hareketli ve aktif yaşama sürmektedir. Bu etkinliklere katılan bireyler toplumun içinde bulunduğu grubun ve bireysel olarak geliştirmektedirler. Rekreatif etkinliklere katıldıkları zaman bireyler aktivitelerle, zamanla psikolojik etmenlerle, uyarılmakta ve bunun sonucunda psikolojik, ekonomik, fizyolojik ve toplumu ilgilendiren etkiler ortaya çıkmaktadır (Hoyladı, 2023). Aktivitelere katılan bireyler bunları değerlendiren bireylerde serbest zaman ya da boş zamanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan serbest zamanve serbest zamanı değerlendiren bireylerde birtakım faydalar ortaya çıkmaktadır. Kozak, Aydın ve Aydın (2017)'na göre bunlar altı başlıkta sınıflandırılır. Bunlar, eğitsel, psikolojik, estetik, sosyal, fizyolojik ve rahatlamadırlar.

Sosyal faydaları, rekreasyonel etkinliklere katılan bireyler farklı insanlarla tanışma fırsatı bulunur ve yeni arkadaşlar edinirler (Balcı ve İlhan, 2006). Rahatlama faydası, rekreatif etkinlikler bireylerin günlük iş ve okul hayatının getirdiği stresten ve günlük yaşamın kaçma ve yenilenme tazelenme deneyimi ortaya çıkarmaktadır (Sevil ve diğerleri, 2012). Eğitsel faydasına bakıldığında boş zamanlarında insanlar eğitim ihtiyacının rekreatif etkinliklerle grubun içinde ya da bireysel olarak sağları (Yüncü ve diğerleri, 2013). Psikolojik faydası bireyin kapasitesini keşfetmesine ve kendisini daha rahat ifade etmelerine yardımcı olmaktadır (Can, 2015). Rekreatif etkinliklere katılan bireylerde hem estetik hem de fizyolojik fayda olduğu gözlemlenmiştir. Müziğin, dansın, sanatın ve doğanın bireyde olumlu ve büyük haz yaşatması rekreasyonun estetik faydalarındandır. Aktif olarak rekreasyonel aktivitelere katılan bireylerin kan dolaşımı canlanmakta vücut organlarının işlevi kuvvetlenir, metabolizması hızlanır, fiziksel sağlığı korunur ve bireyin fizyolojisi gelişmektedir.

Neden Rekreasyona İhtiyaç Duyulur

Gelişen dünya ile birlikte insanlar birçok farklı etkenle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum insanların bezen mutlu olmasına bazen ise yoğun stres altında kalmasına sebebiyet vermektedir (Gök, 2022). Artan şehirleşme ile birlikte insanların doğadan uzaklaşması, kendilerine daha çok vakit ayırmak ve çeşitli rekreasyon faaliyetleri yapmak istemesine neden olmaktadır. Bu ve bunun gibi nedenler insanların rekreasyon faaliyetlerine ihtiyaç duymasına

imkân sağlamıştır. (Hacıoğlu, Gökdeniz ve Dinç, 2009). Artan sanayileşme ve kentleşme ile birlikte nüfusun kentsel bölgelerde yaşaması ve buralarda karşılaştıkları monotonluk insanları rekreasyon faaliyetlere yönelten nedenler arasında gösterilebilir (Ardahan ve diğerleri, 2016).

Karaküçük (2008) ise rekreasyona ihtiyaç duyulmasının nedenleri kişisel yönden ve toplumsal yönden olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Kişisel faktörlerden bakıldığı zaman rekreasyon aktivitelerin beden ve ruh sağlığını iyileştirmesi, bireylerin sosyal ilişkilerini güçlendirmesi, kişilere çeşitli beceri kazanımı sağlaması ve bununla birlikte iş verimin artması ve en önemlisi insanı mutlu etmesi rekreasyonel aktivitelerin neden önemli olduğunun bir göstergesidir. Toplumsal olarak incelendiğinde ise; toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve demokratik bir ortam kazanılması rekreasyon faaliyetlerinin önemini arz etmektedir.

Sportif Rekreasyon

Rekreasyon aktiviteleri içinde temeli fiziksel egzersize veya çeşitli spor branşlarının rekreasyon amaçlı uygulanmasına dayanan ve rekreasyon aktivitelerinin büyük bir bölümünü oluşturan türüne sportif rekreasyon denmektedir (Zorba ve Bakır, 2004).

Sportif rekreasyon, günlük yaşam içerisinde insanların yapmak zorunda oldukları dışında arta kalan zamanlarını iyi bir şekilde değerlendirmeleri ve sağlıklarına katkıda bulunabilmeleri için oldukça önemlidir.

Bireyler, serbest zamanlarını etkin bir şekilde değerlendirmek, eğlenmek, kendini savunmak, sağlığını korumak gibi sebeplerden dolayı sportif faaliyetlere yönelmektedirler (Tel, Öcalan ve Yaman, 2000). Serbest zamanların fiziksel egzersiz ve sportif aktivitelerle değerlendirilmesi, teknoloji ve şehirleşmenin birey ve toplum üzerinde meydana getireceği gerilimi önlemek veya oluşan stresi azaltmak için önemlidir (Tekin ve diğerleri, 2004).

Rekreasyon anlayışına olan ilginin artması, sportif hareketliliğin gelişmesine sebep olmaktadır. Sporun ulaştığı toplumsal başarı ve geniş kitleleri etkilemesi de serbest zaman faaliyetlerinde önemli gelişmelere neden olmaktadır. Sporun en ilgi çekici en kapsamlı alanlarından birisi de rekreasyondur. Spor, bireylerin rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak için iyi bir araçtır, rekreasyon ise sporun topluma yayılmasında ve sportif anlamda başarı elde edilmesinde çok önemli görevler üstlenmiştir (Karaküçük, 2008).

Sonuç

Spor, bireylerin rekreasyonel açıdan birtakım ihtiyaçlarını karşılamalarında önemli bir hareket alanı sağlarken, rekreasyon ise sporun toplum içerisinde yaygınlaştırılması ve sportif açıdan birtakım başarıların elde edilmesine olanak tanımaktadır (Karaküçük, 1993). Sportif rekreasyonun en önemli özelliğinin faaliyetlere katılım kolaylığının yanında her yaşta bireyin istek ve ihtiyaçlarına cevap verebiliyor olmasıdır. Bunun yanında sportif açıdan düzenlenen rekreasyonel faaliyetler, serbest zamanların etkili bir şekilde değerlendirilmesinin yanında, sağlıklı toplumların yaratılmasına da olanak tanımaktadır. Ayrıca Karaküçük (1997)'e göre bireyler tarafından katılım sağlanan fiziksel aktiviteler, sosyal refahı artırarak, bireylerin mutlu olmalarına olanak tanımaktadır. Yine Karaküçük (1997)'e göre sportif rekreasyon bireylere sağlıklı yaşam ile ilgili birtakım alışkanlıklarda kazandırmaktadır.

Sportif rekreasyon faaliyetleri gerek herkes için spor gerekse de sağlık için spor adıyla bilinen bir olgudur. Sportif rekreasyon bireylerin serbest zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirmelerine yönelik olan faaliyetleri yapısı içerisine almaktadır. Bununla birlikte bu kapsam altında sporun birtakım özelliklerini de kendi yapısı içerisinde barındırmaktadır. Bu kapsamda rekreasyon ve spor iç içe geçmiş olan kavramlar olarak değerlendirilebilir. Çünkü sporun bireye sağmış olduğu birçok faydayı rekreasyonel amaçlı gerçekleştirilen sportif faaliyetlerde sağlayabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, B. (2017). *Lise Öğrencilerinin ve Ebeveynlerinin Beden Eğitimi Dersine İlişkin Tutumları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antrenörlük Eğitimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Aracı, H. (1999) *Okullarda Beden Eğitimi*. Ankara, Bağrgan Yayın Evi.
- Ardahan, F., Turgut, T. ve Kaplan Kalkan, A. (2016). *Her Yönüyle Rekreasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Balcı, V. ve İlhan, A. (2006). Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere Katılım düzeylerinin belirlenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 11-18.
- Biçer, T. (2007). *Sporla Duygu ve Aklın Yönetimi*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Can, E. (2015). Boş Zaman, Rekreasyon ve Etkinlik Turizmi İlişkisi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 1-17.
- Demirci A. (2008). *İlköğretimde beden eğitimi dersi etkinlikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dönmez, Y. (2006). *Kırşehir İli Mucur İlçesi ve Yakın Çevresinin Peyzaj Potansiyelinin Saptanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Duman, S., ve Kuru, E. (2010). Spor Yapan ve Spor Yapmayan Türk Öğrencilerin Kişisel Uyum Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 18-26.
- Erdaş, F. N. (2019). *Bireylerin Besin Etiketini İncelemesi Konusunda Tutum ve Davranışları ile Etiket Bilgisinin Besin Seçimine Etkisinin Araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Beslenme ve Diyetetik Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Erdemli, A. (2016). *Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi* (3. Basım). İstanbul: E yayınları.
- Gök, A. (2022). *Ailelerin Engelli Çocuklarını Sportif Rekreasyon Aktivitelerine Yönlendirme Nedenlerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı, Karaman.
- Güney, T. (2022). *Ortaokul Öğrencilerinin Sportif Faaliyetlere Katılım Düzeyi ve İletişim Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2009). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Hoyladı, T. (2023). Z Kuşağı Bireylerin Bir Rekreasyon İşletmesi Olarak Spor Salonlarından Faydalanma Bağlamında Yaşam Kalitesi Düzeyleri. Yüksek

- Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı, Karaman.
- Karademir, D. C. (2022). *Rekreatif Amaçlı Tenis Oynayan Bireylerin Algıladıkları Rekreasyonel Fayda Serbest Zaman Doyumu ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Rekreasyon Anabilim Dalı, Konya.
- Karaküçük, S. (1997). *Rekreasyon*. Ankara: Seren Ofset.
- Karaküçük, S. (2005). *Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme*. Ankara: Gazi.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karayılmaz, A. (2006). *Amatör Küme Futbolcularını Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler (Zonguldak Süper Amatör Ligi Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Kozak, M. A., Aydın, Ç. ve Aydın, C. (2017). Rekreasyon Faaliyetlerine Katılan Kişilerin (Rekreasyonistlerin) Örtük Liderlik Algıları. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28(2), 227-243.
- Kuşat, Z. (2023). *Spor Yapan Bireylerin Etkili İletişim Becerilerinin Karar Verme Düzeyleri ile Olan İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı, Karaman.
- Küçük, V. ve Koç, H. (2004). Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde insan ve spor ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 1-11.
- Sevil, T., Şimşek, K. Y., Katırcı, H., Çelik, O., Çelikoğlu, M. A. ve Kocaekşi, S. (2012). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Yayınları.
- Slentz, C. A., Duscha, B. D., Johnson, J. L., Ketchum, K., Aiken, L. B., Samsa, G. P. ve Kraus, W. E. (2004). Effects of the amount of exercise on body weight, body composition, and measures of central obesity: STR-RIDE—a randomized controlled study. *Archives of internal medicine*, 164(1), 31-39.
- Tekin, A., Tekin, G. ve Amman M.T. (2006). Serbest zamanlarda yapılan fiziksel egzersizin üniversite öğrencilerinin depresyon ve atılganlık düzeylerine etkisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 148-159
- Tel, M., Öcalan, M., Yaman, M. (2000). Taekwondocuların Bu Spor Tercih Etme Nedenleri ve Sosyo-Ekonomik Durumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3.
- Türkel Ç. (2010). *İlköğretim öğrencilerinin sportif faaliyete katılım düzeyi ile sosyal uyum ve iletişim beceri düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlan-

mamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı, Kayseri.

Tütüncü, Ö. (2012). Rekreasyon ve Rekreasyon Terapisinin Yaşam Kalitesindeki Rolü. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 248-252.

Yetim, A. (2019). *Sosyoloji ve Spor*. 8. Genişletilmiş Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.

Yüncü, D., Argan, M., Coşkun, İ. O., Sevil, T., Özel, Ç., Yüncü, H. ve Şimşek, K. (2013). *Rekreasyon Yönetimi*. Anadolu Üniversitesi Web-ofset Tesisleri, Eskişehir

Zorba, E. ve Bakır M. (2004). *Serbest zaman kavramı*. Sporda Sosyal Alanlar Seçme Konular (Ed: Ramazanoğlu F). Ankara, Bıçaklar Kitabevi.

Spor Yönetimi Araştırmalarında Kuramın Önemi

Ebru Güzel Kuyucu¹

Nurettin Göksu Çini²

Özet

Teori, spor endüstrisinde fenomenler hakkında bilinen bilgi ve anlayış üretme çabalarının temelini oluşturmaktadır. Literatür incelendiğinde, bilim insanlarının teoriyi ve onun spor yönetimi bilimindeki yerini eleştirel bir şekilde incelemediği fark edilmiştir. Buradan hareketle bu çalışma, spor yönetimi alanındaki araştırmalarda teorilerin önemi, uygulanması ve gelişimi hakkında fikir üretmek ve bilgi sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. İyi teori sadece tarif etmez, aynı zamanda olayları açıklar ve bir temel oluşturur. Bu nedenle, spor yönetimi gibi temelde uygulamalı bir alanda, bilgi birikiminin teoriye dayalı ve teori inşa eden araştırmalardan türetilmesi önemlidir. Teori geliştirmek, bir araştırmacının giriştiği en zorlu görevlerden biri olabilir, ancak aynı zamanda canlandırıcı, entelektüel olarak teşvik edicidir ve başka türlü mümkün olmayan keşiflere ulaşma potansiyeli sağlamaktadır. Araştırmacılar olarak, açıklayabilmek, tahmin edebilmek ve nihayetinde kontrol edebilmek için araştırma yapıyoruz; bu nedenle, araştırmalarımız iyi bir teori üzerine kurulması önemlidir. Araştırmanın, uygulamanın ve öğrenimin, spor girişiminin açıklanmasına, tahminine ve etkili yönetimine rehberlik eden iyi bir teoriye dayandırılması aynı derecede önemlidir. Bu sebeple çalışma da alandaki araştırmacıların, diğer disiplinlerden teori ödünç almak, uyarlamak ve genişletmek ya da spor yönetimi içinde alanla ilgili yeni teori oluşturmak olsun, araştırma yoluyla teoriye nasıl yatırım yapabileceğimize odaklanılmıştır.

Giriş

Bilim; toplumlar tarafından kabul görmüş bilimsel prensiplere dayalı olarak doğal veya tasarlanan olaylar hakkında varsayımda bulunmak, fiziksel evreni ve doğayı anlamaktır (Baker ve Piburn, 1997; Gürses, 2005). Bilimi anlamak için, bilimsel bilgi ve yöntemlerin bilim insanları tarafından kullanılan

1 Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, eguzelkuyucu@gmail.com, Orcid: 0000-0002-8792-3072

2 Kırıkkale Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, goksu.cini@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8966-9285

kavramlar, yasalar, kuramlar ve deneysel etkinliklere ihtiyaç duyulmaktadır (Ryder ve ark., 1999). Bilimin doğası kavramı, bilim uygulaması, düzenlemeleri, bilimsel süreçlerden (kuram, yasa vb.) meydana gelmektedir (NRC, 1996; Baker ve Piburn, 1997).

Ryder ve diğ. (1999) bilimin doğasını, bilim insanlarının çalışmalarını oluşturan verileri nasıl topladığını, nasıl açıkladığı ve nasıl yorumladığını açıklamaktadır. Bilimin amacı olay ve olgularla ilgili ilişkileri anlamak, genellemek ve sonrasında yasa ve kuramları ortaya çıkarmaktır. Literatür incelendiğinde git gide artan teoriye dayandırılmayan bilimsel araştırmalar, kuramsal çerçeve oluşturulmayan araştırma biçimleri, bilim insanlarını bilginin geçerliliği hakkında düşündürmektedir (Yener, 2018). Popper (1963) kurama dayandırılmayan hiçbir bilginin geçerlilik ve güvenilirliğinin olmayacağını belirtmektedir.

Kuram, bilimsel çalışmalarda 2 değişken arasındaki ilişkinin olabileceği varsayımına dayandırılan ve literatürdeki araştırmalar ile desteklenen bilim temelli açıklamalar şeklinde ifade edilmektedir (Feigl, 1951).

Corvellec, 2013 göre kuramlar bilimsel olarak 3 temel işleve dayanmaktadır;

- Var olan gerçekliğin açıklanması sağlar,
- Bilinmeyen hakkında varsayım üretir ve tahmin edilmesine olanak sağlar,
- Kuramlar güncel gerçeklerin geçerliliğini tanımlar.

Kuram Nedir?

Bilimsel açıdan kuram; yasalar, gerçeklikler, bilimsel öngörüler, çıkarımlar ve test edilen hipotezleri içeren doğanın veya fiziki evrenin belli başlı bölümlerini tanımlama gücüne sahip, güçlü düzeyde desteklenmiş önermelerdir (NRC, 1998).

Farklı bir tanıma göre kuram, sitemli gözlemler sonucunda belirli kanıtlar ile tanımlanmış olay ve olgulara neden olan davranışların sebebini açıklayan, güncel bilimsel çalışmalar için sorular oluşturma ve geliştirebilme potansiyeli sağlayan detaylı önermeler olarak tanımlanmıştır (Taşkın, 2006).

Lawson'a (1995) göre ise kuram, birbiriyle ilişkili olgulardan (teori, yasalar, hipotezler vb.) oluşan genel bir önermedir.

Kuramın bilimin içerisindeki temel işlevi iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi anlamak ve tanımlamaktır. Bilimin misyonunun, evrendeki

gerçekliği ortaya çıkarmak olduğu düşünülürse, kuram da evrende yer alan ilişkileri açıklamayı sağlamaktadır (Popper, 1963). Araştırmacı tarafından belirlenmiş probleme ilişkin değişkenler arasında ilişkiyi açıklamayı sağlayan kuram aynı zamanda araştırmacıya çalışma süresi boyunca rehber olur (Mintzberg, 1989).

Kuramlar bilimsel çalışmaların model oluşturulmasında ve bulguları yorumlama aşamasına katkı sağlayan araştırma sürecinin önemli bir bölümü olarak düşünülebilir. Kuramlar bu açıdan bakıldığında araştırmacılara aşağıdaki hususlarda katkı sağlamaktadır (Abend, 2008);

- Kuramlar araştırma yapan kişiye çalışmayı tasarlarken ne tarafa yönleneceği, nereye odaklanması gerektiğini ve nasıl düşünceğini gösterir.
- Araştırma problemi ve kuram içerisinde yer alan önerilerle ilişki kurulmasını sağlar
- Çalışmaların bilimsel açıdan literatür ile ilişki kurulmasını sağlayarak araştırmacının geçerliliğini sağlar
- Kuramlar bilimsel çalışmaya bir çerçeve oluşturduğu için araştırma alanının sınıflandırılmasına olanak tanır.
- Değişkenler arasındaki ilişkiyi tanımlarken kuram sayesinde tek yönlü bir ilişki değil tüm ilişkilerin ayrı ayrı ele alınmasını sağlar.
- Kuramlar araştırma problemini tanımlarken ortaya çıkan zorlukları ortadan kaldırır ve problemi çözümlene noktasında destek sağlar.
- Kuramlar gerçekler ve zihinsel süreçle ilgili ilişki kurmak için model sunar.
- Kuramlar davranışları ve mevcut çevreyi kolay anlamamıza olanak sağlarken, aynı zamanda araştırma modeli oluşturmayı kolay hale getirir.
- Kuramlar sabit değildir gözlem ve araştırmalar ile değişebilir çürütülebilir ve revize olabilir.

Araştırmacılar varsayımları ile oluşturdukları hipotezleri kuramlara dayandırarak çalışmalarını biçimlendirir. Kuramlar araştırma modeline bilimsel yönden dayanak oluşturur. Kuramlar değişkenler arasında varsayılan ilişkileri veya değişkenlere arasındaki etkileşimi tanımlayarak önem sağlar. Araştırmacılar kuramlara dayandırarak yaptıkları araştırmaları ile elde ettikleri bulguları desteklediğinde kuramlara geçerlilik sağlar. Bilimsel kuramlar ile meydana getirilen bilimsel araştırma süreci sonrasında elde edilen bulguların kuramın önerileriyle karşılaştırılması gerekmektedir (Corvellec, 2013).

Kuramların İşlevleri

- Kuramın en temel işlevlerinden biri araştırmayı, geniş bir varsayım yerine daha dar gözlem ve test sahası sunar. Bu sayede araştırmacının detayı artır ve belirlenen koşullara göre geçerliliği yükselir.
- Bilginin ve yaklaşımların sınıflandırılmasını sağlar. Konu ve kavramların aralarındaki ilişkileri tanımlamaya, açıklamaya ve belirli başlıkları altında gruplandırılmasını sağlar.
- Araştırma da değişkenler arasında varsayılan ilişkileri modelleştirerek araştırmacılara ve okuyuculara özet şeklinde sunar.
- Değişkenler arasında varsayılan ilişki ve etkileşimleri tahmin etmeyi sağlar. Kuramlar araştırmacılar için bilinenden bilinmeyene doğru önemli rehberlik sağlar.
- Bilinmeyen ya da keşfedilmemiş ilişkilerin modellemesine yönelik varsayım oluşturulmasını sağlamaktır.
- Kavram ve değişkenlerle ilgili eksik bilgiler tanımlayıcı kuramlar sayesinde tahmin edilebilir (Yener, 2018).

Bilimsel Araştırma Sürecinde Kuramın Önemi

Kuramlar değişkenler arasında oluşan neden-sonuç ilişkisini açıklamaktadır (Bryman, 2008). Sim ve Wright, (2000)'e göre bilimsel araştırma sürecinde araştırmacının amaçlarından birisi de kuramın farklı şekil ve koşullarda geçerli olup olmadığını test edip kuramsal bilginin zenginleştirilmesidir. Kuramın oluşturulması gözlem ve deneyler ile başlayarak bulguların tanımlanması süreciyle devam etmektedir. Kavramlar arasındaki ilişkilerin öncesinde açıklanmış olması yeni bir kuramın başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Gözlemler ve testler sonrasında oluşturulan 'neden-sonuç ilişkileri' gruplandırıp şemalarla ifade edilir. Şemalar oluşturulan ve gruplandırılan bu ilişki tanımlamaları farklı şartlarda tekrar araştırılıp geçerliliği sağlanmış olur. Geçerliliği çeşitli çalışmalar ile desteklenen bu önermeler kuram olarak ifade edilir ve gelecekte yapılacak çalışmalarda kullanılabilir (Fawcett ve Downs, 1986). Herhangi bir kurama dayanarak şekillendirilen çalışmalarda bilimsel araştırma süreci problemin tanımlanması ile başlar. Problem tanımlandıktan sonra ilgili literatür araştırması yapılarak araştırma soruları oluşturulur.

Literatür taramasında probleme ilişkin nesne, olgu ve kavramlar hakkındaki detaylı bilgi araştırmacının probleme uygun kuramlara ulaşmasını ve kullanmasını sağlar. Araştırmacılar literatür incelemesinde problemin tanımına uygun bir kuramı bulduklarında konu ve kavramlar arasındaki ilişkiyi

tanımlayabilmek için bu kuramı kullanabilir. Ancak araştırmacılar literatür incelemesinde konu ve kavramları tanımlayan kuram bulamazlar ise, kendi kuramına ilişkin hipotezler oluştururlar. Bu süreç boyunca araştırmacılar kurama bağlı olarak belirli çerçevede problemin değişkenleri arasındaki ilişkiyi açıklayan hipotezleri oluştur ve sonrasında araştırma bölgesini, örnekleme, veri toplama araçlarını, yöntem gibi faktörleri belirlemiş olurlar. Bu nedenle kurama dayalı olmayan (kuramsız) bir araştırma modeli düşünülemez. Kurama dayalı bir araştırma modeli sonucunda elde edilen bulgular ile kuramlar desteklenir ve geçerlilik artar (Scherpenzeel ve Saris, 1997).

Spor Yönetiminde Teori Geliştirme

Teori, ‘olguların nasıl, ne zaman, neden ve hangi koşullar altında gerçekleştiğini açıklayan yapıların ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerinin bir ifadesini’ temsil eder (Cunningham, 2013). Bu yapılar, kolaylıkla gözlemlenemeyen psikolojik, ekonomik veya sosyal olguları temsil eden yaklaşık birimler (Bacharach, 1989) olarak düşünüebiliriz. Örnekler arasında derin düzeyde çeşitlilik, işyeri yaratıcılığı, kapsayıcı bir organizasyonel iklim ve benzerleri yer almaktadır. Teorisyenler, yapıların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu belirlemeye yardımcı olmak için önermeler kullanırlar. Örneğin, çalışma ortamı kapsayıcı olarak ele alındığında, çalışan çeşitliliğin iş yeri yaratıcılığıyla olumlu bir şekilde ilişkili olmasını bekleyebiliriz. Birçok yönden, yapılar teorisinin tanımlayıcı bileşenini sunarken, önermeler okuyucuya yapılar arasında nasıl ilişki kurduğunu söyler. Böylece teorisinin nasıldığını tatmin eder (Cunningham ve Melton, 2011).

Ancak bu alanda teori geliştirme üzerinde çalışan akademisyenler, iyi teorisinin bu unsurların ötesine geçerek neden, ne zaman ve hangi koşullar altında olduğunu önemini vurgulamıştır. Neden, teorisinin gerçekliğini temsil eder ve önermeler için altta yatan mantığı sağlar. Başkalarının neler olup bittiğini daha iyi anlayabilmesi için altta yatan mantığı sunarak fenomenin ortaya çıkma nedenini sağlar. Diğer durumlarda, neden tahmine yardımcı olur, böylece akademisyenlere çeşitli fenomenleri daha iyi anlama arayışlarında ve uygulayıcıların materyalleri uygulamalarına yardımcı olur (Van Knippenberg, 2011; Weick, 1989). Yukarıda belirtilen örneğimizden hareketle, farklı geçmişlere sahip bireylerin işyerine getirdiği farklı bakış açıları ve deneyimler nedeniyle çeşitliliğin yaratıcılığı olumlu yönde etkilemesi beklenebilir (Florida, 2012). İyi teori ayrıca bu ilişkilerin ne zaman ve hangi koşullar altında ortaya çıkabileceğine dair tahminler sunmaktadır. Bu tahminler sınır koşullarını ve kısıtlamaları temsil etmektedir (Bacharach, 1989; Whetten,

1989). Bağlam ve zaman, yapıların birbiriyle ilişkili olup olmadığını potansiyel olarak etkileyen önemli unsurlardır.

Spor yönetimi alanında farklı bir yaklaşım sunan (Chelladurai, 2013; Doherty, 2013; Fink, 2013) araştırmacılar teori geliştirme ve uygulama da tek bir en iyi yol olmadığını fikrini savunmaktadır. Ancak benimsedikleri farklı yaklaşımlara rağmen, ortaya çıkan ortak noktalar da vardır. İlk olarak, teorileştirmelerinin belirli bir konuya ilgi duymakla ve bu konuyla ilgili acil sorunlarla başladığını belirtmektedirler. Chelladurai, belirli bir fenomenin mevcut anlayışıyla yaşadığı gerilimlerden kaynaklandığını açıklar. Bazı durumlarda, belirli bir konu hakkındaki yaygın çağdaş düşünce, onun konuya ilişkin anlayışıyla örtüşmezken, diğer durumlarda, akademisyenler bir konu hakkında sentez yoluyla farklı görüşler sunulabilir. Bu sayede tek bir teorik modelde uzlaştırılabilir. Fink için teorileştirme, kendisini ilgilendiren konularla (örneğin, spordaki kadınlar) ve bu konuyla ilgili başka türlü ele alınmamış acil sorunlarla (örneğin, kadın sporunu pazarlamanın en etkili yolu) başlamıştır.

İkinci olarak, yazarlar daha karmaşık konu ve kavramları ele almak inceleme konusuna dikkat çekmiştir. Başka bir ifadeyle, mevcut bir teorik çerçeveye kademeli ayarlamaların (örneğin, yeni bir öncülün veya moderatörün eklenmesi) yeni sonuçlar elde etmek için önemli olduğunu vurgulamıştır. Aynı fikirde olan (Kilduff, 2006; Van Knippenberg, 2011) yazarlar da büyük ve karmaşık konuları anlama ve açıklama arzularına işaret etmektedir. Bu arzuları, çeşitlilik yönetimi stratejileri, spor organizasyonlarının açık sistem modelleri ve spor takımlarında liderlik gibi mevcut konular hakkında yeni teorik çerçevelerin ve düşünme yollarının geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır.

Üçüncüsü, sporun benzersizliği, yazarların çoğuna teorik katkılarda bulunur. Chalip (2006) yılında yapmış olduğu çalışmasında spora özgü teorilere olan ihtiyacı vurgulamış ve bu alana katkı sağlayan akademisyenler ile ortak görüş sunmuştur. Spor yönetimi literatürüne güçlü bir teorik katkı yapmak için '*spor bağlamının*' yoğun bir şekilde herhangi bir çalışmaya dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur (Fink, 2013). Gerçekten de, sporun benzersizliği, yazarların teorik ilerlemelerinin birçoğunda (Chelladurai ve Carron 1977) ve spor yönetimi alanını tanımlama (Chelladurai 1994) ve Doherty'nin çatışma ile ilgili çalışması (Kerwin, Doherty ve Harman, 2011) bir mihenk taşı olarak görülmektedir. Bu örneklerde yazarlar, sporda o bağlama özgü ve bazı durumlarda bilim adamlarının başka ortamlarda kuramlaştırdıklarının aksine olguları gözlemlemektedir; bu nedenle, spor ve onun benzersizliği, onların teorik argümanlarını yönlendirmeye hizmet etmiştir. Spora veya spor yönetimine odaklanmanın yanı sıra yazarların literatür incelemelerinde farklı disiplinlerde yer alan teorileri spora uyarladıkları görülmektedir.

Teoriler asla kanıtlanmasa da desteklenebilir veya çürütülebilir. Bu, bilim adamlarının onları incelemesine ve test etmesine, bir araya getirilen unsurları keşfetmesine ve teorinin deneysel olarak test edildiğinde kesinlikle doğru olmayan kısımlarını gözden geçirmesine veya ortadan kaldırmasına izin verecek şekilde tasarlanmaları gerektiği anlamına gelmektedir (Doherty, 2013). Teorilerin faydalı olması gerektiğini savunan akademisyenler, bilimsel girişime, eğitim deneyimine ve spor pratiğine değer katması gerektiğini belirtmişlerdir (Fink, 2013; Irwin ve Ryan, 2013). Teorinin akademik dünyadaki üstünlüğü tartışılmaz olduğudur. Bu, özellikle araştırma alanında geçerlidir. Yazarlar bunu ‘bilimin dayandığı temel’ (Cunningham, 2013, s. 2), ‘bilimin temel amacı’ (Kerlinger ve Lee, 2000) ve ‘bilimsel dünyamızın geçerliliği’ olarak tanımlamışlardır (Corley ve Gioia, 2011). Teori ideal olarak, bilim insanının araştırma sorularını ve hipotezlerini, bunların çalışma tasarımını, analitik yaklaşımı, sonuçların yorumlanmasını ve ulaşılan sonuçları desteklemektedir. Bu tür bağlantılar olmadığında çalışmanın etkisi ve nihai katkısı sorgulanmaktadır.

Son olarak, teoriler pratiği bilgilendirmeye yardımcı olabilir. Lewin (1952) yılında çalışmasında ünlü sözü ‘iyi bir teoriden daha pratik bir şey yoktur’ bu olasılıkları yakalar şeklindedir. Teorinin amacı fenomeni daha iyi anlamak ve tahmin etmekse, o zaman kesinlikle iyi teori pratiğe bilgi sağlayabilir ve vermelidir. Karşılıklılık da gerçekleşebilir, öyle ki, endüstri profesyonelleriyle etkileşim yoluyla, bilim adamları spor yönetimi alanındaki ihtiyaçları belirleyebilir ve uygulama anlayışlarını akademik uzmanlıklarıyla birleştirerek, bu eylemleri açıklamaya ve bilgilendirmeye yardımcı olacak teori geliştirebilir (Irwin ve Ryan, 2013).

Spor Yönetiminde Kuramın Önemi

Bu alandaki akademisyenler, kuramın bir akademik disiplin için çok önemli bir role hizmet ettiğini ve spor yönetiminin bir istisna olmadığını vurgulamaktadır. Doherty (2013) yaptığı çalışmada, “kuram, araştırmanın (araştırma sorularına rehberlik eder), uygulamanın (açıklama, tahmin ve kontrole yardımcı olur) ve öğretimin (öğrencilerin öğrenmesini ve anlamasını ve sonraki araştırma ve uygulamayı ilerletir) temeli olmalıdır” şeklinde ifade etmektedir.

Chalip (2006) “spor yönetildiğinde, sporla ilgili farklı kaygılar, odaklar veya prosedürler sunan bir şeyler olmalıdır. Durum böyle değilse, spor yönetiminin ayrı olarak tanımlanmış bir çalışma alanı olarak var olması için çok az neden vardır” vurgusu yapmıştır. Spor yönetimi alanında kuramlara dayalı sık kullanılan “türev model” ve daha az sıklıkla ele alınan “spor odak-

lı model” olmak üzere iki araştırma modeli olduğunu ifade etmiştir. Türev modelde Chalip, diğer disiplinlerden ödünç alınan teorilerin spor bağlamına uygulanabileceğini öne sürmüştür. Spor odaklı model ise, spordaki bir olgu başlangıç noktasıdır ve teori spor yönetimi literatürüne dayalı olarak inşa edilmektedir.

Teori, iyi bilimin dayandığı temel kayadır. İyi teorinin hem faydası vardır hem de test edilebilir (Bacharach, 1989; Van Knippenberg, 2011). Bu nedenle araştırmacılar, araştırma sorularını geliştirmek, yöntemlerini oluşturmak, verilerini analiz etmek, sonuçlarını yorumlamak ve sonuçlar çıkarmak için teoriyi kullanırlar. Bu bağlantı olmadan, araştırmacıların bilimsel anlayışları ilerletme yeteneği sorgulanır (Sutton ve Staw, 1995).

Costa (2005) yılında spor yönetimi liderleri ile yaptığı araştırmasında güçlü bir teorik temelin, özellikle teorinin yüksek fayda sağladığı durumlarda, başarılı araştırma çabaları için çok önemli olduğuna inandıklarını ifade ettiler. Shilbury ve Rentschler (2007) de dergi kalitesi analizlerinde teorinin önemine dikkat çekmiştir. Derginin teoriye katkısı arttıkça prestijinin de arttığını gözlemlenmiştir. Teori, araştırma alanında kesinlikle önemli bir rol oynarken, aynı zamanda eğitim içinde önemlidir. Spor yönetimi alanındaki (Cunningham, 2013; Taylor, Doherty ve McGraw, 2015) akademisyenler ders kitaplarındaki teori ile uygulama arasında bağlantı kurarak kendi çalışmalarında birçok model geliştirmiştir. Kuramın öğretime dahil edilmesi, öğrencilerin fenomenlerin tanımlayıcı farkındalığının ötesine geçerek etkinliklerin nasıl, neden ve ne zaman gerçekleştiğine dair daha derin bir anlayışa geçmelerine olanak tanır ve sonuç olarak, bu etkinlikleri etkilemek için dahil olabilecekleri eylemleri daha iyi anlarlar. Öğretim ayrıca akademisyenlerin daha iyi teori geliştirmesine yardımcı olabilir Chelladurai (2013).

Lewin (1952)’e göre teorinin spor yönetimiyle bağlantısı sadece bilim yoluyla olmadığı; ayrıca öğretim, hizmet ve uygulama hakkında bilgi verir. Bazı araştırmacılar, bu bağlantılara rağmen, hala oldukça büyük bir teori-pratik boşluğu olduğunu belirtmektedir (Rynes, Colbert ve Brown, 2002; Cohen, 2007; Rynes, Giluk ve Brown, 2007). Fink (2013) ve Irwin, Ryan (2013) alandaki bu boşluğu çözmek için birkaç yol sunmuştur. Araştırma, öğretim ve hizmet yoluyla endüstri profesyonelleriyle bağlantılar geliştirmeyi savunurlar. Kendilerinin ve başkalarının deneyimlerinden yararlanarak, karşılıklı yarar sağlayan araştırma girişimlerine dahil olmanın, araştırmacıların alanda meydana gelen yeni gelişmeleri ortaya çıkarmalarına ve uygulayıcıların yönetmek için teori ve bilimsel analizden etkili bir şekilde yararlanmasına nasıl yardımcı olabileceğini vurguluyorlar. Bu ilişki, teori-pratik uçurumunun temelinde olduğu düşünülen “bilgi transferi” ve “bilgi üretimi”

problemlerinin ele alınmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir (Sandberg ve Tsoukas, 2011).

Sonuç

Kuramlar, çeşitli fenomenlerin nasıl meydana geldiğini ve daha önemlisi ne zaman, nerede ve hangi koşullar altında olduğunu belirtmektedir. Düzenleyici ve aracı değişkenler de çalışılan konu üzerinde bu tür açıklamaları yapma fırsatı sağlayarak teorileri genişletmeye olanak sağlamaktadır (Cunningham, 2019). Bir akademik disiplinin gücü, başka bir disiplin tarafından kapsanmayan kendine özgü bilgi birikimidir. Bu bilgi birikimi, spor yönetimi gibi belirli bir alandaki çeşitli olguları açıklar; örneğin, kadınların spor endüstrisinde iş-yaşam dengesini nasıl sağladığı (Dixon ve Bruening, 2005) ve toplulukların neden mega spor etkinliklerine ev sahipliği yapmaya “yatırım yaptıkları” (Misener ve Mason, 2009).

Olguları açıklama yeteneği teoriye dayalıdır ve bu nedenle spor yönetimindeki bilgi birikimi teoriye dayalı ve teori inşa eden araştırmalardan türetilmelidir. Bu, spor yönetimine “ayrıt edici, bilimsel olarak titiz bir alan” olarak güvenilirlik sağlar (Corley ve Gioia, 2011). Bu nedenle spor yönetiminde sadece tanımlayan değil açıklayan iyi bir teori kullanmak ve geliştirmek, alanın gücü ve sürekli büyümesi için önemlidir. Ayrı bir bilgi bütünü oluşturan araştırma buna dayanır; etkili uygulama bunun etrafında döner ve anlamlı öğrenci öğrenimi bunu içerir (Doherty, 2013).

Araştırmacılar olarak, bir konu, kavram veya olguyu açıklayabilmek, tahmin edebilmek ve nihayetinde kontrol edebilmek için araştırmalar yapmaktayız. Bu nedenle, yaptığımız araştırmalar iyi bir teori üzerine kurulmalıdır. Araştırma soruları, ideal olarak, belirli bir spor bağlamında fenomenler hakkında bilinmeyen veya açıklanmayan şeylere dayalı olarak geliştirilmelidir. Açıklama, tahmin ve kontrol yeteneğini geliştirmek için değişkenler arasındaki ilişkileri tanımlamaya ve incelemeye yardımcı olmak için mevcut teorilerden yararlanmalıyız. Teorinin araştırmaya yaptığı bu katkının yanında, çabalarımız teoriye “zaten orada olanın ötesinde” yeni katkılar sağlamaktır (Van Knippenberg, 2011). Bu nedenle yeni bir değişkeni veya değişkenler arasında yeni bir ilişkiyi teorik temellere dayanarak incelemeyiz. Bu sayede, mevcut teoriyi genişletmeyi veya özellikle spor yönetimi ile ilgili olan ve aynı zamanda potansiyel olarak daha geniş uygulanabilirliğe sahip yeni teoriler üretilebilir. Spor yönetimi alanındaki araştırmalarda, teoriye nasıl yatırım yapabileceğimizi daha ayrıntılı olarak ele almamız gerekmektedir. Bu alandaki bilim insanlarının diğer disiplinlerden teorileri ne ölçüde ödünç aldıkları (ve uyarladıkları) ve hangi teorilerin ithal edilmesinin en muhtemel olduğunun

analizlerini içerebilir (Oswick ve ark., 2011); mikro teoriye güven (Sandberg ve Tsoukas, 2011) daha karmaşık çerçevelerin aksine; spor yönetiminde teori ve pratiğin yanlış hizalanması (Suddaby ve ark., 2011); ve spor yönetimi müfredatının teorik içeriği bunlardan sadece birkaçıdır. Kendini yansıtma büyüme için hayati önem taşır (Costa, 2005; Inglis, 2007) ve bu nedenle alanımıza nasıl yatırım yaptığımıza dikkat etmemiz önemlidir. Sonuç olarak spor yönetimi alanında daha önce çalışılmış konular üzerinde eklenebilecek farklı faktörlerin değişkenler arasındaki ilişkileri etkileyebileceği ortaya konularak, teorilerden yararlanılabilir ve teorilerin kapsamı genişletilebilir.

Kaynaklar

- Abend, G. (2008). The Meaning of Theory. *Sociological Theory* 26,: 173–199
- Bacharach, S. B. (1989). Organizational theories: Some criteria for evaluation. *Academy of management review*, 14(4), 496-515.
- Baker, D. R. ve Piburn, M. D. (1997). *Constructing science in middle and secondary school classrooms*. Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon A Viacom Company.
- Bryman, A. (2008). Of Methods and Methodology. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 3(2),159-168, <https://doi.org/10.1108/17465640810900568>
- Chalip, L. (2006). Toward a distinctive sport management discipline. *Journal of sport management*, 20(1), 1-21.
- Chelladurai, P. (2013). A personal journey in theorizing in sport management. *Sport Management Review*, 16(1), 22-28.
- Chelladurai, P. ve Carron, A.V. (1977). A reanalysis of formal structure in sport. *Canadian Journal of Applied Sport Sciences* 2,(2), 9–14.
- Cohen, D. J. (2007). The very separate worlds of academic and practitioner publications in human resource management: Reasons for the divide and concrete solutions for bridging the gap. *Academy of Management Journal*, 50(5), 1013-1019.
- Corley, K. G. ve Gioia, D. A. (2011). Building theory about theory building: what constitutes a theoretical contribution?. *Academy of management review*, 36(1), 12-32.
- Corvellec, H. (2013). *What is Theory?: Answers from the Social and Cultural Sciences*. Stockholm: Copenhagen Business School Press.
- Costa, C. A. (2005). The status and future of sport management: A Delphi study. *Journal of sport management*, 19(2), 117-142.
- Cunningham, G. B. ve Melton, E. N. (2011). The benefits of sexual orientation diversity in sport organizations. *Journal of Homosexuality*, 58(5), 647-663.
- Cunningham, G. B. (2013). Theory and theory development in sport management. *Sport management review*, 16(1), 1-4.
- Cunningham, G. B. ve Ahn, N. Y. (2019). Moderation in sport management research: Room for growth. *Measurement in Physical Education and Exercise Science*, 23(4), 301-313.
- Doherty, A. (2013). Investing in sport management: The value of good theory. *Sport Management Review*, 16(1), 5-11.
- Fawcett, J. ve Downs, F. (1986). *The Relationship of Theory and Research*. Norwalk, CT;Appleton Century Crofts.

- Feigl, H. (1951). *Principles and problems of theory construction in psychology*. In W. Dennis (Ed.), *Current trends in psychological theory (179-213)*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- Florida, R. (2012). The Rise of the Creative Class-Revisited: 10th Anniversary.
- Fink, J. S. (2013). Theory development in sport management: My experience and other considerations. *Sport Management Review*, 16(1), 17-21.
- Gürses, A., Doğar, Ç. ve Yalçın, M. (2005). Bilimin doğası ve yükseköğretim öğrencilerinin bilimin doğasına dair düşünceleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 33(166).
- Inglis, S. (2007). Creative tensions and conversations in the academy. *Journal of Sport Management*, 21(1), 1-14.
- Irwin, R. L. ve Ryan, T. D. (2013). Get real: Using engagement with practice to advance theory transfer and production. *Sport Management Review*, 16(1), 12-16.
- Kerlinger, F. N. ve Lee, H. B. (2000). *Foundations of behavioral research (4th ed.)*. Fort Worth, TX: Harcourt College Publishers.
- Kerwin, S., Doherty, A. ve Harman, A. (2011). "It's Not Conflict, It's Differences of Opinion" An In-Depth Examination of Conflict in Nonprofit Boards. *Small Group Research*, 42(5), 562-594.
- Kilduff, M. (2006). Editor's comments: Publishing theory. *Academy of Management Review*, 31(2), 252-255.
- Kulczycki, C. ve Hyatt, C. (2005). Expanding the conceptualization of nostalgia sport tourism: lessons learned from fans left behind after sport franchise relocation. *Journal of Sport Tourism*, 10(4), 273-293.
- Lawson, A. E. (1995). *Science teaching of the development thinking*. California: Wadsworth Publishing Company.
- Lewin, K. (1952). *Field theory in social science: Selected theoretical papers by Kurt Lewin*. London: Tavistock.
- Misener, L. ve Mason, D. S. (2009). Fostering community development through sporting events strategies: An examination of urban regime Perceptions1, 2. *Journal of sport management*, 23(6), 770-794.
- Mintzberg, H. (1989). *Mintzberg on management*. New York, NY: Free Press.
- NRC (National Research Council). (1996). *National science education standards*. Washington, DC: National Academy Press.
- NRC (National Research Council). (1998). *Teaching about evolution and the nature of science*. Washington, DC: National Academy Press.

- Oswick, C., Fleming, P. ve Hanlon, G. (2011). From borrowing to blending: Rethinking the processes of organizational theory building. *Academy of management review*, 36(2), 318-337.
- Popper, K.R. (1963). Yanlışlama olarak bilim. *Varsayımlar ve çürütmeleer*, 1 (1963), 33-39.
- Ryder, J., Leach, J. ve Driver, R. (1999). Undergraduate science students' images of science. *Journal of Research in Science Teaching*, 36(2), 201-219.
- Rynes, S. L., Colbert, A. E. ve Brown, K. G. (2002). HR professionals' beliefs about effective human resource practices: Correspondence between research and practice. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, 41(2), 149-174.
- Rynes, S. L., Giluk, T. L. ve Brown, K. G. (2007). The very separate worlds of academic and practitioner periodicals in human resource management: Implications for evidence-based management. *Academy of management journal*, 50(5), 987-1008.
- Sandberg, J. ve Tsoukas, H. (2011). Grasping the logic of practice: Theorizing through practical rationality. *Academy of management review*, 36(2), 338-360.
- Scherpenzeel, A. ve Saris, W. (1997). The validity and reliability of survey questions: A metaanalysis of MTMM studies. *Sociological Methods & Research*, 1997. DOI:10.1177/0049124197025003004
- Shilbury, D. ve Rentschler, R. (2007). Assessing sport management journals: A multi-dimensional examination. *Sport Management Review*, 10(1), 31-44.
- Sim, J. ve Wright, C. (2000). *Research in health care: Concepts, designs and methods*. Cheltenham: Nelson Thornes.
- Suddaby, R., Hardy, C. ve Huy, Q. N. (2011). Introduction to special topic forum: Where are the new theories of organization? *Academy of Management Review*, 36(2), 236-246.
- Sutton, R. I. ve Staw, B. M. (1995). What theory is not. *Administrative science quarterly*, 371-384.
- Taşkın, Ö. (2006). *Fen bilgisi eğitiminde özel öğretim yöntemleri*. Samsun, Türkiye: Deniz Kültür.
- Taylor, T., Doherty, A. ve McGraw, P. (2015). *Managing people in sport organizations: A strategic human resource management perspective*. Routledge.
- Van Knippenberg, D. (2011). Advancing theory in organizational psychology. *Organizational Psychology Review*, 1(1), 3-8.

- Weick, K. E. (1989). Theory construction as disciplined imagination. *Academy of management review*, 14(4), 516-531.
- Whetten, D. A. (1989). What constitutes a theoretical contribution?. *Academy of management review*, 14(4), 490-495.
- Yener, S. (2018). Sosyal bilimlerde kuramın rolü. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3), 102-113.

Sporda Fair Play ve Empati

Meral Miyaç¹

Serkan Aksoy²

Özet

Yarışma ve mücadele esnasında hakemin ve rakip oyuncuların içinde oldukları durumun farkına varan sporcular, oldukça yoğun baskı altında kalabilmelerine rağmen mantıklı hareket ederek herhangi bir olumsuz durum sergilemeden müsabakaların daha keyifli olmasına katkı sağlayabilmektedir. Spor müsabakalarında herkesin belirli bir heyecan seviyesinde olduğu için tarafların birbirlerine karşı anlayışlı olmaları ve birbirlerinin duygularını anlamaları gerekir. Kimi olaylarda oyuncuların kesin olarak kazanmak için odaklanması o anlarda olumsuz davranışların gün yüzüne çıkmasına neden olabilmektedir. Bu durumlarda müsabakanın kalitesine katkı sağlayacak olan olgu sporcuların empati kurmaları ve birbirlerine karşı anlayışlı olmalarıdır (Öztürk ve diğerleri, 2004). Bu kapsamda mevcut bölümde sporda fair play ve empati ele alınmaya çalışılmıştır.

Fair Play Kavramı

Tanrıverdi (2012)'ye göre 20. yüzyılda uluslararası spor organizasyonlarının düzenlemeye başlanmasıyla birlikte spor, oyun ve eğlence olarak kabul gören anlayışı aşarak milletlerin kendilerini, kültürlerini, geleneklerini tanıtmalarının, uluslararası dostlukların kurulmasının bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Yani bu dönemde spora yeni misyon ve anlamlar yüklenmiştir. Bu nedenle olsa gerek sporu “ülkeler arasında kültürel ilişkiler kuran, sorunları çözen ve dostluk ilişkilerini geliştiren bir faktör” olarak ele alanlar olmuştur (Umutlu, 2022). Spor günümüzde bu amaç ve beklentilerin yanı sıra, ulusların gelişmişlik düzeylerinin, ekonomik ve siyasi güçlerinin bir göstergesi olarak da kabul görmektedir (Arıpınar ve Donuk, 2017).

Spor, barış, hoşgörü, eşitlik, disiplin, erdem, haz, hak, hukuk, mutluluk, sevgi ve saygı gibi insan onuruna yakışır kavramları bünyesinde taşıdığı gibi; hüüzün, keder, stres gibi yine insani özellik taşıyan kavramları da içeren bir

1 İstanbul Topkapı üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, miyac.meral@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6450-4289

2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacı Meslek Yüksekokulu, serkanaksoy@comu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1160-3539

etkinlik olarak, insanın bütün varlığını etkileyen bir kavram olma niteliğini halen devam ettirmektedir (Tanrıverdi, 2012). Fair-Play kavramı ise müsabaka ve yarışmalarda ahlaki açıdan iyi ve kötü davranışlar için bir standart kavram olarak gelişmiş, en başta insan onuruna gösterilen saygının ifadesi olarak ortaya çıkmış, sporun her aşamasında ve her türünde hakça ve dürüstçe oyun oynamanın gerekli olan ahlaki ilkesi olarak kendini kabul ettirmiştir (Erdemli, 2002; Simon, Torres ve Hager, 2018).

Fair Play kavramı sadece hakem-sporcu ya da iki sporcuyu ilgilendiren yeni bir iletişim biçimi değildir (Umutlu, 2022). Fair Play, spor alanlarında seyirciden masöre, sporcudan antrenöre, yöneticiden hakeme kadar kısacası spora katılan herkesi doğrudan ilgilendiren yeni bir anlayıştır. “Takımınızı destekleyebilirsiniz ama karşı takıma hakaret etmek hakkınız yoktur” ilkesi kabul edilir (Arıpınar ve Donuk, 2017).

Fair Play, genellikle “etik” kavramı içinde yer almakla birlikte, evrensel olarak kabul görmüştür. Koşullar ne olursa olsun adil ve dürüst sporu destekleyen ve gerçekleşmesini sağlamaya çalışan bir düşüncedir (Umutlu, 2022). Spor, kendi içindeki adaleti sağlamadan herhangi bir anlama sahip değildir, amaçtan yoksundur (Butcher ve Schneider, 1998; Erdemli, 2002; Boxill, 2003).

Umutlu (2022)’ya göre Fair-play kavramının kurallara ilişkin sportif erdem (formal) ve yaşama ilkesi olarak sportif erdem (informal) olarak iki değişik yanı ortaya çıkmaktadır. Formal Fair Play, kuralları önceden belirlenmiş bir yarışmada sporcular ve izleyicilerin bu kurallara uymaları gerekmektedir. Bu durumda bir sporcu, kuralları belirlenmiş, oyunu kazanmak ya da kendi lehine çevirmek için olan gücünü ortaya koyacaktır. İnfomal Fair Play ise sporcuların ve izleyicilerin yarışmanın biçimsel kurallarına uymalarının yanı sıra, evrensel etiği temsil eder. Bu süreçte sporcuların, yarışmanın stresli sürecinde kendi beceri ve yetenekleri ile kazanamadıkları avantaj ve çıkarlardan vazgeçerek, rakiplerinin kişiliğine ve ahlaki değerlere saygı göstermesi, adil bir yarışma sergileyebilmek adına en iyisini yapmaya çalışması anlamına gelmektedir (Balçıkınlı ve Yıldırım, 2011).

Çar ve Balçıkınlı (2021)’ya göre, Profesyonel sporda fair playe uygun davranışları sergilemenin birtakım zorlukları vardır. Bu güçlükler, başarının bizzat bireye, takımına, kulübüne ve ülkesine sağlayabileceği çıkarlar göz önüne alındığında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla fair play ödülleri sporcunun göze aldığı riske göre verilmektedir. Karşılaşmanın önemi, alınacak ödül ne kadar değerli ve kamuoyunun beklenti baskısı ne kadar fazla ise informal fair play davranışı o kadar anlamlı ve kıymetlidir. Ancak bunun yanında fair

play ödülüne layık olan davranışın sporcunun yerleşik bir tutumundan kaynaklanıp kaynaklanmadığı da bir o kadar önemlidir. Çünkü “ahlaki bir davranış sonucu ödül alan birey, tüm yaşamı boyunca, her alanda fair playe uygun davranmak zorundadır. Fair play ödülü bir eğilime verildiğinden, ödülün hem sportif hem de toplumsal yaşamda kesinlikle bir “milat” oluşturması gerektiği anlamına gelmektedir. Bir davranışın ödüllendirilmesi, örnek davranışın topluma yansıtılması ve model oluşturması bakımından “eğitici” bir anlam taşımaktadır (Yıldıran ve Sezen-Balçıkınlı, 2020).

Fair play, yalnızca sporun ayrılmaz bir parçası olarak değil, aynı zamanda günlük yaşamla ilgili olan bir dizi temel değeri içeren barındıran karmaşık bir kavramdır (Umutlu, 2022). Adil rekabet, saygı, dostluk, takım ruhu, eşitlik, dopingsiz spor, dürüstlük, dayanışma, hoşgörü, özen, mükemmellik ve neşe gibi yazılı ve yazılı olmayan kurallara saygı hem deneyimlenebilen hem de öğrenilebilen sahada ve saha dışındaki yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Fair play, oyunun kural ve düzenlemelerine bağlı kalmaya ve saygı duymaya dayalı bir harekettir. Ancak, adil oyun girişimleri yalnızca spor katılımcılarına yönelik değildir – aynı zamanda sporla uğraşanları da kapsar; ebeveynler, öğretmenler, antrenörler, hakemler, yöneticiler, gazeteciler ve seyirciler. Hepsinin adil oyunun teşvik edilmesi için kendi özel sorumlulukları vardır ve her grubun bu sorumlulukları tanınması ve bunlara göre hareket etmesi spor için bir zorunluluktur.

Fair Play Türleri

Akkaya (2022)’ya göre spor, bir toplumu olduğu gibi yansıtan toplumsal bir kurumdur. Bir spor branşına ait kurallar, onun ayırt edici ölçütünü tanımlamaktadır. Sporun hedefleri ve engelleri bu kurallarla tanımlanır ve spor müsabakaları bu kurallara her yönüyle tamamen uyulması durumunda gerçekleşir dolayısıyla bu kuralların dışına çıkılamaz. Sporun biçimsel kuralları üzerindeki bu vurgu oyunların doğasının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ancak şu ana kadar her bir spor branşına ait karakterize edilen biçimsel kurallar, sporla bağlantılı olarak ortaya çıkan ahlaki sorunların çoğuna yönelik çözüm kaynaklarından yoksundur. Bu bağlamda, sadece kurallara uymanın ahlaki açıdan yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu durum, fair playin formal ve informal iki farklı bakış açısı ile değerlendirilmesine sebep olmaktadır.

Fair play sırasıyla üç anlam üzerinden oluşumlarını sürdürmüştür. Bunlardan ilkinde baktığımız zaman “iyi oyun” anlamına gelecek şekilde genel bir tabirle kullanılmış. Sonraları ise “iyi oyunu ortaya koyacak ruh hali ve sporcuya yakışan davranış kalıbı” olarak daha da nitelendirilmiştir. Sonuncu

olarak ise “iyi oyunun ortaya çıkması için oyuna katılanların unsurların yerine getirmek zorunda oldukları davranış ve tutumlarının tümü” olarak daha kapsamlı bir niteliğe ulaşmıştır. Fransa’da ise ilerleyen zamanlarda spor, hem oyun alanlarında, hem de sosyal hayatta “genel dürüstlüğü” belirtecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise bu anlayışlardan yola çıkılarak fair play iki anlama bölünmüştür.

Formal (Biçimsel) Fair Play

Biçimsel fair play, kuralları önceden var olan bir spor müsabakasında sporcular ve tarafların bu kurallara istisnasız bir şekilde uymasını kapsamaktadır. Biçimsel anlamda fair play bir sporcunun karşısındaki rakibini takım arkadaşı olarak görmekten ziyade müsabaka içerisinde kurallara uyduğu takdirde her türlü avantaj ve dezavantajlardan faydalanmasının bir önemi olmadığını vurgulamaktadır. Kısaca müsabakayı kurallara uyarak kazanıyorsa biçimsel fair play anlayışına uygun davranmış olmaktadır.

İnformal (Biçimsel Olmayan) Fair Play

Biçimsel olmayan Fair Play de ise müsabakanın kurallarından ziyade bireyin genel ve evrensel ahlak değerlerine uygun davranıp davranmadığı önemlidir. Biçimsel olmayan fair playde ölçüt bireyin kendi iç sesi ve vicdanıdır.

Çaba ve özveri ile rakibe ve oyuna saygı göstererek rekabet etmeyi öngören informal fair play, rakibi oyunun ortağı olarak görmeyi hedefleyen bir anlayıştır. Bu bakış açısına göre spordaki ahlaki duruş sadece resmi kurallarla ilişkilendirilemez. İnfomal fair play, sporun özünü oluşturan ahlaki yapıyı (ethos) olduğu gibi yansıtmaktadır. Bu ideal, sporun normatif kurallarının yanı sıra, gayri resmi ek bir yükümlülük gerektiren fair playin bir bileşeni olarak vurgulanmaktadır. Daha çok rakibe, oyuna ve yetkililere yönelik ahlaki tutumlara atıfta bulunan informal fair play, sporun kurallara bağlılıktan önce eşitlik ruhuna dayandığı görüşü ile örtüşmektedir. Sporun ahlaki amacını yansıtan informal fair playin, sporun daha genel değerler ve normlardan oluşan geniş bir ağ içine yerleştirildiği kabul edilmektedir (36). Çünkü fair play, hem sporun normatif kurallarının öngördüğü ahlaki ilkelerden hem de genel ahlaki ilkelerden bağımsız olarak ifade edilemez. Dolayısıyla formal ve informal fair play, spora özgü niteliklerle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır.

Fair Playin Bireysel ve Toplumsal Boyutu

Erbil (2022)’e göre spor; eğitimi, ekonomiyi, toplumların ve bireylerin değerlerini etkileyen önemli bir sosyal aktivite biçimi olduğundan neredeyse bütün alanlarda araştırmacılar, spor temalı araştırmalar yürütebilmektedir.

Örneğin, hangi aktivitelerin sağlık açısından daha yararlı olabildiği, sporun ekonomik boyutunun ne düzeyde olduğu, hangi kişilik özelliklerinin başarıya ya da başarısızlığa neden olabildiği veya spora katılımın bireylerin değer yargılarını etkileyip etkilemediği gibi birçok araştırma yapılabilmektedir. Bu geniş merak alanının temeli, sporun toplumdaki tartışılmaz yeri ve önemine dayanmaktadır. Spor, sadece oyunlar ve yarışmalar esnasında değil, günlük yaşamda da birçok değer kavramının pozitif yansımalarını sunan, sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır.

Toplumların sorunsuz bir şekilde bir arada yaşaması bazı kurallar sayesinde gerçekleşebilmektedir. Fakat kurallar ve yasalar bireylerin eşit fırsatlar altında yaşamalarına hizmet etmek için yeterli değildir. Bu sorunun çözümü ise bireylerin değer inançları sayesinde tutumlar geliştirmeleri ile mümkün olabilmektedir (Erbil, 2022). Spor ise bünyesinde bulundurduğu değer yargılarıyla kurallarla yaşamın ötesinde erdemli davranışları öngören bir ideali hedeflemektedir (IOC, 2019). Dolayısıyla spor toplumdaki kültürel yapının temel dinamiğini oluşturan bir olgu olarak düşünülebilir. Bu kültürel yapının ahlaki temellerini ise fair play temsil etmektedir. Çünkü fair play; dürüstlüğü, başarı ve zaferden daha önemli olduğunu benimseyen bir davranış biçimidir (Yıldıran, 2004).

Demokratik toplumlar yaratılmasına katkı sağlayan spor, fair play idealini temel alan değerler sayesinde toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlayan ve sosyal ilişkileri artıran bir eylemdir (Yıldıran, 2004). Fair play ruhu ile yürütülen sportif faaliyetler, evrensel değerlerin öngördüğü şekilde toplumları ve bireyleri ırk, din, sosyal konum, eğitim, kültür ve ekonomik farklılıklar gibi özellikleri göz ardı ederek herkesi eşit bir yaklaşımla kucaklamaktadır (Erbil, 2022). Fair play, sosyal uyum içerisinde bireysel ve toplumsal davranışların gelişmesine neden olan sporun bünyesinde, toplumları var eden değerlerin bir birikimi olarak görülmektedir (Loland, 1989). Dolayısıyla toplumları oluşturan bireylerin ahlaki gelişiminde fair play idealinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Fair play idealinin toplumda benimsenip davranışa dönüşmesinde birçok paydaş unsurun görevi ve sorumluluğu vardır (Loland, 2002).

Saygılı ve erdemli davranışlar görmek her toplumun beklentileri arasındadır. Fair play ise bu beklentinin karşılanmasında en önemli görevi üstlenmektedir. Çünkü fair play, birey ve değerler arasında bir köprüyü temsil etmektedir (Erbil, 2022). Bireyin, toplumsal ve bireysel değerleri anlaması, deneyimlemesi, davranışa dönüştürmesi ve en önemlisi içselleştirmesi uygun bir toplum idealini olağan kılabılır (Yıldıran, 2004). Dolayısıyla fair playin, sosyal ve ahlaki kalkınmanın en önemli aracı olduğu söylenebilir.

Geçmişten günümüze kadar toplumların etik anlayışları, yaşanan şartlar kapsamında değişime uğramış ve toplumdaki farklılıklarla göstermiştir. Fakat bazı evrensel değerler her toplum için vazgeçilmez bir yaşam tarzı olarak benimsenmiştir. Günümüz etik anlayışı ise geçmiş deneyimlerin getirdiği değerler ve mevcut şartlar kapsamında oluşan yeni değerler bağlamında sosyal hayata entegre edilmiştir. Sporun asıl hedefini yansıtan fair play ise, bu değerleri temsil eden bir bütün olarak görülmekte ve bu değerlerin topluma yansımada aracı olarak bilinmektedir. Çünkü fair play, modern etiğe yapılan en hayati katkılardan biridir (Renson, 2009).

Türkiye’de Fair Play’in Tarihi

Fair Play’e uygun davranış ve tutumların genelde centilmenlik, sportmenlik ya da efendilik sözcükleriyle karşılandığı Türkiye’de, direkt Fair Play kavramının kullanıldığı ve tamamen Fair Play’e ilişkin ilk kaynak, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından tercüme ettirilerek 1974 yılında yayımlanan, “Sporda Erdemlik – Fair Play” adlı eserdir. Fair Play ile ilgili Türkiye’nin ilk kitabını Türkay Peker 1994’te yazmıştır.

Türkiye’de, Fair Play’e ilişkin ilk kurumsal yapılanma, Uluslararası Olimpiyat Komitesinin (IOC) her Ulusal komitede Fair Play ile ilgili bir komisyon kurulmasını tavsiye etmesi üzerine 1981’de Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) bünyesinde Fair Play Komisyonu kurulmuştur, başkanı Erdoğan Arıpınar, asbaşkanı Türkay Peker’dir. Komisyonun amblemi ‘sana kırmızı kart göstermiyorum kalbimi veriyorum’ anlamıyla, içinde ayyıldız olan bir kalp gösteren eldir(yukarıda). Komisyon ödül olarak bir plaket ve diploma belirlemiştir. Türkiye’deki ilk ödülü 1982 yılında İzmir’de Balkan Yelken Şampiyonasında Yunanlı rakibi yanlış rotaya sapınca onu uyararak sağır ve dilsiz yelkenci Varol Hepağuşlar’a verilmiştir. 20 Temmuz 1993 yılında hazırlanan çalışma programı ve ödül statüsü, TMOK yönetim kurulunca onaylanmıştır. Erdoğan Arıpınar başkanlığında, Türkiye Fair Play Komisyonu kurulmuş oldu (Arıpınar ve Donuk, 2011; Yıldırım, 2004; www.olimpiyatkomitesi.org.tr).

Kaynak: (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi).

Kuruluşuyla birlikte her branştan spor faaliyetlerinde, özellikle informal Fair Play anlayışına örnek oluşturabilecek davranışlar konusunda araştırma yaparak sporcu belirleyen komisyon, 1983'ten itibaren Türkiye Fair Play ödülünü kazanan sporcuları Uluslararası Fair Play Konseyi'ne göndermeye başladı. İlerleyen yıllarda, Türkiye'nin aday gösterdiği birçok sporcu ve spor adamı, davranışları ya da katkıları nedeniyle uluslararası Fair Play ödülleri kazandılar.

Sporcu ve Fair Play

Erbil (2022)'e göre, Fair play anlayışını benimsemiş bireyler, karşıdakinin varlığını iyi veya kötü kabul etmiş ve o insana her haliyle saygı duymayı öğrenmiş bireylerdir. Bu gelişimi sağlamış bireylerde karakterin sosyal nitelikleri üst düzeydir. İyi, cesaretli, hoşgörülü, onurlu, saygılı, kibar, centilmen gibi davranışları gösterirken durumun gerektirdiği heyecanlı ve duygusal tepkiler yerine düşünülmüş, mantıklı tepkilerin verilmesi bu anlayışın belirgin düzeyde yüksekliğini ifade eder.

Empati

Ersoy ve Köşger (2016)'e göre empati, bir kişinin kendisini karşıdakinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısı ile bakması, onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesidir. Bir diğer tanıma göre, bir başkasının yerine kendisini koyabilmek ve bu şekilde onun duygularını, düşüncelerini, tutumlarını, yaşantısını anlayabilmektir (Gülseren, 2001).

Güngör (2022)'e göre hem bilişsel hem de duygusal bir süreç olan empati, kişinin, karşıdakinin durumunda kendisini hayal etmesiyle, onunkiyle olabildiğince benzer deneyimlerini hatırlamasıyla gerçekleşmektedir. Empatiye duygular tanımdan da anlaşılacağı üzere oldukça önemlidir. Empatinin içerikleri duygusal ve bilişsel olarak açıklanmaya çalışıldığında; duygusal empati, karşıdaki kişinin hislerine sempati ile yaklaşarak, onun hisleri ile derin bir şekilde ilişki kurmak olarak, bilişsel empati ise, bir kişinin diğer kişinin hislerini deneyimlemeksizin, onun hislerini tanıyabilme yeteneği şeklinde açıklanabilmektedir (Guttman ve Laporte, 2000).

İlk olarak 1900'lü yıllarda karşılaşılan empati kavramının serüveni göz önünde bulundurulduğunda, bilimsel nitelikli bir kavram olarak kabul edilmesi 1950'lerin sonlarına doğru başlamış ve devam etmiştir (Güngör, 2022). Empati bu senelerde, kişinin karşıdaki kişiyi tanıması, kendisini onun yerine koyarak onun özellikleri hakkında bilgi sahibi olması anlamında kullanılmıştır. Daha sonra 1960'lı yıllarda, empatinin bilişsel tarafının yanı

sıra duygusal tarafı üzerinde de durulmuş ve konu üzerinde çalışmakta olan bilim insanları empatiyi, karşıdaki kişinin algılanan duygusal yaşantısına katılarak verilen duygusal tepki olarak açıklamışlardır. İleride 1970'lere gelindiğinde, 1960'lara oranla daha sığ anlamda kullanılmaya başlanmış, birinin belirli bir duygusunu anlama ve bu duyguya ilişkin karşılık verme şeklinde açıklanmıştır. Empati kuran birey, bu yeni algıya göre kendisinden çok karşı-sındaki insana odaklanmaktadır (Dökmen, 1988).

Empati kurabilmek için gerekli olan bazı durumlar söz konusudur. Dökmen (2004) bu durumları ögeler halinde şöyle sıralamıştır:

- a) İlk ögede bireyler, kendilerini diğerinin yerine koyar, tüm olaylara onun bakış açısıyla bakar. Her birey yaşamına, tamamen kendisine özgü bir bakış şekliyle bakar. Bu sebeple eğer ki bir insanının duygu ve düşünceleri anlaşılacak isteniyorsa, yaşama onun gibi bakılmalı, olaylar onun gibi hissedilmeye çalışılmalıdır.
- b) İkinci ögede empati kurulabilmiş olunması için, diğer bireyin hislerinin ve düşüncelerinin tamamen gerçek boyutlarıyla anlaşılması önemlidir. Diğer bir deyişle karşıdaki insanı hem bilişsel hem de duygusal olarak ve özellikle doğru bir şekilde anlamak gerekir.
- c) Üçüncü ögeye gelindiğinde ise, empati kuran kişinin karşıdaki kişiye iletmesi gereken ve zihninde oluşması beklenen empatik anlayışla karşılaşmaktadır. Bu yüzden ne anladığını karşıdakine doğru biçimde aktaramayan bireyler empati kurma sürecini tamamlamış sayılmazlar.

Empati kurarken birey hem sorun yaşayanı rahatlatmak hem de karşıdaki bireyin gözlem esnasında duyduğu içsel sorunlarını gidermek için yardım davranışında bulunabilmektedir. Empatik iletişim, yalnızca kendisiyle empati kurulana yararlı değildir aynı zamanda empatiyi kuran birey içinde önem teşkil edebilmektedir. Yüksek empatik beceri ve eğilimlere sahip olan ve bu yüzden de diğer insanlara yardım edebilen bireyler sosyal çevreleri tarafından daha çok sevildikleri gözlemlenmektedir (Dökmen, 2004).

Empatinin Önemi

Empati, kişinin bir başka birinin dünyasına girdiğinde onun dünyasında kaybolmadan, kendiliğini koruyarak ve kişiyi anlayarak istediği an kendi dünyasına rahat bir şekilde geri dönebilecek olan ve bu özgüveni kendinde bulan kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Empatik anlayış gösterilen kişi tarafından değerlendirildiğinde ise, dinleyen kişinin onu anladığını, onu önemseydiğini ve onu olduğu gibi kabul ettiği hissini kendisine yaşatılma-

sıdır. Kişi bu duyguyu yaşadığında birilerinin kendisine güven duyduğunu ileten ve değerli olduğunu hissettiren mesajlar alarak kendisine önem göstermesi gerektiğini algılamaktadır. Bu anlayışın diğer bir tesir kaynağı da yargısız olma durumudur. Kişi hakkında önceden oluşturulan görüşler o kişinin içsel dünyasını net biçimde anlayamama olanaksızlığını beraberinde getirmektedir (Rogers 1975).

Eş duyumlu olmak günlük hayatın tüm safhalarında insanlar arasında iletişimi kolaylaştırma ve kişileri birbirine yakınlaştırma gibi nitelikler taşımaktadır. Empatinin birçok yararı bilinmesine rağmen, en önemli yararlarından biri sadece empati kuran için değil empati kurulan kişi için de önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmasıdır. Empatik beceriler sergileme konusunda yetenekli olan, aynı zamanda da bu özellikleri ile diğer insanlara yardım eden kişiler yakın çevresi ve diğer insanlar tarafından da sevilmektedir (Köksal, 2000).

Empatinin kişiye ve hayatına katkıda bulunduğu çeşitli yönleri bulunmaktadır. Alçay (2009) bu yönleri şöyle özetlemiştir:

- Empati, insanların birbirlerine yaklaşmasını hedefler ve iletişimlerini güçlendirir.
- Kişiyi sosyal anlamda geliştirir ve ilişkinin sürdürülmesini kolaylaştırır.
- Başka bireylerin içinde buldukları durumların kolayca anlaşılmasına yardımcı olur.
- Kişilerde hoşgörünün duygusunun çoğalmasını sağlar.
- Kişiyi çeşitli yetenekler kazandırır.
- Öfke kırgınlık gibi davranışların kontrol altına alınmasına yardımcı olur.
- Başka insanları anlama, yargılamama, paylaşımda bulunma ve sorumluluk gibi toplumsal becerilerin kazandırılmasını sağlar.

Gülle ve Beyleroğlu (2017) empati kurmanın insanlara sağladığı katkıları şöyle sıralamıştır: Ahlaki sürecin gelişmesine katkı sağlar. Öngörülü yaklaşmanın önünü açar. Toplumsal kalitenin, toplumsal huzurun ve toplumsal ahengin gelişmesine fayda sağlar. Toplumların gelişmişlik düzeylerine katkı sağlar. Bireysel ve toplumsal erdemliliğin gelişmesine katkı sağlar. Kişinin kendisini anlamasına fayda sağlar. Kişinin kendisine olan bakış açısının pozitif yönde gelişmesine katkı sunar. Bireyler arası etkileşimin hızlanmasına olanak sağlar. Sosyolojik açıdan, kısa süre içerisinde sosyal ortama dâhil olmayı

hızlandırır. Bireylerin bakış açısının gelişmesine olanak sağlar. İnsanın 'ben' duygusundan uzaklaşmasına katkı sağlar.

Sporda Empati

Özellikle takım sporlarında etkileşimler, oyunu anlama becerisi gerektiren oyunları koordine etme üzerine kuruludur. Sporcuların, her bir takım üyesinin farklı durumlarda hangi davranışları sergileyebileceğini tahmin etmesi gerekir, bu da onların bakış açılarını geliştirmelerini sağlar (Erbil, 2022). Spor yoluyla kazanılabilecek empati eğitiminden söz etmek mümkün olmakla birlikte, özellikle müsabaka odaklı spor ortamının empatiyi azalttığı literatürde görülmektedir. Ancak özellikle çocuklarla spor ve empati ilişkisine yönelik çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir (Sezen-Balcıkanlı, 2009). Empatinin dayanışma, ahlak, toplum yanlısı davranışlar, sağlıklı iletişim gibi birçok konuda olumlu etkileri olsa da empati ile rekabet arasında olumsuz bir ilişkininde bulunduğu Erbil (2022) tarafından ifade edilmektedir. Literatür incelendiğinde çocuklar, spor ve empati üçgeninin mevcut bilgilere sahip olmadığı ve çocuklarda spor ve empati ilişkisinin merak uyandırdığı anlaşılmaktadır.

Spor atmosferinde seyirciler ve sporcular için yüksek düzeyde heyecan ve stres vardır. Bu ortam düşük eğitimli taraftar gruplarını fanatizme sürükleyerek tehlikeli bir alan oluşturabilir. Bahsedilen bu heyecan ortamında sporcuların, antrenörlerin, hakemlerin, seyircilerin ve sporcuların psikolojik durumları çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Başarı, tüm sürecin tek amacı ve odağı haline geldiğinden, adil oyun, olimpiyat, psikoloji ve sportif erdem gibi unsurlar sıklıkla ihlal edilebilir. Esasen empati, seyirci kendini gece gündüz antrenman yapan sporcu, antrenör ve hakemlerin yerine koyduğunda sporun hem kalitesini hem de zevkini artırmayı; antrenörler kendilerini hakem, sporcu ve seyirci yerine koyduklarında ve hakemler kendilerini sporcuların, antrenörlerin ve seyircilerin yerine koyduğunda sporda empati gerçekleşir (Öztürk, Koparan, Haşıl ve Efe, 2004).

Sonuç

Yıllardır devam eden spor anlayışı, profesyonel sporların doğuşu ve ekonomik faktörlerin spor üzerinde önemli bir hâkimiyet kurmasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Oyun, eğlence ve sağlık amaçlı spor, kazanmanın ön planda olduğu, rekabetin üst düzeyde olduğu bir faaliyet olmaktan çıkmaya başlamıştır. Böylece sevgi, dostluk, barış ve sportmenlik gibi değerleri temel alması gereken spor faaliyetleri, genellikle sportmenlik ruhuyla bağdaşmayan şiddet olayları nedeniyle gündeme gelmeye ve anılmaya başlamıştır (Tanrı-

verdi, 2012). Bu durum sürdürülebilir adil spor ortamlarına da zarar vermektedir (Erbil, 2022). Özellikle spordan artarak devam eden ticari ve siyasi beklentiler, ahlaki beklentileri ikinci plana itmiştir (Sezen ve Yıldırım, 2007).

Kazanmak ve paranın ön planda olması sporda şiddetin artmasına neden olabilir. Ne yazık ki sporda şiddetin ortaya çıkması sporun gelişimini olumsuz etkilemektedir. Şiddetin nedenlerini bulmak ve fair play'i artırmak için yapılması gerekenlere odaklanmak gerekir (Adiloğulları, Hakkı, Enes ve İhsan, 2017). Sporu yaşatacak ve sürdürülebilir bir spor ortamına katkı sağlayacak en önemli kavramlardan biri de "Fair Play"dir. Fair Play, "uyum" olarak görevlilere ve kararlarına saygı ve diğer yarışmacılara saygı olarak tanımlanır". Ayrıca Fair Play, oyunda cömertlik, zaferde alçakgönüllülük ve yenilgide zarafet ile ilişkilidir. Bu yükümlülükler, oyuna dahil olan herkes için geçerlidir. Yarışmacılar, ebeveynler, antrenörler, görevliler, liderler veya taraftarlar gibi spor dalları bu geçerlilikler arasındadır (Loland, 2002).

Bir müsabaka içerisinde sporcular, antrenörler, hakemler ve hatta seyirciler bile heyecanlı atmosferin ve ortamdan kaynaklanabilecek faktörlerin neticesinde meydana gelen heyecan ve stres sebebiyle kimi zaman saldırgan davranışlar da sergileyebilmektedirler. Üstelik bu tarzda saldırgan davranışlar bazen fiziksel şiddet ve vandalizm boyutlarına ulaşabilmektedir. Önlenmesi gereken ve spor müsabakalarında görülmek istenmeyen bu olumsuz tutum ve davranışların sonlandırılabilmesi için empatik davranışların sergilenmesi oldukça hayati önem taşımaktadır.

Yarışma ve mücadele esnasında hakemin ve rakip oyuncuların içinde oldukları durumun farkına varan sporcular, oldukça yoğun baskı altında kalabilmelerine rağmen mantıklı hareket ederek herhangi bir olumsuz durum sergilemeden müsabakaların daha keyifli olmasına katkı sağlayabilmektedir. Spor müsabakalarında herkesin belirli bir heyecan seviyesinde olduğu için tarafların birbirlerine karşı anlayışlı olmaları ve birbirlerinin duygularını anlamaları gerekir. Kimi olaylarda oyuncuların kesin olarak kazanmak için odaklanması o anlarda olumsuz davranışların gün yüzüne çıkmasına neden olabilmektedir. Bu durumlarda müsabakanın kalitesine katkı sağlayacak olan olgu sporcuların empati kurmaları ve birbirlerine karşı anlayışlı olmalarıdır (Öztürk ve diğerleri, 2004).

Özellikle alan yazın araştırıldığında empatik becerileri gelişmiş olan sporcuların önemiyle alakalı birçok yaklaşıma rastlanmaktadır. Rastlanan yaklaşımlardan görüldüğü üzere, empatik becerileri yüksek olan sporcularının özellikle takım arkadaşlarını anlamada daha iyi oldukları ve başarı eşiklerinin daha da yükseldiği ifade edilmektedir. Empati becerisi yüksek olan sporcu-

larında fair play'e ilişkin davranışlarının da yüksek olacağı düşünülmektedir. Literatürde yer alan bir çalışma da bireysel spor yapan bireylerin antrenörleri takım sporcularının antrenörlerine kıyasla daha fazla empatik eğilim içinde oldukları saptanmıştır (Lorimer ve Jowett 2009). Tüm bunlara rağmen özetle takım olarak da empatik beceriler konusunda gelişmiş olanlar daha başarılı olacaktırlar (Dorak ve Vurgun 2006).

Spor karşılaşmalarında sporcuların empatik eğilim sergilemeleri sonucunda başarılarının daha da artacağı düşüncesi oldukça mantıklı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Karşılaşma sırasında sporcunun, takım arkadaşlarına, rakibe, hakemlere ve tribüne yönelik empatik davranış göstermesi takımının beceri seviyesini de arttıracığından diğer sporcuların da performanslarının artmasına katkı sağlayacaktır (Erkuş ve Yakupoğlu 2001). Spor ortamında rekabetin yüksek olmasından dolayı empati kavramı oldukça önemlidir. Bunun dışında beden eğitimi derslerinde de empati kavramının üzerinde durulması gerekmektedir (Shields ve Bredemeier 1995).

Kaynakça

- Adiloğulları, G. E., Hakkı, U., Enes, B. ve İhsan, K. (2017). Relationship between violence tendency levels of 11- 19 aged children who attend to summer school and their behaviours towards fair play in sports. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 12(3): 78.
- Akkaya, C. (2022). *Spor Ekonomisi*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Alçay, U. (2009). *Farklı okul türlerinde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin empatik beceriler açısından karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıpınar, E. ve Donuk, B. (2017). *Spor yönetim ve organizasyonlarında etik yaklaşımlar fair play* (Beşinci Basım). İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Balçıkkanlı, G. S. ve Çar, B. (2021). Türkiye Fair Play Ödüllerinin Formal ve İnformal Fair Play Davranışları Çerçevesinde İncelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(3), 116-135.
- Balçıkkanlı, G. S. ve Yıldırım, İ. (2011). Profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimleri ve empatik eğilim düzeyleri. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(2), 49-56.
- Boxill, J. (2003). *The Ethics of Competition*. In *Sports Ethics: An Anthology*. Blackwell.
- Butcher, R. ve Schneider, A. (1998). Fair play as respect for the game. *Journal of the Philosophy of Sport*, (25), 1-22.
- Dorak, F. ve Vurgun, N. (2006). Takım Sporları Açısından Empati ve Takım Birlikteliği İlişkisi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(2), 73-77.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psiko-drama ile geliştirilmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 21(1), 155-190.
- Dökmen, Ü. (2004). *İletişim çatışmaları ve empati*. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Erbil, U. (2022). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Fair Playe Yönelik Tutumları ve Empatik Eğilimlerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Şanlıurfa.
- Erdemli, A. (2002). *Temel sorunlarıyla spor felsefesi*. İstanbul: E yayınları.
- Erkuş, A. ve Yakupoğlu, S. (2001). Spor Ortamında Empati Ölçeği (Sem) Geliştirme Çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 12(1), 22-31.
- Ersoy, E. ve Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi/empathy: Definition and its importance. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 9-17.

- Guttman, H. A. ve Laporte, L. (2000). Empathy in families of women with borderline personality disorder, anorexia nervosa, and a control group. *Family process*, 39(3), 345-358.
- Gülle, M. ve Beyleroğlu, M. (2017). *Eleştirel Düşünme ve Empati Eğitim ve Spor Alanı*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Gülseren, Ş. (2001). Eşduyum (Empati): Tanımı ve kullanımı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(2), 133-145.
- Güngör, H. (2022). *Amatör Sporcuların Empatik Eğilimleri, İletişim Becerileri ve Fair Play Anlayışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Konya.
- IOC (2019) *Olympic Movement Anti-Doping Code*. Online. [http:// www.olympic.org/ioc/e/org/medcom/pdf/doping.codee.pdf](http://www.olympic.org/ioc/e/org/medcom/pdf/doping.codee.pdf) Adresinden alınmıştır.
- Köksal, A. (2000). Müzik eğitimi alma cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre ergenlerin empatik becerilerinin ve uyum düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(18).
- Loland, S. (1989). *Fair play i idrettskonkurranser-et moralsk normsystem*. Doctoral dissertation, Osl The Norwegian University for Sport and Physical Education. Norway
- Loland, S. (2002). Fair play: *historical anachronism or topical ideal?*. In *Ethics and sport* (pp. 94-118). Routledge.
- Lorimer, R. ve Jowett, S. (2009). Empathic accuracy in coach-athlete dyads who participate in team and individual sports. *Psychology of Sport and Exercise*, 10(1), 152-158.
- Öztürk F, Koparan Ş, Haşıl N, Efe M, Özkaya G (2004). Antrenör ve hakemlerin empati durumlarının araştırılması. *Spormetre II (I):19-25*.
- Renson, R. (2008). *Fair play: Its origins and meanings in sport and society*. Lectures for the XXIst Century, 2, 63.
- Rogers, C. R. (1975). *Empathic: An unappreciated way of being*. The counseling psychologist, 5(2), 2-10.
- Sezen-Balcikanlı, G. (2009). Fair play and empathy: A research study with student teachers. *Journal of US-China Public Administration*, 6(4), 79-84.
- Sezen, G. ve Yıldırım, I. (2007). Investigation of physical education teachers' approaches to positive and negative behaviours related to fairplay in football. *Journal of Sports Management and Information Technologies*, 2(1): 1306-4371.
- Shields, D. L. L. ve Bredemeier, B. J. L. (1995). *Character development and physical activity*. Human Kinetics Publishers.
- Simon, R. L., Torres, C. R. ve Hager, P. F. (2018). *Fair play: The ethics of sport*. (4th Ed.) Routledge.

- Tanrıverdi, H. (2012). *Spor Ahlakı ve Şiddet*. <http://docplayer.biz.tr/827538-Spor-ahlaki-ve-siddet.html> Adresinden alınmıştır.
- Tanrıverdi, H. (2012). Spor ahlaki ve şiddet. The Journal of Academic Social Science Studies. *Publication of Association Esprit, Société et Rencontre Strasbourg/FRANCE*, 5(8), 1071-1093.
- Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi. <https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Haber-Detay/2017-Turkiye-Fair-Play-Odulleri-Adaylik-Surecinde-Son-Gun-28-subat/6772> Adresinden alınmıştır.
- Umutlu, U. (2022). *Fair Play Eğitiminin Ahlaki Karar Alma Tutumuna Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Konya.
- Yıldıran, İ. (2004). Fair Play: Kapsamı, Türkiye'deki Görünümü ve Geliştirme Perspektifleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(4).
- Yıldıran, İ. ve Sezen-Balçıklı, G. (2020). Fair Play Eğitimi I. C. Koca (Ed.). *Sporla PsikoSosyal Alanlar*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sporda Teknoloji Kullanımı ve Sporda Kullanılan Teknolojik Uygulamaların Hakemler Açısından Ele Alınması

Savaş Duman¹

Özet

Teknoloji birçok sektör için bir ilerleme fırsatı tanımaktadır. Kimi zaman sektöre dair zorluklar, teknolojik imkanlar ile aşılmakta, kimi zamanda üretimi arttırmak amacıyla teknolojik ekipmanlara başvurulmaktadır (Eryılmaz, 2021).

Toplumsal açıdan meydana gelen değişimler ve teknolojik olanaklar aslında birtakım tartışmaları da beraberinde getirmektedir (Aksoy, 2022b). Teknolojik gelişmeler birçok sektörde olduğu gibi, spor sektöründe de etkin bir rol oynamaktadır (Khan, 2017). Spor ve teknoloji arasında var olan ilişki, bu iki kavramın birbirinden çok uzak bağımsız kategoriler olarak görülmesi ve sadece kısıtlı seviyede ortak çalışma alanlarının olduğu şeklinde değerlendirilmesi gibi basit kalmak yerine, çok daha geniş yelpazede değerlendirilmesi gereken bir ilişkidir (Magdalinski, 2009). Bu bağlamda mevcut bölümde sporda teknoloji kullanımı ve sporda kullanılan teknolojiler hakemler açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Teknoloji

Teknoloji kavramı, Yunanca “*beceri*” ya da “*sanat*” anlamına gelen “*tekhne*” ve “*çalışma alanı*” anlamına gelen “*logia*” sözcüklerinden türemiştir. 17. Yüzyılda ortaya çıkan bu kavram o yıllarda sanatın uygulanması anlamında kullanılmıştır. 21. Yüzyılın ortalarında ise teknoloji kavramının anlamında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. O yıllarda teknoloji, Hickman (1986)’a göre, bireylerin çevrelerini dönüştürmesi ve böylelikle araştırma yapmaları olarak görülmekteydi. Akkaya (2022)’ya göre dünya çapında çok geniş bir etkiye sahip olan küreselleşme ve bu süreçte meydana gelen teknolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve ekolojik gelişmeler, toplumların alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını değiştirmiştir.

1 Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, savas.duman@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8721-0112

Aycan (2020)'a göre, Teknoloji, bilim ile doğrudan ilişkili olan bir kavramdır. Günümüzde yaygın olarak bilimsel bilgilerin yaşama geçirilme yöntemleri anlamını da taşımaktadır. Teknolojinin insanlık tarihindeki en fazla gelişmiş olduğu dönem yirminci yüzyıldır. Teknolojik gelişmeler ve yenilikler toplumsal yaşamda birçok alanı değiştirtmekte ve etkilemektedir (Durrant, Evans ve Thomas, 1989).

Teknolojik ürünler sayesinde daha çok iş daha kısa sürelerde ve daha az iş gücü kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir. Aksoy (2022a)'a göre teknolojiye meydana gelen gelişmeler, televizyon, bilgisayar gibi aletlerin varlığını daima koruyacağı göstermektedir. Teknolojik aletler çalışanların zamanlarını daha verimli değerlendirmesine yardımcı olmakta, emek ve zaman tasarrufu sağlamaktadır. Teknolojik aletler için harcanacak zamanlar daha faydalı işler için değerlendirilerek verim artışına sebep olmaktadır (McCarthy ve Wright, 2004).

Teknoloji hayatımızın bu kadar büyük bir parçası olduğundan, teknolojinin önemini anlamak; çağa ayak uydurmak ve ilerlemek açısından gereklidir (Aycan, 2020). Günümüzde artık hemen herkesin hayatına giren teknolojik cihazlar sayesinde birçok şeyi kolaylıkla halledebilmekteyiz (Şenel ve Gençoğlu, 2004). Aynı zamanda bu cihazlar zamanda zamandan emekten tasarruf sağladığı gibi verimin artmasına da olanak tanımaktadır (Ural, 2010).

Teknolojinin dolaylı ve doğrudan olarak insanlara faydaları olduğu gibi zararları da bulunmaktadır. Teknoloji sayesinde bilgi alışverişini arttırmış, hayatımızı pratikleştirmiş ve kolaylaştırmıştır. Bunlar teknolojinin yararlarından sadece birkaçıdır (Aycan, 2020). İnsanlar teknolojinin kullanımının artmasıyla tembelleşmiş, hareketsiz ve hazır yaşama alışmışlardır. Eski dönemlerde lüks olarak görülen aletler, teknolojik ürünlerin gelişmesiyle birlikte ihtiyaç olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Teknoloji, toplumlarda kültürel ve ahlaki sorunların doğmasına sebep olmuş, bazı değerler olumsuz etkilenmiş, bazı değerler ise yok edilmiştir. İnsanların günümüzde kullanmış oldukları teknolojik ürünlerin kullanımı artınca sanallaşmış, sosyalleşmeleri engellenmiş ve yüz yüze iletişimleri gün geçtikçe azalmıştır (Hofmann, 2015).

Spor ve Teknoloji İlişkisi

Teknoloji birçok sektör için bir ilerleme fırsatı tanımaktadır. Kimi zaman sektöre dair zorluklar, teknolojik imkanlar ile aşılmakta, kimi zamanda üretimi arttırmak amacıyla teknolojik ekipmanlara başvurulmaktadır (Eryılmaz, 2021).

Toplumsal açıdan meydana gelen değişimler ve teknolojik olanaklar aslında birtakım tartışmaları da beraberinde getirmektedir (Aksoy, 2022b). Teknolojik gelişmeler birçok sektörde olduğu gibi, spor sektöründe de etkin bir rol oynamaktadır (Khan, 2017). Spor ve teknoloji arasında var olan ilişki, bu iki kavramın birbirinden çok uzak bağımsız kategoriler olarak görülmesi ve sadece kısıtlı seviyede ortak çalışma alanlarının olduğu şeklinde değerlendirilmesi gibi basit kalmak yerine, çok daha geniş yelpazede değerlendirilmesi gereken bir ilişkidir (Magdalinski, 2009).

1980'li yıllarda doping ile ilgili yapılan çalışmalar ve Ben Johnson'un doping olayını analiz eden Gardner (1989), sporda biyoteknolojilerin zarar, baskı, yapaylık ve haksız avantaj durumlarından herhangi birini ortaya çıkarmaması koşuluyla kullanılabileceğini, ancak söz konusu materyallerin kullanımı sonucuna neden olacağı için etik bir sorun oluşturacağını da unutulmaması gerektiğinin altını çizmiştir.

Miah (2002) teknolojinin spora dahil olmasını, o döneme kadar ayrı ayrı dile getirilen mevcut teorileri de toparlayarak, beş başlıkta sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmalar şu şekildedir;

1. Sporun uygulanmasını mümkün kılan teknolojiler,
2. Spor ortamındaki güvenliği veya hasarı etkileyen teknolojiler,
3. Belli bir becerinin tazelenmesini veya körelmesini sağlayan teknolojiler,
4. Performansı makineleştiren veya insan üstüleştirilen teknolojiler,
5. Spora katılımı veya sporun seyredilmesini arttıran teknolojiler.

Butryn (2002) ise spor-teknoloji ilişkisini beş bölüme ayırmıştır:

1. Oyun alanları ve kapalı salonlar (mimari teknolojiler),
2. Sportif araç-gereçler (ekipman teknolojisi),
3. Tıbbi ve rehabilitasyon teknolojileri,
4. Hareket ve biyomekanik beceri analizi,
5. Direkt olarak insan aklı ve bedenini etkilemek için tasarlanmış teknolojiler

Ryall (2012) daha sonra, bu beş tipe ek olarak hakemlere karar vermelelerinde yardımcı olan teknolojileri içeren, "kural tabanlı /yargılama teknolojilerinin de eklenmesi gerektiğini önermiştir.

Loland (2009) spor ve teknoloji arasındaki ilişkiyi, ideal-tip teoriler adını verdiği üç teori içinde anlatmıştır. Bu üç teoriden ilki "**Relativist Teori**"dir.

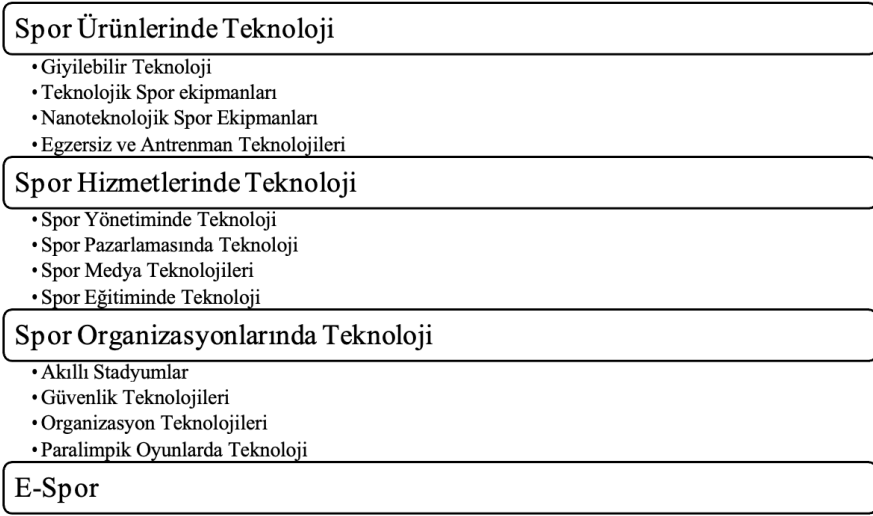
Bu teoride spor teknolojisi konusunda net bir tavır görülmemektedir. Relativist teori, felsefi açıdan araçsalci temellere dayanmakta ve eğer bir teknoloji faydalı ise, ahlaki ve etik açılardan yarattığı olumlu ya da olumsuz durumların dışında değerlendirilmesi ve kullanılması gerektiğini savunmaktadır (Eryılmaz, 2021).

Eryılmaz (2021)'a göre İkinci teorinin adı "**Dar Teori**"dir. Dar teori, Olimpik Sloganı yani 'Citius, Altius, Fortius'u dayanak noktası olarak almış ve sportif rekor kırma amacı ile ilerlemeyi odağına almıştır. Sportif performans sınırlarının aşılabilmesini hedef alan bu teori, aynı zamanda Couber-tin'in yazılarında belirttiği sportif anlayış ile de benzerlik göstermektedir. Dar teoride, yarışma esnasında, kurallar çok serttir ve kesinlikle eşitsizliğe veya adaletsizliğe yol açacak hiçbir teknoloji kullanılamaz. Ancak yarışma dışında, doping de dahil olmak üzere her türlü performans arttırıcı kullanılabilir. Çünkü bu teoriyi destekleyenler için, yarışma dışı yasaklar, mantıksız ve gelenekselci görüşlerdir ve ilerlemenin önünde engel oluşturmaktadır. Sporcu kendi iradesi ile doping maddelerini ya da diğer performans arttırıcı teknolojik materyalleri kullanabilir. Hatta Dar teoriler, doping yasağını modern spor için anakronist bir durum olarak betimlemektedir (Loland, 2009).

Üçüncü ve son teori ise "**Geniş Teori**" olarak adlandırılmaktadır. Bu teoride, sporun performans ifasının ötesinde, sosyal, kültürel, ahlaki yanlarının bulunduğu belirtilmektedir. Spora özgü değer ve normlar önemsenmelidir. Sporculara eşit imkanlar sağlanmalıdır, bunun içine teknolojik imkanlar da dahildir. Geniş Teori, doping gibi biyoteknolojilere karşı alınan önlemleri, Dar Teorinin aksine kabul eder (Loland, 2009).

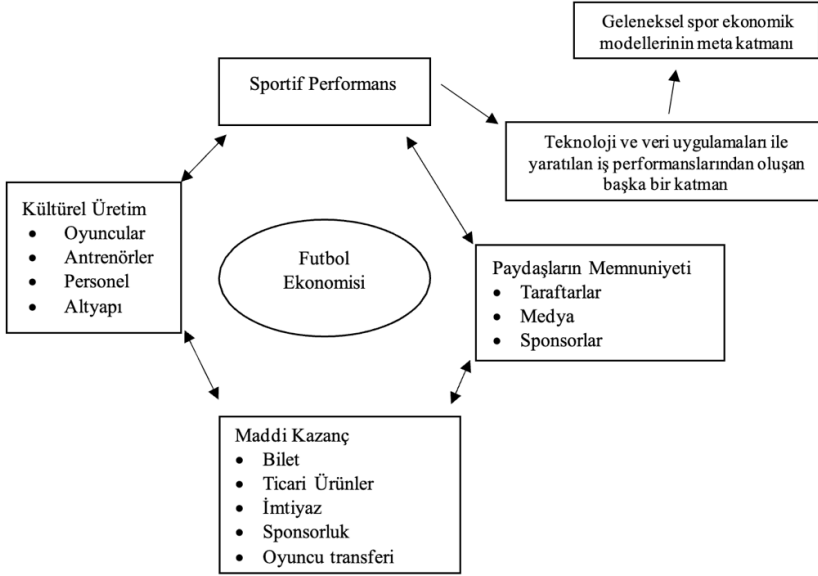
Şimşek ve Devocioğlu (2019) spor teknolojilerinin kullanım alanlarını Şekil 1'de sunulduğu gibi dört temel başlıkta sınıflandırmışlardır.

Şekil 1. Spor Teknolojilerinin Kullanım Alanlarına Göre Sınıflandırılması (Şimşek ve Devocioğlu, 2019).

Futbol bir endüstri haline gelmiş, ekonomik, sosyal, kültürel, yasal etkileşimleri olan profesyonel bir spor organizasyonu, amatör bir oyun olarak düşünüldüğünde, şu anki modern futbolun en çok öne çıkan özelliğinin, endüstriyelleşmesi olduğu söylenebilir. Futbol endüstrisinin çarklarının dönmesi için birçok faktörün birlikte çalışması gerekmektedir. Bu faktörleri Cortsen ve Rascher (2018), teknoloji ve veri ışığında, Şekil 1'deki teorik model ile açıklamaktadır. Bu modele göre, sportif performans ile gelen ilgi; paydaşlar yoluyla büyümekte ve artık kendi kendini besleyebilen bir mekanizmaya dönüşmektedir (Cortsen ve Rascher, 2018). Kısılcımı ateşleyen sportif performans olsa da kısılcımı alevleştirmeyi başaran ve belli bir düzen ile hareket edebilen her bir spor örgütü, futbol endüstrisi içinde kendi yerini sağlamlaştırabilecek mali yapıya ulaşabilecektir. Bunun için de sürekli değişen sportif rekabet ortamında, veri ve teknoloji, katalizör işlevine sahiptir (Cortsen ve Rascher, 2018).

Şekil 2. Futbol Ekonomisini Teknoloji ve Verilerle Yeniden Bağlamsallaştırmak (Cortsen ve Rascher, 2018)).

Teknolojik imkanların spora dahil olması konusu, bütün bu model ve teorilere rağmen hala tartışmalı bir konudur. James (2010), tartışmanın iki tarafına ait argümanları spor mühendisliği çerçevesinde başlıklar altında toplamıştır. Spor mühendisliğinin lehine olan argümanlar ve aleyhine olan argümanlar aşağıda sunulmuştur;

✓ Spor mühendisliğinin lehine olan argümanlar;

- Sportif performansı artırıcı teknolojilerin yasaklanması sporun genel gelişimini perdelmektedir.
- Sportif teknolojiler, özellikle sporcu evrimini etkinleştirmekte, duraganlıktan kaçınılmasını sağlamaktadır.
- Geçmişte şiddetle karşı çıkılan teknolojik değişimlerin (tenis raketinin ya da futbol topunun geçirdiği değişim), şu an oldukça normal karşılanması.
- Spor sadece profesyonelce yapılan bir etkinlik olmadığı için, amatörce oynayıp güzel vakit geçirmek isteyen çoğunluk için daha rahat kullanabilecekleri malzemeler üretilmesi ve temin edilmesi, çoğunluğun yararına olacaktır.

- ✓ Spor mühendisliğinin aleyhine olan argümanlar ise;
 - Spor teknolojilerinin kullanımı sporun ruhuna aykırıdır.
 - Teknolojinin dahil olması, en iyi atletin kazanmasına engel olmaktadır.
 - Teknolojiye ulaşabilecek maddi imkanlara sahip olanlar için, madalya veya şampiyonluklar kazanmak daha kolay olacaktır.
 - Mühendislik ürünü ekipmanlar sporcu performansındaki beceri ve yetenek faktörlerini minimize edebiliyor. Bununla beraber, kimin daha büyük sporcu olduğu gibi tartışmaların da dahil olduğu spor kültürünün etkisinin kaybolmasına neden olabiliyor (James, 2010).

Dyer (2015) yaptığı çalışmada, teknoloji ve spor literatürü kapsamında yola çıkarak altı tema belirlemiştir. Bu temalar aşağıda verilmiştir;

- ✓ Sporda yardımcı teknolojilerin kullanımı,
- ✓ Spor ekipmanlarına eşit erişim,
- ✓ Spora güvenlik ekipmanlarının girişi,
- ✓ Yeni teknolojilerin kullanımı ile belli becerilerin tazelenmesi veya körelmesi,
- ✓Yönetim organlarının denetim sorunları,
- ✓ Sporda insan-dışı karar verme sistemlerinin kullanılması.
 - Video tekrar izleme teknolojisi,
 - Çizgi karar teknolojisi

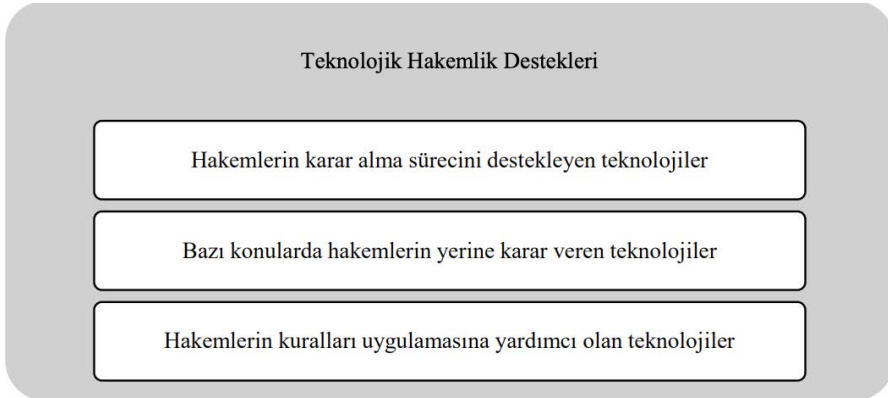
Hakemlik teknolojileri için temel oluşturabileceğini belirten Kolbinger ve Lames (2017) bu iki kategoriye ek bir kategori daha sunmuşlar ve bu üç kategoriyi ‘Teknolojik Hakemlik Destekleri’ başlığı altında toplamışlardır (Şekil 3). Teknolojik Hakemlik Desteklerinin içeriğindeki kategorilerin oluşturulmasında kullanılan felsefi ve hukuki altyapıyı oluşturan etmenleri, alta yatan fenomen, kullanım ve ‘başarı’ oranı, inceleme standardı, kesinlik, oyunun doğası, maliyetler ve tehditler, verilen yetkiler olarak sıralanmıştır.

Eryılmaz (2021)’a göre teniste Hawk-Eye teknolojisini kullanımı, NBA’da antrenörlerin itiraz hakkı veya futbolda gol çizgisi teknolojisi, VAR teknolojisinin kullanımı ve bu incelemelerden elde edilen başarı oranları bu etmene örnektir. İnceleme standardı, denetlenecek karar veya olaya dair belli bir çerçevenin belirlenmesi olarak özetlenebilir. VAR teknolojisinin sadece dört koşulda uygulanıyor olması buna örnek verilebilir. Kesinlik, kullanılan

teknolojinin sahada gerçekleşen olayı ne kadar iyi simüle edip, tahmin ettiği ile alakalıdır.

Teniste Hawk-Eye teknolojisi ile topun düştüğü yerin izdüşümünün hesaplanması ve gösterilmesi, VAR teknolojisinin ofsayt çizgisini oluşturması ile ilgili verdiği ve vereceği kararlar, kesinlik durumuna örnek olarak gösterilebilir (Eryılmaz, 2021). Oyunun doğası, oldukça tartışmalı bir konudur. Sporda rekabet ve oyunun duraklaması üzerine yoğunlaşan tartışmalarda hem spor bilimcileri hem de spor topluluğu tarafından olumlu ve olumsuz yönler tartışılmıştır ve tartışılmaya da devam edecektir. Çünkü ekran karşısındaki kişilere geçen epistemolojik ayrıcalık sayesinde eskiden hakemin kararını tartışanlar, şimdi de hakemin geri kazandığı bu ayrıcalık üzerinden yeni bir tartışma yürütmektedir. Maliyetler ve tehditler, teknolojinin spor organizasyonlarına maliyeti ve teknolojinin kullanımı ile oluşan spor topluluğuna, özellikle hakemlere yönelik yalancı şeffaflık gibi tehditleri içermektedir. Verilen yetkiler olarak adlandırılan etmen ise ontolojik otorite kavramının spor teknolojileri aracılığıyla hakemlere verdiği yetkililerdir. Hawk-Eye teknolojisinde olduğu gibi hakemin yerine karar vermesini ya da VAR teknolojisi gibi hakemin karar vermesine yardımcı olma görevini yerine getirmesi ile bu etmen açıklanabilir (Kolbinger ve Lames (2017)

Şekil 3. Teknolojik Hakemlik Desteklerinin Kategorizasyonu (Kolbinger ve Lames, 2017)

Eryılmaz (2021)'a göre spor-teknoloji ilişkisinin teorik altyapısı oldukça sağlam görünmekle birlikte, teknoloji ile paralel bir şekilde gelişeceği de açıktır. Gelecekte hakemlerin belki de sadece yapay zekâ tarafından alınan kararların sahadaki temsilcisi olacağı günler gelecek, belki de sporculara verilecek giyilebilir nanoteknolojiler ile kural dışı kararları sporcular aralarında verecektir. Ancak bunun için Fair-Play olgusunun sporculardaki seviyesinin

yükselmesi de gerekmektedir. Sonuçta geleceği neler getireceği bilinmemekle birlikte, teknolojinin spora daha fazla dahil olacağı bir gerçektir.

Sporda Kullanılan Bazı Teknolojik Uygulamalar

Hakemlere ayrıcalıklarını geri vermek ve saha içi kararlarda adaleti sağlamak amacıyla geliştirilen ve çeşitli branşlarda kullanılan teknolojilerden bazıları bu başlığın altında sıralanmıştır.

3Play

3Play, judo branşında kullanılan ve maçı durdurmadan pozisyonları tekrar izlemelerini sağlayan ve puanlamayı daha isabetli, adilane hale getiren bir teknolojidir (Kapil, 2018).

Resim 1. 3Play Uygulaması Örneği

Kaynak: (Newtek 3Play)

Video Yardımcı Hakem Sistemi (VAR)

Dadı (2021)'ya göre Futbolda son zamanlarda yaşanan hakem hatalarının artması ve tartışmaların yoğunlaşması ile birlikte bunu önlemek adına böyle bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Sistem öncelikle, maçın seyrini etkileyecek kararlarda açık ve bariz hataları düzeltmek için hakemin görmediği kaçırıldığı olaylarda kullanılmaktadır. Sistemin temelinde karar verme mekanizması değil hakeme pozisyonlarla ilgili izleme önerisinde bulunarak yardımcı olmak vardır. Sistemin temel amacı oyunun ruhunu ve zevkini etkilemeden, müsabakada tüm kararlara müdahale edip %100 yarar sağlamak değil “minimum müdahale-maksimum yarar” sağlamaktır.

Resim 2. VAR Örneği

Kaynak: (Medeiros, 2018)

Görüntülü Değerlendirme Sistemi

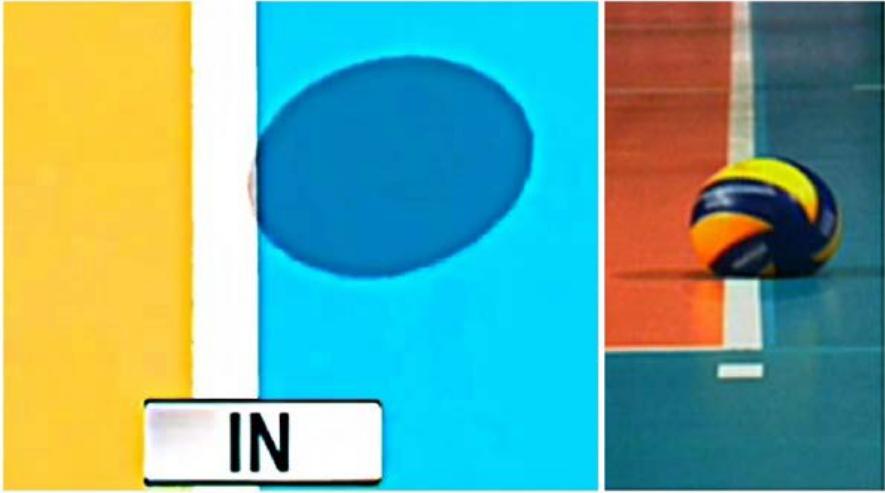
Voleybol hakemlerinin yönettiği müsabakalarda gerçekleşecek eylemleri değerlendirmek ve bu esnada hızlı kararlar vermek, birden fazla kişiye odaklanmak, düzeni sağlamak ve anlaşmazlıkları çözümlmek gibi farklı görevleri yerine getirmeleri gerekmektedir (Tüero, Taberner, Marquez ve Guillen, 2002). Akarçesme, Aka, Aktuğ, İbiş ve Altındağ (2023)'a göre bu durum hakemlerin verdiği kararlar sıklıkla tartışma konusu yaratmaktadır. Bu nedenle federasyonlar hakem kararlarının daha objektif hale gelmesi için teknolojik gelişmelerden faydalanmaktadır. Bu doğrultuda TVF da üst düzey müsabakalarda Görüntülü Değerlendirme Sistemini (GDS) uygulamaya koymuştur (Türkiye Voleybol Federasyonu, 2018).

Akarçesme ve diğerleri (2023)'ne göre GDS uygulaması bir setin herhangi bir rallisi sonucunda veya ralli oynanırken, başhakemin verdiği nihai kararın doğruluğu takımlardan birini tatmin etmez ise takımlar kurallara uygun şekilde itiraz ederek görüntü talep edebilir şeklinde uygulanmaktadır. Takımlar tarafından görüntülü değerlendirme sisteminden görüntü talep edilebilecek oyun hareketleri; dahil-hariç top, blok teması, file teması, hücum çizgisi ihlali, orta çizgi ihlali, servis çizgisi ihlali, anten teması ve dört vuruş olarak belirlenmiştir. Görüntü talebi, tablet kullanılıyorsa tablet vasıtası ile

eğer tablet kullanılmıyorsa sadece takımların sahadaki görevli takım koçları tarafından yapılabilir. Her sette takımların iki itiraz hakkı bulunmasına karşın, takımların itirazı haklı ise itiraz hakları set boyunca devam etmektedir (Türkiye Voleybol Federasyonu, 2018).

Voleybol müsabakası esnasında takımlara belirli kurallar dahilinde tanıyan hakem kararına itiraz hakkının, müsabaka sonuçlarının güvenilirliğini geliştiren bir uygulama olduğu düşünülmektedir (Akarçeşme ve diğerleri, 2023). Bu itirazlar sonucunda hakemlerin verdiği kararların veya takımların itirazının doğruluğu müsabaka sonuçlarının daha güvenilir olmasını sağlayabilmektedir. Aynı zamanda hakemlerin hata yapma kaygısında da azalma sağlayacağı düşünülmektedir. Alan yazında voleybolda hakem kararlarına yönelik çalışmaların öz yeterlilik becerileri (Koçak, 2019) ve hakem kararlarına yardımcı olmak için geliştirilen teknolojik araçlarla ilgili olduğu görülmektedir (Szlag, Kurowski, Bolewicki ve Sitnik, 2019).

Resim 3. GDS Örneği

Kaynak (Eskigülek, 2022)

Zaman Aktarıcısı

Zaman aktarıcısı, başlangıç, bitiş ve belli durumlarda ara zaman noktalarına yerleştirilen, birbiri ile bağlantılı olan aygıtlardır (Eryılmaz, 2021). Sporcularda bulunan sinyal göndericilerden gelen sinyalleri çözen bu aygıtlar genelde atletizm yarışlarında kazananı belirlemede önemli bir araçtır (Kapil, 2019).

Snickometre ve Hot Spot

Snickometre ve Hot Spot adlı teknolojiler kriket branşında kullanılan teknolojilerdir. Snickometre kriket topunun sopa ile teması sırasındaki ses ve görüntüsünü analiz ederek hakemlere kararlarda yardımcı olurken, Hot Spot, termal kameralardan aşına olunan teknolojiyi kullanarak sopa ile topun buluştuğu noktada oluşan ısı dalgalarını ölçmektedir (Kapil, 2019; Eryılmaz, 2021)

Resim 4. Snickometre ve Hot Spot

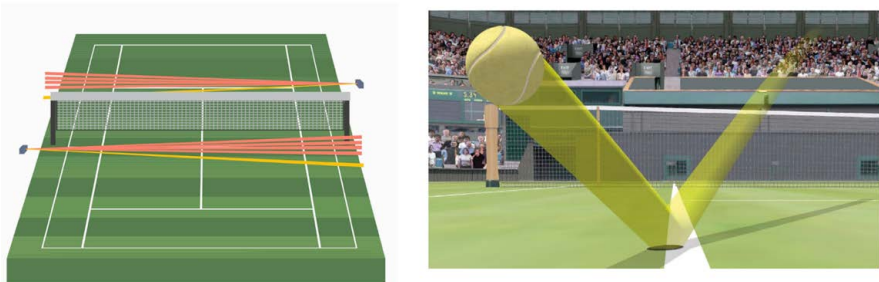

Kaynak: (Keelvedhiravi, 2020).

Cyclops

Cyclops, teniste servis atışı sırasında topun içeri ya da dışarı düştüğünü işaret eden ve bu sayede çizgi hakemlerine yardımcı olan bir teknolojidir (Kapil, 2019).

Resim 5. Cyclops Örneği

Kaynak: (Jonntan, 2019).

Piezoelectric Net Cord Sensor

Piezoelectric Net Cord Sensor teniste servis sırasında topun fileye değmesi ile oluşan ihlalleri tespit edebilmek için kullanılan bir teknolojidir. Topun fileye teması ile oluşan kinetik enerjiyi sese çeviren bu teknoloji, teniste let kararının verilmesinde önemli bir alettir (Kapil, 2019).

Resim 6. Piezoelectric Net Cord Sensor Örneği

Kaynak: (Technology İn Tennis).

Çizgi teknolojileri farklı branşlarda farklı isimlerle anılsa da esasen topun çizgi ile ilişkisini ölçmektedir. Futbol, tenis, kriket gibi sporlarda kullanılan bu teknolojilerden bazıları aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır.

1. Hawk-Eye

Hawk- Eye, birden fazla kamera ile pozisyona dair saniyede 600 kare görüntü yakalayan ve bu görüntüleri bilgisayar yardımıyla üç boyutlu iz düşümü haline dönüştüren ve sonucunda branşa göre sayı veya gol kararının veren veya verilmesine yardımcı olan teknolojidir (Dandıl ve Özkul, 2019) Bu teknolojiye dair yapılan çalışmalarda, milimetre bazında hata payı olabildiği kanıtlanmıştır (Cross, 2014). Buna rağmen bu teknoloji kullanılmaya devam etmektedir. Çünkü kimi zaman 200 kilometre/saat hıza ulaşan bir servisi insan gözü ile görmek ya da topun izine bakmak da yanıltıcı olabilmektedir (Eryılmaz, 2021).

Yapılan araştırmalar sonucunda teknolojinin sporun hemen hemen her dalında kullanıldığı görülmektedir. Tenis müsabakalarında “*Şahin Gz*” teknolojisi kullanılmaktadır. İlk olarak 2006 senesinde grand slam ABD Açık'ta kullanılmıştır. Bilgisayara bağlı olan bu sistem sahanın çevrelerine yerleştirilmiş olan sekiz kameralardan oluşmaktadır. Bilgisayar kameralardan alınan bilgilerle birlikte topun 3 boyutlu hızını ve trajesini hesaplamaktadır. Bilgisayar elde edilen bu görüntüyü istenilen açılardan tekrar oluşturabilme imkânı sunmaktadır. Topun içeride mi ya da dışarıda mı olduğunun kararı verilmektedir. Farklı açılardan elde edilen görüntüler sayesinde kararın objektif olduğu düşünülmektedir (Aycan, 2020). Bu teknolojinin kullanılmaya başlanmasından sonra hakemlerin karar vermelerini kolaylaştırmıştır. Kullanılmakta olan bu teknoloji ile sadece sporcular değil müsabakayı izleyen seyirciler tarafından da topun içeride olup olmadığını görebilmektedirler (Collins ve Evans, 2012).

Resim 7. Hawk-Eye rneği

Kaynak: (Hawk-Eye İnnovations).

2. Gol izgisi

Gol izgisi teknolojisi, iki farklı yaklaşıma sahiptir. İlk yaklaşımda futbol ve buz hokeyi branşlarında kullanılan topa ve paka yerleştirilen elektromanyetik ip yardımıyla gol olup olmadığının saptanması ve hakemin bileğindeki mekanizmaya gol sinyalinin ulaşması ile sona eren bir sistem bulunurken,

ikinci yaklaşımda ise kale içine yerleştirilen kameralar yardımıyla gönderilen görüntüler bilgisayarlar sayesinde gerçek zamanlı analiz edilir ve sonucunda gol tespiti yapılmaktadır (Dandil ve Özkul, 2019).

Resim 8. Gol Çizgisi Teknolojisi Örneği

Kaynak: (Bianet, 2014)

3. Anında Tekrar (Instant Replay)

Eryılmaz (2021)'a göre anında tekrar (Instant Replay), NBA'de kullanılmakta olan video izleme teknolojisidir. Bu teknoloji ile maçların ilk 46 dakikası ve uzatmaların ilk 3 dakikasında oluşabilecek 3 Sayı ihlalleri (3 sayı çizgisine basılıp basılmadığının kontrolü) ve 24 Saniye Hücum Süresinin İhlallerine yönelik bir denetleme yapılmaktadır. Bu denetleme esnasında saptanan ihlaller saha kenarı yöneticisine bildirilmek durumundadır. Burada saha kenarı yöneticisi müsabaka saha hakemlerine durumu bildirmeli ve ihlalin düzeltilmesine yönelik kararı müsabaka saha hakemleri uygulamalıdır. Bir diğer Anında Tekrar uygulaması ise takımların koçlarının hakem kararlarına müsabaka içinde bir kez olmak şartıyla itiraz edebiliyor olmasıdır. Koç İtiraz Hakkının belli şartları bulunmaktadır;

1. Her takım, itirazın başarılı olup olmamasına bakılmaksızın, sadece bir itiraz hakkına sahiptir.
2. Takımlar itiraz hakkını aşağıda verilen üç durumda kullanabilir;
 - a. Kendi takımından bir oyuncunun aleyhine verilen faulde,

- b. Saha dışına çıkma ile ilgili ihlallerde,
 - c. Hücum ya da savunma oyuncusunun çember üzerinde topa müdahale etmesi durumunda
3. 2. maddenin (a) bendinde oluşan bir ihlale ilişkin, maçın herhangi bir anında itiraz edilebilir.
 4. Müsabakanın normal süresinin ya da uzatmanın ilk iki dakikasında 2. Maddenin b ve c bendlerine ilişkin itirazların yapılmasına gerek yoktur. Bu sürelerde müsabaka hakemleri, herhangi bir itiraz olmadan kendileri bu durumlara bakacaktır (National Basketball Association, 2019).

Resim 9. Anında Tekrar (Instant Replay), Örneği

Kaynak: (Moore, 2014)

Sonuç

İçinde bulunmuş olduğumuz yüzyıl “bilgi çağı” olarak tanımlanmaktadır. Dünyanın her alanında kullanılmakta olan teknolojik ürünler spor alanlarında da kullanılmakta ve gün geçtikçe kullanılmakta olan teknolojik ürünler spor sahalarında artış göstermektedir. Teknoloji alanında yaşanan büyük gelişim ve değişimler spor alanlarını da etkileyerek yeni gelişmeleri ve değişimleri ortaya çıkarmıştır. Fakat sporda teknoloji kullanımı hakkında iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüş sporun her dalında gelenekselliğin korunmasını, değişen ve gelişen şartların teknolojiye direnmesi görüşünü savunurken diğer bir görüştekiler ise, teknolojiye uyum sağlanmasını, sporun

da yeniliklere açık olup kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar (Yücel ve Devecioğlu, 2011).

Aycan (2020)'a göre tenis branşında kullanılan şahin gözü voleybol, güreş, basketbol ve binicilik branşlarında da kullanılmaktadır. Voleybol branşında topun dışarıda veya içeride olması, sporcuların fileye temaslari ve servis kullanırken çizgiye basmaları durumunda hakemlere kolaylık sunmaktadır. Basketbol branşında hakem, anlık olan pozisyonlarda, masa hakemlerinin önündeki ekrandan pozisyonu izleyip karar vermektedirler. Müsabaka sırasında topun en son hangi oyuncudan sahayı terk ettiğinin ve şu saati konusundaki anlaşmazlıklarda hakem pozisyonu izleyip karar vermektedir. Güreşte de video görüntülerinde yararlanılmaktadır. Antrenörler tarafından hakem kararına itiraz edildiğinde masa ve minder görüntülerini izleyip karar vermektedirler. Binicilik ve atletizm branşlarında ise “Foto Finiş” teknolojisi kullanılmaktadır. Kullanılan bu teknoloji sayesinde hangi atın ya da atletin müsabakayı kazandığını belirlemede yardımcı olmaktadır (Bal ve Dureja, 2012).

Teknoloji kullanımı sadece müsabaka sırasında hakem ekibinin karar vermelerini kolaylaştırmaları için değil, sporcuya yararlı olmak amacı ile de sporun içine girdiği görülmektedir. Sporcular için üretilmekte olan sportif malzemeler sahaların içine de girmiş ve daha ergonomik olmalarına katkıda bulunulmuştur. Kullanılmaya başlanılan yeni sportif malzemelerin yardımı ile yeni rekorlar kırılmıştır. Amatör ve profesyonel her sporcunun sporunu yapabilmesi için oldukça büyük öneme sahip ekipmanlar, gelişen teknolojinin sağladığı en büyük imkanlar arasında yer almaktadır.

Kaynakça

- Akarçeşme, C., Aka, H., İbiş, S., Altundağ, E. (2023). Voleybolda Uygulanan Görüntülü Değerlendirme Sistemi Üzerine Bir Analiz. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 28(1), 73-77.
- Akkaya, C. (2022a). *Küreselleşme Sürecinde Spor ve İletişim*. Uluç, E. A. (Ed). Sporda Güncel Yaklaşımlar İçinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksoy, S. (2022a). *Toplumsal Cinsiyet Açısından Spor*. Ender Ali Uluç (Ed). Sporda Güncel Yaklaşımlar içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksoy, S. (2022b). *Zorbalığın Spor Seyircileri Açısından Ele Alınması*. Seda Yalçın (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V içinde. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aycan, H. (2020). *Futbol Paydaşlarının "Video Yardımcı Hakem" Teknolojisine İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Manisa.
- Bal, B. ve Dureja, G. (2012). Hawk eye: a logical innovative technology use in sports for effective decision making. *Sport Science Review*, 21(1-2), 107-119.
- Bianet (2014). *Gol Çizgisi Teknolojisi Dünya Kupası'nda* <https://m.bianet.org/bianet/spor/156151-gol-cizgisi-teknolojisi-dunya-kupasi-nda> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02. 2023.
- Butryn, T. (2002). *Cyborg Horizons: Sport and the Ethics of Self-Technologization, w: Sport Technology: History, Philosophy and Policy*, A. Miah and SB Easom (red.).
- Collins, H. ve Evans, R. (2012). Sport-decision aids and the "CSI-effect": Why cricket uses Hawk-Eye well and tennis uses it badly. *Public Understanding of Science*, 21(8), 904-921.
- Collins, H. ve Evans, R. (2012). Sport-decision aids and the "CSI-effect": why cricket uses Hawk-Eye well and tennis uses it badly. *Public Understanding of Science*, 21(8), 904-921.
- Cortsen, K. ve Rascher, D. A. (2018). The application of sports technology and sports data for commercial purposes. *The use of technology in sport: Emerging challenges*, 47-84.
- Cross, R. (2014). The footprint of a tennis ball. *Sports Engineering*, 17, 239-247.
- Dadı, M. M. (2021). *Futbol Hakemlerinin Var Sistemi ve Var Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Konya.

- Dandıl E, Özkul İ. Futbol maçları için bilgisayarlı gözü destekli gol karar sistemi (golkasis): Bir prototip çalışma. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji*, 2019; 7(1): 213-224.
- Durant, J. R., Evans, G. A. ve Thomas, G. P. (1989). The public understanding of science. *Nature*, 340(6228), 11-14.
- Dyer, B. (2015). The controversy of sports technology: a systematic review. *SpringerPlus*, 4, 1-12.
- Eryılmaz, F. (2021). *Video Yardımcı Hakem (Vár) Teknolojisinin Profesyonel Futbol Disiplin Kurulu Kararlarına Etkisi ve Hakemlerin Vár'a Dair Alguları*. Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Adana.
- Eskigölek, S. (2022). *Video Challenge Kuralında Değişiklik Önerisi*. <https://www.voleybolaktuel.com/video-challenge-kuralinda-degisiklik-onerisi/> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02.2023.
- Gardner, R. (1989). On performance-enhancing substances and the unfair advantage argument. *Journal of the Philosophy of Sport*, 16(1), 59-73.
- Hawk-Eye Innovations. <https://www.hawkeyeinnovations.com/> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02. 2023.
- Hickman, L. (1986). Filosofía hoy: filosofía y techne. *Ciencia y sociedad*.
- Hofmann, B. M. (2015). *Too much technology*. *Bmj*, 350, h705.
- James, D. (2010). The ethics of using engineering to enhance athletic performance. *Procedia engineering*, 2(2), 3405-3410.
- Jonnatan. (2019). *Cyclops in Tennis: Assisted Line Judging Before Hawkeye*. <https://www.perfect-tennis.com/cyclops-in-tennis/> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02.2023.
- Kapil, S. (2018). *Advanced Referral Systems—Scrapping the Pain of Wrong Decisions*.
- Keelvedhiravi (2020). *Hotspot And Snickometre*. <https://keelvedhiravi.wordpress.com/2020/12/28/hotspot-and-snickometre/> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02.2023.
- Khan, Y. Z. (2017). The Growth of Information & Communication Technology: How it changed the Scenario of Sports? *Invention Journal of Research Technology in Engineering & Management (IJRTEM)*, 1(12): 35-39.
- Koçak, Ç. V. (2019). Voleybol hakemlerinin hakem öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *Sportmetre*, 17(2), 33-40.
- Kolbinger, O. ve Lames, M. (2017). Scientific approaches to technological officiating aids in game sports. *Current Issues in Sport Science (CISS)*.
- Loland, S. (2009). The ethics of performance-enhancing technology in sport. *Journal of the Philosophy of Sport*, 36(2), 152-161.

- Magdalinski, T. (2009). *Sport, technology and the body: The nature of performance*. UK: Routledge.
- McCarthy, J. ve Wright, P. (2004). Technology as experience. *interactions*, 11(5), 42-43.
- Medeiros, J. (2018). *The inside story of how FIFA's controversial VAR system was born*. <https://www.wired.co.uk/article/var-football-world-cup> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02.2023.
- Miah, A. (2002). *Philosophical and ethical questions concerning technology in sport: The case of genetic modification*
- Moore, M. (2014). *High-tech NBA Replay Center pursues league's focus on transparency*. <https://www.cbssports.com/nba/news/high-tech-nba-replay-center-pursues-leagues-focus-on-transparency/> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02. 2023.
- National Basketball Association. (2019). *Nba Officials Media Guide 2019-20*. 2019.
- Newtek 3Play. <https://www.newtek.com/3play/> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02.2023.
- Ryall, E. (2012). Humans, athletes and cyborgs: Where next for sport. *Bulletin of Sport and Culture*, 35(1), 7-9.
- Szelag, K., Kurowski, P., Bolewicki, P. ve Sitnik, R. (2019). Realtime camera pose estimation based on volleyball court view. *OptoElectronics Review*, 27(2), 202-212.
- Şenel, A. ve Gençoğlu, S. (2004). Küreselleşen dünyada teknoloji eğitimi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(12), 45-65.
- Şimşek, A. ve Devocioğlu, S. (2019). *Spor Teknolojileri* (1. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Technology in Tennis. <https://sarinachewyr10pass.weebly.com/net-cord-sensor.html> Adresinden Alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02. 2023.
- Tuero, C., Taberner, B., Marquez, S. ve Guillen, F. (2002). Analysis of the factors affecting the practice of refereeing. *Sociedade Capixaba de Psicologia do Esporte*, 1, 7-16.
- Türkiye Voleybol Federasyonu (2018) https://www.tvf.org.tr/_dosyalar/MHGK_Belgeler/2018_gds_talimati.pdf adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02.2023.
- Ural, S. (2010). *Teknoloji, Değerler*. safaural.com adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi 19.02.2023.
- Yücel, A.S. ve Devocioğlu, (2011). S. Spor Eğitiminde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı *The Usage Of Information And Communication Technologies In Sport Education*.

Türkiye’de Futbol ve Şiddet

Hamza Öner¹

Özet

Futbolda meydana gelen şiddet olaylarının spor alanı içerisinde ve dışarısında gerçekleşebildiği görülmekte, spor alanında meydana gelen olaylarda oyuncu, teknik direktör ve hakem tarafından şiddet uygulanabildiği söylenebilmektedir. Sporda saha dışında meydana gelen şiddet, saha içinde meydana gelen olaylardan dolayı saha dışında da etki etmektedir. Saha dışında gerçekleştirilen şiddetin daha çok sahada bulunan seyirciler tarafından meydana getirildiği ve medya aracılığıyla çeşitli yerlerde izlenebildiği söylenebilmektedir. Bu nedenle futbolda şiddet olaylarının oluşma sürecinde birçok sosyal faktörün etkili olduğu söylenebilmektedir.

Şiddet Kavramı

“Şiddet” teriminin çok farklı şekillerde kullanımı kavramın tek bir tanımını ve analizini zorlaştırmaktadır. İngilizce’de “violence” ve “violent” kelimelerinin iki Latince sözcükten, “violentus” ve “violare”den geldiği bilinmektedir. “Violentus” kökünden gelen “violence” kavramı, zorlayıcı, hiddetli, kuvvetli, sert anlamlarına gelerek bir şeyin yapılma tarzını vurgularken, “violare” kökünden gelen “violent” kavramı ise incitmek, zarar vermek, ihlal etmek, yargıda bulunmak, itibarsızlaştırmak anlamına gelerek bir fiile işaret etmektedir (Wade, 1971). “Violence”, hareket eden faile odaklanarak tanımlayıcı bir nitelik taşıırken, “violent”, bir eylemin bir başkası üzerindeki hoşnutsuz etkisini ifade eden bir kelimedir.

Dizbay (2022)’a göre şiddet kavramının tanımlanmasının temelinde güç kavramının yer aldığı görülmektedir. Bir olaya yol açan her türlü hareket, kuvvet anlamına gelen güç kavramının, kaba güç anlamında kullanılması durumunda genellikle şiddetle aynı anlamda kullanıldığı söylenebilmektedir. Bu durumda, güç kavramının şiddetin özellikle bir baskı aracı olarak kullanıldığı durumları ifade ettiği söylenebilmektedir (Michaud, 1991). Şiddetin temelinde iletişimsizliğin yattığı düşünülmektedir. Akkaya (2022)’ya göre iletişim, bireylerin ya da grupların, sahip oldukları düşüncelerin alışverişini

1 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, hamzaoner@comu.edu.tr,
Orcid: 0000-0002-3131-0699

içermektedir. Eğer bireylerde ya da gruplarda iletişim varolmazsa bir noktada şiddetin açığa çıkacağı düşünülmektedir.

Arapça “şedd” kökeninden geldiği bilinen “şiddet” terimi, “peklik”, “sertlik”, “sıkılık” anlamlarına gelmekte, Fransızca’da şiddet, kişiye güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak; saldırı, kaba kuvvet, bedensel veya psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma ve yaralama olarak tanımlanırken Türk Dil Kurumuna göre şiddet, bir hareketin, bir gücün derecesi olarak tanımlanmanın yanı sıra karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma anlamını da taşımaktadır.

Elizabeth Stanko (2001) şiddeti, birey tarafından başkalarına veya bireyin kendisine fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veren veya kasıtlı olarak tehdit eden herhangi bir davranış biçimi olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre şiddetin sadece Fiziksel güç ve bedensel tepki ve zarar açısından düşünülmemesi, fiziksel olmayan zararların (özellikle psikolojik) da dahil edilmesi söz konusu olmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) şiddeti, tehdit altında veya fiili olarak kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba yahut topluluğa karşı, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, kötü gelişme ya da yoksunluk ile sonuçlanan veyahut sonuçlanma olasılığı yüksek fiziksel güç veya gücün kasıtlı kullanımı olarak tanımlamaktadır. Tanım, kişilerarası şiddetin yanı sıra intihar davranışı ve silahlı çatışmayı ve aynı zamanda fiziksel eylemlerin ötesine geçen tehdit ve gözdağı içeren çok çeşitli eylemleri de kapsamaktadır. Ölüm ve yaralanmanın yanı sıra tanım, psikolojik zarar, yoksunluk ve kötü gelişme gibi bireylerin, ailelerin ve toplulukların refahını tehlikeye atan şiddet içeren davranışlarının sayısız ve genellikle daha az belirgin sonuçlarını da içermektedir

Şiddetin Türleri

Şiddet eylemlerinin karmaşıklığı, yaygınlığı ve çeşitliliği analitik bir çerçe ve ve tipolojiye ihtiyaç göstermektedir (Dizbay, 2022). Şiddet daha çok fiziksel şiddet davranışları olarak algılanmakla birlikte aslında birçok şiddet türü bulunmaktadır. Bu şiddet türleri birçok kaynakta farklı şekilde yer almakla birlikte temel olarak 4 farklı türde birleştiği söylenebilir.

Şekil 1. Şiddetin Türleri

Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, adından da anlaşılacağı üzere bireye verilen fiziksel zararları içeren şiddet türüdür. Fiziksel şiddet, dövme, yakmayı, tekmelemeyi, yumruklamayı, ısırma, sakatlamayı veya öldürmeyi ya da nesne veya silah kullanımını içerebilmektedir. Polat (2016), burada fiziksel şiddet biçimlerini alet kullanıp kullanmama durumuna göre ikiye ayırarak bir alet kullanılmaksızın şiddetin uygulanma biçimlerini tokat atmak, yumruklamak, itip kakmak, sarsmak olarak ayırmış, alet kullanılarak uygulanan şiddet biçimlerine ise kemer, ütü, sigara, sıcak su gibi kullanılan araçları örnek göstermiştir.

Aile içerisinde görülen ve en sık uygulanan şiddet biçimi olan fiziksel şiddet, sadece fiziksel zarar vermenin yanı sıra bireyin sağlığı için gerekli tıbbi malzemelerden ve yardımdan yoksun bırakma, uyuşturucu veya alkol içmeye zorlama sonucu birey üzerinde fiziksel zarara yol açabilecek davranışlarda bulunmayı da içerir (Eryılmaz, 2001)

Dizman (2022)'a göre fiziksel şiddet, acıya ve/veya fiziksel yaralanmaya neden olmaya çalışan veya bunlarla sonuçlanan bir eylemdir. Şiddetin her türünde olduğu gibi, failin asıl amacı sadece fiziksel acı vermek değil, aynı zamanda diğerinin kendi kaderini tayin hakkını da sınırlamaktır. Zorla köle hâline getirilen insanların köleleştirilmelerinin bir sonucu olarak daha fazla şiddete maruz kalmaları nedeniyle bazı sınıflandırmalar insan kaçakçılığını ve köleliği de fiziksel şiddet kategorisine dahil etmektedir.

Psikolojik Şiddet

Psikolojik şiddet, bir kişinin başka bir kişiyi anksiyete, kronik depresyon veya travma sonrası stres bozukluğu dahil üzere psikolojik travmaya neden olabilecek davranışlara maruz bırakmasıyla karakterize edilen bir şid-

det biçimidir (Dizman, 2022). Psikolojik şiddet, doğası gereği fiziksel olmaktan ziyade duygusal olan her türlü davranışı içerdğinden başka bir kişiyi eleştirmek, utandırmak, suçlamak veya başka birşekilde manipüle etmek için duygularını kullanarak başka bir kişiyi kontrol etmenin bir yoludur.

Fiziksel şiddete kıyasla psikolojik şiddetin daha ince ve sinsi bir yapıya sahip olması nedeniyle anlamlandırılması ve fark edilmesi daha zordur. Psikolojik şiddetin altında yatan amaç, mağduru gözden düşürerek, izole ederek ve susturarak kontrol etmektir. Gündelik hayatta karşılaşılan ancak psikolojik şiddet olarak nitelendirilmeyen hâlbuki psikolojik şiddet olan davranışlar arasında hakaret, küfür, sürekli eleştirme, alay etme, isim takma, sevgi göstermeme, başkalarının önünde küçük düşürme, aşağılama, sosyal olarak izole etme gibi davranışlar yer almaktadır.

Psikolojik şiddet, sözlü saldırı, aşağılama, sindirme gibi birçok muameleyi içeren eylemleri kapsamı nedeniyle kişinin doğrudan benlik kavramına yönelerek kişinin kimlik duygusunu veya öz saygısını zedeleyebilecek bir etkiye sahiptir (Dizman, 2022). Loring (1994)’e göre bir başkasının öz benliğini yok eden duygusal şiddetin birey üzerinde uzun ve kısa vadeli etkileri olmaktadır. Kısa vadeli etkiler arasında, şaşkınlık ve kafa karışıklığı, yanlış anlaşılan ve savunmacı duygular, çaresiz hissetme, kendini ve hafızayı sorgulama, kaygı, ajitasyon veya korku yaşama, aşırı tetikte olma ve utanç veya suçluluk hissetme yer almaktadır. Uzun vadeli etkiler arasında ise kendine değer vermeme, duygusal dengesizlik, intihar düşüncesi veya girişimleri, suistimal edene aşırı bağımlılık, güvensizlik, kapana kısılmış ve yalnız hissetme ve madde bağımlılığı gibi durumlar yer almaktadır (Dizman, 2022). Şiddetin temel amacı başka bir kişinin bütünlüğünü ve onurunu incitmek olduğundan şiddetin tüm biçimlerinin psikolojik bir yönü bulunmaktadır (Loring, (1994).

Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, mağdurla ilişkisine bakılmaksızın herhangi bir kişi tarafından herhangi bir cinsel eylem, cinsel bir eylem elde etme girişimi, istenmeyen cinsel yorumlar veya ilerlemeler veyahut ticarete yönelik eylemler ya da başka birini istenmeyen cinsel aktiviteye zorlama anlamına gelmektedir (Dizman, 2022). Burada zorlama, fiziksel gücün yanı sıra, psikolojik yıldırma, şantaj veya diğer tehdit biçimlerini (fiziksel zarar verme tehdidi, işten atılma veya aranan bir işi alamama) içerebildiği gibi saldırgan kişinin rıza gösteremediği durumlarda da (sarhoşken, uyuşturulmuşken, uykudayken veya durumu zihinsel olarak anlayamadığında) ortaya çıkabilmektedir. Cinsel şiddet ayrıca, karşı tarafın onayı olmadan ve bunun bir kontrol veya tehdit aracı olarak

kullanıldığı; kadın ticareti ve zorla fuhuş, erken yaştan evlendirilme gibi davranışların tümünü içermektedir (Miller, 2014). Cinsel şiddete uğrayanların genellikle kadınlar olduğu bilinmekle birlikte şiddet eyleminde bulunan kişilerin çoğunlukla aile, eş, sevgili ve partnerler olduğu söylenebilmektedir.

Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet, toplumsal ve ekonomik açıdan dezavantajlı olan bireylere uygulanan bir şiddet türüdür. Dünya Sağlık Örgütü, bunu daha büyük gruplar tarafından bireylere yönelik gerçekleştirilen bir kolektif şiddet biçimi olarak da tanımlamaktadır. Ekonomik şiddet, failde ekonomik bağımlılık yaratmaya odaklanarak mağdurun mali kaynaklarını ve ekonomik faaliyetlerini bütünüyle kontrol altına almayı içermektedir. Ekonomik şiddet, belgesiz işçi çalıştırma ve düşük ücret ödemenin yanı sıra genellikle kadının iş yaşamında ilerlemesini kolaylaştıracak fırsatlardan yararlanmasını engelleme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Dizman, 2022).

Türkiye’de Futbolun Tarihine Kısa Bir Bakış

Gücü elinde bulunduranların en verimli hareket alanlarından biri olan, insanlık tarihi kadar eskilere dayanan spor içinde, öyle bir tanesi vardır ki ırk, dil, din, kültür ayrımları ne düzeyde olursa olsun, yüzyıllardır insanların ilgisini çekmiş ve peşinden koşturmuştur. Bu spor futboldur. Futbol sporu haberleşme araçlarının da etkisiyle, dünyanın bütün yerlerinde, milyarlarca kişi için gösterişli bir gelenek edinmiştir. Bu büyük ilgi, sporun her türlü tanımını ve çeşidini bir kenara atan, spor futbol demektir anlayışının oluşmasına dek uzanmaktadır.

Toygun (2022)’a göre İstanbul’da futbol kulüpleri ve takımları ilk olarak İngiliz ve Rumlar tarafından kurulmuştur. İstanbul’un ilk futbol kulübü olma özelliğini 1902 yılında “Cadi-keu Football Clup” adında oluşturulan kulüp taşımaktadır. Belli bir süre sonra kulüp üyelerinin kendi aralarında yaşanan bazı olumsuzluklar nedeniyle İngilizler 1903 yılında bu kulüpten ayrılmışlar ve bunun neticesinde “Moda Football Clup” takımı kurulmasına karar vermişlerdir. 1904 yılında ise Elpis ve İmogene takımları oluşturulmuş ve sonrasında da 1903 tarihinde İstanbul Futbol Ligi dört takımın kendi aralarında bu futbol ligi adı altında futbol oyunu oynanmaya başlanmıştır. Bu İstanbul Futbol Ligi’nin kurulması ile birlikte artık ülkemize futbolun tam manasıyla geldiği ifade edilmiştir (Türkiye Futbol Federasyonu, 1992).

Beden Eğitimi derslerinin müfredatta yer bulmasıyla Mekteb-i Sultani, futbolun gelişine ön ayak oldu. Futbol takımının kurulması da yine bu kurumda gerçekleşmiştir. Okulun 10.sınıfındaki öğrencilerinin çabalarıyla 20

Ekim 1905 yılında, Galatasaray adında bir futbol takımı kurulmasına karar verilmiştir. Galatasaray, İstanbul ligine katılan ilk Türk takımı olma özelliğine sahiptir (Yüce, 2014). Galatasaray’ın kurulmasından sonra 1907 yılında Fenerbahçe adı altında bir takım daha kurulmuştur (Türkiye Futbol Federasyonu, 1992). Fenerbahçe kulübünden hemen ardından ise Vefa ve Beykoz takımları hayata geçirildi. 1903 tarihinde ise Beşiktaş Jimnastik kulübü adı altında kendi şubelerini de 1910 yılında faaliyete geçirerek bir takımın daha oluşmasını sağlamış oldular (Morpa Spor Ansiklopedisi, 2005).

Toygun (2022)’na göre cumhuriyet dönemi ile Türkiye’de futbol hususunda önemli gelişmeler cereyan etmiştir. Bu gelişmelerin en başında Türkiye Futbol Federasyonu’nun (TFF) oluşturulması gelmektedir. TFF, ülke genelindeki futbola katılımın giderek artmasını sağlamak, sistematik çalışma koşullarının alt yapısını belirlemek, bu pazarın geniş bir yer bulması ve geliştirilebilmesi amacıyla 23 Nisan 1923 yılında “Futbol Heyet-i müttehidesi” ismiyle oluşturulmuştur. Yaşanılan bu duruma müteakiben FIFA’ya başvuruda bulunulmuş ve 21 Mayıs 1923 yılında Türkiye FIFA’nın 26. üyesi olarak yer almaya başlamıştır. 1924 yılında Paris Olimpiyatları’nda Türk Milli Futbol Takımı o zamanki ismiyle Çekoslovakya olan takımla ilk müsabakasını gerçekleştirmiştir (Türkiye Futbol Federasyonu, 2017). TFF, 1951 yılında futbolda profesyonelliğin kabul edilmesiyle beraber 1954 yılında İsviçre’de gerçekleştirilen Dünya kupası turnuvasında ilk kez boy göstermiştir. 1958-59 yıllarında Türk futbolunda Türkiye Profesyonel Futbol Ligi oluşturularak yeni bir dönem başlamıştır (Özsoy, 2011)

Türkiye’de Futbol Taraftarlığı

Acet (2006), yaptığı bir çalışmada izleyicilerin davranışlarına, tepkilerine göre sınıflandırma yapmıştır:

- **Mekancılar:** Mutlaka her maçta aynı koltukta oturmak isterler.
- **Fanatikler:** Hiçbir beklentisi olmadan, körü körüne takımına inanıp, güvenirlir.
- **Deplasmanlılar:** Beş kuruş paraları olmasa bile kollarındaki saati satıp deplasmana giderler
- **Doyumsuzlar:** Tuttuğu takımı sürekli eleştiren ve hiç memnun olmazlar.
- **Sabırsızlar:** Her şeyin hemen, anında sonuçlanmasını isterler.
- **Uğura inananlar:** Sürekli ipucu arayıp, buldukları ipuçlarını takımını kazanıp kazanmayacağına yorarlar.

- **Takımla şahlananlar:** Takım oyuncuları maça çıktığında ortalığı tozu dumana katarlar.
- **Rasyonel (Akılcı) Seyirciler:** Oynanan maçları tamamen tarafsız bir gözle izler ve yorumlarlar
- **Bilmişler:** Kendilerini takımın kaptanı olarak görürler. Sürekli teknik yorumlar yapar ve kendi belirledikleri takım kurulursa galibiyet geleceğini vurgularlar.
- **Duygusalılar:** Tepki vermezler, kavgaya karışmazlar, sporun güzelliklerinin farkındadırlar. Analiz yapabilecek güce sahiptirler.

Atabek (2006); taraftarlığı yorumlarken aşamalara dayalı olarak seyircilerin bağlılık seviyelerine göre, spor izleyiciliği, futbol izleyiciliği, fanatik taraftarlık olarak sınıflandırmalar yapmıştır. Futbolda seyircinin sloganı, hak eden kazansındır. Yani daha iyi oynayan kimse o kazansındır. Fakat Futbol taraftarları bu şekilde düşünmez. Taraftarların istediği tek şey vardır, takımlarının galibiyetidir ve bunun nasıl olduğunun pek te bir önemi yoktur. Hakem rakip takıma her faulde penaltı desin fakat benim takımıma hiçbir koşulda penaltı vermesin derler. Fanatiklerin tam olarak bekledikleri budur.

Türkiye’de futbol takipçileri ve futbol severler farklı şekilde sınıflandırılır. Takıma duyulan sempati, maça gidip gitmeme, takıma bağlılık, izleme amaçları, maça gidiş sıklıkları gibi verilere dayalı olarak 3 sınıfa ayrılır. Bunlar; medya seyirciliği, seyirci ve taraftarlardır. Medya seyirciliği daha çok “müşteri” sıfatına uygundur. Seyirci grubuna dahil olanlar daha çok futbol meraklıları, arkadaşlarıyla maç izleyenler, yaşı ilerlemiş taraftarlardır. Taraftarlar ise statların müdavimleri olup sadece topçu hayranlığı değil ortak bir şeyler oluşturma sürecine katılmanın önemli olduğunu düşünenlerdir. (Hatipoğlu ve Aydın 2007).

Uluç (2022)’a göre günümüzde saldırganlık davranışı hayatın her alanında karşımıza çıktığı gibi sporda alanında da karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde de diğer ülkelerde yaşanan şiddet olayları gibi üç aşamada gerçekleşir. Bunlar; sahada gerçekleşen olaylar, tribünde gerçekleşen olaylar ve sahada gerçekleşen olaylardır. Bazı zamanlarda takım oyuncularının rakip takımla küfürleştiklerini, kavga ettiklerini görebiliriz. Bazı durumlarda ise bu saldırganlıklarını hakeme yönlendirirler. Sahada çıkan bu kavgadan tribündeki insanlar da etkilenip karşı takip taraftarlarıyla kavga edip olaylara müdahil olurlar. Taraftarlar, tribünden sahaya hücum eder ve hakeme saldırır. Takım oyuncuları da bu gibi saldırılara maruz kalır.

Takımların yenilmesini protesto eden taraftarların bazı zamanlarda stadyum içerisinde yangın çıkardığını, koltukları parçaladığını, maddi zararlar verdiğini görebiliriz. Son zamanlarda statta çıkan bu şiddet olaylarında taraftardan ziyade daha çok stat görevlisi, fedai kimliğine bürünmüş insanlar boy göstermeye başlamıştır. Küme düşme olasılığı yüksek takımların taraftarlar tarafından tehdit edilip, bıçak veya silahla üzerlerinde baskı kurmaya çalıştıklarını görebiliriz (Ünsal, 2005).

Futbol ve Şiddet

Dizbay (2022)’a göre futbol, farklı grupları, ulusları ve kültürleri bir araya getiren bir spor dalı olmakla birlikte sporun gerçek değerlerine zıt etkiye sahip çeşitli şiddet türlerini içinde barındırmaktadır. Futbolun oynandığı hemen hemen tüm ülkelerde şiddet içeren davranışların meydana geldiği görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde futbolda meydana gelen şiddet olaylarının nedenlerinin çok çeşitli olabileceği ve şiddetin ortaya çıkışına ilişkin kapsamlı bir açıklamanın olmadığı sonucuna varılabilmektedir. Genel olarak, şiddetin nedenleri, her tarihsel dönem için, sosyal, politik, ekonomik ve tarihsel koşulların bir prizması aracılığıyla görülmelidir.

“Futbolda şiddet” terimi ile ilgili olarak, oyuncuların şiddet içeren davranışları (sahada) ile taraftarların neden olduğu şiddet davranışları (saha dışında) arasında bir ayırım yapılmaktadır. Futbolun doğası gereği kafa, ayak ve vücutlarını kullanma biçimleri futbolcuların sert davranış sergilemelerine neden olabilmektedir. Oyuncular arasında saha içerisinde gerçekleşen rekabet, hakem kararları ve teknik direktörler ile yaşanan anlaşmazlıklar futbolcuların şiddet davranışlarına yol açabilmektedir. Futbolla ilgili iki şiddet türü, zaman zaman iç içe geçmiş olsa bile farklı açıklamalar gerektirebilmektedir (örn. sahadaki şiddetin tetiklediği seyirci şiddeti). Oyuncu ve seyirci şiddeti arasındaki ayırım, “futbolda şiddet” kavramlaştırmasına yönelik yalnızca ilk adımdır. Seyirci şiddeti ise seyirciler arasında farklı şiddet davranışlarını bir araya getiren heterojen bir kavramdır.

Finn (1994), futbolu, en fazla disiplinli hareketlerden en az disiplinli hareketlere kadar değişen düzeylerde şiddet içeren saldırgan olaylar olarak tanımlayarak, futbol oynamayı saldırganlık ve şiddet eylemlerine karışmak olarak görmüştür. Bu noktada, futbol oyununun temelini oluşturan değerler ile futbolla ilgili şiddetin temelini oluşturan değerler arasında bir bağlantı olduğu söylenebilmektedir. Buradan hareketle futbol maçı izleyen taraftarların kendilerini maçın bir katılımcısı olarak görmeleri ve futbol olgusunun kendi başına şiddet içermesi nedeniyle futbolda bir şiddet kültürünün varlığından söz edilebilmektedir.

Türk Futbolunda Şiddet

Kozanoğlu (1990), 1900'lerin başında futbol şiddetinin ana tetikleyicisini ni sahadaki oyuncular oluşturmaktadır. Bu bağlamda futbol müsabakalarında oyuncuların takım arkadaşlarıyla yaşadıkları sorunlar, rakip takım oyuncularının tavır ve davranışlarının da şiddete neden olduğu söylenebilmektedir. 1934 yılında Galatasaray ile Fenerbahçe arasında oynanan bir derbide maçın 60. dakikasında futbolcular arasında çıkan bir tartışma alevlenerek büyük bir kavgayla dönmüştür.

1950'lerden sonra, futbol şiddetinin taraftarlar arasında ortaya çıkan bir niteliğe dönüştüğü ve bunun özellikle ikinci ve üçüncü ligdeki takım taraftarları arasında meydana geldiği söylenebilmektedir. Bu durumun en önemli örneğini, 43 kişinin hayatını kaybettiği, yüzlerce kişinin yaralandığı 1967 Kayserispor-Sivasspor stadyum faciası, dönemin en trajik olayı olarak gösterilebilmektedir. Milliyet Gazetesi'nin 18 Eylül 1967 tarihli haberine göre, 17 Eylül 1967 yılında Kayseri'de oynanan maçta karşılaşmanın 20. Dakikasında ev sahibi olan Kayserispor takımının golü sonrasında iki tribündeki taraftarların taraftarının birbirlerine taş atması sonucu gerilim artmış ve tribünlerde panik yaşanmaya başlamıştır.

Yaşanan panik sonrasında stadyumdan çıkmak isteyen Sivasspor taraftarlarını çıkış kapısına yüklenmesi başarısızlıkla sonuçlanmış olup oluşan havasızlık ve tıkanıklık nedeniyle çoğu çocuk yüzlerce taraftar yaralanmış; düzinelerce ölmüştür. Stadyum kapılarının içeriye doğru açılmasının ölü sayısını artırdığı iddia edilmektedir. Stadyum dışına çıkmayı başaran taraftarların rakip taraftarların plakalarını taşıyan arabaları ateşe vermeleri ile birlikte olaylar daha da büyümüş şehirdeki birçok yerin ve dükkânların yakılması ve yağmalanması söz konusu olmuştur. TFF, iki takım, aynı yıl içinde Ankara'da oynanan rövanş dışında 23 yıl boyunca iki kulübün birbirine karşı oynamasını yasaklamıştır (Akın, 2007). Bu olayı, 25 Haziran 1969 yılında Kırkkale'de oynanan 3. lig Kırkkalespor- Tarsus idman yurdu futbol maçında çıkan olaylarda, 4 kişi ölümü, 100'den fazla kişi yaralanmasıyla sonuçlanan olay izlemiştir.

1990'lı ve 2000'li yıllarda yaşanan olaylar ise daha çok Üç Büyüklerin İstanbul'daki maçlarını kapsamaktadır. 14 Aralık 1991'de Beşiktaş-Galatasaray maçı öncesi bir Beşiktaş taraftarı, Galatasaray taraftarları tarafından dövülerek öldürülmesi ve 13 Aralık 1993'te bir kahvede Beşiktaş taraftarıyla Fenerbahçe-Beşiktaş maçını izleyen bir Fenerbahçe taraftarı, takımının galibiyetini kutladığı için benzer şekilde öldürülmesi, 12 Mayıs 2012'de Fenerbahçe ve Galatasaray arasında oynanan müsabakanın ardından taraftarların koltukla-

rı parçalayıp sahaya inmeleri gibi olaylar örnek olarak gösterilebilmektedir (Özsoy, 2011).

Türkiye’de futbolda meydana gelen şiddet olaylarının birçoğunun içeriğinde tribünlere zarar vermeyi içeren davranışların yansıra müsabakanın gerçekleştiği şehre de zarar vermeyi içeren davranışlar yer almıştır. Bu durumun en olumsuz örneklerinden biri 12 Mayıs 2012 tarihinde Fenerbahçe ile Galatasaray arasında oynanan şampiyonluk maçında görülmüştür. Maç öncesi rakip taraftarlar arasında çıkan çatışmalar 4 Fenerbahçe taraftarı bıçaklanarak yaralanmasına neden olmuş, sonrasında Fenerbahçe taraftarların koltukları parçalayarak sahaya girerek polisle çatışmasını izlemiştir (Milliyet, 13 Mayıs 2012). İki takım taraftarları arasındaki çatışmalar stadyumun dışında da devam etmiş olup polis araçları, 6 ambulans araçları, itfaiye araçları ve reklam panolarına hasar verilmesinin yanı sıra İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin 14 Mayıs 2012 tarihli basın açıklamasına göre, İstanbul’un çeşitli semtlerinde 125 otobüs durağı, 68 metrobüs ve 17 otobüs ağır hasar gördü, 14 otobüs durağı tamamen yıkıldığı bilinmektedir. İstanbul’da toplu ulaşımın sağlanmasından sorumlu kurum olan İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü (İETT), 13 Mayıs 2012 tarihli bir Basın Açıklaması ile Fenerbahçe kulübü ve faili meçhul hakkında ceza davası açma niyetinde olduğunu açıklamıştır.

Sonuç

Futbolda meydana gelen şiddet olaylarının spor alanı içerisinde ve dışarısında gerçekleşebildiği görülmekte, spor alanında meydana gelen olaylarda oyuncu, teknik direktör ve hakem tarafından şiddet uygulanabildiği söylenebilmektedir (Dizbay, 2022). Sporda saha dışında meydana gelen şiddet, saha içinde meydana gelen olaylardan dolayı saha dışında da etki etmektedir. Saha dışında gerçekleştirilen şiddetin daha çok sahada bulunan seyirciler tarafından meydana getirildiği ve medya aracılığıyla çeşitli yerlerde izlenebildiği söylenebilmektedir. Bu nedenle futbolda şiddet olaylarının oluşma sürecinde birçok sosyal faktörün etkili olduğu söylenebilmektedir.

Medya ve toplum ilişkisinden bahsettiğimizde ise karşımıza çıkan ilk çarpıcı gerçek, medyada tasvir edilen şiddetin insanlar üzerinde nasıl bir etki yaratabildiğidir. 20. yüzyılın başından itibaren bu alanda yapılan birçok araştırma, şiddet içeriklerinin bireyleri ve toplumları etkilediğini ortaya koymaktadır. Şiddetin gazetelerde, televizyonda, sinemada ve günümüzde daha yaygın olarak kullanılan sanal ortamlarda sıklıkla bulunması, daha geniş bir kitleye ulaşma ve finansal çıkarları güvence altına alma ihtiyacından kaynaklanan bir sorundur. Medya farklı şekillerde bireylerin hayatlarına dahil olsa da medya-

da okunan, duyulan ve görülen şeyler bireyin deneyimlerinin giderek daha önemli bir parçası hâline gelerek bireylerin düşüncelerinin, konuşmalarının, kararlarının ve eylemlerinin çoğunu şekillendirmekte ve etkilemektedir.

Medyanın şiddetle ilgili tasvirlerinin şiddetin kendisi üzerindeki etkisi, uzun yıllardır kamuoyunda tartışmalara ve kapsamlı araştırmalara yol açmıştır. Medyanın futboldaki şiddet sunumuna ilişkin olarak Bryant, Zillmann (1983), spordaki şiddet olaylarının sansasyonel hâle getirildiğini ve televizyonda tekrar tekrar oynatıldığını ifade etmiştir. Gerek yazılı gerek görsel medyanın şiddet davranışından ziyade şiddete eşlik eden mesajlara odaklandığını ifade eden Bryant ve Zillman, gerek yazılı gerek görsel medyada genellikle şiddet uygulayanların davranışlarını meşrulaştırmaya hizmet eden mesajları içerdiğini ileri sürmüştür. Medya, futbolun nasıl algılandığı konusunda önemli bir rol oynamakta, maç öncesi programlar, maç sonrası sporcularla röportajlar, özet ve analizler aracılığıyla izleyicilere bu konuyu sunmaktadır. Gerek futbolda meydana gelen şiddet olaylarının medyada yansıtılması gerek spor yorumcularının söylemleri gerekse de bir takım haber başlıklarının tarafgir olması şiddet davranışlarının meşrulaştırılarak artmasında etkili olabilmektedir (Young ve Smith, 1988).

Hill, Canniford ve Milward (2016), internetin, taraftarlar arasında yatay bir bağlantı kurarak lidersiz grupların oluşmasını sağladığını, bu durumun da futboldaki şiddetin protesto edilmesine yol açabileceğini ileri sürmüştür. Medyanın sağlamış olduğu özgür söylem ortamı, taraftarların geleneksel stereotiplerden arınmış daha özgün sunumlarının yaratılmasına yardımcı olmakla birlikte taraftarlar arasındaki söylem üzerine yapılan araştırmalar, internetin sağladığı göreceli korumanın, sosyal şiddete eşlik eden tutum ve duyguların ifadesine yol açtığı sonucunu ortaya koymuştur (Cleland, 2013). Yeni medya, hızlı bilgi paylaşımına izin vermek ve çeşitli paylaşımların yapıldığı, düşüncelerin paylaşıldığı bir alan sağlamakla birlikte bir kişiye veya bir gruba yönelik nefreti, aşağılamayı teşvik eden müstehcen, uygunsuz veya tehdit edici dil içeren sözlü şiddet biçimlerine de olanak sağlamaktadır (Spaij, 2014).

Kaynakça

- Acet, M. (2006). *Sporla Şiddet ve Saldırganlık*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Akın, Y. I. (2004). 6 Not Just A Game: The Kayseri vs. Sivas Football Disaster. *Soccer & Society*, 5(2), 219-232.
- Akkaya, C. (2022). *Sporla İletişim ve Etkili İletişimin Önemi*. Yalçın, S. (Ed). Spor Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar V. İçinde. Konya: Gazi Eğitim Yayınevi.
- Atabek, E. (2006). *Türk Futbol Seyircisinin Yapısı, Futbola Kültürel Yaklaşımı, Futboldan Beklentileri ve Fanatizmin Etkisinin Değerlendirilmesi*. Türk Futboluna 251 Yapısal Bakış Sempozyumu, 1. Baskı, İstanbul Haliç Üniversitesi, İstanbul, 8-9 Mayıs, s. 161, 156, 155.
- Bryant, J. ve Zilman, D. (1983). *Sports violence and media* (First Edition). (Editör Goldstein J.H.). New York: Springer.
- Cleland, J. (2014). Racism, football fans, and online message boards: How social media has added a new dimension to racist discourse in English football. *Journal of Sport and Social Issues*, 38(5), 415-431.
- Dizbay, S. (2022). *Bir Altkültür Olarak Taraftarlık: Çarşı Taraftarlarının Futbolda Şiddet Algısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Eryılmaz, G. (2001). Aile içi şiddet, kadın sağlığı ve hemşirelik. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 5(2), 19-24.
- Finn, G. P. (2004). Football violence A societal psychological perspective. In *Football, violence and social identity* (pp. 87-122). Routledge.
- Hatipoğlu, D. ve Aydın, B. M. (2007). *Bastır Ankaragücü “kent, kimlik, endüstriyel futbol ve taraftarlık*. 1. Basım, Ankara: Epos Yayınları.
- Hill, T., Canniford, R. ve Millward, P. (2018). Against modern football: Mobilising protest movements in social media. *Sociology*, 52(4), 688-708.
- Kozanoğlu, C. (1990). *Bu Maçı Alcaz*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Loring, M. T. (1994). *Emotional abuse*. Lexington Books/Macmillan.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*, çev. Cem Muhtaroglu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milliyet (13 Mayıs 2012). “Boyle mi Olacaktı. <http://spor.milliyet.com.tr/boyle-miolacakti/spor/spordetay/13.05.2012/1539777/default.htm> adresinden alınmıştır.
- Morpa Spor Ansiklopedisi. (2005). *Morpa spor ansiklopedisi kültür yayınları*. Cilt 1. İstanbul: Morpa KültürYayınları Limited Şirketi.
- Özsoy, S. (2011). Basına yansımalarıyla “1952 amatörlik olayı” ve Türk sporda amatörlik. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 97-119.

- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
- Spaaij, R. (2014). Sports crowd violence: An interdisciplinary synthesis. *Aggression and violent behavior*, 19(2), 146-155.
- Stanko, E. A. (2001). The day to count: Reflections on a methodology to raise awareness about the impact of domestic violence in the UK. *Criminal Justice*, 1(2), 215-226.
- Toygun, F. (2022). *Amatör Futbol Liginde Oynayan Futbolcuların Marka Tutumu ve Satın Alma Durumunun İncelenmesi (Kahramanmaraş İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Türkiye Futbol Federasyonu (1992). *Futbol*. Ankara: TFF Eğitim Yayınları.
- Türkiye Futbol Federasyonu (2017). *A Milli takım tarihçesi*. <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=310> Adresinden Alınmıştır.
- Uluç, E. A. (2022). Karate Sporcularında Spor Karakterinin Saldırganlık ve Öfke Üzerinde Etkisinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(4), 1559-1568.
- Ünsal, A. (2005). *Tribün Cemaatinin Öfkesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wade, F. C. (1971). On violence. *The Journal of Philosophy*, 68(12), 369-377.
- Young, K. ve Smith, M. D. (1988). Mass media treatment of violence in sports and its effects. *Current Psychology*, 7, 298-311.
- Yüce, M. (2014). *Osmanlı melekleri: futbol tarihimizin kadim devreleri: Türkiye futbol tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar

Editörler

Prof. Dr. Mutlu Türkmen - Dr. Ender Ali Uluç

 ÖZGÜR
YAYINLARI

